శ్రీ

శ్రీ గ్రీవాయనమః

శ్రీమన్మహామహోపాధ్యాయగదాధరభట్టాచార్యవిరచితా

సింహవ్యాఘ్రలక్షణసార్వభౌమపరిష్కారాభ్యామ్

అథః కృష్ణభట్టీయాఖ్యానేన వ్యాఖ్యానేనచ పరిష్కృతా

శ్రీపక్షతాలక్షణీ.శ్రీ

శ్రీమత్పరమహంసేత్యాది నిరుపమబిరుదాఙ్కిత

శ్రీశ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాలస్వామిసార్వభౌమపదారవిన్దద్వన్ద్వేన్దిరా

యమాణమానసేన

శ్రీమత్తర్కతీర్థపణ్డితరత్నేత్యాహ్వయ కస్తూరిరఙ్గాచార్యవర్యాన్తే

వాసినా శ్రీమద్వనపరిదేశాన్తర్వర్తిశ్రీరఙ్గపురవాసినా

శ్రీ ఆసూరి, అనన్తాచార్యేణ

యథామాతృకం పరిశోధితా

శ్రీమన్మహీశూరపురీమధ్యవిద్యోతమానదివ్యరత్నసింహాసనారూఢ

శ్రీమత్కృష్ణరాజేన్ద్రాశ్రితేన

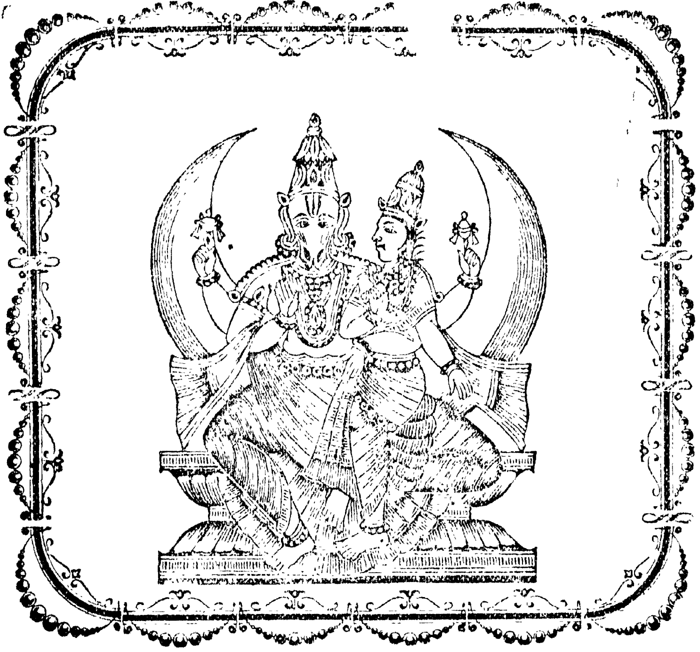
ధర్మాధికారి చక్రవర్త్యయ్యఙ్గార్యేణ

స్వీయముద్రాక్షరశాలాయాం ముద్రాపితా.

విజయతాన్తమామ్

ఇదానీమేతన్మూల్యంసపాదమేకరూప్యమ్.

సఁ ౧౮౯౬

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

తత్త్వచింతామణిసహితపంచలక్షణీదీధితిః

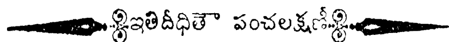

పక్షమిదం సతి వ్యాప్తినిశ్చయే స్యాత్ స ఏవ న సంభవతి ఉపాయాభావాదిత్యత ఆహ * వ్యాప్తీతి * సమస్తానుమానప్రామాణ్యపరీక్షాకారణీభూతవ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదనవిధానం వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణమారభతే * నన్విత్యాదినా * అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకసద్ధేతావవ్యాప్తిమాశంక్యాహ * సాధ్యవద్భిన్నేతి * సాధ్యవద్భిన్నే యస్సాధ్యాభావస్తద్వదవృత్తిత్వమర్థః॥ కర్మాదౌ సంయోగాద్యభావస్య భిన్నత్వమానాభావాదాహ * సాధ్యవదితి * హేతోస్సాధ్యవత్పక్షభిన్నదృష్టాంతవృత్తిత్వేనావ్యాప్తేరాహ * సకలేతి * సాకల్యం సాధ్యాభావవతి సాధ్యే చ బోధ్యం సాధ్యాభావో వా సాధ్యతావచ్ఛేదకావ

శ్రీః॥ వ్యాప్తిగ్రహోపాయశ్చ వక్ష్యతే॥ నన్వనుమితిహేతుభూతవ్యాప్తిజ్ఞానే కా వ్యాప్తిః॥ న తావదవ్యభిచరితత్వమ్॥ తద్ధి న సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వం॥ సాధ్యవద్భిన్నసాధ్యాభావవదవృత్తిత్వమ్॥ సాధ్యవత్ప్రతియోగికాన్యోన్యాభావాసామానాధికరణ్యమ్॥ సకల

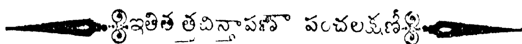
చ్ఛిన్నప్రతియోగితాకో గ్రాహ్యః॥ తేన ఏకైకదేశస్థాభావప్రతియోగిని వ్యభిచారిణి నాతివ్యాప్తిః॥ న వా నానావ్యక్తికసాధ్యకసద్ధేతావవ్యాప్తిః॥ అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకే వ్యాప్యవృత్తిసద్ధేతావవ్యాప్తేః [illegible] తివ్యాప్తేర్వారణాయాభావద్వయే ప్రతియోగి[illegible] బోధ్యమ్॥ హేత్వభావోపి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగి[illegible]॥ తత్ప్రతియోగిత్వంచ హేతుతావచ్ఛేదకరూపే[illegible] సాధ్యే విశిష్టసత్త్వాదౌ నావ్యాప్తిః॥ న వా విశిష్ట[illegible] ప్రతియోగిని సత్త్వాదావతిప్రసంగః॥ యత్ర [illegible] సాధ్యం [illegible] తత్రనిర్ధూమత్వవ్యాప్యే తత్రైవ సాధ్యే [illegible] చావ్యాప్తిః తత్ర హేత్వభావస్య వహ్న్యాదేః ప్రత్యేకం యావదీవపక్షావృత్తిత్వాదత ఆహ॥

సాధ్యవదితి అత్రాన్యోన్యాభావస్యసాధ్యవత్త్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వం వ్యుత్పత్తిబలలభ్యం ॥ నహి భవతినీలో ఘటో ఘటాదన్యఇతి॥..................

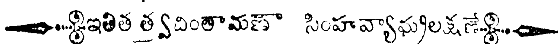

* నాపీతి *సాధ్యమసమానాధికరణం యస్య, యదధికరణానధికరణం సాధ్యం తత్త్వం,సాధ్యనిష్ఠాసామానాధికరణ్యప్రతియోగిత్వం,సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకాధికరణవృత్తిత్వమితియావత్ ॥ తదనధికరణత్వమిత్యర్థః ॥ సాధ్యవద్భిన్నస్యచ సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకత్వే తద్వృత్తౌ నాతిప్రసంగః ॥ సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకాధికరణత్వవ్యాపకాభావ ప్రతియోగ్యధికరణతాసామాన్యకత్వమితినిష్కర్షః ॥ తేనసత్త్వాద్ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ నదోషః ॥ సాధ్యవైయధికరణ్యం సాధ్యవద్భిన్నాధికరణకత్వం చరమాధికరణత్వాంశస్యానతిప్రయో.

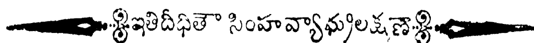
సాధ్యాభావవన్నిష్ఠాభావప్రతియోగిత్వమ్ ॥ సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వంవా ॥ కేవలాన్వయిన్యభావాత్ ॥...............

నాపి సాధ్యాసామానాధికరణ్యానధికరణత్వం సాధ్యవైయధికరణ్యానధికరణత్వంవా ॥ తదుభయమపి సాధ్యానధికరణానధికరణత్వమ్ ॥ తచ్చ తత్ర యత్కించిత్సాధ్యానధికరణాధికరణ ధూమేచాప్రసిద్ధమ్ ....

జనకతయా తమపహాయ స్వయమేకైక్యానూద్యదూషయతి * తదుభయమపీతి * సాధ్యైకత్వాదేస్సాధ్యం యదధికరణానధికరణం తత్త్వాభావస్సాధ్యస్య యదనధికరణం తద్వృత్తిత్వాభావశ్చార్థః * తత్ర * కేవలాన్వయిని ॥ సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకాధికరణాప్రసిద్ధ్యా॥ నానావ్యక్తిసాధ్యకేచ ఏకసాధ్యవ్యక్తినిష్ఠాధేయతానిరూపకత్వం సాధనాధికరణవ్యక్త్యంతరస్యేత్యవ్యాప్తిః క్వచిద్వ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తిశ్చ దృశ్యే ॥ ద్వితీయేచ సాధ్యవైయధికరణ్యే యది సాధ్యవత్త్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకో భేదో వివక్షితః తదా కేవలాన్వయిని యదిచ యత్కించిత్సాధ్యవద్వ్యక్తిభేదః తదా నానాధికరణసాధ్యకసద్వృత్తావ్యాప్తి

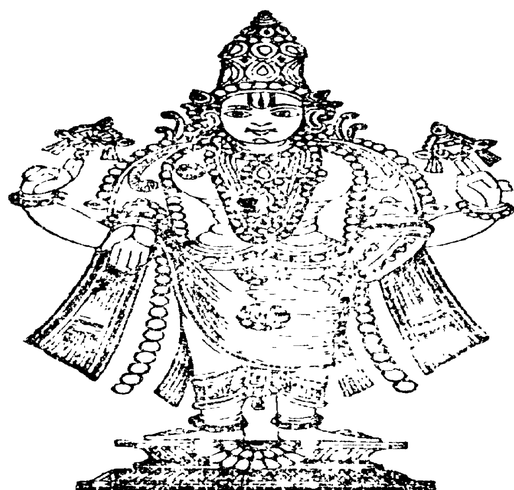
కేచిత్తు*సాధ్యేతి*సాధ్యా సామానాధికరణ్యం హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన హే త్వధికరణ్యే తేనైవసంబన్ధేనసాధ్యవద్వృత్తిత్వస్యాభావఃతదధికరణభిన్నత్వమర్థః॥ తేనధూమస్యస్వావయవే సంయోగేన వహ్నిమతిచ సమవాయేనావృత్తావపిన క్షతిః॥తాదృశాభావశ్చ త్రైకాలికసంబంధాంతరేణవర్తమానేసులభః॥వ్యభిచారిణశ్చ వ్యభిచారనిరూపకాధికరణఏవ తాదృశతాదృశాభావవత్త్వమ్॥సత్తాయాంగుణేన ద్రవ్యత్వసామానాధికరణ్యమితిప్రతీతేః॥నచైవంవిశిష్టసత్త్వేవ్యాప్తిః॥విశిష్టస్యాతిరి క్తత్వాత్॥అనతిరేకేతువిశేషణవిశేష్యసంబంధస్యైవపరంపరయావ్యాప్యతాత్ కేవలాన్వయినిచావ్యాప్త్యభిధానం ద్వితీయలక్షణాభిప్రాయేణేత్యాహుః॥తచ్చిం త్యమ్ ॥ సత్తాయాం గుణేనద్రవ్యత్వసామానాధికరణ్యమితిప్రతీతిహిద్రవ్యత్వే గుణే నపృథివీత్వసామానాధికరణ్యమితిప్రతీతివత్ సత్తానిష్ఠద్రవ్యత్వసామానా ధికరణ్యావచ్ఛేదకత్వస్య పరంపరాసంబన్ధేన సామానాధికరణ్యస్యవాఽభావం గుణేవగాహతే నతు సత్తాయామేవ ద్రవ్యవృత్తిత్వాభావం సత్తానద్రవ్యవృత్తి త్వాభావవతీ ద్రవ్యవృత్తిత్వాభావో నసత్తావృత్తిరిత్యాది సర్వజనప్రసిద్ధప్రతీతి బాధకత్వాత్ బాధకాభావాత్తు సంయోగతదభావయోరవచ్ఛేదకభేదేన ఏకత్ర ప్రతీత్యా తదుభయోరేకత్ర సిద్ధిః ॥ అతీన్ద్రియసాధ్యకేఽతీన్ద్రియేవ్యభిచారిణ్య తిప్రసఙ్గాచ్చ తత్ర సామానాధికరణ్యాభావస్య ప్రత్యక్షాసంభవేనాసిద్ధేః ॥న చ తదభావవద్వృత్తిత్వేన తత్ర తదనుమేయం ॥ తద్వద్వృత్తిభిన్నత్వస్యాప్ర సిద్ధత్వాత్ ॥ కించేదమిదానీమితిప్రతీతినియామకవిశేషణతావిశేషేణ హేతుతా యాం సద్ధేతావవ్యాప్తిః తేనసంబన్ధేనాధికరణకాలేతేన సంబన్ధేన సాధ్యవ ద్వృత్తిత్వస్య విరహిణోఽప్రసిద్ధేః ॥ ***********************

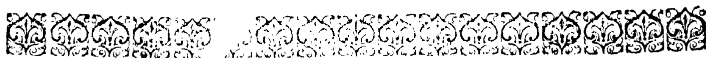
ఇతి శ్రీమద్రఘునాథభట్టాచార్యశిరోమణివిరచితాయాం

తత్త్వచింతామణివ్యాఖ్యాయాం దీధిత్యపరాఖ్యాయాం

సార్వభౌమపరిష్కారస్సమాప్తః

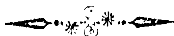

శ్రీః

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

* సర్వమిదమ్ * అనుమానప్రామాణ్య స్థాపకయుక్తి ప్రదర్శనమ్ వ్యాప్తినిశ్చయోఽత్రత్వప్యయుక్తః * స ఏవ * వ్యాప్తినిశ్చయ ఏవ *న సంభవతి * నోత్పత్తుమర్హతి * ఉపాయాన్తరాత్ * నిశ్చాయకాభావాత్ ॥

శ్రీరస్తు॥ చార్వాకేణ ధూమజ్ఞానత్వావచ్ఛేదేనైవ అప్రామాణ్యం సాధనీయం నతు తత్సామానాధికరణ్యేన సిద్ధసాధనప్రసంగాత్ । ఏవంచ నైయాయికైస్తత్పరాజయార్థం తత్సామానాధికరణ్యేనైవ ప్రామాణ్యసాధనేనాప్యవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనాప్రామాణ్యానుమితిప్రతిబంధసంభవాదుభయోరప్యేక ఏవ ధూమజ్ఞానం పక్షః । తత్ర నైయాయికానాం ప్రమితి జనకతావచ్ఛేదకరూపవత్త్వం హేతుః తచ్చ వ్యాప్తినిశ్చయత్వమేవ భవతి తత్ప్రసిద్ధిం బౌద్ధస్సజరాతే * సర్వమిదమితి * గాదాధర్యాం * అనుమానం * ధూమజ్ఞానం * యుక్తిః * వ్యాప్తినిశ్చయత్వరూపహేతుః * నిశ్చాయకాభావాదితి * సామగ్ర్యా దుర్వచత్వాదితి భావః ఏవంచ వ్యాప్తినిశ్చయస్యైవోత్పత్తుమనర్హతయా సుతరాం నైయాయికోక్తహేతుత్వప్రసిద్ధిరితి భావః । కేచిత్తు సర్వావచ్ఛేదకం రూపమంతరేణ న ప్రమాకరణత్వసంభవః ॥ తత్ర వ్యాప్తినిశ్చయత్వమప్రసిద్ధమన్యచ్చానతిప్రసక్తం దుర్వచం తథా చ అనుమానప్రామాణ్యమనుపపాదం ప్రత్యక్షాదిప్రామాణ్యంత్వనాయత్యాస్వర్గాప్రామాణ్యం స్వీకార్యం । అసత్ఖ్యాతిసదశాపన్నజ్ఞానేదోషాదివశాత్తదగ్రహం ఇత్యుపలక్షణం వ్యాప్తిరితి మూలమవతారయంతి ॥ కేచిత్తు వ్యాప్తిస్వరూపవిశేషపరామర్శస్వరూప నిర్వాహకత్వేన వ్యాప్తివిశిష్టేత్యాది లక్షణోపపాద్యాదిస్సంగతిః అనుమితిహేతుజ్ఞానఇతిమూలతోఽపి తథైవ లాభాత్॥ నచయాంకాంచిదనుమితి మాదాయనిష్కృష్టలక్షణే వ్యాప్తిస్వరూపస్యాఘటకతయా నతదనంతరం ఇతి వాచ్యమ్ ॥ మణికారనిరూప్యవ్యాప్తిస్వరూపే తన్నిరూపితార్థసంగత్యపేక్షణాదిత్యాహుః ॥ ఏవంసతి పక్షధర్మతాపన్నహేతుత్వం శేఽనుమితి జనకజ్ఞానవిషయరూపే వ్యాప్తిపదార్థే పౌనరుక్త్య

అనుమానప్రామాణ్యోపపాదకతయా వ్యాప్తిగ్రహోపాయస్యైవేదానీమభిధాతు
ముచితత్వాత్ వక్ష్యత ఇత్యనేన 'తత్ప్రతిజ్ఞాం విధాయ వ్యాప్తిస్వరూపనిరూప
ణమయుక్తమిత్యాశంకాం పరిజిహీర్షుస్తత్ప్రాథమ్యే తస్య వ్యాప్తిగ్రహో
పాయ ప్రతిపాదనౌపయికత్వ రూపం బీజం దర్శయన్ నన్విత్యాదిగ్రంథ

ప్రబంధేన యథాశ్రుతమూలార్థాన్వయానుపపత్తిః ప్రామాణ్యనిరూపణావ్య
వహితోత్తరనిరూపణౌపయిక సంగత్యలాభశ్చేతి సమారబ్ధేత్యాదికముక్తం ॥ త
థాచానుమానప్రామాణ్యోపోద్ఘాతసంగత్యా వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణమితి భా
వః ॥ ఏతేనానుమితి హేతుజ్ఞానఇతిమూలార్థోపి జ్ఞాపితః ॥ తథాహి ॥ అనుమి
తిరనుమానే ప్రామాణ్యవ్యవస్థితిః । తాదర్థ్యాత్ తజ్జనకశబ్దప్రయోగః పరీ
క్షాపదార్థభూతః । తత్ర హేతుః ప్రయోజకం జనకజనకం ॥ జ్ఞానం । కరణ
వ్యుత్పత్త్యా నిరూపణం । విషయత్వం సప్తమ్యర్థః ॥ తథాచ నిరుక్తపరీక్షా జన
కీభూతోపాయ నిరూపణజనకనిరూపణ విషయ ఇత్యర్థః ॥ కేచిత్తు హేతుశ
బ్దో జనకపర ఏవ తథాచ నిరుక్తపరీక్షాజనకీభూతోపాయనిరూపణ ఇత్యేవార్థః
ఏవంచ ఉపాయనిరూపణ ఏవోపోద్ఘాతరూపసంగతిస్సూచ్యతే వ్యాప్తిస్వరూప
నిరూపణేతు న ప్రామాణ్యసంగత్యపేక్షా కింతూపాయ ప్రతిపాదనార్థతయా త
త్ప్రాథమ్యమాత్రం అత ఏవ తదౌపయికనిరూపణకత్వాధికరణ సప్తమీ తథాచ
వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణపూర్వకోపాయనిరూపణ ఏవోపోద్ఘాత ఇత్యాహుః ॥
నను సమారబ్ధేత్యాది నిదానమిత్యంతం దీధితి కృదుక్తవిశేషణం కిమర్థం వ్యా
ప్తిస్వరూపనిరూపణమారభత ఇత్యేతావన్మాత్రస్యైవ సమ్యక్త్వాదిత్యత ఆహ ॥
* అనుమానేతి * ప్రకృతం యదనుమాన ప్రామాణ్యం హేత్వసిద్ధినిరాసద్వా
రా తజ్జ్ఞాపకత్వరూప ప్రకృతోపపాదకత్వ ముపాయస్యేత్యర్థః । నచానుమా
నప్రామాణ్యసిద్ధ్యుపయోగిపరామర్శస్వరూప నిర్వాహకత్వేన తదుపోద్ఘా
తః కుతో న దర్శిత ఇతి వాచ్యం ॥ ఉపాయాభిధానప్రతిజ్ఞాయా నిర్బీజత్వాప
త్తేః * ఇదానీమ్ * వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణాత్ప్రాక్ * ఉచితత్వాదితి *
ఉపోద్ఘాతజ్ఞానాదేవ జిజ్ఞాసాసంభవాత్ * తత్ప్రతిజ్ఞామ్ * ఉపాయనిరూపణ
స్య ప్రారబ్ధప్రామాణ్య నిరూపణావ్యవహితోత్తరత్వాత్యాగం * తత్ప్రాథమ్యే *
వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణస్య ఉపాయనిరూపణాధికరణక్షణవృత్తిధ్వంసప్రతియో

మవతారయతి * సమారబ్ధేతి * వ్యాప్తిగ్రహోపాయాకథనేన ప్రామాణ్యవ్య
స్థాపనస్య అనిష్పన్నత్వాత్సమారబ్ధేతి పరీక్షావిశేషణమ్ ।

గిత్వే । అప్రమాణసాధర్మ్యేణేత్యాదిగ్రన్థేనాను మానప్రామాణ్యవ్యవస్థాప
నేన వాదినిరాసాత్ వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణం వ్యర్థమిత్యాశఙ్కా నిరా
కరణార్థం సమారబ్ధేతి విశేషణమిత్యాహ * వ్యాప్తీతి * అనిష్పన్న
త్వాదితి * నిష్పన్నత్వమతీతకృతివిషయత్వం ॥ అతీతత్వంచ వర్త
మానధ్వంసవిశిష్టత్వం విశిష్టత్వంచ స్వాధికరణ కాలవృత్తికృతిజన్యక్రియాజన్య
ఫలానుకూల క్రియాసనుకూలత్వవిశిష్టప్రతియోగిత్వ సంబన్ధేన । వ్యాప్తిగ్ర
హోపాయ కథనస్యానుమానప్రామాణ్యవ్యవస్థిత్యౌపయికతాయాః సర్వమిదమి
తిగ్రన్థేన లభ్యతయా తదనుకూలకృత్యర్థావిత్వాత్ అథానుమానం నప్రమా
ణమితి శబ్దాద్యనుకూలకృతిధ్వంసస్య స్వపదేన గ్రహణాసంభవాత్ తథాచా
నుమానప్రామాణ్యవ్యవస్థాపనస్యైవవాదినిరాసహేతుత్వం పరంత్విదానీం నత
న్నిరాసోభవతి తస్యాసిద్ధత్వాదితి భావః ॥ నచ వ్యాప్తిగ్రహోపాయశ్చవక్ష్య
తఇతి గ్రన్థావతారణవ్యాప్తిగ్రహోపాయ ప్రతిపాదనేతి దీధితిగ్రన్థాభ్యామే
వోపాయనిరూపణౌపయికతాలాభేనార్థతఏవ సమారబ్ధత్వలాభాత్ కింతదుపా
దానేనేతి వాచ్యం । తావతామానసబోధేతద్భానలాభేపి శాబ్దబోధేతద్భాన
లాభార్థం తదుక్తేః ॥ సమిత్యుపసర్గస్య ఫలద్యోతకత్వం ఫలంచ అనుమా
నప్రామాణ్యతత్త్వనిర్ణయాది, సామాన్యతః ప్రమాణతత్త్వవివేచనంవా । ఆ
ఙ్పూర్వకరభధాతోరారబ్ధకృతిరర్థః ఆద్యకృతిత్వంచ స్వవిషయకకృతిధ్వంసాస
మానకాలీనస్వవిషయకకృతిత్వం అతీతత్వం విషయత్వంచ క్తప్రత్యయార్థః ।
అతీతత్వంచ వర్తమానకాలవృత్తిధ్వంసప్రతియోగిత్వం వర్తమానకాలశ్చ స
న్నిత్యాది శబ్దప్రయోగాధికరణకాలః తథాచ వర్తమానకాలవృత్తిధ్వంసప్రతి
యోగినీసఫలాయా ఆద్యకృతి సద్విషయత్వం సమారబ్ధత్వమ్ ॥ నను క్తప్రత్యయా
ర్థీభూతవిషయత్వే క్తప్రత్యయార్థీభూతాతీతత్వాన్వితరభధాత్వర్థాన్వయో
నఘటతే ప్రత్యయానాం కేవలప్రకృత్యర్థాన్వితస్వార్థస్యైవ బోధకత్వేన
స్వార్థాన్విత ప్రకృత్యర్థాన్విత స్వార్థబోధకత్వాసంభవాదితిచేన్న । ప్ర
తిష్ఠితం లిఙ్గంపూజయేదిత్యాదౌ వర్తమానధ్వంస ప్రతియోగినీయాప్రతిష్ఠాత

పరీక్షాచపరమతనిరాకరణపూర్వక స్వమతవ్యవస్థాపనమ్ ॥ కారణీభూతేతి ప్రతి

త్యధర్మీభూతం లిఙ్గమిత్యన్వయబోధదర్శనేన ప్రత్యయానామేకసార్థాన్వి త ప్రకృత్యర్థాన్వితస్వార్థాంతరబోధకత్వస్యాపి స్వీకారాత్ । నన్వతీత కృతినిష్ఠాద్యత్వఘటక స్వపదార్థత్వం నభాష్యపాయిని ణాదేస్స్వభావటీన్సఖు త్యతఆహ * పరీక్షేతి * పరీక్షాయాః పరమత నిరాకరణపూర్వాపరటీతకత త్వేన అథానుమానం నప్రమాణమిత్యాదిగ్రంథస్య పరమతనిరాకరణానుకూలత యా పరీక్షారూపత్వం తస్యైవచస్వపదార్థతయా తద్విషయకకృతౌ రాద్యత్వ మితిభావః * పరమతేతి * పరమతంపరసిద్ధార్థోఽనుమానాప్రామాణ్యం ॥త న్నిరాకరణం తద్విషయకజ్ఞానేమధ్యస్థస్యాప్రామాణ్యజ్ఞానసంపాదనమ్ । త త్పూర్వకం స్వమతవ్యవస్థాపనంస్వసిద్ధయుక్తిజన్యవ్యవస్థితిజనకశబ్దప్రయోగః। అనుమానప్రామాణ్యస్యైతాదృశపరీక్షాపదార్థైకదేశే వ్యవస్థితానన్వయః తథాచానుమానప్రామాణ్యపరీక్షాపదేన పరసిద్ధార్థానుమానాప్రామాణ్య విషయకజ్ఞాన ధర్మిణా ప్రామాణ్యజ్ఞానసంపాదనోత్తరకాలీన స్వసిద్ధయుక్తి జన్యానుమానప్రామాణ్యవిషయక వ్యవస్థితిజనక శబ్దప్రయోగలాభః ॥ పర మతసిద్ధోయోఽర్థోఽనుమానే ప్రామాణ్యాభావః తన్నిరాకరణం తజ్జ్ఞానా మత్వప్రతిప్రయోజకోవ్యాపారః తత్పూర్వకం స్వాభిప్రేతార్థః అనుమానప్రా మాణ్యం తద్విషయకజ్ఞానానుకూలవ్యాపారఇతికేల్ ॥ తస్యచ న్యాయరూపత యా ప్రయోజకత్వరూపం జనకత్వం బోధ్యమ్ ॥ పరాభిప్రేతార్థజ్ఞాన ప్రతి బంధకజ్ఞానానుకూలవ్యాపారస్తు నపరీక్షా । ప్రతివాదినంప్రతిస్వస్యాపి పర త్వాత్ తదుత్తరకాలీనవ్యాపారస్యాపి తథాత్వాపత్తేః ॥ రత్నపరీక్షాదావప్య రత్నదుష్టత్వాది నిరాసపూర్వక సద్రత్నత్వ నిర్ధారకవ్యాపారస్యై వ పరీక్షాపదార్థత్వాచ్చ ॥ ఏవమప్రమాణసాధకవ్యర్ణత్వాదేః పరమత నిరాకరణపరతయా స్వమతవ్యవస్థాపనపరత్వాయ సమాద్ధ్యేత్యాది పరీక్షా త్వం బోధ్యమ్ * కారణీభూతేతి * నచ నిరుచ్యమాన ప్రతిపాద నస్య నిరుక్తశబ్దరూప పరీక్షాం ప్రతి కారణత్వం నైవసంభవదుక్తికమితి వాచ్యమ్ ॥ పరీక్షాపదార్థ ఘటకీభూత స్వమతవ్యవస్థితి రూపానుమితౌ వ్యాప్తిగ్రహోపాయ ప్రతిపాదనస్య హేతుత్వేన తద్విశిష్టేకారణత్వోక్తేః ॥

పాదనవిశేషణమ్॥ యద్యపివ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదనస్య అనుమానప్రామా ణ్యవ్యవస్థాపకత్వకథనం న తస్యావశ్యకత్వప్రదర్శనాయ వ్యాప్తిగ్రహోపాయశ్చ వక్ష్యత ఇత్యేతద్గ్రన్థావతారణాద్వ్యాప్తిగ్రహోపాయస్య అనుమానప్రామా ణ్యోపపాదకతాలాభేనైవ తల్లాభాత్॥ తథాపి ప్రామాణ్యవ్యవస్థాపననిర్వాహ కతయా భవతువ్యాప్తిగ్రహోపాయస్య ఇదానీమాకాఙ్క్షితత్వం। ఏవమపితస్య వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణంవినాసంభవతీతిప్రథమతస్తదేవోచితమిత్యేతత్సూచ

కథం తత్ర తస్య హేతుత్వమితి చేత్, ఇత్థమ్, అప్రామాణ్యరూపసాధ్యాను మాపక చార్వాకోక్త హేతుమత్త్వాజ్ఞానం యస్తథస్థస్య జాతం తా దృశహేతుమత్త్వాజ్ఞానే తస్యాప్రామాణ్యజ్ఞానసంపాదనార్థం ప్రథమతః ప్రా మాణ్యసాధకహేతుమత్త్వాజ్ఞానం తస్య సంపాదనీయం తచ్చ నసంభవతి ఇన్ద్రి యత్వాదావేవ ప్రమితిజనకతావచ్ఛేదకతాయాః ప్రసిద్ధతయా తాదృశేన్ద్రియ త్వాభావజ్ఞానస్యైవ స్వరూపాసిద్ధిజ్ఞానరూపస్య మధ్యస్థే విద్యమానత్వాత్ ఏ వంచ తాదృశాసిద్ధినివారణపూర్వకహేతుమత్త్వాజ్ఞానసంపాదనార్థం వ్యాప్తిగ్ర హోపాయప్రతిపాదనమితిరీత్యా కారణత్వం బోధ్యమ్ *ప్రతిపాదనమ్* ప్రతి పత్తిజనకశబ్దప్రయోగః తదేకదేశప్రతిపత్తౌ వ్యాప్తిగ్రహోపాయవిషయితాకా భేదాన్వయః॥ కారణీభూతాంతత్ప్రామాణ్యానుమానం రే* యద్యపీతి *తస్య* వ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదనస్య *అవతారణమ్* సర్వమిదమిత్యాదిగ్రన్థః ఏవంచ తద్గ్రన్థేనోపాయప్రతిపాదనే సమానప్రామాణ్యానుమానప్రామాణ్యపరీక్షాకా రణత్వసూచనసంభవే పునః కారణీభూతాంతరాభిధానం పునరుక్తగ్రస్తమితిభావః *తల్లాభాత్* వ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదనస్యావశ్యకతాలాభాత్ ॥ కార ణీభూతాంతరాపాదానసమోపాయప్రతిపాదనే ఉక్తరీత్యా లబ్ధస్యాపి ప్రామా ణ్యవ్యవస్థాపనజనకత్వస్య ఫలిపారతన్త్ర్యేణ తజ్జనకవ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణ లాభోభవతి నాన్యథేతి సామగ్ర్యంతరేణ కథమపి తదసంభవజ్ఞాపనాయ పు నః కారణీభూతాంతరోక్తిర్ఘటనమిత్యాశయేనసమాధత్తే * తథాపీతి * నచతత్ర తల్లాభః కిమర్థ ఇతివాచ్యమ్ ॥ ఉపాయప్రతిపాదనస్య జనకవ్యాప్తిస్వరూపని రూపణే పరీక్షాజనకత్వస్యాపి లాభేన అత్యంతావశ్యకత్వలాభాత్ *ఏవమపీతి* తత్ * ప్రామాణ్యవ్యవస్థాపకమ్ ॥ నచ స్వరూపనిరూపణంవినా ప్రామాణ్య

ఞాయతదభిహితమ్ * నిదానమితి * వ్యాప్తిఘటకీభూతావ్యభిచారాంశభానే, బాధాభావముద్రయావ్యభిచారజ్ఞానాభావో హేతుః సాధ్యసమానాధికరణవృ, త్తిహేతుతావచ్ఛేదకాంశ గ్రహేవిశేషణజ్ఞానముద్రయా సహచారగ్రహో హేతురితి క్రమేణ వ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదనస్య వ్యాప్తిస్వరూప మప్రతిపా

వ్యవస్థాపనంనసంభవతీతి స్వరూపనిరూపణస్యైవ ప్రామాణ్యవ్యవస్థాపకత్వము, చ్యతామితి వాచ్యమ్ ॥ వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణే ప్రామాణ్యవ్యవస్థాపనసాక్షాత్కారణతాబాధాత్ ఇతిసంప్రదాయః ॥ వస్తుతో నైయాయికహేతౌ స్వరూపాసిద్ధివారణాయోపాయానిరూపణం సాధనాప్రసిద్ధివారణాయ వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణమితి సాక్షాత్కారణతాపి బోధ్యా ॥ యద్వా సర్వమిదంసతీత్యవతారణగ్రంథేన వ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదనే ప్రామాణ్యవ్యవస్థాపనకారణత్వలాభసంభవేపి వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణస్య కేవలవ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదననిదానత్వలాభేపిచ సకథమపి వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణే ప్రామాణ్యవ్యవస్థాపకత్వవిశిష్టవ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదననిదానత్వస్య లాభస్సంభవతి ఏవంచ ప్రామాణ్యవ్యవస్థాపకత్వవిశిష్టోపాయప్రతిపాదననిదానీభూతం వ్యాప్తిస్వరూపాద్యస్యైవ నిరూపణమకృత్వా కేవలవ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదననిదానీభూతవ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణారంభో గ్రంథాంతరగ్రస్త ఇత్యాశంకాయాం తాదృశనిదానత్వమపి వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణస్యైవేతి వక్తవ్యం తచ్చ కారణీభూతాంతవిశేషణాల్లభ్యత ఇతి, కారణీభూతాంతవిశేషణసార్థక్యమిత్యాశయేనాహ * తథాపీతి * తదితి * ప్రామాణ్యవ్యవస్థాపకత్వవిశిష్టవ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదనమిత్యర్థః * వ్యాప్తీతి * ధూమవ్యాపకవహ్నిసమానాధికరణధూమత్వాదికం వ్యాప్తిః వ్యాపకత్వగ్రహం ప్రతి వ్యభిచారాగ్రహో హేతుః సహచారవిశిష్టధూమత్వాదిగ్రహే సహచారగ్రహో హేతురిత్యాకారకోపాయనిరూపణే సిద్ధాంతసిద్ధవ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణస్య స్వతంత్రాన్వయవ్యతిరేకసత్త్వాత్ అజ్ఞాతవ్యాప్తిస్వరూపకశి, ష్యంప్రత్యుపాయనిరూపణస్య దుష్కరత్వాదితి భావః ॥ ఏతల్లాభార్థమేవ వ్యాప్తిఘటకీభూతేత్యుక్తం నతునిరూపణస్యాపి ఘటకతావిషయకత్వలాభార్థం ప్రయోజనాభావాత్ ॥ నన్వత్ర వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణమారభత ఇతి కథనమయుక్తం తాదృశవ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదననిదానం వ్యాప్తిస్వరూపం నిరూ

ద్యాశక్యత్వాదితి భావః ॥ ప్రథమతః పూర్వపక్షస్యైవ అభిధానేన నిరూపయతీత్యసంగతం॥ అత ఆరభత ఇత్యుక్తం ॥ నిరూపణస్య పరమతనిరాకరణ పూర్వకసిద్ధాంతకథనరూపతయా పూర్వపక్షాభిధాన తత్ఖండనయోరపి తదారంభణరూప

పయతీత్యస్యైవసమ్యక్త్వాత్ నిదానమితి వాభేదసంబంధేన నిరూపణక్రియావిశేషణమిత్యత ఆహ * ప్రథమత ఇతి * ధాత్వర్థో నిరూపణం కేవలజ్ఞానానుకూలవ్యాపారశ్శబ్దప్రయోగలక్షణః ॥ ద్వితీయార్థో విషయత్వం తదేకదేశే జ్ఞానేన్వేతి ॥ ఆఖ్యాతార్థః కృతిస్తస్యాం ధాత్వర్థాన్వయః ॥ ఆఖ్యాతార్థవర్తమానత్వస్య కృతావన్వయః ॥ నన్విత్యాదినేతి తృతీయార్థోఽభేదః ధాన్యేనధనవానితివత్ ॥ తథాచ నిరుక్తపరీక్షాకారణీభూతవ్యాప్తిగ్రహోపాయప్రతిపాదననిదానాభిన్నం నన్వనుమితిహేతువ్యాప్తిజ్ఞాన ఇత్యాదిగ్రంథాభిన్నం యద్వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణం తదనుకూలేదానీంతనకృతిమాన్ మణికార ఇతి బోధః ॥ తథాచేదానీం నన్విత్యాదినా పూర్వపక్షస్యైవాభిధానాదిదానీంతనకృతేః నన్విత్యాదిగ్రంథాభిన్ననిరూపణానుకూలతయాఽతోఽచ్యతే ప్రతియోగ్యసమానాధికరణేత్యాదివ్యాప్తిస్వరూపవిషయకనిరూపణానుకూలతయా వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణానుకూలవర్తమానకృతిమత్త్వస్య మణికారే బాధాదసంగతిరిత్యర్థః॥ * ఆరభత ఇత్యుక్తమితి * ద్వితీయార్థో విషయిత్వం ఆఙ్పూర్వకరభధాతోరాద్యకృతిరర్థః ప్రాగ్వత్ సవిషయకధాతుయోగాదాశ్రయత్వమాఖ్యాతార్థః ॥ శేషం ప్రాగ్వత్ ॥ ఏవంచ తాదృశనిదానాభిన్నం యత్తాదృశగ్రంథాభిన్నం వ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణం తద్విషయకాద్యకృత్యాశ్రయో మణికార ఇతి బోధః ॥ నన్వేవమపీదానీంతనాద్యకృతేః సిద్ధాంతసిద్ధవ్యాప్తిస్వరూపనిరూపణానుకూలతయాఽసంగతిర్దుర్వారైవేత్యత ఆహ * నిరూపణస్యేతి * తదారంభణరూపతేతి * తద్విషయకాద్యకృతివిషయతేత్యర్థః ॥ తథాసతి నిరూపణస్య పరమతేత్యాదిరూపత్వోపగమే నన్విత్యాదిగ్రంథస్యాపి నిరూపణపదార్థతయా తద్విషయకాద్యకృతేః నిరూపణవిషయకత్వమక్షతమేవేతి ఆరభత ఇత్యుక్తిసంగతిః । నచైవం నిరూపయతీత్యాద్యుక్తిపక్షేపి ధాత్వర్థనిరూపణస్య పరమతనిరాకరణ పూర్వకస్వమతవ్యవస్థితిరూపత్వస్వీకారే బాధకాభావాదుక్తరీత్యా నన్విత్యాదిగ్రంథానుకూలేదానీంతనకృతేః నిరూపణవిషయకత్వమనపవాదమితి వాచ్యం॥

తేతి ధ్యేయమ్। మూలే *నతావదవ్యభిచరితత్వమితి* వ్యాప్తిరితి ప్రశ్నేష్టమనుషజ్యతే। తథాచావ్యభిచారపదార్థో నానుమితిజనకజ్ఞానవిషయ ఇత్యర్థః ***

ఆరభత ఇత్యుక్తౌ ఆద్యకృతేస్స్వవిషయకత్వస్వీకారేణ నిరూపణపదస్య యథాశ్రుతార్థపరత్వేప్యనుపపత్త్యభావాత్ ॥ నచ నిరూపయతీత్యుక్తిపక్షే వ్యాఖ్యాతేన కృతిత్వేనాద్యకృతేరేవ బోధనస్వీకారాదారభత ఇతి వ్యర్థమేవేతి వాచ్యం నిరూపయతీత్యనేన నియమత ఆద్యకృతేర్బోధనే మానాభావాత్ ఆరభత ఇత్యుచ్యమానే ఆద్యాపూర్వకేతి భ్రమాభావేన ఆద్యకృతేరేవ బోధనాదనుపపత్త్యభావాత్ న చైవమాద్యకృతేస్స్వవిషయకత్వస్వీకారస్యావశ్యకతయా నిరూపణపదస్య పరమతేత్వాద్యర్థకథనమనర్థకమితి వాచ్యం॥ నిరూపణపదస్య ప్రతియోగ్యసమానాధికరణేత్యాదినిరూపణమాత్రపరత్వే తస్య సన్నిత్యాదినేతి తృతీయార్థాభేదస్య వక్తవ్యతయా తదసంగతిరిత్యేతదర్థం స్వత్వపదస్య పూర్వపక్షత్వఖండనపరత్వోక్తిరితి ॥ నను నతావదితి ప్రతియోగిపదాసత్త్వాదసమర్థకమిత్యత ఆహ * వ్యాప్తిరితి * అత్ర కేవలాన్వయ్యభావాదితి మణికారోక్తహేతునా వ్యాప్తావవ్యభిచరితత్వశబ్దప్రతిపాద్య సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వాదినిష్ఠ తత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నభేదకూటస్సాధనీయః ॥ స చ నైవ సంభవతీతి ॥ కేవలాన్వయి హేతునిరూపితవృత్తిత్వాభావరూపహేతోస్సాధ్యాంతర్భావ్యసత్త్వాదతః అవ్యభిచరితత్వం పక్షః వ్యాప్తిర్భేదస్సాధ్య ఇత్యాహ * తథాచేతి * ఉక్తభేదకూటసాధనే నతావదితి నఞుత్క్రాంతార్థసమర్పకమిత్యపి మూలపదనం బోధ్యమ్ ॥ అవ్యభిచరితత్వస్యైవ పక్షత్వే పంచానుగతం పక్షతావచ్ఛేదకం నిర్వక్తుమశక్యమిత్యతః సామాన్యతః అవ్యభిచారపదార్థత్వేన అవ్యభిచారపదజన్యప్రతీతివిషయత్వాత్మకేన పక్షత్వం దర్శితమ్ ॥ నచానుగతం పక్షతావచ్ఛేదకం కిమర్థం ప్రత్యేకమపి పక్షత్వసంభవాదితి వాచ్యం ॥ తథాసతి నానాప్రతిజ్ఞాకరణాపత్తేః యస్య నపక్షత్వం తస్య వ్యాప్తిత్వశంకాసంభవాత్ ॥ వ్యాప్తేః ప్రష్టతయా వ్యాప్తిరవ్యభిచారపదార్థో నేత్యుక్త్యసంభవాత్తథానోక్తమ్ ॥ ఏతేన వ్యాప్తావవ్యభిచారపదార్థభేదసాధనే విశేషభేదకూటస్య హేతుత్వం పరంతు తత్ర కేవలాన్వయ్యభావాదితి న హేతుః ఇత్యాశంక్య విశేషతః కేవలాన్వయ్యభావరూపహేతునా ప్రథమతో వ్యాప్తిభేద ఏవ సాధ్యః తతస్స్వనిష్ఠభేదప్రతియోగిత్వసంబంధేన విశేషవత్త్వాత్ ॥

అనుమితిజనకత్వం సావ్యభిచారపదార్థావచ్ఛిన్నహేతువిషయతాఘటితధర్మా
వచ్ఛిన్నమితి పర్యవసితమ్ ॥

వ్యాప్తౌ విశేషభేదకూటఇతిత్వనాదేయమ్ ॥ గౌరవాత్ ॥ అగ్రిమరీత్యాఽసిద్ధ
భేదసాధనేబాధాచ్చ ॥ నన్వత్రానుమితిజనకజ్ఞానవిషయస్య సిద్ధాంతసిద్ధవ్యాప్తే
ర్భేదసాధనే సిద్ధసాధనం తాదృశస్య సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వాదిరూపవ్యాప్తే
ర్భేదసాధనేబాధః పక్షః స్వవ్యాపకసాధ్యసమానాధికరణహేతుమాన్ హేతు
శ్చసాధ్యావ్యభిచారీతి సమూహాలంబనస్యానుమితిజనకత్వాత్ ॥ ఏవం సాధ్యా
భావవదవృత్తిత్వాదిరూపతత్తదవ్యభిచారపదార్థాభావో హేతుస్స్వత్రత్రప్రతి
త్యేకం హేతుత్వేభాగాసిద్ధిః కూటస్యహేతుత్వే స్వరూపాసిద్ధిః ॥ అనుమితిజన
కతాయాం అవ్యభిచారవిషయకజ్ఞానావృత్తిత్వసాధనే అనుమితిజనకజ్ఞానత్వావ
చ్ఛేదేన అవ్యభిచారావిషయకత్వసాధనేవాబాధః ॥ సామానాధికరణ్యేన తత్సా
ధనే సిద్ధసాధనమిత్యతఆహ * అనుమితిజనకత్వమితి * లక్షణఘటకైవ తల్లాభో
బోధ్యః ॥ అత్రసాధ్యే హేతౌవా హేత్వనివేశేఽవ్యభిచారపదార్థవిషయతా
ఘటితధర్మావచ్ఛిన్నత్వాభావసాధనే వహ్న్యభావవదవృత్తిపర్వతోవహ్నిమా
న్ధూమాదిత్యాదౌ వహ్నివ్యాప్యధూమవాన్వహ్న్యభావవదవృత్తిపర్వతఇత్యాకా
రకపరామర్శనిష్ఠానుమితిజనకతాయాం ధర్మితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతా
విధయా అవ్యభిచారపదార్థావచ్ఛిన్నవిషయతావచ్ఛిన్నత్వసత్త్వేనబాధఃకూ
టరూపహేతౌ స్వరూపాసిద్ధిశ్చేతి హేతునివేశః ॥ ఏవంచ తాదృశజనకతాయాం
అవ్యభిచారపదార్థావచ్ఛిన్నవిషయతావచ్ఛిన్నత్వసత్త్వేఽపి తాదృశపదార్థా
వచ్ఛిన్నహేతువిషయతావచ్ఛిన్నత్వాభావసత్త్వాన్నబాధాదిః ॥ నచతథాపి వ
హ్న్యభావవదవృత్తిధూమవన్మహానససదృశః పర్వతోవహ్నిమాన్ధూమాదిత్యా
దిస్థలీయపరామర్శజనకతాయాం బాధాదిదుర్వారఏవేతివాచ్యమ్ ॥ అవ్యభి
చారపదార్థావచ్ఛిన్నహేతువిషయతానిరూపితపక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిష
యతాఘటితధర్మావచ్ఛిన్నత్వాభావస్యైవ సాధ్యత్వాదివివక్షణేనాదోషాత్ ।
నచ తథాపి పర్వతోవహ్నిమాన్వహ్న్యభావవదవృత్తేరిత్యాదౌ హేతుతావచ్ఛే
దకపర్యంతస్య వ్యాప్తిత్వమతే హేతువ్యాపకవహ్నిసమానాధికరణవృత్తివహ్న్య
భావవదవృత్తిత్వరూపహేతుతావచ్ఛేదకవత్త్వాన్ పర్వతఇత్యాకారక నిర్ధర్మితావ

చ్ఛేదకపరామర్శజనకతాయాం బాధాదిదుర్వారః తస్యాం తాదృశహేతుతా
వచ్ఛేదకరూపావ్యభిచారపదార్థానవచ్ఛిన్నహేతువిషయతానిరూపితపక్షతావ
చ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతావచ్ఛిన్నత్వసత్త్వాదితి వాచ్యం॥ పర్యాప్తినివేశ్య అ
వ్యభిచారపదార్థపర్యాప్తవిషయతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపితప్రకృత
పక్షవిషయతాఘటితధర్మానవచ్ఛిన్నత్వవివక్షణాత్ ॥ నచోక్తస్థలఏవహేతువ్యా
పకవహ్నిసమానాధికరణవృత్తివహ్న్యభావవదవృత్తిత్వ నద్వహ్న్యభావవదవృ
త్తిమాన్ పర్వతఇత్యంతరా సధర్మితావచ్ఛేదకకపరామర్శజనకతాయాం వ్యా
ప్తిధర్మితావచ్ఛేదకీభూతావ్యభిచారపదార్థమాత్రపర్యాప్తధర్మితావచ్ఛేదక
తాత్మకవిషయతానిరూపితహేతువిషయతానిరూపితప్రకృతపక్షవిషయతాఘటిత
ధర్మానవచ్ఛిన్నత్వస్యసత్త్వాత్ బాధాదిదుర్వారఏవేతి వాచ్యమ్ ॥ అవ్యభిచార
పదార్థనిష్ఠవిషయతాయాం ధర్మితావచ్ఛేదకతాభిన్నత్వరూపవిశేషణదానా
త్ ॥ నచైవం హేతుపదమనర్థకం వహ్న్యభావవదవృత్తిపర్వతపక్షకపరామ
ర్శే వహ్న్యభావవదవృత్తిత్వవిషయతాయా ధర్మితావచ్ఛేదకత్వరూపత్వేనాదో
షాదితి వాచ్యమ్ ॥ పర్వతోవహ్నిమాన్వహ్న్యభావవదవృత్తేరిత్యాదౌ వహ్న్య
భావవదవృత్తివ్యాపకసాధ్యసమానాధికరణహేతుమాన్ పర్వతఇతి పరామర్శజ
నకతాయాం వహ్న్యభావవదవృత్తివ్యాపకేత్యంశమాదాయ బాధాదివారణాయ
హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతాలాభార్థం హేతుపదమ్ ॥ వహ్న్యభావ
వదవృత్తిమత్తస్తాదాత్మ్యేన హేతుతాస్థలేపి హేతుపదప్రయోజనం బోధ్యమ్ ॥ అ
త్రానుమితిజనకజ్ఞానఇత్యనువృత్తం తత్ర సప్తమ్యర్థో నిష్ఠత్వం తథాచ తాదృశజ్ఞా
ననిష్ఠజనకతాలాభఇతి కేచిత్ ॥ ఏవమపి నిష్ఠాలాభాత్ ॥ అవ్యభిచారవిశిష్టవిషయ
త్వంతు ననివేశితమ్ ॥ అవ్యభిచరితత్వేన ధూలీపటలాదిభ్రమవ్యావృత్తత్వాదిత్య
వ్యభిచారపదార్థో హేతువిషయతావచ్ఛేదకత్వేన విశేషితః ॥ వ్యాపకసామానా
ధికరణ్యత్వేనావ్యభిచారపదార్థానవచ్ఛిన్నహేతువిషయతామాదాయ బాధవా
రణాయ నిరూప్యనిరూపకభావాపన్నవిలక్షణావచ్ఛేదకతాయాః ప్రమీయావచ్ఛే
దకతాయావా నివేశః ఇతిత్వనుపాదేయమ్ ॥ పర్యాప్తిసత్త్వాదేవాదోషాత్ ॥ న
చైతత్సాఘనమధికం తత్తదవ్యభిచారపదార్థానవచ్ఛిన్నేత్యాదికప్రవేశేనచ సాధ
నాదేవేష్టసిద్ధేరితి వాచ్యమ్ ॥ అవ్యభిచారపదార్థానవచ్ఛిన్నేత్యాదికప్రవేశేన అ

అత్రహేతుమాహ *తద్భిన్నసాధ్యాభావవదవృత్తిత్వమిత్యాది *హి* యతః॥సా ధ్యాభావవదవృత్తిత్వాదిరూపం *తత్* అవ్యభిచరితత్వమ్॥నవ్యాప్తిరిత్యనుషంగః

నోపాధికత్వపదార్థానవచ్ఛిన్నేత్యాదిక్రమేణచ సాధనాదికమేవ పూర్వపక్షశరీరమిత్యాశయేనతథోక్తేరితి ॥ నన్వత్రావ్యభిచారపదార్థోనుమితిజనకతావచ్ఛేదకహేతువిషయతావచ్ఛేదక ఇత్యేవాస్తు ॥ నచ వహ్న్యభావవదవృత్తి పర్వతత్వవహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ అవ్యభిచారే పరామర్శనిష్ఠ జనకతావచ్ఛేదకఘటిత పక్షవిషయతామాదాయ బాధస్య హేతుపదనివేశేనవారణేపి వహ్న్యభావవదవృత్తిధూమవన్మహానసపర్వతపక్షకోక్తస్థలే పరామర్శనిష్ఠజనకతావచ్ఛేదకహేతువిషయతావచ్ఛేదకత్వసత్త్వేన బాధఇతివాచ్యమ్ ॥ పక్షతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవిషయతానిరూపితత్వేన హేతువిషయతాయా విశేషణీయత్వాత్ ॥ నచైవమపి వహ్నిమాన్వహ్న్యభావవదవృత్తేరిత్యాదౌ హేతుతావచ్ఛేదకపర్యాంతవ్యాప్తిత్వకల్పే హేతువ్యాపకసాధ్యసమానాధికరణవృత్తి వహ్న్యభావవదవృత్తిత్వవత్త్వానితి నిర్ధర్మితావచ్ఛేదకకపరామర్శమాదాయ బాధఏవేతివాచ్యమ్ ॥ తాదృశహేతువిషయతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యభావస్యవాచ్యత్వాత్ ॥ నచ తత్రైవ హేతువ్యాపకవహ్నిసమానాధికరణవహ్న్యభావవదవృత్తిత్వవద్వహ్న్యభావవదవృత్తిమానిత్యంతరాధర్మితావచ్ఛేదకకపరామర్శీయ హేతువిషయతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్తిసత్త్వేన బాధోదుర్వారః ఏవం హేతుపదానుపాదానే పర్వతోవహ్నిమాన్వహ్న్యభావవదవృత్తిమత ఇత్యాదౌ తాదాత్మ్యేన హేతుత్వస్థలె హేతువ్యాపకసాధ్యసమానాధికరణవృత్తివహ్న్యభావవదవృత్తిమత్త్వాన్పర్వతఇత్యాదిజ్ఞానీయజనకతాయాం హేతుసమానాధికరణత్వాంశమాదాయ బాధః తాదృశహేతుతావచ్ఛేదకవిషయతాయాః పరంపరయా ప్రకృతపక్షవిషయతానిరూపితత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ తాదృశహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న హేతువిషయతానిరూపితధర్మితావచ్ఛేదకతానాత్మకావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యభావస్య వివక్షణీయత్వాదితిచేత్॥ మైవం ॥తథాసతి సాధ్యహేత్వోరభేదప్రసంగాత్ *తద్భిన్నేతి* తదవ్యభిచరితత్వంసాధ్యాభావవదవృత్తిత్వాదిభిన్నమితినార్థః । అపార్థకత్వాపత్తేరతస్తత్పదం సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వాదిశబ్దేనయోజితమ్ ॥ నేత్యాకారకప్రతీత్యభావాదాహ * వ్యాప్తిరితి * నచావ్యభిచారపదార్థేవ్యాప్తిభేదసాధనే

ణాన్వయః ॥ తథాచ సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వాదిరూపాయేఽవ్యభిచారపదార్థ ప్రత్యవచ్ఛిన్న హేతువిషయతాఘటితధర్మావచ్ఛిన్న త్వాభావకూటవత్త్వాదితి నిరుక్తపర్యవసితసామాన్యాభావసాధకః ఫలితో హేతుః ॥ నచాప్రయోజకత్వమ్ ॥ విశేషాభావకూటస్య సామాన్యాభావవ్యాప్యతాయామవివాదాత్ ॥తత్ర సాధ్యా

కేవలాన్వయిత్వాభావాదిత్యసహేతుః తత్ర సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వాద్యన్యతమ రూపత్వమితివాచ్యమ్ ॥ ఉక్తరీత్యాబాధాత్ ॥ తద్ధినేత్రైనఖో వైయర్థ్యాచ్చ ॥ త చ యథారూపం ద్రవ్యం రసోనద్రవ్యమితిరీత్యా విశేషేషు ద్రవ్యభేదసిద్ధా న త్సామాన్యేగుణేతత్సిద్ధిః తథా ప్రత్యేకం సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వాదౌ వ్యాప్తిభే దసిద్ధా సామాన్యతోఽవ్యభిచారపదార్థేఽపి తత్తద్భేదసిద్ధిరితివాచ్యమ్ ॥ అ వ్యభిచారపదార్థఇవ విశేషేషు వ్యాప్తిభేదబాధేన స్వవిశేషనిష్ఠవ్యాప్తిభేదక త్వరూపసాధనాప్రసిద్ధేర్దురాగత్వాత్ ॥ నను వ్యాప్తిత్వాభావః వ్యాప్తిపదా నుషంగలభ్యతత్తదవ్యభిచారావిషయకత్వం తదవచ్ఛిన్నావిషయకత్వం వానహే తుః విశిష్టవైశిష్ట్యబోధజనకత్వే వ్యభిచారాత్ తత్తదవ్యభిచారవిషయకత్వావ వచ్ఛిన్నత్వోక్తౌ వహ్న్యభావవదవృత్తిపర్వతాదిపక్షక పరామర్శజనకతాయాం స్వరూపాసిద్ధిశ్చేత్యతఆహ * తథాచేతి * దేశస్సాన్యాభావవదవృత్తిధూమవ త్పర్వతవానితి విశిష్టవైశిష్ట్యబోధీయజనకతాయాః ప్రతియోగిప్రసిద్ధిః ॥ ఘటిత పదం పర్యాప్త్యనివేశస్ఫోరకం తన్నివేశస్య నిష్ప్రయోజనకత్వాత్ ॥ తేన వి శేషణతావచ్ఛేదకప్రకారకగుణత్వేన హేతుతామాదాయ నతదప్రసిద్ధిః॥అవ్యభిచా రపదార్థాఇతి సామాన్యవిశేషభావలాభాయ ॥ నతు హేతుఘటకమ్ ॥ వైయ ర్థ్యాత్ * అవివాదాదితి * అవ్యాప్యవృత్తితత్తత్సంయోగాభావకూటస్యసం యోగసామాన్యాభావవ్యభిచారిత్వస్య వివాదేఽపి తదతిరిక్తవిశేషాభావకూటస్య సామాన్యాభావవ్యభిచారిత్వస్య కేనాప్యనభ్యుపగమాదిత్యర్థః ॥ తథాచ విశే షాభావకూటవాన్యది సామాన్యాభావవాన్నస్యాత్తదా సామాన్యాభావవిరోధి మాన్స్యాదిత్యేవానుకూలతర్కః ॥ సచ పక్షతావచ్ఛేదక సామానాధికరణ్యే నాపాదకవత్తాజ్ఞానజన్యతయా తదవచ్ఛేదేన సామాన్యాభావవత్తా నిశ్చ యేఉపయుజ్యతే । కేవలాన్వయిసాధ్యకానుమితి జనకపరామర్శావృత్తిత్వస్య హేతుత్వేస్వరూపాసిద్ధిరతఆహ * సాధ్యేఇతి* కేవలాన్వయిత్వజ్ఞానకాలీనతా

వవదవృత్తిత్వాదిరూపాః యే, పంచావ్యభిచారపదార్థాః, తదవచ్ఛిన్నవిషయతాఘటితధర్మానవచ్ఛిన్నత్వాభావస్య ప్రత్యేకసాధకం హేతుం వక్ష్యతి * కేవలాన్వయ్యభావాదితి * సాధ్యేఽత్యంతాభావాప్రతియోగిత్వాన్యోన్యాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వరూపకేవలాన్వయిత్వగ్రహదశాయాం అత్యంతాన్యోన్యాభావయోః సాధ్యతద్వత్త్వానవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వభానాసంభవేన ప్రతియోగితయా సాధ్యతదాశ్రయవిశేషితాత్యంతాన్యోన్యాభావవదవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నవిషయతాయాస్తాదృశవిశేషదర్శ్యనుమితిజనకజ్ఞానేఽభావాదిత్యర్థః॥ ఏవం చ తాదృశవిషయతాశూన్యవృత్తిత్వమేవ అనుమితిజనకతాయాం దర్శితసాధ్యసాధకో హేతురభిమత ఇతి నాసిద్ధ్యాదిః॥ ఈదృశదిశాఽగ్రిమహేతవోఽపి పరిష్కృ-

---

దృశానుమితి జనకజ్ఞానే అవ్యభిచారపదార్థానవచ్ఛిన్నహేతు విషయకత్వాభావాదిత్యర్థః॥ తద్విరహకాలీనేజ్ఞానే హేత్వసిద్ధివారణాయ కాలీనాంతమ్। వ్యతిరేకివ్యాప్తి కేవలాన్వయిత్వ జ్ఞానదశాయామవ్యభిచారాభానం ద్రష్టవ్యమ్॥ అత్రాభావే ప్రతియోగితా సంబంధేన వాచ్యత్వజ్ఞానం ప్రతిలిఙ్గవిశేష్యక తత్సంబంధావచ్ఛిన్నవాచ్యత్వాభావజ్ఞానం ప్రతిబంధకమిత్యాదికమూహ్యమ్॥ సాధ్యవత్త్వాదిఘటిత లక్షణానురోధేన ద్వితీయకేవలాన్వయిత్వోపాదానమ్॥ నన్వత్రానుమితి జనకజ్ఞానే తాదృశ విషయతాకత్వాభావో న హేతుః। స్వరూపాసిద్ధేః॥ తాదృశజ్ఞానస్యాపక్షత్వాచ్చ॥ నాపి తాదృశవిషయతాశూన్యానుమితిజనకత్వమ్॥ తద్విశిష్టజ్ఞానత్వం వా। స్వరూపాసిద్ధేః॥ అత ఏవ న తాదృశవిషయతాశాలిజ్ఞానావృత్తిత్వం। అవ్యభిచరితత్వ హేతువ్యాపకసామానాధికరణ్యోభయజ్ఞానమాదాయోక్తదోషాత్॥ నచాభావస్తాదృశవిషయతాశూన్యత్వం వా స ఇతి వాచ్యమ్॥ విశిష్టవైశిష్ట్యబోధజనకత్వే వ్యభిచారాదిత్యత ఆహ * ఏవం చేతి * తాదృశవిషయతా * తత్తదవ్యభిచారిత్వవిషయతా *దర్శితసాధ్యమ్ * కూటఘటకీభూతప్రత్యేకాభావరూపమ్॥ నాసిద్ధ్యాదిరిత్యాదినా నఞ్ద్వయవైయర్థ్య పరిగ్రహః * అగ్రిమేతి * నాపీత్యాదిగ్రంథదూషణరూపాః కేవలాన్వయ్యభావాదయః *పరిష్కరణీయాః* సాధ్యనిష్ఠాధేయతా నిరూపకాధికరణత్వాది క్రమేణ। తాదృశప్రతియోగ్యధికరణతా సామాన్యకత్వావచ్ఛిన్న హేతువిషయతాఘటితధర్మానవచ్ఛిన్నత్వాదిసాధకాః తాదృశహేత్వవిషయకజ్ఞానవృత్తి

రణీయాః॥ దీనతో *అవ్యాప్తి* కపిసంయోగ్యేతద్వృక్షత్వాదిత్యాదావిత్యర్థః

త్వాదయ ఇత్యర్థః । యద్యప్యవ్యభిచరితత్వాఽవ్యాప్తిప్రతిపన్నస్యేతర భేదానుమితౌ వ్యభిచారవారకతయాఽతివ్యాప్తి ప్రతిపన్నస్య చ సాధ్యత్వాసంభవప్రదర్శనపై యర్థ్యమ్ ॥ తథాపి విరుద్ధప్రసిద్ధహేత్వంతరఘటనామిత్యనుపపత్తిస్పష్టైవేతి తత్ప్రదర్శనమ్ ॥ యత్రావ్యాప్తౌ సామానాధికరణ్యేన లక్షణఘటకహేత్వవచ్ఛేదకావచ్ఛేదకనైకత్వసంశయనివృత్తిసంభవేపి సామానాధికరణ్యస్య తత్సంశయోఽనుపరతే అన్యథేత్యుద్ధృతమిమమపి విశేష్యత్వాదినాయుక్తమ్ ఉభయోపాదానమ్ । ఏవం చ సామానాధికరణ్యేనైకత్వసంశయవారణాయాపి చ్ఛేదకావచ్ఛేదే లక్షణగ్రాహోఽవ్యాప్తినిరాసపరమితి ॥ అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకేతి దీధితౌ అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనాన్వయస్యైకత్వయా అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకసద్ధేతుత్వావచ్ఛేదేన లక్షణాసత్త్వమిత్యనియమోఽభిప్రేతః । సవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యం యస్య సః అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకః తాదృశాశ్చాసౌ సద్ధేతుశ్చేతి వ్యుత్పత్త్యా కపిసంయోగగగనాదిత్యాదేర్వ్యభిచారఇతి వాచ్యం । సద్ధేతుత్వస్య వృత్తిమదర్థకత్వాత్ । నన్వేవమపి కపిసంయోగాభావవాన్ గుణత్వాదిత్యాదౌ వ్యభిచారః॥ నచావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యం, యత్ర, తదవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకః తత్ర సత్, వర్తమానో యో హేతురితి వ్యుత్పత్తౌ సాధ్యనిష్ఠావ్యాప్యవృత్తిత్వనిరూపకాధికరణవృత్తిసద్ధేతుత్వావచ్ఛేదేన అవ్యాప్తిరితి నిష్కర్షః సమ్ప ఇతి వాచ్యం ॥ తథా సతి సత్పదవైయర్థ్యాపాతాత్ । సత్పదబలాదేవ తాదృశాధికరణలాభ ఇత్యుక్తావ కపిసంయోగీ సత్త్వాదిత్యాదౌ నిరుక్తాద్వ్యాప్యతావచ్ఛేదక విభేదయో ర్భయో రప్రతి హేతౌ అవ్యాప్తేః పరలక్షణస్యావతారాసంగతిః । హేతుపదస్య వ్యాప్తిమదర్థకత్వేపి కపిసంయోగాభావవాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదేర్నియమవిషయస్య సాధ్యవద్భేదాప్రసిద్ధ్యాపరలక్షణానాసంగ్రహాదసంగతిరితి చిన్త్యం ॥ సవ్యాప్యవృత్తిరవ్యాప్యవృత్తిరితి వ్యుత్పత్త్యానిరవచ్ఛిన్నవృత్తికాన్యత్వమవ్యాప్య వృత్తిత్వమిత్యదోషాత్ । గగనవానేతత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యనిష్ఠావ్యాప్యవృత్తిత్వసత్త్వేపి తదధికరణాప్రసిద్ధేరుత్తరలక్షణాసత్త్వేపి క్షతిః ॥ హేతుత్వస్య తత్రాభావాత్ । నచ యత్కించిజ్జన్యజ్ఞానవిషయతావాన్ వాచ్యత్వాదిత్యాదౌ తథాత్త్వేపి ఉత్తరలక్షణేన తదవ్యాప్తేర్వారణమితి వాచ్యమ్ ॥ దేశనిష్ఠావచ్ఛేదకత్వా

నిరూపకవృత్తిత్వస్య ప్రకృతేఽవ్యాప్యవృత్తిత్వాభావాత్ ॥ వస్తుతస్తు, కేవలాన్వయిని పృథగ్దోషస్య కీర్తనీయతయా కేవలాన్వయిభిన్నావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకవృత్తిమద్ధేతుసామాన్యే అవ్యాప్తిరిత్యేవనియమః ॥ కేవలాన్వయిభిన్నత్వమన్యోన్యాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వమితి న కోఽపి దోషః ॥ అవ్యాప్యవృత్తిత్వం స్వాభావసామానాధికరణ్యం, నతు నిరవచ్ఛిన్నవృత్తికాన్యత్వం, సంయోగిద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ నియమభఙ్గాపత్తేః (ప్రాచాం మతే ద్రవ్యత్వసంయోగసామాన్యాభావసత్త్వేనోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకాక్రాన్తే తత్రావ్యాప్యభావాత్ ॥ కేచిత్తు స్వప్రతియోగిత్వస్వసమానాధికరణత్వ స్వసమానాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వైతత్త్రితయసంబన్ధేన యత్కిఞ్చిదభావవిశిష్టత్వం అవ్యాప్యవృత్తిత్వం ॥ తృతీయసంబన్ధనివేశాత్కపిసంయోగాభావవాన్ గుణత్వాదిత్యాదేర్న సంగ్రహః । ప్రథమసంబన్ధనివేశాదాకాశాభావమాదాయద్వితీయసంబన్ధనివేశాద్ద్రవ్యత్వాభావమాదాయచ ద్రవ్యత్వస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వేపి ద్రవ్యత్వసాధ్యక పృథివీత్వాదేర్నసంగ్రహః ॥ కపిసంయోగివృత్తిత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యస్యద్రవ్యాన్తర్భావేన కపిసంయోగాభావసామానాధికరణ్యస్య గుణాన్తర్భావేన తత్సమానాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య ప్రతియోగిత్వస్యచ సత్త్వేనోక్తత్రితయసంబన్ధేన కపిసంయోగాభావరూపయత్కిఞ్చిదభావవిశిష్టత్వాత్సంగ్రహః । ఏతేనసర్వంప్రమేయమితి యత్కిఞ్చిజ్జ్ఞానవ్యక్తేర్విషయతాసంబన్ధేన సాధ్యతాయాం ఘటత్వాదివిశేష్యకత్వాన్నిరవచ్ఛిన్నవృత్తికత్వరూపావ్యాప్యవృత్తిత్వకల్పేఽవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకసద్ధేతుత్వేన సంగ్రహాదుత్తరలక్షణస్యాసత్త్వాత్తద్దోషతాదవస్థ్యం విషయతాసంబన్ధేన తాదృశజ్ఞానవ్యక్తేః కేవలాన్వయిత్వాదితి దూషణమనవకాశమిత్యాహుః॥ అత్రేదం అవ్యాప్యవృత్తిత్వమతే కపిసంయోగాభావసాధ్యకగుణత్వాదేస్సంగ్రహవారణాయసంబన్ధఘటకభేదప్రతియోగితాయాం కేవలాన్వయిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వం స్వాధికరణనిరవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వంవా భేదేనివేశ్యం పూర్వమతేతుభేదేనిరవచ్ఛిన్నవృత్తికత్వమితి ॥ ఏతేనానవచ్ఛిన్నవృత్తికాన్యభావసాధ్యకవృత్తిమత్సద్ధేతుసామాన్యే అవ్యాప్తిరితి కపిసంయోగాభావసాధ్యకవారకనియమోప్యపాస్తః । తథాపి జన్యజ్ఞానాదిసాధ్యకేఽకదోషాత్ ॥ పరేతు స్వసమానాధికరణాభావప్రతియోగిసాధ్యక[illegible]

ర్థః॥స్వంహేతుః అభావోభావభిన్నఃస్వసామానాధికరణ్యచకాలానవచ్ఛిన్న
త్వం దేయం యద్వానిరవచ్ఛిన్నవృత్తికాన్యసాధ్యసమానాధికరణసద్ధేతావిత్య
ర్థః తేన గగనాదిసాధ్యకే నదోషః జన్యజ్ఞానసాధ్యకవారణం ప్రాగ్వదిత్యా
హుః ॥ తన్న॥రూపవాన్ పృథివీత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తేరకథనేనన్యూనతా పా
తేనగ్రంథస్థకాలపదవిరోధాత్ ॥ అత్రఘటత్వతద్వ్యధికరణసంయోగాద్యోరన్య
తరత్వేన సాధ్యతాయాం తద్వ్యక్తిత్వాదావవ్యాప్తివిరహేణ సప్తమీతత్పురు
ష పక్షమేవబహవోరోచయంతే ॥ అతఏవగుణవాన్ జలపరమాణురూపాదిత్యా
దావవ్యాప్త్యసత్త్వేపి నక్షతిరితిదిక్ * దీధితౌ అవ్యాప్తిమితి * ననుగురుధర్మావ
చ్ఛిన్నసాధ్యకే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తివారణా
యసాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకరూపావచ్ఛిన్నాభావస్సాధ్యాభావపదేన వివక్షణీ
యః వ్యాపకత్వంచ ప్రతియోగివైయధికరణ్యఘటితమితి నకపిసంయోగత్వా
వచ్ఛిన్నాభావ సంగ్రహః ॥ కింతు ద్రవ్యత్వత్వావచ్ఛిన్నాభావ
ఏవేతి నావ్యాప్తిరితి చేన్న ॥ గురోరపి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వోపగ
మే నైతాదృశవివక్షాయా నిష్ప్రయోజనకత్వే నావ్యాప్తిసంగతేః ॥ గు
రోఃప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వమతేపి నైతద్వివక్షణమావశ్యకమ్ ॥ గురుధర్మా
వచ్ఛిన్నసాధ్యకహేతోః కేవలాన్వయిసాధ్యకత్వాక్రాంతతయా తత్రావ్యాప్తే
ర్వక్ష్యమాణతయాతద్వారణానపేక్షణాత్ । నచగురుధర్మాశ్రయస్య కథంకే
వలాన్వయిత్వమితివాచ్యమ్ ॥ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధానుయోగినిష్ఠాభావప్ర
తియోగితానవచ్ఛేదకత్వస్య గురుధర్మసాధారణ్యాత్ ॥ అస్తువాగురోః ప్రతి
యోగితానవచ్ఛేదకత్వ మతమవలంబ్య సాధ్యాభావపదేనోక్తాభావవివక్షా ॥ త
థాపి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేనైవ సాధ్యవ్యాపకతావివక్షణేన కపిసంయో
గాద్యవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకే అవ్యాప్తిపరిహారేపి ప్రతియోగివైయధికరణ్య ప్ర
వేశాసత్త్వేన సంయోగేన ద్రవ్యావ్యాప్యవృత్తితాపక్షే సంయోగేన సాధ్యతాస్థ
లే తేనసంబంధేన వ్యాపకత్వాప్రసిద్ధిః ॥ తద్వారణాయప్రతియోగివైయధికరణ్య
ఘటితవ్యాపకతానివేశేచ కపిసంయోగాదిసాధ్యకావ్యాప్తిః। తాదృశసాధ్యవ్యా
పకతావచ్ఛేదకరూపావచ్ఛిన్న యత్కించిత్సాధ్యాభావ నివేశేతు కపిసంయో
గీద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ తాదృశద్రవ్యమాత్రసమవేతాభావ మాదాయాతివ్యాప్తిః

అవ్యాప్తిమితి తత్ర హేత్వధికరణే ఏతద్వృక్షాదౌ అన్యదేశకాలావచ్ఛేదే న కపిసంయోగాద్య. వసత్త్వాదితిభావః ॥ సాధ్యవద్భిన్నో యస్సాధ్యాభావవానితి కర్మధారయే అభేదసంబంధేన సాధ్యవద్భిన్నీయం యత్సాధ్యాభావాధికరణం తదవృత్తిత్వమర్థఃస్యాత్ తథాసతి తద్ఘటకీభూతస్య అభేదసంబంధేన సాధ్యవద్భిన్నీయం యత్తదవృత్తిత్వస్యైవ లక్షణత్వసంభవాత్సాధ్యాభావవత్త్వాంశస్య వైయర్థ్యాపత్తిః తస్సాధ్యాభావపదేనసాధ్యవద్భిన్నపదస్యసప్తమీతత్పు

త్యాశయేన దీధితికృతాఽవ్యాప్తికథనంయుక్తమేవ ॥ నచైకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్య విశేషణతావిశేషావచ్ఛిన్నత్వస్యవావ్యాపకతా రూపావచ్ఛిన్నప్రతియోగితయోర్దానాన్నావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకే వ్యాప్యవ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ సకలదోషోద్ధారానాసక్యకత్వస్యావెదనీయత్వాత్ । అత్రసాధ్యాభావ నిష్ఠవ్యాప్యవృత్తితా నిరూపకత్వనివేశనకపిసంయోగాదిసాధ్యకావ్యాప్తినిరాసేపిసంయోగిభిన్నం గుణత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యాభావేసంయోగే అతిరిక్తైవావ్యాప్యవృత్తిత్వానత్త్వేన అవ్యాప్తిదుర్వారైవ । నన్వేతల్లక్షణపంచకస్య భిన్నపురుషకర్తృకత్వాదవతారణదానం దీధితికృతామశుద్ధం ఏకకర్తృకత్వ ఏవతదపేక్షణాదితి చేత్, సత్యమ్॥ దీధితికృతావతారణంనదత్తం కింతుమణికృతాసాధ్యవదన్యావృత్తిత్వమిత్యాద్యుక్త్వ కింనక్కృతమిత్యాశంకాస్యాత్తామపనినీషుః "మధురేణ సమాపయే"దితి న్యాయమనుసృత్య మధురత్వంపంచమలక్షణస్య ప్రదర్శయితుం లక్షణచతుష్టయస్య దోషగ్రస్తత్వం దర్శితమితి * కాలేతి * వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ఉత్పత్తికాలావచ్ఛేదేన వహ్న్యభావస్య హేత్వధికరణపర్వతాదౌ సత్త్వాదిత్యపిబోధ్యమ్ * కర్మధారయఇతి * తత్పురుషమపేక్ష్య లాఘవం అధికరణభేదేనాభావభేదమతానాశ్రయణం చెత్యాశయః * అభేదేతి * ఏతచ్చ గురుధర్మస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వమంగీకృత్య ॥ తేనసాధ్యవద్భిన్నవృత్తితాత్వస్యైవ లఘుత్వేపినక్షతిః * వైయర్థ్యాపత్తిరితి * ప్రకృతలక్షణఘటకస్యేతి న్యాయాత్ ॥ మతుప్పదస్థానే సంబంధిపదంయోజ్యం తేనప్రకృత్యసమభివ్యాహారేపినక్షతిః ॥ నచ సాధ్యాభావాంశనివేశేన యథా సన్నివేశోస్తీతివాచ్యమ్ ॥ ప్రాచాం గురోరివావ్యావర్తకస్య సర్వమతే స్వభావతఏవానవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ యోగతస్సాధ్యాభావాఘటితస్యైవావ్యభిచరితత్వ శబ్ద

దుషం వ్యాచష్టే * సాధ్యవద్భిన్న ఇతి * తథాచ సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిర్యస్సాధ్యా
భావః తద్వదవృత్తిత్వమర్థః ॥ తత్ర పూర్వవదభేదేన సాధ్యవద్భిన్నపదార్థ
విశేషితధర్మ్యవృత్తిత్వాదేర్లక్షణఘటకతావృత్త్యాదివిశేషణతయైవ సాధ్యవద్భిన్న
స్య నివేశాదితి నసాధ్యాభావాంశవైయర్థ్యమితిభావః ॥ అభావే సాధ్యీయ
త్వానివేశే హ్రదాదివృత్తిగగనాద్యభావవతి పర్వతాదౌ ధూమాదేర్వృత్తేరసం
భవ ఇతి తద్వారణాయ సాధ్యపదమ్ ॥ నచాధికరణభేదేనాభావభేదమతఏవ నైతల్ల
క్షణకరణాత్పర్వతాదేర్హ్రదాదివృత్త్యభావవత్త్వమితివాచ్యమ్ ॥ అవ్యాప్య
వృత్తిప్రతియోగికాభావస్య వ్యాప్యవృత్తిత్వావ్యాప్యవృత్తిత్వరూప విరుద్ధధర్మా
ధ్యాసేన భేదస్య లక్షణకర్తృసమ్మతత్వాదాకాశాభావాదేర్భేదకాభావేనతస్యై
క్యాత్ ॥ అతఏవోక్తధర్మాణాం భేదకత్వం ఏతానిచనభేదకానీత్యనేనదీధితికృన్ని

బాధ్యత్వసంభవాత్తద్ఘటితస్య నతద్బోధ్యకేతి కేచిత్ * వ్యాచష్టే * వివృణో
తి ॥ తత్సమానార్థకవాక్యరూపవివరణైకదేశే ధర్మత్వఘటకజ్ఞానే జన్యత్వ
రూపద్వితీయార్థాన్వయః * సాధ్యవదితి * ఉపలక్షణస్యావ్యవచ్ఛేదకత్వా
త్ సాధ్యవద్భిన్నీయవృత్తిత్వనిష్ఠవిలక్షణావచ్ఛేదకతానిరూపకసాధ్యాభావనిష్ఠా
వచ్ఛేదకతానిరూపకధర్మినిష్ఠావచ్ఛేదకతాఘటితావచ్ఛేదకతాకాభావస్య ల
క్షణత్వం తత్ర సాధ్యవద్భిన్నత్వేనావిశేషితధర్మినివేశాత్సాధ్యవద్భిన్నీయత్వ
విశిష్టసంబంధనిష్ఠవిలక్షణావచ్ఛేదకతాఘటితప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాకాభావా
ద్వైలక్షణ్యమితి * మతఏవేతి * అన్యథాఽవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకావ్యాప్తితా
దవస్థ్యేన సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వవైయర్థ్యాత్ * అవ్యాప్యవృత్తీతి * విరుద్ధధ
ర్మాధ్యాసేన భేదాభిమానస్తు అవ్యాప్యవృత్తిప్రతియోగికానామేవ ప్రతియో
గిసామానాధికరణ్యాదేరేవ భేదకత్వాత్ తేన ద్రవ్యత్వాదేరపి కథంచిద్విరుద్ధధ
ర్మాధ్యాససంభవేపినభేదః * విరుద్ధధర్మాధ్యాసేన * విరుద్ధధర్మద్వయప్రతీత్యోః
ప్రమాత్వానురోధేన ॥ వ్యాప్యవృత్తిత్వావ్యాప్యవృత్తిత్వయోర్విరోధే అగ్రేవక్త
వ్యం తన్నిరాసం సంవదతి * అతఏవేతి * వ్యాప్యవృత్తిత్వావ్యాప్యవృత్తిత్వాదీ
నామేవ భేదకత్వస్య లక్షణకర్తృసమ్మతత్వాదేవేత్యర్థః ॥ అగ్రిమగ్రంథవశాద్వ్య
చ్ఛేదకత్వేన ప్రసక్తం తస్య గగనాభావాదావసత్త్వాన్నభేద ఇతి భావః ॥ నను
హ్రదత్వసామానాధికరణ్యతద్వైయధికరణ్యాదీనామప్యభావభేదకత్వం లక్షణ

రాకరిష్యతి ॥ అథవా సాధ్యాభావపదం అనుయోగితావిశేషసంబంధేన సాధ్యీయపరం అభావీయలక్షణానుయోగితాలాభాయైవాభావపదం నతు అభావత్వమపి నివేశ్యం ప్రయోజనాభావాత్ ఇత్థంచ తాదృశవిలక్షణసంబంధేన యస్సాధ్యీయః తద్వదవృత్తిత్వమిత్యర్థః ॥ తత్ర చ సాధ్యస్య యత్పదార్థాపి శేషణత్వే హ్రదాదివృత్తిప్రమేయత్వాదిమతి పర్వతాదౌ హేతౌ వృత్తేరసంభవస్స్యాదితి నివేశః ।

కర్తృసమ్మతమ్ ॥ అతఏవాగ్రిమదీధితౌ అభావపదం నసిద్ధ్యేదితి వక్ష్యతే ॥ అస్య భావవ్యాప్యవృత్త్యభావపదేతి [illegible]దిత్యభావభిన్నమాత్రస్యైవాధికరణభేదాద్భేదమనుసృత్య సాధ్యపదత్రయమభ్య[illegible]గతి * అథవేతి * సాధ్యాభావపదమ్ * సాధ్యాభావేత్యత్ర సాధ్యపదమ్ * అనుయోగితేతి * సంబన్ధసాధారణానుయోగితాప్రవేశే సాధ్యవద్భిన్నస్య తిపదే ప్రతియోగికసమవాయవతి ధూమస్యవృత్తేరవ్యాప్తిరతో విశేషపదమ్ ॥ భావభిన్నత్వస్వరూపానుయోగితానివేశే ఘటత్వాభావాదిసాధ్యకావ్యాప్తేః * విలక్షణేతి * భావాభావసాధారణాభావత్వరూపసంబన్ధవ్యావృత్త[illegible] ॥ తాదృశవిలక్షణసంబంధేనాత్ర సాధ్యీయత్వాభావాదేవ [illegible] ॥ ఏతేన భావాభావసాధారణాభావత్వప్రవేశే వ్యాపకతా [illegible] ప్రవేశే భావసాధ్యకావ్యాప్తిరితి నిరస్తమ్ * ప్రమేయత్వాదితి * నచాత్ర సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వం స్వసంబంధసామాన్యేన, యత్కించిత్సంబంధేన వా, [illegible] కపిసంయోగీ ఏతత్త్వాదిత్యాదౌ కపిసంయోగాభావస్య [illegible] సంబంధేన సాధ్యవద్భిన్నగుణాదివృత్తితయా అవ్యాప్తేః, నాపి విశేషణతావిశేష[illegible]ణైవ, అభావసాధ్యకావ్యాప్తేః ॥ అపితు సాధ్యవత్తాగ్రాహక[illegible]నియామకసంబంధేన ॥ తథాచ ప్రమేయత్వాదికమాదాయ కథమవ్యాప్తిః, ఏతత్కల్పే అభావమాత్రభేదాచ్చ గగనాభావమాదాయాపి నదోష ఇతి వాచ్యమ్ ॥ జలత్వప్రకారకప్రమావిశేష్యత్వాభావవాన్ ధూమాదిత్యాదౌ అవ్యాప్తేః ॥ కేచిత్తు । ఉక్తలాఘవవాదినా సాధ్యవద్భిన్నశ్చాసౌ సాధ్యాభావశ్చేతి కర్మధారయ ఏవోచితః । సాధ్యవత్త్వంచ స్వప్రతియోగికత్వ స్వసామానాధికరణ్యోభయసంబంధేన । ఏవంచ ప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నత్వం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వంచ నదేయమితి లాఘవమ్ । ఏవంచ సాధ్యవద్భిన్నసాధ్యాభా

వాప్రసిద్ధ్యైవ కేవలాన్వయిన్య భావాదితి మూలసంగతిఃవతు సాధ్యతావచ్ఛే
దకీభూత ధర్మసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావాప్రసిద్ధ్యేతి ॥ ఘటా
ద్యభావవారణాయ సాధ్యపదోపాదానమ్ ॥ నచైవం సాధ్యపదసార్థక్యాయ
స్వప్రతియోగికత్వప్రవేశప్రక్షాలనాద్ధీతిన్యాయగ్రాసః ॥ సామానాధికరణ్యస్య
విశిష్టప్రతీత్యనియామకతయా తద్విశిష్టానుయోగితా విశేషస్యైవసంబంధతయా
స్వప్రతియోగికత్వ ప్రవేశాత్ ॥ తావన్మాత్రోక్తౌచ సాధ్యావచ్ఛిన్న సాధ్యాభా
వాప్రసిద్ధిరతస్సామానాధికరణ్యముపాత్తం । వస్తుతస్తు స్వసమానాధికరణత్వ
మాత్రంసంబంధః నతుస్వప్రతియోగికత్వమపి తథాయథ్యాన్నాత్ సాధ్యపదోపాదా
నంచ తత్సంబంధలాభార్థమేవేతి ॥ స్వస్వ త్తిసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సా
మానాధికరణ్యం తదర్థః తేన విశిష్టసత్తావాన్ జాతేరిత్యాదౌ నాతివ్యా
ప్తిః ॥ సాధ్యాదివారణాయ అభావపదం ॥ ఏవంచ అత్రాభావ భేదమతాదరణం
నిరర్థకమేవ ॥ నచావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకే ఉక్తసంబంధేన సాధ్యవతో ద్రవ్య
వృత్తిసంయోగాద్యభావాదన్యఏవ సాధ్యాభావః ఏవం కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న
ప్రతియోగితాకాకాశాభావాభావవాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ తాదృశాన్నిత్యవృత్తే
రాకాశాభావాదన్యఏవానిత్యవృత్తిస్సాధ్యాభావ ఇతి లక్షణసమన్వయానురోధా
త్తద్భేదోదుర్వారః ఏవంచ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయాః సాధ్యాభా
వత్వేపగమోప్యనావశ్యక ఇతివాచ్యం । తేననాదరేపి ప్రథమే గుణాసమవేతా
భావం ద్వితీయేజన్యావృత్త్యభావంచాదాయలక్షణ సమన్వయసంభవాత్ ।య
త్తుసర్వత్ర గగనఘటికోభయాభావం వ్యధికరణసంబంధేన సాధ్యాభావంచ వి
పక్షమాత్రవృత్తిమాదాయనావ్యాప్త్యతివ్యాప్తీ అధికరణభేదేనాభావభేదాదితి
కథనమ్ ॥ తత్కిమర్థమితి పృచ్ఛామః । అభావభేదమతే సర్వత్రైవసాధ్య
సామాన్యాభావమాదాయలక్షణ సమన్వయసంభవాచ్చ॥ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నా
యసాధ్యాభావాధికరణత్వం సాధ్యసామానాధికరణ్య ఘటకవృత్తిత్వంచాభావీ
యవిశేషణతాసంబంధేననివేశ్యం। ఏతదర్థమేవసాధ్యాభావపదం । తద్ఘటకసాధ్య
వత్త్వంచసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన।అభావసాధ్యకేచవిపక్షావృత్త్యభావఃసాధ్య
వత్త్వప్రకారకప్రమాద్యభావవనవాలక్షణఘటకః । సాధ్యవత్తాగ్రహవిరోధితా
నియామకసంబంధేన తన్నివేశేసు తాదృశాకాశాభావాభావ సాధ్యకేఽవ్యా

ప్తిః సాధ్యవతితాదృశ సంబన్ధేనావృత్తేరప్రసిద్ధేః ॥ ఏవంచ ఘటత్వఘటాకాశ సంయోగాన్యతరాభావసాధ్యకే ఘటాకాశసంయోగాత్మక సాధ్యాభావ మాదాయావ్యాప్తిర్నశంక్యా । ఘటత్వాదిరూపసాధ్యాభావస్య నిరుక్తసంబంధేన సాధ్యవద్భిన్నస్య విశేషణతయాధికరణాప్రసిద్ధావపి ఘటావృత్త్యభావమాదాయా వలక్షణసంగతేరిత్యాహుః ॥ అన్యే తు స్వప్రతియోగికత్వ స్వసామానాధికరణ్యోభయసంబంధేన సాధ్యవద్భిన్నత్వం నయుక్తమ్ ॥ సామానాధికరణ్య యదివృత్తిత్వం యేన కేన సంబంధేన తదా నహ్న్యభావస్య కాలికాదిసంబంధేన సాధ్యవద్వృత్తితయా అవ్యాప్తిః । యది స్వప్రతియోగి మత్తాగ్రహవిరోధితానియామక సంబంధేన తదా కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాకాశాభావాభావసాధ్యకే తథావిధకాలికసంబంధేన సాధ్యవద్వృత్తిత్వాప్రసిద్ధేరవ్యాప్తిః । యది విశేషణతావిశేషసంబంధేన దర్శితాకాశాభావాభావసాధ్యకే ఆకాశాభావస్య సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధేన సాధ్యవతి దైశిక విశేషణతయావృత్తిత్వేపి సాధ్యప్రతియోగికం నిత్యవృత్తిత్వవద్భిన్నాభావమాదాయ లక్షణసంగతిః తదా ద్రవ్యత్వాదిక మాదాయాతివ్యాప్తివారణాయ సాధ్యపదావశ్యకతయా స్వప్రతియోగికత్వ వైయర్థ్యాపాతాత్ । నచ స్వప్రతియోగికత్వం త్యాజ్యమేవేతి వాచ్యమ్ । తథాపి పర్వతావృత్త్యభావ లాఘవే పర్వతత్వాత్మకం సాధ్యప్రతియోగికమాదాయ ప్రసిద్ధానుమానావ్యాప్తేః । ఏతాదృశపరిత్యాగసంగేవాచ్చ ॥ వస్తుతస్తు, మహానసీయవహ్న్యభావస్య కథం వ్యావృత్తిః యాదృశసాధ్యప్రతియోగికత్వం న తాదృశసాధ్యవద్వృత్తిత్వం యాదృశసాధ్యవద్వృత్తిత్వం న తాదృశసాధ్యప్రతియోగికత్వమిత్యుభయ సంబంధేన సాధ్యవత్త్వాత్ ॥ యదివ సాధ్యతావచ్ఛేదక విశిష్టాన్యత్వం తత్రనివేశ్యం వైశిష్ట్యంచ స్వాశ్రయప్రతియోగికత్వ స్వాశ్రయవద్వృత్తిత్వోభయసంబంధేన తదా సాధ్యతావచ్ఛేదకవద్భేదఘటితస్య సాధ్యవద్భిన్నసాధ్యాభావవదవృత్తిత్వ రూపమూలోక్త లక్షణపరిష్కారత్వాసంభవాద్దీధితికృతా తదనాదృతమిత్యాహుః ॥ పరే తూక్తయుక్త్యా సాధ్యవద్భిన్నశ్చాసౌ సాధ్యాభావవాంశ్చేత్యేవ కర్మధారయః సాధ్యవద్భిన్నత్వంచ స్వప్రతియోగిమద్భిన్నత్వమ్ ॥ నచ ఘటత్వకపిసంయోగాన్యతరాభావవానాత్మత్వాదిత్యాదౌ కపిసంయోగరూపసాధ్యాభావస్య అధికరణే ఆత్మని గుణసామాన్యాభావత్వ రూ

అత్ర చ సాధ్యాభావః సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకో బోధ్యః అన్యథా వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ హ్రదాదినిష్ఠమహానసీయవహ్నిత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకవహ్న్యభావస్య ధూమవతి సత్త్వేన, పృథివీత్వాభావద్రవ్యత్వాభావాన్యతరవాన్ జలత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యవద్భిన్నపృథివ్యాదినిష్ఠద్రవ్యత్వాభావాత్మకసాధ్యప్రతియోగికాభావస్య జలాదౌ సత్త్వేన చావ్యాప్త్యాపత్తేః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వేనాపి ప్రతియోగితా విశేషణీయా । అన్యథా హ్రదాదివృత్తిసమవాయాదిసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకవహ్న్యభావస్య ధూమాదిమత్యపి వృత్తిసంభవస్య, కాలికసంబంధేన ద్రవ్యత్వాభావాదౌ సాధ్యే జలత్వాది హేతౌ సాధ్యవద్భిన్నపరమాణుగగనాదివృత్తిదైశిక విశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక సాధ్యాభావాత్మకద్రవ్యత్వాదేః హేతుమదధికరణవృత్తిత్వేన అవ్యాప్తేర్వాప్రసంగాత్ । అత్ర చ సాధ్యాభావవత్తాయాం

ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణత్వసత్త్వాదవ్యాప్తిరితి వాచ్యం ॥ యాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణం సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతాదృశ ప్రతియోగితాకాభావాధికరణం ఇతి వివక్షితత్వాత్ । తాదాత్మ్యేనోభయాభావాదివారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వనివేశః । సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాకభేదవాన్ నలద్వయార్థః । తథా చ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాకభేదఘటిత పంచమావతారే అతిలాఘవమిత్యాహుః * మహానసీయేతి * మహానసీయత్వవిశిష్టం యద్వహ్నిత్వం తదవచ్ఛిన్నాభావస్తు నాస్త్యేవేత్యవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యభావాదానేపి కథం తానవకాశః । ద్వితీయలక్షణానురోధేన హ్రదాదినిష్ఠేతి * ఏవమగ్రేపి * సాధ్యతావచ్ఛేదకాతిరిక్తవైశిష్ట్యవ్యాసజ్యవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితానివేశే అభావమాత్రభేదమతేనాహ * పృథివీత్వేతి * అన్యతరత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య పృథివీత్వాభావాద్యతిరిక్తత్వాద్వానావ్యాప్తిః । అభావభేదమతేప్యాహ * కాలికేతి * నను సమవాయావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకే కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకే వా ద్రవ్యత్వాభావే సాధ్యే కథమవ్యాప్తిః సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యవత్తాగ్రహవిరోధితానియామకసంబంధేన సాధ్యాభావ

వత్త్వస్యాగ్రావ్యతయాసాధ్యతావచ్ఛేదకీభూత కాలికసంబంధేన సాధ్యవత్తా
బుద్ధిం ప్రతితత్సంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావస్య స్వరూపసంబంధేన వైశిష్ట్య
జ్ఞానస్యైవ విరోధితయా ద్రవ్యత్వస్య తేన సంబంధేన వైశిష్ట్యస్య అసంభావితత
యా సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావస్యైవ లక్షణఘటకత్వాత్
ద్వితీయలక్షణేచ సుతరాం తత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేనసాధ్యవత్తాగ్రహ
విరోధితా నియామకసంబంధేన సాధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వస్య నివేశనీయత్వాత్ ॥
నచ ప్రతియోగిమత్తాగ్రహవిరోధితా నియామకసంబంధేన తదుభయంనివేశ్యా
వ్యాప్తిస్సంగమనీయా ॥ తథాసతి కపిసంయోగాభావస్య యఃకాలికసంబంధా
వచ్ఛిన్నాభావస్తస్యాపి ప్రతియోగితయా ప్రతియోగిమత్తాగ్రహవిరోధితా ని
యామకకాలికసంబంధమాదాయావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకావ్యాప్తేః ॥ ప్రతియోగి
తావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యవత్తాగ్రహవిరోధితా నియామకసంబంధేన తదుభ
యనివేశపక్షే తత్సంగతిరిత్యపిన ॥ తథాసతి స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధే
న సాధ్యవత్త్వఘటితసాధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వస్య ధూమవాన్ ధూమకాలీనవహ్నే
రిత్యాదౌ సంబంధసామాన్యేన సాధ్యవచ్ఛిన్నే హేతుశూన్యే ధూమాకాలీనేసా
ధ్యాభావసత్త్వాదతివ్యాప్తివారణాయావశ్యనివేశ్యతయా సాధ్యవచ్ఛిన్నే య
స్సాధ్యాభావవానితి కర్మధారయోపేక్షాయానిర్బీజత్వాపాతాత్ ॥ ప్రతియో
గితావచ్ఛేదకీభూతసమవాయేన వహ్నిమద్వృత్తేః సమవాయసంబంధావచ్ఛి
న్నవహ్న్యభావస్య వారణాయసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యాభా
వసాధర్మ్యసంభవాదితి చేన్న ॥ ద్రవ్యత్వాభావశబ్దేన ద్రవ్యత్వప్రకారకప్రమా
విశేష్యత్వాభావస్య వివక్షితత్వాత్ ॥ ఏవంచ సాధ్యవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వఘటకసా
ధ్యవత్త్వమపి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేనైవనివేశ్యమితి సకర్మధారయోపే
క్షానిర్బీజేతి ॥ నను కపిసంయోగీ ఏతత్త్వాదిత్యాదౌ ద్రవ్యవృత్తికపిసంయోగా
భావస్య సాధ్యవచ్ఛిన్నే కాలికాదిసంబంధేన వృత్తిత్వాదవ్యాప్తిః ॥ దైశికవిశేష
ణతయా తద్వృత్తిత్వనివేశేచ ఘటత్వాభావాదౌ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్ర
తియోగితాకాత్మత్వాభావాదౌచ సాధ్యే ఆత్మత్వాదావవ్యాప్తిః ప్రతియోగి
మత్తాగ్రహవిరోధితానియామకసంబంధేన తన్నివేశేచ కపిసంయోగాదిసాధ్యకే
కాలికసంబంధే కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక వృక్షవృత్తికపిసంయో

సంబన్ధవిశేషావచ్ఛిన్నత్వానివేశే వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ హ్రదాదివృత్తివహ్న్యభావస్య కాలికసంబన్ధేన పర్వతాదౌ వృత్తేరవ్యాప్తిః ॥ దైశికవిశేషణతావిశేషావచ్ఛిన్నత్వనివేశే కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాకాశాభావాభావాదౌ దైశికవిశేషణతయా సాధ్యే ఆత్మత్వాదిహేతౌ సాధ్యవద్భిన్నకాలాదివృత్తేరాకాశాభావాత్మకసాధ్యాభావస్యాత్మాదిష్వవృత్తేః ॥ ఘటత్వాభావాదిసాధ్యకసద్ధేతౌ సాధ్యాభావస్య ఘటత్వాదేర్దైశికవిశేషణతాసంబన్ధేనాధికరణతాయాం మానాభావేనచావ్యాప్తిః ॥ అతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన సాధ్యవత్తాజ్ఞానంప్రతి యాదృశసంబన్ధేనస్వప్రకారకనిశ్చయః ప్రతిబన్ధకః తేనసంబన్ధేనాభావవత్త్వ నివేశ్యమ్ ॥ సంయోగేన వహ్న్యాదౌ సాధ్యే తాదృశసంబంధో దైశికవిశేషణతా, కాలికసంబన్ధేనాకాశాభావాభావే దైశికవిశేషణతయాసాధ్యే కాలికసంబన్ధఏవ తాదృశః, సమవాయాదినా ఘటత్వాదేరభావే దైశి

గాభావాభావరూపప్రతియోగిమత్తాగ్రహవిరోధితా నియామకత్వసత్త్వాదవ్యాప్తిరితిచేన్న ॥ సాధ్యవత్తాగ్రహవిరోధితానియామకసంబంధేనతన్నివేశాత్ ॥ నను సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వనివేశకల్పే సాధ్యాభావపదసార్థక్యార్థమభావత్వం విలక్షణానుయోగితాలాభార్థమిత్యుక్తం తదపేక్ష్య సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వస్య ప్రతియోగ్యనధికరణవృత్తిత్వరూపవ్యాఖ్యానమేవోచితం వస్తుతస్తు ప్రతియోగ్యనధికరణం యత్సాధ్యాభావాధికరణం తదేవోచితనివేశనమితి చెన్నైవమ్ ॥ విరుద్ధగ్రంథే కంఠతఏవ భట్టాచార్యైస్సమాధాస్యమానత్వాత్ ॥ గగనాభావస్యాధికరణభేదేన భిన్నత్వపక్షే తదైక్యపక్షేఆత్మాదీనాం సాధ్యాభావత్వవిశిష్టావధికరణత్వేవా ఆహ * ఘటత్వాభావేతి * సాధ్యతేత్యాది * సాధ్యతాఘటకధర్మసంబంధావచ్ఛిన్నప్రకారతాఘటితధర్మావచ్ఛిన్నప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబంధకతావచ్ఛేదకీభూతస్వనిష్ఠప్రకారతావచ్ఛేదకసంబంధేనేత్యర్థః ॥ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నఘటత్వాభావసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నఘటత్వాభావాన్యతరవాన్ పటత్వాదిత్యాదౌ విశేషణతయా కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నఘటత్వాభావగ్రహంప్రతి కాలికసంబంధేన ఘటత్వగ్రహస్య ప్రతిబంధకతయా తేనసంబంధేన సాధ్యాభావవతి పటత్వాదిసత్త్వాదవ్యాప్తిః ॥ నచ ఘటత్వస్య నస్వపరైన ధర్తుంశక్యతా సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మసంబంధావచ్ఛిన్నాభావత్వాభావాది

తివాచ్యమ్ ॥ తథాపి కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాత్మత్వాభావసాధ్యకే సమవాయేనాత్మత్వగ్రహస్య సమవాయావచ్ఛిన్నాత్మత్వాభావత్వేన సాధ్యగ్రహంప్రతిబంధకతయాఽవ్యాప్తిరతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మనివేశః॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేనేత్యనుక్త్వా యత్కించిత్సంబంధేన సాధ్యవత్తాగ్రహం ప్రతీత్యుక్తౌ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నద్రవ్యత్వాభావే కాలికసంబన్ధేనసాధ్యేఽవ్యాప్తిః స్వరూపసంబన్ధేనసాధ్యవత్తాగ్రహంప్రతి స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకసాధ్యాభావస్య ద్రవ్యత్వరూపతయా కాలికసంబన్ధేన తద్వత్తాజ్ఞానస్యాపి ప్రతిబన్ధకతయా కాలికసంబన్ధస్యాపి తథాత్వాపత్త్యా కాలస్యైవ తత్సంబన్ధేన సాధ్యాభావాధికరణత్వాదిత్యతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేనేత్యుక్తమ్ ॥ నచ సంయోగైక్యతత్త్వాదిత్యాదౌ ద్రవ్యవృత్తిసంయోగాభావస్యైవ కాలికసంబన్ధేన సాధ్యవద్భిన్నగుణాదివృత్తితయా అవ్యాప్తిరతస్సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వమపి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన సాధ్యవత్తాగ్రహవిరోధితానియామకసంబన్ధేన వాచ్యం ఏవంచ సాధ్యవత్తాగ్రహవిరోధితానియామకీభూత యాదృశసంబన్ధేన అభావస్య సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వం తాదృశసంబన్ధేన సాధ్యాభావవత్త్వమితి సమ్బంధైక్యవివక్షణాదుక్తస్థలే సాధ్యాభావవదధికరణతావచ్ఛేదకీభూత కాలికసమ్బన్ధస్య సాధ్యవద్భిన్నవృత్తితావచ్ఛేదకసంబంధైక్యాసంభవాత్స్వరూపసంబన్ధఏవ తాదృశఇతి తేనసంబన్ధేన సాధ్యాభావాధికరణమాత్మేతి నావ్యాప్తిరితి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేనేతివ్యర్థమితివాచ్యమ్ ॥ తథాపి కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాకాశాభావాభావాదౌ సాధ్యే ఆత్మత్వాదావవ్యాప్తేః కాలికసమ్బన్ధేనోక్తసాధ్యవత్తాగ్రహంప్రతి కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకసాధ్యాభావస్య స్వరూపసంబన్ధేన వైశిష్ట్యగ్రహస్య ప్రతిబన్ధకతయా స్వరూపసంబన్ధస్యాపి తథాత్వాపాతేన తత్సంబన్ధేనాకాశాభావరూపసాధ్యాభావవత్త్వస్యాత్మన్యపి సత్త్వాదితి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేనేత్యస్యావశ్యకత్వాత్ ॥ న చ సాధ్యవద్భిన్నే జన్యేవర్తమానాత్ గగనాభావాదన్యఏవ ఆత్మాదివృత్తిగగనాభావఇతి నావ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ తథాపి మహాకాలానుయోగిక కాలికసంబన్ధేన కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకప్రమేయసామాన్యాభావేసాధ్యే మహాకాలత్వాదావవ్యాప్తిః ॥ స్వరూపసంబన్ధేన సాధ్యవత్తాగ్రహంప్రతి కా

లికసంబన్ధేన స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకసాధ్యాభావగ్రహస్యవిరోధితయా కాలికసంబన్ధస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకీభూతమహాకాలానుయోగికకాలికసంబన్ధేన సాధ్యవద్భిన్నఖండకాలవృత్తితావచ్ఛేదకసంబంధైక్యసంభవాత్తేన సంబన్ధేన సాధ్యాభావాధికరణత్వస్య కాలఏవ సత్త్వాదితి తదావశ్యకత్వాత్ ॥

యదిచ స్వప్రకారకనిశ్చయఇతి స్వపదస్య సాధ్యాభావపరత్వాత్తత్రాపి సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వేన స్వప్రకారక ఇత్యుచ్యతే తచాస్యర్థమేవ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేనేతీత్యవధేయమ్ ॥ ఘటత్వాభావవాన్ ఘటత్వాదిత్యాదౌ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నఘటత్వాభావసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నఘటత్వాభావోభయవత్తాగ్రహంప్రతి కాలికసంబన్ధేన ఘటత్వగ్రహస్య సమవాయావచ్ఛిన్నఘటత్వాభావగ్రహంప్రతి కాలికసంబన్ధేన సమవాయేనచ ఘటత్వసమూహాలంబనస్యచ ప్రతిబన్ధకత్వాదవ్యాప్తిరతః ప్రతిబధ్యతాప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకత్వయోర్నివేశః ఘటభిన్నం ఘటత్వాభావాదిత్యాదౌ తాదృశతాదాత్మ్యసంబన్ధేన ఘటత్వరూపసాధ్యాభావవతి ఘటత్వే హేతుసత్త్వాదవ్యాప్తిరతస్స్వనిష్ఠత్వనివేశః ॥ అథైవమపి కాలికసంబన్ధేన వహ్న్యభావవాన్వహ్న్యభావవాన్ అయంచ వహ్న్యభావవానితి కాలికసంబన్ధేన స్వప్రకారకగ్రహస్య ప్రతిబన్ధకతయా కాలికసంబన్ధసంగ్రహోదుర్వారః ॥ నచ నిశ్చయోపాదానస్వరసాత్స్వప్రకారకనిశ్చయత్వం ప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యధికరణమితి వివక్షయానదోషః ॥ ధర్మితావచ్ఛేదకవిషయతాంతర్భావేనైవపర్యాప్తేః ॥ నచ కించిదవచ్ఛిన్నధర్మికస్వప్రకారకనిశ్చయత్వనివేశేపి నిస్తారః ॥ హ్రదోవహ్న్యభావవాన్ ఘటోవహ్న్యభావవానితి నిశ్చయానాం వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతానిరూపితాభావత్వావచ్ఛిన్నప్రకారతాశాలిహ్రదత్వాద్యవచ్ఛిన్నవిశేష్యకనిశ్చయత్వేనైవ ప్రతిబన్ధకతయా తాదృశస్వప్రకారకనిశ్చయత్వేపర్యాప్త్యభావాత్ ॥ మైవమ్ ॥ సధర్మితావచ్ఛేదకకనిశ్చయవృత్తిస్వప్రకారతాయామనతిరిక్తవృత్తిత్వరూపమవచ్ఛేదకత్వం నివేశ్యమ్ ॥ నిశ్చయత్వమనుపాదాయవా స్వప్రకారతాయాం జ్ఞానవైశిష్ట్యానవచ్ఛిన్నప్రతిబన్ధకతాయాస్స్వరూపసంబన్ధరూపమవచ్ఛేదకత్వంనివేశనీయమ్॥ ప్రతిబన్ధకతావిశేషలాభార్థంచ నిశ్చయత్వోత్కీర్తనమితి ॥ వస్తుతస్తుస్వనిరూ

ష్టవిశేషణతయా సాధ్యే సమవాయాదిరేవేతి న దోషః ॥ నచైవం వృక్షనిష్ఠాయాః క
పిసంయోగాభావీయమూలావచ్ఛిన్నవిశేషణతా తాదృశసంబన్ధేన వృక్షాదౌ తా
దృశాభావవత్త్వాజ్ఞానేఽపి కపిసంయోగవత్త్వాజ్ఞానోత్పత్తేః తాదృశసంబన్ధో న లక్ష
ణఘటక ఇతి సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వవిశేషణం వ్యర్థమితి వాచ్యమ్ ॥ సంయోగత
దభావయోరవిరుద్ధత్వజ్ఞానాభావదశాయాం వృక్షః కపిసంయోగాభావవానితి జ్ఞా
నస్యాపి వృక్షే కపిసంయోగవత్త్వాజ్ఞానవిరోధితయా వృక్షనిష్ఠతదభావీయ విశేష
ణతాయా అపి సాధ్యవత్త్వాజ్ఞానప్రతిబన్ధకతావచ్ఛేదకీభూతసంసర్గతాశ్రయత్వా
త్ ॥ కేచిత్తు ॥ సాధ్యాత్మకాభావనిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబన్ధేన సా
ధ్యాభావవత్త్వం వివక్షితం స చ సంబన్ధో యత్సంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితా
కస్యాభావస్సాన్యాత్మకస్స ఇతి నోక్తానుపపత్తిః ॥ అథ సమవాయేన ప్రమేయ
త్వావచ్ఛిన్నసాధ్యక ద్రవ్యత్వప్రకారకప్రమావిశేష్యత్వాదిహేతుకస్థలే కాలికస

పితప్రతిబన్ధకతావ్యాప్యసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధావచ్ఛిన్న సాధ్యవత్తానిశ్చయ
త్వాశ్రయగ్రహప్రతిబన్ధకత్వం నిశ్చయపదోపసన్ధానలభ్యం ఏవంచ సాధ్యతా
వచ్ఛేదకసంబన్ధాద్యుపాదానసంగతిః సమానధర్మిక త్వాద్యుపలక్షణమేతదితి॥
అవ్యాప్తిమాశంక్యేత్యాది దీధితేరవ్యాప్తిసంశయోగకాలీనగ్రహసకృతిగ్రహః త
త్రావ్యాప్తేరాహేత్యనుక్త్వా అవ్యాప్తిమాశంక్యేత్యుక్తం తత్ర సాధ్యతావచ్ఛేద
కసంబన్ధేన సంయోగవత్త్వాజ్ఞానం ప్రతి నిరవచ్ఛిన్నవిశేషణతాసంబన్ధేన సంయో
గాభావవత్త్వాజ్ఞానం ప్రతిబన్ధకమితి మతే నావ్యాప్తిః గుణాదేరేవ తేన సంబన్ధేన
సాధ్యాభావవత్త్వాత్ అపి త్వవ్యాప్యవృత్తిత్వజ్ఞానస్యోత్తేజకతామతే స్వరూపస
మ్బన్ధేన సంయోగాభావజ్ఞానస్య ప్రతిబన్ధకతయా తన్మతే ఏవావ్యాప్తిరిత్యాశ
ఙ్కాబీజభూతం కోటిద్వయం క్రమేణ శఙ్కాసమాధానాభ్యాం దర్శయతి * న
చేతి * తథా చ నిరవచ్ఛిన్నవిశేషణతైవ తాదృశీత్యభిప్రాయః ॥ అత్ర నిరవచ్ఛి
న్నవిశేషణతాసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావస్యైవ సాధ్యాత్మకత్వపక్షే నావ్యాప్తిః ॥
కింతు శుద్ధవిశేషణతాసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావస్య తథాత్వపక్షే ఇత్యాశయేనా
శఙ్క్యేత్యుక్తమితి మతం దర్శయతి * కేచిత్త్వితి * సాధ్యాత్మకాభావనిరూపితే
తి * సాధ్యనిరూపితేత్యర్థః ॥ అభావపదమసంభవవారణాయ * నోక్తాను
పపత్తిః * నఘటత్వాభావాదిసాధ్యకావ్యాప్తిః ॥ హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధా

మ్బన్ధస్యాపి తత్సంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకఘటాభావరూపప్రమేయనిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాత్తేనసంబన్ధేన సాధ్యాభావవతి కాలే హేతోర్వృత్తేరవ్యాప్తిః ॥ నచ సాధ్యనిరూపితస్వనిష్ఠ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబన్ధనివేశాన్నాయందోషః కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నఘటాభావాదిరూపప్రమేయస్య కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాః ఘటాభావేవసత్త్వాత్కాలికసంబన్ధస్యసమవాయసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రమేయాభావాత్మకస్వనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకసమ్బన్ధత్వవిరహాదితివాచ్యమ్ ॥ తాదృశప్రమేయాభావస్య కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకో యోఽభావఃతస్యాపి ప్రమేయత్వేన సాధ్యతయా తన్నిరూపితతాదృశప్రమేయాభావరూపస్వనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్య కాలికసంబన్ధేఽక్షతతయా అవ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ ॥ నచ యావత్సాధ్యనిరూపితప్రతియోగితానివేశనీయా తథాచోపదర్శితాభావాత్మకయత్కించిత్ప్రమేయ నిరూపితస్వనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదక కాలికసంబన్ధమాదాయ నదోష ఇతివాచ్యం అసమవేతప్రమేయస్య సమవాయసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రమేయాభావోఽత్రనాస్తీతిప్రత్యయావిషయతయా తాదృశప్రమేయాభావాభావత్వేమానాభావాత్ ॥తాదృశప్రమేయాభావనిష్ఠయావత్ప్రమేయనిరూపితప్రతియోగిత్వాప్రసిద్ధ్యా, ఉక్తస్థలె అవ్యాప్తితాదవస్థ్యాత్ ॥ నచ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేనవృత్తిమద్యావత్సాధ్యనిరూపితప్రతియోగితాయాః నివేశనీయతయా నోక్తాప్రసిద్ధిరితి వాచ్యమ్ ॥ సర్వత్ర సమవాయిన్యేకయా సత్తయైవ తాదృశప్రమేయాభావాభావవత్తాప్రతీతినిర్వాహే సర్వసమవాయ్యసంగ్రాహకగుణాదీనాం తాదృశ ప్రమేయాభావాభావత్వే మానాభావేన వర్ణితాప్రసిద్ధేర్దుర్వారత్వాదితి చేన్న ॥సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన వృత్తిమద్యత్కించిత్సాధ్యనిరూపిత స్వనిష్ఠ ప్రతియోగి

వచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాప్రసిద్ధిభయేనద్రవ్యత్వాపేక్షా ॥ సద్ధేతుత్వాద్యథార్థప్రమేతి ॥ * ఘటాభావరూపేతి * సమవాయసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రమేయాభావస్య యో విశేషణతాసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావస్తస్యప్రమేయమాత్రస్వరూపత్వేన కాలికసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నఘటాభావాదిరూపత్వమిత్యాశయేనేదం * యావత్సాధ్యనిరూపితేతి * సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకానుయోగితానిరూపితేత్యర్థః, తేననైకవ్యక్తికసాధ్యకే యావత్త్వాప్రసిద్ధిః * సర్వేతి * ఏకైకసమవేతరూపత్వే ॥ సకల

తావచ్ఛేదకసంబన్ధాంశేనోపపత్తేః కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకస్య ధర్మితసాధ్యాభావాభావస్య సాధ్యత్వేఽపి తస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకసమవాయసంబంధేనావృత్తిత్వాత్ । నచైవమపి కాలికసంబన్ధేన ప్రమేయసాధ్యకకాలత్వాదిహేతావవ్యాప్తిః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకప్రమేయాభావస్యయః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకోఽభావః తస్య సాభావాత్మకస్య ప్రమేయత్వేన సాధ్యస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూత కాలికసంబంధేన కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రమేయాభావాధికరణే హేతోర్వృత్తేరితివాచ్యమ్ ॥ తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదక యత్సంబంధేనసాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వమభావస్య తత్సంబంధేన తద్వత్త్వస్యవివక్షణీయత్వాత్ ఉక్తస్థలేచ సాధ్యాభావస్య

సమవేతరూపత్వేతుమహాగౌరవమ్ ॥ యత్కించిత్త్వంయావత్త్వానివేశస్ఫారకమ్ వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ స్వనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకకాలిక సంబన్ధవారణాయ సాధ్యనిరూపితత్వనివేశః ॥ కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రమేయాభావస్యదైశికవిశేషణతాసంబన్ధేనాభావోఽపి ప్రమేయత్వేన సాధ్యఇతి తాదృశేన దైశిక విశేషణతాసంబన్ధేన సాధ్యవద్భిన్నవృత్తేః సాధ్యాభావస్య తాదృశేన కాలికసమ్బన్ధేనాధికరణమాదాయ అవ్యాప్తిరిత్యతో యత్పదమ్ ॥ నను తథాపి మహాకాలానుయోగికవిశేషణతావిశేషసంబన్ధేన ప్రమేయస్య సాధ్యత్వే మహాకాలత్వాదావవ్యాప్తిః సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధావచ్ఛిన్న ప్రమేయాభావస్య [illegible] శుద్ధకాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావస్తస్య ప్రమేయత్వేన సాధ్యతయా మహాకాలానుయోగికకాలికసంబన్ధేన వృత్తితయాచ తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూతకాలికసంబన్ధేన సాధ్యవద్భిన్నవృత్తేః సాధ్యాభావస్య తత్సంబన్ధేన మహాకాలేసత్త్వాత్ ఏవంమహాకాలానుయోగికకాలికసంబన్ధేన ద్రవ్యవృత్తిత్వవిశిష్టాభావస్యసాధ్యతాయాముక్తహేతావవ్యాప్తిః నిరుక్తసాధ్యస్యయః శుద్ధకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్తస్యాపి ద్రవ్యవృత్తిత్వేన సాధ్యతయా మహాకాలానుయోగిక కాలికసంబంధేన వృత్తితయాచ తన్నిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూత శుద్ధకాలికసంబంధస్య సాధ్యవద్భిన్నఖండకాలనిరూపితవృత్తితావచ్ఛేదకత్వాత్ । నచైతత్స్థలే తద్విశేషరూపేణాసంబన్ధత్వం, అన్యథాఽగ్రే స్వపదార్థస్య ద్విధానివేశానుపపత్తిః వహ్నిరూపసాధ్యనిరూపిత ప్రతియోగితావచ్ఛేదక

విశేషణతావిశేషణాకాశాభావాదేః పర్వతాదావవృత్త్యా వహ్న్యాకాశాభావాది-
త్యాదావవ్యాప్త్యభావేనసాధ్యాభావ పదవైయర్థ్యస్య ధ్రువత్వాదితివాచ్యం
తథాపి స్వరూపసంబంధేన ద్రవ్యవృత్తిత్వ విశిష్టాభావ స్సాధ్యద్రవ్యత్వాదా
వవ్యాప్తేః సాధ్యతావచ్ఛేదక ధర్మసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్యయః కాలిక
సంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్తస్యాపి నిత్యద్రవ్యవృత్తిత్వేన ద్రవ్యవృత్తిత్వవిశిష్టా-
భావత్వాక్రాంతతయా సాధ్యరూపత్వేన తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూత కాలి-
కసంబంధేన సాధ్యవద్భిన్నస్పందాదివృత్తిసాధ్యాభావవతి జన్యద్రవ్యేహేతో
స్సత్త్వాత్ । ఏవం విషయతాసంబంధేన ప్రమేయస్యసాధ్యత్వే జ్ఞానత్వాదా
వవ్యాప్తిః విషయితాసంబంధావచ్ఛిన్నప్రమేయాభావస్యయఃకాలికసంబంధా
వచ్ఛిన్నాభావః తస్యప్రమేయత్వేనసాధ్యతయాతత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకకా
లికసంబంధేన సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వస్య సాధ్యాభావేతద్వత్త్వస్య జన్యజ్ఞానే
సత్త్వాత్ । సాధ్యతావచ్ఛేదక వ్యాపకానుయోగితానిరూపిత ప్రతియోగితాం
నివేశ్య తద్వారణసంభవేపి భట్టాచార్యైస్త్రైవ సమవాయేన ప్రమేయసామాన్య
సాన్యకే సాధ్యాభావాభావస్య లాఘవేన సత్తారూపత్వ ముపగమ్యతథావిధా
నుయోగిత్వాప్రసిద్ధ్యావేదనాత్ । నచ సాధ్యనిరూపితత్వం సాధ్యవద్వ్యావ
ద్వ్యక్తివృత్తివృత్త్యనుయోగితాకత్వం తచ్చసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేనసాధ్య
తావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న వ్యాపకతావచ్ఛేదకీభూతానుయోగితానిరూపితత్వం, తే
న ఏతద్రూపాదిసాధ్యకేన దోషః తథాచనవద్రవ్యవృత్తిసాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛే
దకత్వస్య నిత్యద్రవ్యమాత్రవృత్త్యభావనిష్ఠానుయోగితాయామసత్త్వాన్నావ్యా
ప్తిః ఏవంవిషయతాసంబంధేన ప్రమేయసాధ్యకేప్యవ్యాప్తి వారణమూహ్యం
అతఏవ సత్తాతిరిక్తప్రమేయస్య సమవాయేన సాధ్యత్వే సాధ్యాభావాభావస్య
సత్తారూపత్వేపి సత్తానిష్ఠానుయోగితాయాఏవ సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకతయా
తన్నిరూపిత ప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూతఃస్వరూపసంబంధఏవేతినావ్యాప్తిఃఅ
న్యథాప్రతియోగితాయాస్సాధ్యనిరూపితత్వ దౌర్లభ్య ప్రసంగాదితి వాచ్యం
కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాకాశాభావాభావవానాత్మత్వాది-
త్యాదౌ స్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాక కాలవృత్తిత్వవిశిష్టగగనా
కాశాభావస్య సాధ్యసమనియతతయా సాధ్యరూపత్వమేవేతి కాలవృత్తిత్వవి-

శిష్టగగనాభావ నిష్ఠాయాః సాధ్యనిరూపిత ప్రతియోగితాయా విశేష్యతాయాః నిష్ఠత్వేన గగనాభావనిష్ఠత్వమితితదవచ్ఛేదకస్వరూపసంబంధేన గగనాభావరూపసాధ్యాభావస్యాత్రనివృత్తేరవ్యాప్తేః । నచోక్తస్థలే స్వరూప సంబంధస్యలక్షణఘటకత్వేప్యధికరణభేదేన గగనాభావరూపసాధ్యాభావ భేదోపగమాత్ సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిసాధ్యాభావవత్త్వమాత్రనివేశస్యైవేతి కథమవ్యాప్తిర్దీయత ఇతివాచ్యమ్ ॥ గగనాభావభేదోపగమే స్వనిష్ఠప్రతియోగితేత్యత్ర స్వనిష్ఠత్వవైఫల్యాపత్తేః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాకాశాభావాభావసాధ్యకాత్మత్వ హేతావాకాశాభావస్యాధికరణభేదేన భేదాదేవావ్యాప్త్యనవకాశాత్ ఏవంఘటభిన్నత్వాదిసాధ్యకే కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకస్య ఘటత్వ విశిష్ట గగనాభావాభావస్య సాధ్యసమనియతతయా తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదక కాలికసంబంధేన సాధ్యాభావవతి పటత్వాది హేతుసత్త్వేనావ్యాప్తేస్స్వనిష్ఠత్వస్యావశ్యకతయా అథేత్యాదిగ్రంథస్యానుత్థితిః । కింవాస్వనిష్ఠత్వోపాదానేపి తాదృశస్యఘటత్వ విశిష్టఘటత్వాభావస్య తథాత్వేన కాలికసంబంధసంగ్రహప్రసంగేన తత్రైవావ్యాప్తేర్దుర్వారత్వేతి చేన్న ॥ సాధ్యవద్భిన్నమాత్రవృత్తిత్వస్యవాచ్యత్వాత్ । నచతాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూత యద్యత్సంబంధేన సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వం తత్తత్సంబంధేనసాధ్యాభావవత్త్వంవాచ్యమితిసర్వదోషవారణాత్ మాత్రపదంవ్యర్థమితివాచ్యమ్ ॥ విషయతాసంసంబంధేన ప్రమేయసాధ్యకే గగనజ్ఞానాన్యతరత్వాదౌ అతివ్యాప్తేః తత్రకాలికసంబంధ స్వరూపసంబంధయోరపి సంగ్రహసంభవాత్తాభ్యాం సాధ్యాభావాధికరణ జ్ఞానభిన్నజన్యే హేతోరసత్త్వాత్ ॥ అథమాత్రాంతర్భావాపేక్షయా లాఘవాద్యేన సంబంధేన లక్షణసమన్వయోజాయతే సఏవ యత్పదేనోపాదేయః అత్రాకాలాన్య నిత్యత్వాదిత్యాదౌ కాలికసంబంధేనసాధ్యవద్భిన్నవృత్తేరాత్మత్వాభావస్య తత్సంబంధేనాధికరణే హేతోరవృత్తేరతివ్యాప్తిరతః ప్రతియోగితావచ్ఛేదకాంతమితిచేన్న ॥ ప్రమేయవాన్ గగనజాత్యన్యతరత్వాదిత్యాదౌ జ్ఞుత్రైవ దైశికవిశేషణతాంసమవాయేన ప్రమేయభావస్య యః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్తస్యాపి ప్రమేయత్వేన సాధ్యతయాతత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదక కాలికసంబంధ ముపాదాయాతివ్యాప్తిప్రసంగాత్ । సత్తాన్యప్రమేయసా

ధ్యకేతు పూర్వవదితి ॥ వస్తుతస్తు సత్తాన్యప్రమేయాభావాభావః ద్రవ్యత్వగుణ
త్వకర్మత్వాన్యతమరూపః తస్య సత్తాన్యత్వాత్ అన్యథాఽసమవేత ప్రమే
యస్వరూపత్వే ఘటానాభావాదితి గ్రంథవైయర్థ్యాత్ ఏవంచ రూపాన్యప్ర
మేయాభావాభావాదేః రూపాన్యసమవేతాది రూపతామభిప్రేత్య సమవేత
రూపతామభిధాయ శుద్ధప్రమేయాభావాభావమాత్రస్య సత్తారూపత్వాభిధా
నసంగతిః । సత్తాన్యప్రమేయాభావాభావస్య సత్తారూపత్వే సాధ్యతావచ్ఛేదక
సంబంధావచ్ఛిన్న సాధ్యాభావాభావనిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాది
క్రమేణవానివేశః సాధ్యాభావాభావశ్చ సాధ్యవత్తాగ్రహవిరోధితానియామక
సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకః తేన నపూర్వోక్తదోషః సాధ్యవద్భిన్నవృ
త్తిత్వంతు యథాశ్రుతమేవ ॥ పరేతు ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదక సమానాధికరణాను
యోగితా తాదృశసాధ్యాభావత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకానుయోగితాన్యతర
నిరూపితప్రతియోగితేత్యాదిక్రమేణనివేశః ప్రథమానుయోగితాయాం సాధ్యవ
త్తాగ్రహవిరోధితా నియామకసంబన్ధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వ నివేశాన్న
పూర్వోక్తదోషః ఘటత్వాభావ సాధ్యకే ఘటత్వ రూపసాధ్యాభావస్య కాలి
కసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావ మాదాయకాలికసంబంధమాదాయావ్యాప్తిరత స్సా
ధ్యాభావత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాం దైశికవిశేషణతా సంబన్ధావచ్ఛిన్న
త్వంనివేశ్యం తథాచ తత్రైవ ఘటత్వరూపసాధ్యాభావనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛే
దకస్వరూపసంబంధేన వైశిష్ట్యస్యఅప్రసిద్ధిరతస్సమవాయసంబంధగ్రహాయ సా
ధ్యోపాదానం కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నాకాశాభావాభావసాధ్యకే ఆకాశాభా
వఘటోభయత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితావచ్ఛేదక స్వరూపసంబంధమాదాయా
వ్యాప్తిరతస్సాధ్యాభావత్వావచ్ఛిన్నత్వనివేశః । అత్రైవమాకాశాభావ నిష్ఠసా
ధ్యాభావత్వావచ్ఛిన్నస్య స్వరూపసంబంధేన కేవలాన్వయిత్వాత్ అన్యతరఘ
టకతదభావాప్రసిద్ధిః । గగనాత్మకసాధ్యాభావోపగమేన స్వరూపసంబంధసం
గ్రహస్య సాధ్యాభావాభావే వృత్తిమత్త్వవిశేషణేన వారణేపి తదప్రసిద్ధిఃసా
ధ్యాభావత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాయాం సంయోగస్వరూపాన్యతర సంబం
ధావచ్ఛిన్నత్వదానే తాదృశాకాశాభావస్య స్వరూపసంబంధేన వృత్తేస్తదప్ర
సిద్ధిః॥ నచస్వరూపసంబన్ధావచ్ఛిన్నత్వ సంయోగసంబన్ధావచ్ఛిన్నత్వాన్యతరవ

త్త్వం తద్విశేషణమితి సంయోగసంబన్ధావచ్ఛిన్నాకాశాభావాభావస్య తద్ఘట కస్య ప్రసిద్ధిః గగనాభావాభావానుపగమాచ్చ నస్వరూపసంబంధ మాదాయ దోషఇతివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి సమవాయాద్యవచ్ఛిన్నఘటాభావసాధ్యకే సంయోగ సంగ్రహాపత్త్యాఽవ్యాప్తేః॥ మైవం, సంయోగవిషయితోభయావచ్ఛిన్న త్వస్వరూపసంబన్ధానవచ్ఛిన్నత్వాన్యతరగర్భి తేన ప్రతియోగితావిశేషణాత్ ఉభయ త్వావచ్ఛిన్నసంబంధస్య వృత్త్యనియామకతయా తమాదాయదోషాభావాత్ నచ సత్తాన్యప్రమేయ సాధ్యకే గురుతయా సత్తాన్యప్రమేయత్వా వచ్ఛిన్నా భావాప్రసిద్ధిః ॥ గురోరప్యవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥సత్తాన్యస్యైవవాసమవాయేన సా ధ్యత్వం తదభావాభావస్యలాఘవేన సత్తారూపత్వాత్ । ఏవంచఘటభేదఘట త్వాభావయోర్భేదే ఘటభేదాభావత్వావచ్ఛిన్న స్వరూపసంబన్ధావచ్ఛిన్నఘ టత్వ నిష్ఠప్రతియోగితాకాభావస్య కేవలాన్వయినో ఘటత్వాభావాదన్యతయా సమవాయసంగ్రహానుపపత్తిరతస్తదభేదానుధావనమావశ్యకం నతుసాధ్యవ్యా పక నిరూపితేతి కల్పే వహ్నేర్వహ్నివ్యాపకత్వస్య నిర్వాహాయ ప్రతియోగి వైయధికరణ్యస్య నివేశ్యతయా సమవాయావచ్ఛిన్నఘటాభావసాధ్యకే కాలిక సంబన్ధావచ్ఛిన్న ఘటత్వాభావస్య వ్యాపకతయా కాలిక సంబంధసంగ్రహేణా వ్యాప్తేశ్చేతిప్రాగ్వత్ప్రక్షంతే ॥ అత్రకాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకా త్యత్వ ప్రకారకప్రమావిశేష్యత్వాభావవాన్ ఘటత్వాదిత్యాదౌ కాలికసంబం ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకసాధ్యాభావస్య విశేషణతయాఽయోఽభావః తస్యా పి సాధ్యరూపతయా తన్నిరూపితప్రతియోగితా వచ్ఛేదకీభూతవిశేషణతాసం బంధేన తాదృశప్రమావిశేష్యత్వ రూపసాధ్యాభావవత్యా తన్నిహేతోస్సత్త్వాద వ్యాప్తిః ఏవంఘటభిన్నం ఘటత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యనిరూపిత ప్రతియోగితా వచ్ఛేదకీభూత తాదాత్మ్యసంబంధేన ఘటత్వరూపసాధ్యాభావవతి హేతు న త్త్వాదవ్యాప్తిస్తద్వారణాయస్వనిష్ఠత్వం నివేశ్యం తథాసతి ఘటభేదస్య ఘట భేదాభావత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావతయా ఘటత్వేపి తత్ప్రతియో గితాసీకార్యా । అన్యథాసాధ్యాభావనిష్ఠసాధ్యనిరూపిత ప్రతియోగితాతదవ చ్ఛేదకత్వాన్యతరావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యాభావవత్త్వం నివేశ్యం ॥ నిష్ఠాం తంచ అన్యతరవిశేషణం ॥ నచైతత్కల్పేఘటభేద సాధ్యకే అన్యతరాంతర్గత

తాదాత్మ్యమాదాయ అవ్యాప్తితాదవస్థ్యమ్॥ సాధ్యీయప్రతియోగితాయామత్య న్తాభావత్వనిరూపితత్వనివేశాత్ ॥ ఘటభేదనిరూపితఘటప్రతియోగిత్వస్యాత్య న్తాభావత్వానిరూపితత్వాత్ తదవచ్ఛేదకత్వదలేచ అత్యంతాభావత్వనిరూపిత త్వం ననివేశనీయమ్ ॥ అన్యథా సాధ్యీయఘటనిష్ఠతాదృశ ప్రతియోగిత్వాప్రసి ద్ధ్యాతత్రైవావ్యాప్తేః॥నచోక్తకల్పయోస్తాదాత్మ్యేనఘటసాధ్యకేఽవ్యాప్తిఃఘ టభేదాభావస్యఘటత్వరూపతయాఘటభేదాత్మకయోస్తత్తన్నిష్ఠప్రతియోగి తాయా అసాధ్యీయత్వాదితివాచ్యమ్ ॥ ఘటత్వస్యేవ ఘటస్యాపిఘటభేదాభా వత్వోపగమాత్ ॥ నన్వేవం కల్పద్వయేపి ఘటభిన్నం కపాలత్వాదిత్యాదావ వ్యాప్తిః ఘటత్వరూపసాధ్యాభావాదౌ ఘటభేదప్రతియోగిత్వస్య తదవచ్ఛేద కత్వస్యవానత్త్వేన తదవచ్ఛేదకసమవాయేన ఘటాత్మకసాధ్యాభావవతి కపా లే హేతోర్వృత్తేః । అతఏకేచిత్ ॥ సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వఘటకసాధ్యాభా వే సాధ్యనిష్ఠాత్యంతాభావత్వనిరూపితప్రతియోగితాశ్రయత్వంవిశేషణందేయం ఘటభేదఘటత్వాత్యంతాభావయోరభేదేపి తన్నిష్ఠాత్యన్తాభావత్వనిరూపిత ప్ర తియోగితాశ్రయోనఘటః కింతు ఘటత్వమేవేతి నావ్యాప్తిః ॥ యద్యపి ద్వితీయ కల్పే ఘటత్వస్య ఘటభేదప్రతియోగితాశూన్యత్వాన్నేదంనివేశయితుంశక్యతే॥ తథతత్కల్పే సాధ్యసమవ్యాపకనిష్ఠాత్యన్తాభావత్వనిరూపిత ప్రతియోగితాశ్ర యత్వం సాధ్యాభావేనివేశ్యమ్ ॥ తథాసతి ఘటభిన్నం కపాలత్వాదిత్యాదౌ ఘటాత్మకసాధ్యాభావస్య ఘటానుయోగికకాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగి తాక ఘటసామాన్యాభావస్య సాధ్యసమనియతత్వేన తన్నిష్ఠాత్యన్తాభావత్వని రూపితప్రతియోగితాశ్రయతయా సాధ్యీయప్రతియోగితావచ్ఛేదకతావచ్ఛేదకస మవాయేన తద్వత్తాయాః కపాలే సత్త్వాదవ్యాప్తేః ॥ తథాపి సాధ్యా భావే సాధ్యాభావత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావ నిష్ఠాత్యంతాభావత్వనిరూ పితప్రతియోగితాశ్రయత్వదానాన్నదోషః ॥ నచ స్వవృత్తిప్రతియోగితావచ్ఛే దకసంబన్ధేన సాధ్యాభావవత్త్వంవివక్షితం అతోనదోషఇతివాచ్యమ్ ॥ తథాస త్యత్యంతాభావత్వనిరూపితప్రతియోగిత్వనివేశవ్యావృత్త్యసంగతేః ప్రాగుక్తాత్మ త్వప్రకారకప్రమావిశేష్యత్వాభావాదిసాధ్యకేస్వనిష్ఠత్వఘటకసంబంధస్యావ్యావృ త్త్యసంగతేశ్చ॥ అథ సాధ్యాభావ తాదాత్మ్యసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యీయప్ర

కాలికసంబంధేన సాధ్యవద్భిన్నే అవృత్తేః ॥ అథైవం తాదృశప్రతియోగితాయాం
స్వనిష్ఠత్వనివేశో విఫలః తదనివేశే ఘటభిన్నం ఘటత్వాభావాదిత్యాదౌ ఘట
భేదాత్మకసాధ్యనిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాదాత్మ్యసంబన్ధేన ఘటత్వా
త్మకసాధ్యాభావవతి ఘటత్వే ఘటత్వాభావరూపహేతోర్వృత్తేరవ్యాప్తిప్రస
క్తావపి తాదృశావ్యాప్తేరీదృశవివక్షయైవవారణసంభవాత్ ఘటత్వరూపసాధ్యా
భావస్య సాధ్యనిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాదాత్మ్యసంబన్ధేన సాధ్యవద్భి
న్నే ఘటేఽవృత్తేః ॥ నచైవం తాదృశసాధ్యస్య తాదృశసంబన్ధేన సాధ్యవద్భి
న్నవృత్తింభావపవాప్రసిద్ధ్యా ఇతి కథమవ్యాప్తిపరిహారఇతివాచ్యమ్ ॥ ఘటభేదస్య ప్ర
తియోగితానాశ్రయత్వదానాన్నఘటభిన్నం కపాలత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిః॥ వ
హ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ వహ్నిమద్భిన్నభేదస్య వహ్నిస్వరూపతయా వ
హ్నిమద్భిన్నేఏవ సాధ్యీయప్రతియోగితాశ్రయత్వప్రసిద్ధిరితిచేత్ తర్హి వహ్ని
భావస్య వహ్నిమద్భిన్నతయా సాధ్యీయతాదృశప్రతియోగితాశ్రయత్వేనఅవ్యా
ప్తేః ॥ నచ తాదాత్మ్యసంబంధానవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాశ్రయత్వంసాధ్యాభా
వేదేయం అథవాత్యంతాభావత్వనిరూపితప్రతియోగితాశ్రయత్వమితి నదోషఇతి
వాచ్యమ్ ॥ తథాసతి ద్వితీయకల్పే ఘటత్వే ఘటభేదప్రతియోగిత్వవిరహేణా
వ్యాప్తేః యదిచ తాదాత్మ్యసంబంధానవచ్ఛిన్నప్రతియోగిత్వతాదాత్మ్యసంబ
న్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాన్యతరాశ్రయత్వం తత్ప్రదీయతే తదాపి
ఘటభిన్నం కపాలత్వాదిత్యాదౌ అవ్యాప్తిరేవ ఘటేఽపి ఘటభేదాభావత్వావ
చ్ఛిన్నప్రతియోగితాయాఅత్యంతాభావత్వనిరూపితత్వాత్తాదాత్మ్యసంబన్ధానవ
చ్ఛిన్నత్వాచ్చేతిచేత్ గుణాన్యత్వవిశిష్టసత్తాభావవాన్ గుణత్వాదిత్యాదావవ్యా
ప్తివారణాయ సాధ్యాభావత్వవిశిష్టాధికరణత్వనివేశనమావశ్యకం తథాచ కపా
లే ఘటభేదోనాస్తీతి ప్రతీతిభయేన ఘటభేదాభావత్వవిశిష్టాధికరణత్వానభ్యు
పగమాన్నఘటభిన్నం కపాలత్వాదిత్యాదౌ దోషః ఘటత్వం ఘటభేదాభావ
ఇతి ప్రతీతిబలేన ఘటత్వేఽపి ఘటభేదాభావత్వావచ్ఛిన్నసంబంధిత్వం స్వీకార్య
మితి నాత్యంతాభావత్వనిరూపకత్వవిశేషణవ్యావృత్త్యసంగతిః పరంతు ఘట
త్వాదౌ ఘటభేదాదిప్రతియోగితాంగీకర్తౄణాం ప్రథమకల్పస్యైవ సమ్య
క్త్వమితి మనసికృత్య స్వనిష్ఠత్వనివేశవైయర్థ్యశంకతే * ఉక్తేతి *

ఘటత్వాభావసమనియతత్వేన తదభిన్నతయా ఘటత్వేపి సమవాయసంబన్ధావచ్ఛిన్నాయాస్తాదృశప్రతియోగితాయాస్సత్త్వేన తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకసమవాయేన సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిఘటత్వరూపసాధ్యాభావస్య ప్రసిద్ధిసంభవాత్ తాదృశాభావయోర్భేదే స్వనిష్ఠత్వస్య ప్రతియోగితావిశేషణత్వేపి ఘటత్వరూపసాధ్యాభావనిష్ఠ సాధ్యనిరూపిత ప్రతియోగిత్వాప్రసిద్ధ్యా తద్దోషతాదవస్థ్యాత్ ॥ సంయోగిభేదస్య వ్యాప్యావ్యాప్యవృత్తిత్వరూపవైధర్మ్యేణ సంయోగాభావాభేదాసంభవేపి సంయోగవత్త్వ ప్రమావిషయత్వాభావాభేదబాధకాభావాత్స్వరూపసంబన్ధస్యాపి సాధ్యనిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబన్ధతయా తేనసంబంధేన సాధ్యవద్భిన్నవృత్తేస్తాదృశప్రమావిషయత్వరూప సాధ్యాభావస్య ప్రసిద్ధ్యా సంయోగిభిన్నం గుణత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తేరనవకాశాత్ ॥ ఇతి చేన్న ॥ ప్రతియోగితాయాం స్వనిష్ఠత్వానివేశే కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకే ఆకాశాభావాభావాదౌ సాధ్యే ఆత్మత్వాదిహేతావవ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్ తాదృశసాధ్యస్య యః కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావః దైశికవిశేషణతాసంబన్ధావచ్ఛిన్నతదభావస్య తాదృశసాధ్యస్వరూపతయా దైశికవిశేషణతాసంబంధస్య సాధ్యనిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబన్ధత్వాత్తేనసంబంధేనఆకాశాభావరూపసాధ్యాభావస్య సాధ్యవద్భిన్నకాలే హేతుమతిచసత్త్వేః ప్రతియోగితా

సంయోగవత్త్వేతి * ప్రథమలక్షణమనురుధ్య సంయోగిభేదస్య వ్యాప్యవృత్తిసంయోగాభావాభేదసంభవేన తదభావమాదాయ ద్వితీయలక్షణసంగతేః ॥ నచసంయోగాభావాభావస్య సంయోగరూపత్వేపి ద్రవ్యావృత్తిసంయోగాభావనిష్ఠతద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావో న సంయోగః మానాభావాదితి వాచ్యమ్ ॥ సంయోగిభేదాభావస్య సంయోగరూపత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తు సమనియతాభావానామైక్యమిత్యస్య యయోరనుయోగితయోస్సమనియతతావచ్ఛేదకత్వం తయోరేకాభావే సమావేశః లాఘవాదిత్యర్థ ఇతి నేహాభావైక్యం ద్రవ్యత్వాభావాభేదసంభవేపి కపిసంయోగిభేదాదేస్సాన్యత్వే కపిసంయోగవత్త్వప్రకారక ప్రమావిషయత్వాభావస్యైవాభేద ఇతి సర్వత్రాపి తథావిధాభేదౌచిత్యాత్ తదభిధానమ్ ॥ కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నాకాశత్వాభావాభావసాధ్యకే సాధ్యవద్భిన్నత్వాప్రసిద్ధేరాహ * ఆకాశేతి * స్వం సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావః ॥ సా

**యాంస్వనిష్ఠత్వనివేశే దైశికవిశేషణతాయాః ఆకాశాభావనిష్ఠసాధ్యనిరూపిత
ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబన్ధత్వవిరహేణావ్యాప్తేరనవకాశాత్ ॥**

ధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన దర్శితాకాశాభావాభావాకాశాభావోభయాభావస్య
యో దైశికవిశేషణతయాఽభావస్యోభయరూపత్వేన సాధ్యతయా తత్ప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకీభూతదైశికవిశేషణతాసంబన్ధేన సాధ్యాభావవతి హేతుసత్త్వా
దవ్యాప్తిరతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మానివేశః ॥ అథ వక్ష్యమాణరీత్యా సాధ్యా
భావత్వవిశిష్టాధికరణతానివేశావశ్యకత్వాదుక్తరీత్యా దైశికవిశేషణతాసంగ్ర
హేపి హేతుమతి తేనసంబన్ధేన ఆకాశాభావత్వావిశిష్టస్యైవావృత్తిర్నతుసాధ్యా
భావత్వవిశిష్టస్య ఏవం తాదృశాకాశత్వాభావాభావసాధ్యకేపి స్వనిష్ఠత్వం వ్య
ర్థమ్ ॥ అత్రేదంసమాధానమ్ ॥ ఏతన్మతే విశిష్టసత్తాద్యభావసాధ్యకే సాధ్యా
భావో విశిష్టసత్తాద్యధికరణతైవ కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నాకాశాభావాభావసాధ్య
కాదౌ త్వాకాశాభావాదిః తథాచ నవిశిష్టాధికరణతానివేశ ఇతి ॥ అత్ర సాధ్యవ
ద్భిన్నమాత్రవృత్తిత్వనివేశావశ్యకతాయా ఉక్తత్వాత్స్వనిష్ఠత్వవైయర్థ్యమితి
పూర్వపక్షస్త్వనాదరణీయః తథాపి తస్య సాధ్యవదవృత్తిత్వరూపత్వే విశిష్టస
త్తాద్యభావసాధ్యకే సాధ్యాభావస్య సత్తారూపతామతే తస్య సాధ్యవదవృత్తి
త్వాభావేనావ్యాప్తిరతః సాధ్యవదవృత్త్యధికరణతాకత్వస్యావశ్యకతయా కాల
వృత్తిత్వవిశిష్టగగనాభావాభావస్య సాధ్యసమనియతత్వేన సాధ్యాత్మకతయా
కాలవృత్తిత్వవిశిష్టగగనాభావస్య తదభావాత్మనః సాధ్యవదవృత్త్యధికరణతాక
స్యాధికరణే హేతుసత్త్వేనావ్యాప్తేస్తన్నివేశః ॥ నచతథాపి సాధ్యనిరూపితస్వ
నిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వం దైశికవిశేషణతాయామవ్యాహతమితివాచ్యమ్ ॥
సాధ్యాభావత్వరూపసాధ్యీయప్రతియోగితాయాః ప్రతియోగితాంతార్థత్వా
త్ కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాయా ఏవ సాధ్యాభావత్వరూపానుయో
గితారూపత్వాత్ ॥ నచ తథాప్యేతత్కల్పే విశిష్టసత్తాభావాభావః సత్తైవేత్య
వ్యాప్తివారణాయ సాధ్యాభావత్వే తాదృశాధికరణతానిరూపకతావచ్ఛేదకత్వ
స్య వివక్షితత్వాత్తద్విశిష్టాధికరణతానివేశావశ్యకతయా స్వనిష్ఠత్వ వ్యర్థమితి
వాచ్యమ్ ॥ ఏవం తర్హి అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకావ్యాప్తేః తాదృశాధికరణతాక
త్వమాత్రస్య నివేశ్యతయా విశిష్టాభావవతి సత్తాయాస్సత్త్వేన తదభావవిశిష్ట

బుద్ధివారణాయ తదభావత్వేన తత్రవృత్తిర్నకల్ప్యతే ఆత్మని కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నాకాశాభావాభావో నాస్తీతి ప్రత్యయాత్ ప్రసంగస్య గగనాభావీయ కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నాధికరణతావిరహాదేవవారణసంభవాత్ తత్ర సాధ్యాభావత్వేన వృత్త్యంతరే మానాభావ ఇతి మతమవలంబ్య స్వనిష్ఠత్వస్య నివేశనీయత్వాత్ ॥ ఏవం ధర్మనివేశప్రకారఊహ్యః ॥ నచ సాధ్యాభావాధికరణతామేకత్రైవ నివేశ్య తత్ర సాధ్యవదవృత్తిత్వం నివేశ్యమితి వాచ్యమ్ ॥ తథాసత్యధికరణభేదేనాధికరణతానాం భేదాదేవ సంయోగసాధ్యకేఽవ్యాప్తిపరిహారే సంయోగాభావభేదమాదాయానుధావనస్య నిర్బీజత్వాపాతాత్ ॥ ఇదంతు బోధ్యమ్ ॥ సాధ్యవద్భిన్నమాత్రవృత్తిత్వస్య ప్రాగావశ్యకత్వముక్తమ్ ॥ తత్ర సాధ్యవద్భిన్నమాత్రవృత్తిత్వం నసాధ్యవదవృత్తిత్వం కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నాకాశాభావాభావసాధ్యకే కాలికసంబన్ధేన సాధ్యవద్వృత్తిత్వాప్రసిద్ధ్యా అవ్యాప్తేః ॥ కింతు స్వవ్యాపకసాధ్యవద్భిన్నత్వకత్వం । ఏవంచ మహాకాలమాత్రవృత్తివిశేషణతాసంబంధేన ప్రమేయసాధ్యకే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యవద్భేదస్య కాలికసంబంధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మసంబన్ధావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావసమానాధికరణత్వేపి తదవ్యాపకత్వాత్ దైశికవిశేషణతాసంబంధేన తద్వ్యాపకత్వాచ్చ ఉక్తసంబంధే స్వరూపసంబంధేన వా ద్రవ్యవృత్తిత్వవిశిష్టాభావసాధ్యకే సాధ్యవద్భేదస్యోక్తసంబంధేన తాదృశసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వేపి తదవ్యాపకత్వాద్విశేషణతాసంబంధేన తద్వ్యాపకత్వాచ్చ విషయితాసంబంధేన ప్రమేయసాధ్యకే సాధ్యవద్భేదస్య కాలికసంబంధేన సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వేపి తదవ్యాపకత్వాద్విశేషణతాసంబంధేన తద్వ్యాపకత్వాచ్చ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నగగనాభావాభావసాధ్యకే సాధ్యవద్భేదస్య విశేషణతాసంబంధేన సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వేపి తదవ్యాపకత్వాత్కాలికవిశేషణతాసంబంధేన తద్వ్యాపకత్వాచ్చ నపూర్వపక్షావకాశః ఏవంచ స్వనిష్ఠత్వనివేశప్రయోజనం చింత్యమేవ ॥ ఇదంతు చింత్యం ॥ సాధ్యవద్భిన్నమాత్రవృత్తిత్వవివక్షణమసంగతం తథాసతి అభావే సాధ్యీయత్వవైయర్థ్యాత్ గగనాద్యభావస్య ప్రమేయత్వాదేశ్చ తథాత్వాదితి ॥ ఇదన్త్వపథ్యమ్ ॥ సాధ్యవద్భిన్నత్వవ్యాపకాధికరణతాకత్వం సమ్యక్ సాధ్యీయత్వస్య సఫలత్వసంభవాత్ ఉక్తపూర్వపక్షత్వదాసాచ్చ ఏవంచ

నచ సాధ్యనిరూపిత స్వనిష్ఠప్రతియోగితానివేశే సాధ్యాభావపదోపాదానవైయర్థ్యం అభావాంతరనిష్ఠప్రతియోగితాయాస్సాధ్యనిరూపితత్వ విరహేణైవతద్వ్యావృత్తేరితివాచ్యం ॥

స్వనిష్ఠత్వమావశ్యకమేవేతి॥ పరేతు సమవాయేన సత్తావ్యప్రమేయసాధ్యకద్రవ్యత్వ ప్రకారకప్రమావిషయత్వ హేతుకప్రభృతిస్థల సంగ్రహాయసాధ్యతా వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న వ్యాపకతావచ్ఛేదక రూపావచ్ఛిన్నానుయోగితాకస్వనిష్ఠ ప్రతియోగితేతి వివక్షితం । నచైవ స్వనిష్ఠత్వం వ్యర్థం కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాకాశాభావాభావసాధ్యకే కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్న సాధ్యాభావాభావత్వస్య సాధ్యవ్యాపకతానవచ్ఛేదకత్వాదితి వాచ్యం। అవచ్ఛిన్నత్వం వ్యాపకత్వంతథాచ తాదృశసాధ్యాభావాభావ నిష్ఠానుయోగితాయాస్సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదక రూపవ్యాపకత్వేన తత్సార్థక్యాత్ అన్యథాతిరిక్తవృత్తిధర్మస్యావచ్ఛేదకత్వాంగీకారే ద్రవ్యవృత్తిత్వ విశిష్టాభావసాధ్యకే యథోక్తసాధ్యాభావస్య యః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావో నిత్యద్రవ్యమాత్రవృత్తి స్తన్నిష్ఠతథావిధ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానుయోగితామాదాయావ్యాప్తేరితి ఏవ చ నిత్యవృత్తిత్వ విశిష్టాభావవాన్నిత్యత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్యయః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావ స్తన్నిష్ఠానుయోగితాయాస్సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదక రూపవ్యాపకత్వాత్తన్నిరూపితప్రతియోగితావచ్ఛేదక కాలికసంబంధేనసాధ్యవద్భిన్నవృత్తిసాధ్యాభావవతి మహాకాలే హేతుసత్త్వేపి నావ్యాప్తిరిత్యాహుః ॥ వస్తుతస్తుప్రశిష్టసత్తాభావాభావో ద్రవ్యత్వమేవకాలవృత్తిత్వ విశిష్టాకాశాభావాభావః కాలత్వాభావఏవంచ గగనాభావేకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నైవప్రతియోగితానతుదైశిక విశేషణతాసంబన్ధావచ్ఛిన్నాపి కాలత్వాభావీయ ప్రతియోగితాయాః గగనాభావేనంగీకారాదితి స్వనిష్ఠత్వ నివేశనమావశ్యకం ధర్మనివేశప్రకారః ప్రాగుక్తః సాధ్యనిరూపితత్వంతు సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకానుయోగితాకత్వమితినసాధ్యవద్భిన్నమాత్రవృత్తిత్వాదినివేశఇతి * సాధ్యాభావపదేతి *సాధ్యాంశనివేశేత్యర్థః ఏవంసతి గగనాద్యభావస్య సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వానుయోగితయాగ్రహణాపత్తిశంకాంవారయతి । *అభావాంతరేతి *సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావభిన్నాభావేత్యర్థః

స్వపదార్థస్య ద్విధానివేశేన సాధ్యాభావనిష్ఠసాధ్యీయప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యాభావవత్త్వనివేశభ్రమేణ తత్పదవైయర్థ్యం నవకాశాత్

యద్యపి కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నకాలాభావాభావసాధ్యకే కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావాంతర్నిష్ఠప్రతియోగితాయాస్సాధ్యనిరూపితత్వమస్త్యేవ । నచ స్వపదేన సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావోక్తౌ తాదృశకాలికవిశేషణతాసంబంధేన కాలఏవతాదృశాభావాంతరసత్త్వాన్నావ్యాప్తిరితివాచ్యం ॥ ఏవంసత్యభావాంతరనిష్ఠప్రతియోగితాయాస్సాధ్యనిరూపితత్వాభిధానవైయర్థ్యాత్ । తథాపి సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావత్వవిశిష్టనిరూపితత్వస్యైవోక్తత్వాత్తద్వ్యావృత్తిరిత్యభిమానః ॥ వస్తుతః సమభివ్యాహృతశబ్దాన్తరప్రతిపాద్యస్యైవ స్వపదేన పరామర్శాత్ సాధ్యనిరూపితస్వనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకయత్సంబంధేన సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వమభావస్యేత్యుక్తౌ ఉక్తస్థలేస్వపదాభావపదాభ్యాం కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావస్యోపాదానే తస్యవ్యాప్యవృత్తిత్వే తథావిధదైశికవిశేషణతాసంబంధేన సాధ్యవద్భిన్నకాలవృత్తిత్వాత్ అవ్యాప్యవృత్తిత్వేచ అధికరణభేదేన తద్భేదాత్ హేతుమతస్సాధ్యవద్భిన్నవృత్తితద్వత్త్వాభావాచ్చనదోషః। ఏవంచసాధ్యప్రతియోగికాభావస్యాభావాంతరపదార్థత్వాన్నాసంగతిః ॥ సాధ్యవద్భిన్ననిరూపితస్వనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకయత్సంబంధేన సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వం సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావస్యేత్యుక్తౌ సాధ్యనిరూపితసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకయత్సంబంధేనసాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వం స్వస్యేతి వోక్తౌ సమవాయాద్యవచ్ఛిన్నవహ్న్యభావమాదాయావ్యాప్తిః తస్యవహ్న్యవయవేకాలికావ్యాప్యవృత్తిత్వేపి హ్రదపర్వతయోస్సాధ్యవద్భిన్నహేతుమతోః తదన్యస్యైవతస్యవ్యాప్యవృత్త్యతిరేకత్వేనసత్త్వాత్ ఏవంతత్రసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాభావం ప్రవేశ్యోక్తౌ మహానసీయవహ్న్యభావమాదాయావ్యాప్తిః స్వపదేనతస్యైవలాభాదితిసాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావఏవ సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వానుయోగితయాప్రవేశ్యః తథాచ సంబంధఘటకతయా స్వపదేనతస్యైవనివేశఇతిసమాధత్తే ॥ స్వపదార్థస్యేతి ॥ ఏకత్రనిరుక్తసాధ్యాభావత్వనివేశే అన్యత్రకేవలస్తస్య స్వపదార్థతాయాంనవ

తాదృశసమ్బన్ధేన సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వమాత్ర నివేశే సాధ్యవద్భిన్నవృత్త్య భావాన్తరవతి హేతౌ అవ్యాప్త్యనుపపత్తేశ్చేత్యాహుః ॥ అత్రేదం బోధ్యం ॥ సాధ్యవత్త్వగ్రహవిరోధిగ్రహ విషయసమ్బన్ధత్వేన సాధ్యనిరూపితప్రతియోగి

యోజనమనీషా భవతి యత్తత్పదయోరివైకత్రనిష్కాసనేఽపరత్రనిష్కాసనస్య ఏకత్రప్రవేశేఽపరత్రప్రవేశస్య చ సిద్ధేరితి న వైయర్థ్యాశంకావకాశ ఇత్యర్థః। ఏతేన సాధ్యవద్భిన్న మాత్రవృత్తిత్వనివేశకల్పే సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వం వ్యర్థం పృథివీత్వాభావద్రవ్యత్వాభావాన్యతరస్య కాలికసమ్బన్ధేన ద్రవ్యత్వాభావాదేశ్చ సాధ్యత్వే ద్రవ్యత్వాత్మక సాధ్యాభావస్య సాధ్యవద్వృత్తిత్వేన లక్షణాఘటకతయా అవ్యాప్తావితి సమాహితం। సమ్బన్ధఘటకతయా యథోక్తసాధ్యాభావాదన్యత్ర సాధ్యవద్భిన్నమాత్రవృత్తిత్వాసత్త్వాల్ కేచిత్తు సాధ్యతావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వానుపాదానే సాధ్యనిరూపితస్వనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకసమ్బన్ధేనేత్యాదిక్రమేణ నివేశే స్వపదేన విశిష్యైకాభావనివేశాన్మహానసీయ వహ్న్యభావమాదాయావ్యాప్తిః కిన్తు ధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదౌ సంయోగావచ్ఛిన్నద్రవ్యసామాన్యాభావ మాదాయాతివ్యాప్తిః తదభావస్య ధూమాదిగాంపత్వాల్ । యది చ సాధ్యనిరూపితయన్నిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకసమ్బన్ధేన యస్య యస్య సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వం తత్తదధికరణ వృత్తిత్వాభావకూటో వివక్షితః అథవా స్వాశ్రయనిష్ఠసాధ్యనిరూపిత ప్రతియోగితావచ్ఛేదకో యః స్వాశ్రయనిష్ఠసాధ్యవద్భిన్నవృత్తితాయా అవచ్ఛేదకః సమ్బన్ధః తేన సమ్బన్ధేన సాధ్యాభావత్వాశ్రయాధికరణ వృత్తిత్వాభావః సాధ్యాభావత్వం ధూమాభావసాధారణమిత్యుచ్యతే । తదా వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ మహానసీయవహ్న్యభావమాదాయావ్యాప్తేః తదుపాదానమితి వదన్తి ॥ సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వానుయోగితావచ్ఛేదకత్వేన సాధ్యస్య న నివేశః కిన్తు స్వపదస్థానే నిరుక్తసాధ్యాభావపదం యోజయిత్వా సమ్బన్ధఘటకతయైవ సాధ్యాభావనివేశ ఇత్యత ఆహ * సాధ్యేతి * అథవా లక్షణే సాధ్యాభావస్య స్వపదార్థత్వేన న నివేశః కిన్తు సాధ్యాభావపదార్థత్వేనేత్యభిప్రేత్య సమాధత్తే * స్వపదార్థస్యేతి * లక్షణం నిరూపయతి * సాధ్యాభావనిష్ఠేతి * ఉత ఇత్యత ఆహ * తాదృశసమ్బన్ధేనేతి * అభావాన్తరం * గగనాభావసమవా

తావచ్ఛేదక సంబంధత్వేనవా నానుమిత్యౌపయిక వ్యాప్తిశరీరే అభావసంబం
ధనివేశ సంభవః ॥ సాధ్యాదిభేదేన వ్యాప్తేర్భేదాత్ । లాఘవేనతత్తత్సాధ్యక
స్థలేతత్తత్సాధ్యాభావవతి దైశికకాలికవిశేషణతాసమవాయాది సంసర్గాణామే
వ విశిష్యాభావసంబంధతయా నివేశౌచిత్యాదుక్తరూపేణ విశేషణతావిశేషాదీ
నాం సంబంధతాయా అత్యంతమప్రామాణికతయా తద్రూపావచ్ఛిన్నస్య సం
బంధవిధయా వ్యాప్తిఘటకత్వాయోగాచ్చ । పరంతుయాదృశ సాధ్యకస్థలే యా
దృశసంబన్ధోఽభావసంబంధతయా వ్యాప్తిఘటకః తత్పరిచయాయైవదర్శితో
క్తయః ॥ తథాచయాదృశ సంబంధేనప్రకృతసాధ్యవతితద్భిన్న వృత్తిసాధ్యాభా
వోనవర్తతే తాదృశసంబంధేన తద్వృత్తిత్వం నివేశ్యమిత్యుక్త్యైవతత్పరిచయసం
భవాదలంవాగ్జాలేన॥ ... ...

యావచ్ఛిన్న వహ్న్యభావమహానసీయ వహ్న్యభావాదిః । అనుపపత్తేశ్చేతిచ
కారః ప్రమాదికః ॥ యద్వాతాదృశసంబంధోవహ్న్యభావీయస్వరూపసంబంధ
ఏవేత్యాశఙ్కాశయః విశేషణతాసామాన్యమిత్యుత్తరాశయః ॥ అత్రేదమరుచి
బీజమవసేయం । విశేషరూపేణ సంబంధత్వోపగమేపి నిరవచ్ఛిన్నవిశేషణ
తా సంబంధావచ్ఛిన్నకపిసంయోగాభావాభావః కపిసంయోగరూపో నోపగ
మ్యతే ప్రయోజనాభావాదితి ఆశంక్యత్యస్యాసంగతిః । నచ సిద్ధాంతేయత్రసా
ధ్యవత్తాభ్రమాదేరప్రసిద్ధిః తత్రనసంబంధనివేశసంభవఇతివాచ్యమ్ । భావాభావ
సాధారణవిశేషణతానంగీకర్తౄణాంతాదృశస్థలే మానాభావాత్ । అన్యాదృ
శప్రతిబంధకత్వస్య నివేశనీయత్వాత్ । ధర్మితావచ్ఛేదకతాసంబంధేన ప్రతి
బంధకతాపక్షేఽదోషాచ్చేతి * యాదృశసంబంధేనేత్యాది * ఇదంతుచింత్యం
సాధ్యవద్భిన్నవృత్తి సాధ్యాభావస్సాధ్యవన్నిరూపితయాదృశసంబంధావచ్ఛిన్న
వృత్తిత్వాభావవానితినార్థః । సత్తాభావదర్శితాకాశాభావాభావసాధ్యకే స
మవాయకాలిక సంబంధాద్యసంగ్రహాపత్తేః సాధ్యవతి తేన సంబంధేన వృత్తి
త్వాప్రసిద్ధేః । సాధ్యాభావస్య సాధ్యవద్వృత్తిత్వం యత్సంబన్ధానవచ్ఛేద్య
మిత్యపినార్థః । ఆత్మత్వాది సాధ్యకే సాధ్యాభావే సాధ్యవద్వృత్తిత్వా
ప్రసిద్ధేః ॥ నచ యత్సంబన్ధావచ్ఛిన్న తాదృశసాధ్యాభావ నిష్ఠాధేయత్వం సా
ధ్యవదనిరూపితమిత్యర్థః । విశిష్టసత్తాభావసాధ్యకే సమవాయాసంగ్రహాత్ ।

సాధ్యాభావవత్వపదేన సాధ్యాభావత్వవిశిష్టాధికరణం వివక్షణీయం ॥ తేన గుణాన్యత్వ విశిష్టసత్త్వాభావవాన్ గుణత్వాదిత్యాదౌ విశిష్టస్యానతిరిక్తతయా సత్తారూపసాధ్యాభావస్య గుణాదౌ సత్త్వేఽపి నక్షతిః గుణాగుణాన్యత్వ విశిష్టసత్తాభావో నాస్తీత్యప్రత్యయాత్ తత్ర తాదృశాభావత్వ విశిష్టాధికరణత్వానభ్యుపగమాత్ ॥

నాపియత్సంబన్ధావచ్ఛిన్నస్యాభావః సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యవ్యాపక ఇత్యర్థః సాధ్యసామానాధికరణ్యోక్త్యాసత్తాదిసాధ్యకే కాలికాదిసంబంధసంగ్రహాపాతాత్ కపిసంయోగాభావాభావస్య వ్యాపకత్వార్థం వ్యాపకతాయాం ప్రతియోగివైయధికరణ్యమితి యదుక్తం । కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న వహ్న్యభావాభావస్య కేవలాన్వయితయా కాలికసంబంధసంగ్రహప్రసంగాత్ । ఇతోఽపి లఘోర్యత్సమ్బన్ధావచ్ఛిన్నస్వాభావస్యాగ్యమితి ఈచిత్తు కైరేవోక్తత్వాచ్చ ఘటభేదఘటత్వాభావయోర్భేద మనురుధ్యస్వయం సాధ్యవత్త్వాదిప్రకారాదరణాత్ సత్తాన్యప్రమేయసాధ్యకస్థలానురోధేన సాధ్యవ్యాపకనిరూపిత ప్రతియోగితేత్యాద్యభిప్రాయాచ్చ ॥ అథసాధ్యవద్భిన్నవృత్తిసాధ్యాభావస్యయత్సంబన్ధావచ్ఛిన్నాధికరణతాసామాన్యం సాధ్యవతినాస్తీతి నిష్కర్షః తేనసత్తాభావాదిసాధ్యకే నదోషః హ్రదనిష్ఠకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాధికరణతా వారణాయ సామాన్యపదం విశిష్టసత్తాభావసాధ్యకస్థలేసమవాయసంగ్రహాయ సాధ్యాభావత్వవిశిష్ట నిరూపితత్వం దేయమితి చేత్ । ఆత్మా జ్ఞానాదిత్యాదౌ కాలికవిషయితాదిసంబంధసంగ్రహాపత్తిః తద్ఘటితస్యచ సాధ్యవత్తాగ్రహ విరోధిగ్రహ విషయసంబంధేన సాధ్యాభావవత్త్వ ఘటితవ్యభిచారావిరోధినోఽవ్యభిచారపదార్థత్వానౌచిత్యాత్ ఆత్మాజ్ఞానశబ్దాన్యతరస్మాదిత్యాదౌ దైశికవిశేషణతాఘటితాఽవ్యభిచారిత్వానత్త్వేఽపి కాలికాదిఘటితతదతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాచ్చ గోమాన్గోత్వాదిత్యాదౌ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న గవాభావస్య కాలికదైశిక విశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నాధికరణతాయాః సాధ్యవదవృత్తిత్వేన విషయతాసంబంధసంగ్రహేణాతివ్యాప్తేశ్చ, క్రియాప్రళయయోరేవ కాలత్వాత్ । జన్యమాత్రస్య తథాత్వేతు తత్సాధ్యకసద్ధేతావవ్యాప్తిరితి * విశిష్టేతి * విశిష్టాధికరణతాయాం సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిసాధ్యాభావనిరూపితత్వ నివేశాన్నావ్యాప్య

అత్రైతల్లక్షణే ఘటత్వ ఘటాకాశ సంయోగాన్యతరాభావవాన్ ఆకాశత్వాది త్యాదావవ్యాప్తిః ॥ ఘటత్వస్య వ్యాప్యవృత్తితయా తద్ఘటితాన్యతరాభావవద్భిన్నే ఘటే వర్తమానస్య ఘటాకాశసంయోగాత్మకసాధ్యాభావసహిత్వాధికరణగగనేపి వృత్తేః నిరవచ్ఛిన్నసాధ్యాభావ వత్త్వానివేశేచ సాధ్యవద్భిన్నవృత్తిత్వ నివేశస్య వైయర్థ్యాదితిచేన్న ॥ ఏతల్లక్షణకర్తృమతే స్వప్రతియోగి సామానాధికరణ్య స్వప్రతియోగి వైయధికరణ్య రూపవిరుద్ధధర్మాధ్యాసోఽభావభేదక ఇత్యేతాదృశ యత్క్వాప్యవ్యాప్యవృత్తి సంయోగాభావ గుణవృత్తి సంయోగాభావయోర్భేద సిద్ధిరిత్యవ్యాప్యవృత్తి సాధ్యకస్థలే వ్యాప్తిస్సమాధేయతే తథాచ ఘటాకాశసంయోగస్యాత్రాన్యతరాభావప్రతియోగిత్వేపి నతదభావరూపతా తథాసతి తాదృశ విరుద్ధధర్మయోస్సమావేశాపత్తేః తయోర్విరోధాభావే సంయోగాభావస్యావ్యధికరణభేదేన భేదాసిద్ధేః అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకే సర్వత్రైవావ్యాప్తేః ఏతదభిప్రాయేణ లక్షణాంతరస్యావతారణీయత్వాదితి గగనేఽతిరిక్తఏవతదభావస్స్వీకరణీయః సచనసాధ్యవద్భిన్నవృత్తిరితి నదోషః ॥ సాధ్యవద్భిన్నే వర్తతఇత్యనేన నిరవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వ రూపపర్యవసి

వృత్తి సాధ్యకావ్యాప్తిః ॥ నన్వస్తు సాధ్యవద్భిన్నశ్చాసౌసాధ్యాభావవాంశ్చేతి కర్మధారయే సామానాధికరణ్యసంబంధేన సాధ్యవత్త్వనివేశాత్ సాధ్యసమానాధికరణాన్యసాధ్యాభావాధికరణతేత్యర్థః । తత్రసత్తాధికరణతాయాః సాధ్యసమానాధికరణతయా విశిష్టాధికరణతాయాఏవ తదన్యత్వాన్నావ్యాప్తిరితి కిం విశిష్టాధికరణత్వ వివక్షణేనేతి చేన్న ॥ తథాసతిసాధ్యాభావప్రవేశవైయర్థ్యాత్ * ఘటత్వేతి * ఘటత్వఘటాకాశసంయోగోభయాభావసాధ్యకేతు సాధ్యవద్భిన్నాప్రసిద్ధిః సాధ్యస్యకేవలాన్వయిత్వాదితి తన్నోక్తం *నిరవచ్ఛిన్నేతి* సంయోగిభిన్నం గుణత్వాదిత్యాదౌ అతిరిక్తస్య సంయోగవత్త్వప్రకారకప్రమావిషయత్వ రూపస్యవాసాధ్యాభావస్య ప్రవేశాన్నావ్యాప్తిః * గగనఇతి *అయంచగగన ఘటసంయోగావచ్ఛేదక దిగాద్యవచ్ఛేదేన బోధ్యః * సాధ్యవద్భిన్నఇతి * నచ నిరవచ్ఛిన్నవృత్తికసాధ్యాభావనివేశేనైవావ్యాప్యవృత్తి సాధ్యకావ్యాప్తివారణాత్ సాధ్యవద్భిన్నీయత్వంవ్యర్థమితివాచ్యం ॥ తత్పరిత్యాగస్యేష్టత్వాత్ । అథస్వానాశ్రయనిరవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వానుయోగితా విశేషాభ

తాదృశే తాత్పర్యాత్ ఘటాకాశసంయోగాత్యంతాభావమాదాయనదోషః ఇతి తు నశ్రద్ధేయమ్ ॥ తథాసతి సుషుప్త్యాదికాలావచ్ఛేదేన అస్మదాద్యాత్మవృత్తే స్స్వాశ్రయాశ్రయత్వ సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకజ్ఞానత్వాద్యభావే సాధ్యే సుఖాదావవ్యాప్తిః తత్రసాధ్యవచ్ఛిన్నే ఈశ్వరేతాదృశసంబంధేన నిరవచ్ఛిన్న వృత్తికస్య జ్ఞానత్వాదిరూపాభావస్య తేనసంబంధేన సుఖాద్యధికరణే అస్మదా ద్యాత్మన్యపివృత్తేః । ఉత్పత్తికాలావచ్ఛిన్న ఘటాదివృత్తితాదృశసంబంధావ చ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకసత్తాభావాది సాధ్యకఘటత్వాది హేతావవ్యాప్తిశ్చ ॥ సంయోగాభావనిష్ఠయోః వ్యాప్యవృత్తిత్వావ్యాప్యవృత్తిత్వయోః ప్రతియోగిసా మానాధికరణ్య ప్రతియోగివైయధికరణ్యయోః వక్ష్యమాణరీత్యానవిరోధ ఇత్య భిప్రాయేణావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకస్థలే అవ్యాప్త్యాలక్షణాంతరమవతారయతి ॥

* కర్మాదావితి * ఇదంత్వవధేయమ్ ॥ ద్రవ్యవృత్తిసంయోగాభావో నగుణా దౌస్వీక్రియతే అపితు క్వ ప్రతద్వృత్తిసంయోగవత్త్వ ప్రకారక ప్రమావిషయ త్వాద్యభావ ఏవసంయోగాభావత్వం కల్ప్యతే । అనంతగుణాద్యధికరణాసం యోగాభావకల్పనామపేక్ష్య తథావిధైకాభావే సంయోగాద్యభావత్వకల్పనే లాఘవాత్ నచ సంయోగవత్త్వ ప్రకారకప్రమావిషయత్వాద్యభావే ద్రవ్య తాద్యభావ ద్రవ్యభేద సంయోగిభేదాదౌ వా సంయోగాభావత్వంకల్ప్యత ఇత్యత్ర వినిగమకాభావ ఇతివాచ్యం । తాదృశాభావానాం సమనియతత యా అభేదాత్ । ఏవంచ ద్రవ్యవృత్తిసంయోగాభావగుణవృత్తిసంయోగాభావ

యసంబంధేన సాధ్యవత్త్వం అభావే నివేశ్యమితి నవైయర్థ్యమితిచేన్న ॥ సంబంధాంతరసహితానుయోగితాయాః సంబంధత్వస్య అదృష్టచరత్వాత్ ॥ నిరవచ్ఛిన్నవృత్తికత్వానుయోగితావిశేషాభయమాత్రస్య సంసర్గత్వేనోపపత్తేశ్చ అన్యథాస్వానాశ్రయత్వ స్వాభావాశ్రయత్వోభయసంబంధేన సాధ్యవత్త్వస్యాధికరణే నివేశేన సార్థక్యసంభవాత్కర్మధారయనిరాకరణానుపపత్తిరితి * తథాసతీతి * స్వమతేచ తత్రసాధ్యాభావస్య ప్రతియోగివైయధికరణ్యాద్యధ్యాసేన జ్ఞానత్వాది భిన్నతయాఅధికరణభేదేన భిన్నత్వాన్నావ్యాప్తిః ఈశ్వరేనిత్యసుఖాంగీకర్తౄణామతే వ్యభిచారఇత్యతః సుఖాదావిత్యాదిపదం ।ఆదినాదుఃఖాది పరిగ్రహః । దీధితికారోక్తంమానాభావం ఖండయతి * ఇదంత్వితి *

యోర్భేదస్య ప్రమాణమేవ । అథైవం ద్రవ్యత్వాభావాదీనామప్యానంత్యాపత్తిః కర్మాదౌ గుణవృత్తిద్రవ్యత్వాభావో న కల్ప్యతే అపితూక్తతద్వృత్తిద్రవ్యగుణాన్యతరత్వాభావ ఏవ తదభావత్వమిత్యాదితర్కాగవేషణయా కర్మాదివృత్తిద్రవ్యత్వాభావస్య గుణాదివృత్తితదభావతాభేదసిద్ధిరితి చేత్ ॥ ఇష్టమేవైతదధికరణభేదేనాభావభేదవాదినాం । నచైవం సంయోగాభావత్వకల్పనాయాం ధర్మిణామప్యానంత్యాదుక్తవినిగమకాభావసంభవ ఇతి వాచ్యం । వినిగమనావిరహేణాపి ద్రవ్యత్వాభావాదౌ సంయోగాద్యభావత్వకల్పనాయా నిష్ప్రత్యూహ

---

* ధర్మిణాం * అధికరణభేదేన భిన్నద్రవ్యత్వాభావాదీనాం * వినేతి * వినిగమనావిరహేణ సంయోగాభావరూపధర్మిణోఽప్యనంతాధికరణవృత్తితాయా అతిరిక్తత్వమావశ్యకం వినిగమనావిరహేణ సిద్ధం చేదుభయమేవ సిద్ధ్యతీతి న్యాయాత్ ॥ తథాచ మానాభావనిరాకరణమాత్రమిదం నతు అవ్యాప్తిరుద్ధర్తుం శక్యా ద్రవ్యవృత్తిసంయోగాభావాదన్యస్య తస్య గుణాదౌ వినిగమనావిరహేణ సిద్ధత్వాదితి ॥ ఏతచ్చ భిన్నత్వ ఏవ మానాభావ ఇత్యర్థమనాలోచ్యోక్తమ్ ॥ సాధ్యవత్ప్రతియోగికేతి మూలం ॥ అథోపక్రాంతావ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకే సాధ్యవద్ఘటాదిభేదమాదాయావ్యాప్త్యవారణాదసంగతిః । నచయత్కించిత్సాధ్యవద్వ్యక్తికభేదనివేశాత్తత్ర లక్షణసమన్వయ ఇతి వాచ్యం । తథాసతి వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వరూపప్రతియోగితావిశేషణవైయర్థ్యాత్ తర్కాలంకారాణాం గగనాదిపర్యంతానుధావనస్య నిర్బీజత్వాత్ । ఏవం తన్మతే ప్రతియోగితావిశేషణానభిధానాత్ గగనాదిభిన్నైకత్రాపి న లక్షణసమన్వయ ఇతి తాదృశవృత్తిమద్ధేతుత్వావచ్ఛేదేనావ్యాప్తిర్నవార్యతే । నచ తన్మతే ఏతల్లక్షణే ఉభయాభావో నోపగమ్యతే తదుపగమేనావ్యాప్త్యభిధానం చ తదుపగమేఽపి క్వచిల్లక్షణముపపాదయితుం శక్యత ఇతి భావేనేతి వాచ్యం । అభావభేదే మానాభావముపగమ్య యథాపరలక్షణమవతారితం తథోభయాభావముపగమ్య పరావతారణాసత్త్వాదితి ॥ మైవం, ఏతత్కల్పేఽపి సంయోగి ఏతత్త్వాదిత్యాదౌ లక్షణసత్త్వాదేవ తాదృశవృత్తిమద్ధేతుత్వావచ్ఛేదేన అవ్యాప్తినియమభంగాత్ తర్కాలంకారమతే త్వవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకే లక్షణసమన్వయం విస్మృత్యైవేదం లక్షణం కృతమితి వక్తవ్యం । నచైవం దీధితికృతాం పక్షపదోపాదానాసం

త్వాదితి * హేతోరితి * నానాధికరణకస్యేత్యాదిః * అవ్యాప్తేరితి * ఏతద్రూప
వానేతద్రసాదిత్యాది — ఏతద్రసాద్యధికరణ ఏతద్రూపాధికరణస్య ద్విత్వాదినాభే
దసత్త్వేఽపి వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నత్వేన సాధ్యవన్నిష్ఠప్రతియోగిత్వేప్రతి
తియోగ్యవృత్తిత్వేన వా భేదే విశేషితే లక్షణగమనసంభవాన్నాసంభవో దర్శితః

గతిః । తేషాం తస్యోపలక్షణత్వాత్ । అథవా సాధ్యవత్పక్షభేద ఏవ లక్షణఘటకః
తథాచ కపిసంయోగీ ఏతత్త్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిర్వార్యతే । ఏతేన నానాధికర
ణకహేతోరితిపూరణేన కపిసంయోగీ ఏతత్త్వాదిత్యాదావవ్యాప్త్యకథనాన్న్యూన్య
సతేత్యపాస్తం ఏవమపి తర్కాలంకారాణాం తద్విస్మరణమేవ శరణం ప్రతియోగి
తావిశేషణాసత్త్వాత్ ॥ వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ పక్షభేదమాదాయా
వ్యాప్త్యభావాదాహ * నానేతి * పూర్వక్షణావచ్ఛిన్నైతద్రూపవద్భేదవా
రణాయ ప్రతియోగీతి । స్వనిరూపితత్వ స్వసామానాధికరణ్యోభయసంబంధేన
ప్రతియోగితావిశిష్టాన్యత్వమర్థః । నచ వహ్నిమద్భేదస్య స్వాభావరూప ప్రతి
యోగివృత్తిత్వం । తాదాత్మ్యావచ్ఛేద్యప్రతియోగితోపాదానాత్ । దీధితౌ ॥
* సాధ్యేచేతి * నను మహానసీయవహ్నేరపి వహ్న్యంతరమాదాయ సా
కల్యవత్త్వాత్తదభావమాదాయావ్యాప్తిః స్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వసంబంధే
న సాకల్యస్య సాధ్యాభావగామిత్వే తు యావత్త్వావచ్ఛిన్నాభావ మాదాయా
వ్యాప్తిః । నచ సాకల్యోపాదానాత్సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకతావచ్ఛేదకస్వప్ర
తియోగితాకత్వమర్థః తేన ప్రతియోగితాయాస్స్వరూపసంబంధత్వేపి నవ
హ్న్యద్యభావాసంగ్రహ ఇతి వాచ్యం ॥ తథా సత్యైకవ్యక్తికం సాధ్యం ఇత్యాది
నా సాధ్యేసాకల్యాప్రసిద్ధ్యభిధానాసంగతేరితిచేన్న । కృత్స్నసాధ్యపర్యాప్త
యావత్త్వస్య పర్యాప్తిసంబంధేన విశేషణత్వాత్ యద్వా సాధ్యతావచ్ఛేదక
సమానాధికరణయావద్ధర్మసమానాధికరణానేకవృత్తిప్రతియోగితాకాభావస్స
కలసాధ్యాభావశబ్దార్థః అనేకవృత్తిత్వంచ స్వానుయోగిసాధ్యవృత్తిత్వస్వానా
శ్రయస్వప్రతియోగిసాధ్యవృత్తిత్వోభయసంబంధేన భేదవత్త్వం । స్వానాశ్రయ
త్వనివేశాత్ ద్రవ్యత్వాదేః ద్రవ్యత్వఘటత్వోభయభేదవత్త్వేపి నక్షతిః జాత్యభా
వవారణాయ సాధ్యపదం । ఏవంచ సాధ్యస్యైకత్వేపి సాధ్యతావచ్ఛేదకీయతత్తల్లక్ష
ణావచ్ఛిన్నానుయోగితానాం నానాత్వేఽప్యనేకత్వాభావాత్తత్ర ప్రసిద్ధ్యభిధాన

* సాకల్యమితి * బోధ్యమిత్యస్య విశేషణమిత్యాదిః । అత్రసాధ్యాభా
వవతిసాకల్యవిశేషణసత్త్వ ఏవసాధ్యే తద్విశేషణస్యవ్యావృత్తిస్సంగచ్ఛతే అ
న్యథాసాధ్యాభావవత్తాయాః హేతుమత్సాధారణ్యేపి సాధ్యాభావవద్వృత్తికించి
ద్వ్యక్తినిష్ఠాభావప్రతియోగిత్వమాదాయ నానావ్యక్తిసాధ్యకసద్ధేతౌ లక్షణ
సమన్వయసంభవాత్ అతఃసాధ్యే తదభావవతిచేత్యనుక్త్వా సాధ్యాభావవతిసా
కల్య విశేషణం ప్రథమతో దర్శితం। నచసాధ్యాభావవతిసాకల్యవిశేషణాసత్త్వేపి
వహ్నిమాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ అతివ్యాప్తివారణమేవసాధ్యే సాకల్య
ప్రయోజనమస్తిఉభయత్రసాకల్యవిశేషణాదానేయత్కించిత్సాధ్యాభావవతి ప
ర్వతే హేత్వభావసత్త్వాదతివ్యాప్తిః సాధ్యసాకల్యవిశేషణసత్త్వేతు హ్రదాదౌ
రేవ సకలసాధ్యాభావవత్తయా తత్రహేతుసత్త్వేన అతివ్యాప్త్యుద్ధారాదితినో
క్తాభిప్రాయ వర్ణనం సమ్యగితివాచ్యమ్ ॥ సాధ్యాభావవతిసాకల్యవిశేషణాస
త్త్వేసాధ్యసాకల్య విశేషణస్యోక్తాతివ్యాప్తివారణప్రయోజనకత్వ సంభవేపి వ
క్ష్యమాణప్రయోజనస్యైవ వాస్తవతయా తస్యసాధ్యాభావవతిసాకల్యవిశేషణస
త్త్వ ఏవ సంగతేరాదౌ తత్ప్రదర్శనస్యోచితత్వాత్ ॥

సంగతిః ॥ సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకానేకవృత్తిప్రతియోగితాక ఇత్యపికశ్చిత్ ॥
విధేయావిమర్శాదాహ । గాదాధర్యామ్ * విశేషణమితి * యత్కించిద్వి
పక్షవ్యావర్తకమిత్యర్థః ॥ వాస్తవత్వం, ఆవశ్యకవిశేషణాంతరా సంపాద్య
త్వం । ఏవంచ గగనావృత్తిధర్మవాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ ఘటత్వాదిలక్షణ
తత్తత్సాధ్యాభావవద్గుణాది నిష్ఠాభావప్రతియోగిత్వేపి తత్ప్రయోజనస్యావాస్త
వతయా వాస్తవస్యావ్యాప్తివారణరూపఫలస్య సాధ్యాభావవతిసాకల్య విశేష
ణంవినాఽనుపపత్తిరిత్యాశయః ॥ ననుసాధ్యసాకల్యస్య ముఖ్యప్రయోజన మా
యాస్యత్యేవ ఏతద్రూపగగనోభయవానేతద్వ్యక్తిత్వాదిత్యాదౌ ప్రతియోగితా
వచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణాప్రసిద్ధ్యాఏతద్రూపగగనోభయాభావస్య లక్షణా
ఘటకతయా ఏతద్రూపాభావమాదాయాతివ్యాప్తేః విపక్షే సాకల్యాదానేనాశ
క్యవారణాయాః సాధ్యసాకల్యవిశేషణేనైవవారణాత్ తస్యసకలసాధ్యాప్రతి
యోగికత్వాత్ ఏతద్రూపగగనోభయాభావస్య ప్రతియోగివైయధికరణ్యవిరహా
త్ । నచప్రతియోగివైయధికరణ్యే ఘటకప్రతియోగితావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యస్య స్యా

ధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబన్ధేననివేశనీయతయా పర్యాప్తిసంబన్ధేనైతద్రూపత్వవిశిష్టాసంభవాదేతద్రూపాభావస్య లక్షణాఘటకతయా సాధ్యే సాకల్యవిశేషణాసత్త్వేపి నక్షతిరితి వాచ్యమ్, తథాప్యేతద్రూపరసోభయాభావమాదాయాతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాత్, నచైవమప్యేతద్రూపగగనాన్యతరాభావమాదాయాతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతి వాచ్యమ్, అన్యతరత్వస్య ప్రత్యేకధర్మత్వేన తదవచ్ఛిన్నాభావస్య సకలసాధ్యనిష్ఠప్రతియోగితాకత్వాభావాత్, తస్యైతద్రూపాభావసమనియతతయాలాఘవేన ఏతద్రూపత్వస్యైవ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వోపగమాచ్చ, నచ సాధ్యేసాకల్యానుపాదానేపి తత్రైతద్రూపవదవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావం తద్ఘటావృత్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావంవా ఆదాయ నాతివ్యాప్తిరితి వాచ్యమ్, ఏతద్రూపప్రతియోగికత్వవిశిష్టసమవాయసంబన్ధేన ఏతద్రూపగగనోభయసాధ్యకే ఏతద్రూపాభావస్యైవ తాదృశసంబన్ధేన ప్రతియోగివ్యధికరణతయా తమాదాయాతివ్యాప్తివారణాయ తదావశ్యకత్వాత్, విశేషరూపేణ సంసర్గత్వానుపగమేపి సత్తాగగనోభయవాన్ ఘటత్వాదిత్యాదౌ శుద్ధసమవాయేన సాధ్యతాయాం హేతావతివ్యాప్తివారకత్వేన వినాపి సాధ్యాభావవతి సాకల్యం తద్విశేషణస్యావశ్యకత్వాత్ సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబన్ధేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యోక్తావపి సత్తా తదన్యసమవేతోభయాభావమాదాయాతివ్యాప్తిరస్త్యేవ వహ్నిధూమోభయాభావవదేతదభావస్య సత్త్వసమ్మతత్వాత్ ఏవం ద్రవ్యత్వగగనోభయవాన్ ఘటాదిత్యాదౌ సమవాయేనైవ సాధ్యత్వే సాధనత్వే చ ద్రవ్యత్వకపాలత్వోభయాభావమాదాయాతివ్యాప్తిర్ద్రష్టవ్యా; ఏవం ఘటత్వప్రకారకప్రమావిశేష్యత్వీయస్వరూపసంబన్ధేన ఘటత్వప్రకారకప్రమావిశేష్యత్వఘటావృత్తిధర్మేతదుభయసాధ్యక ఘటత్వాదావతివ్యాప్తివారణమపిసాధ్యే సాకల్యస్య ముఖ్యప్రయోజనం, తథాసతి తత్రైతత్పటావృత్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావాదేర్లక్షణాఘటకతయా సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావస్య ప్రతియోగివ్యధికరణత్వాభావేన నాతివ్యాప్తిరితిచేత్, సాధ్యేసాకల్యదానేపి గగనఘటితత్వోభయాదిసాధ్యకే ఏతద్రూపవదన్యావృత్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య తద్ఘటావృత్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావాదేశ్చ ఘటత్వప్రకారక ప్రమావిశేష్యత్వఘటావృత్తిధర్మేతదుభయసాధ్యకే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన

వస్తుతస్తు ॥ సాధ్యే సాకల్యవిశేషణంపరిత్యజ్య సాధ్యాభావే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వనివేశనరూపకల్పాంతరస్యావలంబనీయతయాచరమమేవ తత్ప్రదర్శనముచితం, సాధ్యే తదభావవతిచ బోధ్యమిత్యుక్త్వా సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకోవా అభావో గ్రాహ్య ఇత్యుక్తా సాధ్యాభావవతి సాకల్యంనివేశ్యతే సాధ్యాభావోవా ఏతాదృశో నివేశ్యతే ఇత్యేతాదృశవిక

ప్రమేయసామాన్యాభావస్యైవ సకలసాధ్యనిష్ఠప్రతియోగితాకతయా తాదృశాభావమాదాయాతివ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతి అవ్యాప్తివారణస్యైవవాస్తవప్రయోజనత్వాత్, సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబన్ధేనప్రతియోగితావచ్ఛేదకవైశిష్ట్యప్రవేశేతు తాదృశావృత్తిత్వవిశిష్టోభయత్వావచ్ఛిన్నాభావో బోధ్యః గురుధర్మస్యాప్యవచ్ఛేదకత్వాత్, కేచిత్తు గగనఘటితోభయసాధ్యకే సాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్త్యధికరణనిష్ఠప్రతియోగితాకాభావస్యైవ సాధ్యాభావపదేన వివక్షితతయా తథావిధోభయాభావమాదాయైవ నాతివ్యాప్తిః, నచ వక్ష్యమాణ ప్రతియోగివైయధికరణ్యాసంభవేన తథావిధోభయాభావస్యోపాదానస్యైవాసంభవ ఇతివాచ్యం, అతివ్యాప్తివారకతయా సాధ్యే సాకల్యం వ్యర్థీకుర్వతాం యోఽతివ్యాప్తివారణమార్గః స్వస్యైవాస్మాభిరవలంబితత్వాత్ వస్తుతస్తు విపక్షే సాకల్యాసత్త్వే సాధ్యాభావేప్రతియోగివైయధికరణ్యంవ్యర్థమితి తథావిధోభయాభావస్య సాధ్యాభావత్వేన తమాదాయ నాతివ్యాప్తిరితి సాధ్యే సాకల్యస్య నాతివ్యాప్తివారకత్వేనావశ్యకతా తస్మాద్విపక్షేసాకల్యేదత్తే పశ్చాదవ్యాప్తివారకత్వేనైవ సాధ్యే సాకల్యవిశేషణదానస్యౌచిత్యం, అవ్యాప్తివారకత్వేనప్రయోజనకత్వసంభవే అతివ్యాప్తివారకత్వేన తత్ఫలప్రదర్శనస్యాకించిత్కరత్వాత్, ఉక్తస్థలేచ విపక్షే సాకల్యదానోత్తరమతివ్యాప్తిసంభావనాయాం ప్రతియోగివైయధికరణ్యప్రవేశాత్తథావిధసాధ్యాభావాప్రసిద్ధ్యైవనాతివ్యాప్తిరితి విపక్ష ఏవప్రాక్ సాకల్యనివేశోదర్శితఇత్యాహుః ॥ అత్రసాధ్యేసాకల్యవికల్పిత సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావదానకల్పఏవ గగనఘటితోభయాభావసాధ్యకేఽవ్యాప్తివారక ఇతి తత్కల్పయోరేవ నైరంతర్యేణ నివేశఉచితఇత్యాశయేనాహ * వస్తుతస్త్వితి * అవివక్షితఇతి * ఏతత్పక్షేవహ్నిమాన్పర్వతాన్యత్వాదిత్యాదౌ దోషవారణాయ సాధ్యేసాకల్యస్యోక్తావపి సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నా

ల్పః ప్రతియోత సచ అవివక్షిత ఇతి సారమ్ ॥ అవ్యాప్తివారణాయ సాధ్యాభావే సాకల్యవిశేషణే ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదౌ సాధ్యతావచ్ఛేదకీభూతసంయోగసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకసకలసాధ్యాభావాధికరణం గుణాదిరేవ స్యాత్ అయోగోళకాదేర్ధూమాసంయుక్తత్వావచ్ఛిన్నాభావానధికరణత్వాదిత్యతివ్యాప్తిః, వహ్నిమత్త్వప్రకారకప్రమావిషయో ధూమాదిత్యాదౌ సాధ్యతావచ్ఛేదకీభూతస్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక తత్తద్విపక్షావృత్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య తత్తద్విపక్షమాత్రవృత్తితయా సకలసాధ్యాభావాధికరణాప్రసిద్ధ్యా అవ్యాప్తిశ్చేతి తదుపేక్ష్య సాధ్యే సాకల్యవిశేషణం నివేశితమ్ ॥ ననుసాధ్యే సాకల్యవిశేషణదానేపి వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావవ్యాప్తితాదవస్థ్యం పర్వతాదావపి పర్వతీయవహ్నిద్విత్వాదినా అభావసత్త్వేన సకలసాధ్యాభావసత్త్వాత్ వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మానవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వేన అభావవిశేషణే చ వహ్నిధూమోభయవాన్ వహ్నేరిత్యాదావతివ్యాప్తిః వహ్నిమతస్తథావిధసకలసాధ్యాభావానధికరణత్వాత్ సాధ్యతావచ్ఛేదకాతిరిక్తోయో వ్యాసజ్యవృత్తి

భావప్రవేశపక్షే విపక్షే సాకల్యాసత్త్వాదతివ్యాప్తేర్దుర్వారత్వాదితి భావః, జగదీశేనతు సాధ్యవిపక్షయోస్సాకల్యాసత్త్వేపి సాధ్యాభావే సాకల్యాన్నాతివ్యాప్తిరిత్యుక్తం, తత్సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాభావప్రవేశేనసంగచ్ఛతే ఇత్యతోఽతివ్యాప్తిరిత్యుక్తమ్ * అవ్యాప్తిశ్చేతి * అత్ర తత్తద్విపక్షావృత్తిత్వాదినారూపేణసాధ్యాభావమాదాయాసంభవః గగనభిన్నం ఘటత్వాదిత్యాదావపి తత్తత్సపక్షవృత్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావమాదాయైవావ్యాప్తేస్సంభవాదితి నసాధు, సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యాభావనివేశాదితిసూచితం, నచ భవన్మతేపి ప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధానివేశలాఘవాత్సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన ప్రతియోగివైయధికరణ్యస్యైవప్రవేశేస్వరూపసంబన్ధేన తత్తద్గుణాద్యవృత్తీనాం స్వరూపసంబన్ధేన అభావఘటితకూటాధికరణాప్రసిద్ధేర్జగదీశీయోఽతివ్యాప్త్యుద్ధారః మథురానాథీయోస [illegible] సంగచ్ఛతఏవేతి వాచ్యం, కల్పద్వయమధికృత్యావ్యాప్తేరేవాస్మాభిరభిధానాత్ ॥ * ద్విత్వాదినేతి * పూర్వక్షణాద్యవచ్ఛిన్నవహ్న్యభావస్య సకలసాధ్యప్రతియోగికత్వాత్పరిత్యాగః * తథావిధేతి * అయఃపిండాన్యత్వవిశిష్టవహ్నిధూమాన్యతరాభావస్తు నసకలసాధ్యాభావః * సాధ్యతావచ్ఛేదకాతిరిక్తఇతి * ష

ధర్మః తదనవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వనివేశేనేచ

తత్కల్పే కాలికసంబన్ధేన వహ్నిత్వవిశిష్టస్యాభావపరామర్శాత్ సమవాయే నవహ్నిత్వవిశిష్టస్యానుమితివారణాయ ప్రతియోగితాంశే యత్సంబన్ధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వంగృహ్యతే సాధ్యే తేనసంబన్ధేన సాధ్యతావచ్ఛేదక భానని యమఇతి బోధ్యం; సాధ్యతావచ్ఛేదకాతిరిక్తధర్మానవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావనివేశే అతిరిక్తానాం బహూనాం ధర్మాణాం ప్రవేశాపత్తిరతో వ్యాసజ్యవృత్తిస్యేకం యదిచ తాదృశాతిరిక్తధర్మనిష్ఠావచ్ఛేదకతాకత్వసామాన్యాభావనివేశేనైవానన్తధర్మాప్రవేశాత్ తద్వైయర్థ్యమిత్యుచ్యతే తదా ప్రమేయవహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ గురుధర్మస్య ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వేన కేవలవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నాభావసంగ్రహాయ తదుపాదానమావశ్యకం, సంయోగాదినా ప్రమేయవత్సాధ్యకస్థలానురోధేనస్వానవచ్ఛిన్నప్రకారతావచ్ఛేదకస్వరూపంస్వపర్యాప్తవిషయతాశ్రయత్వరూపంవా సాధ్యతావచ్ఛేదకానతిరిక్తత్వం వాచ్యం, తన్నైవం ప్రమేయవహ్నిధూమోభయవాన్ధూమాదిత్యాదావగతిరేవ వహ్నిధూమోభయత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య లక్షణాఘటకత్వాదితిచేన్న, తత్ర కేవలవహ్నిత్వావచ్ఛిన్నాభావస్యైవలక్షణఘటకత్వాత్, నచ కాలికసంబన్ధేన వహ్నిత్వవిశిష్టస్య సాధ్యత్వే శైవాలాదిరూపహేతౌ సమవాయేన వహ్నిత్వవిశిష్టాభావమాదాయావ్యాప్తివారణాయ సాధ్యేసాకల్యమావశ్యకమితి కథముక్తాభావో లక్షణఘటక ఇతివాచ్యం, యత్ర వహ్నిధూమోభయత్వం శుద్ధస్వరూపసంబన్ధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకం వహ్న్యాదిర్హేతుః తత్రపర్యాప్తిసంబన్ధేన వహ్నిధూమోభయత్వావచ్ఛిన్నాభావవారణాయ ప్రతియోగితాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబన్ధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వస్యావశ్యకతయా తతఏవ సమవాయేనవహ్నిత్వవిశిష్టాభావవారణసంభవాత్ సాధ్యేసాకల్యస్యవ్యర్థత్వాత్ నచ మహానససంయోగఘటితమహానసీయవహ్న్యభావవారణాయ తత్రసాకల్యమావశ్యకమితివాచ్యం, సాధ్యతావచ్ఛేదకతదితరవృత్త్యవచ్ఛేదకతాకత్వాభావసాపివిశేషణత్వాత్; వహ్నిధూమయోస్సంఖ్యాన్యోభయత్వస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకత్వేతు వహ్నిత్వప్రకారకప్రమేయవిశేష్యత్వపదభావః తాదృశప్రమావిశేష్యతాత్వస్య గురుత్వేపిసులభః ప్రమేయత్వాంశస్య పరిచాయకత్వాత్ విశేష్యత

లాఘవాత్సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వస్యైవాభావే నివేశనము
చితం కిం సాధ్యే సాకల్యవిశేషణేనేత్యభిప్రేత్యతత్రైవాహ * సాధ్యతావచ్ఛేద
కేతి * సాధ్యాభావవతి సాకల్యవిశేషణప్రయోజనమాహ * విపక్షేతి * వైక
ల్పికయోః సాధ్యతదభావయోస్సాకల్యసాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగి
తాకత్వవిశేషణయోర్వ్యావృత్తిమాహ *నవేతి * ఏకవ్యక్తిసాధ్యకే ఏతద్రూప
వానేతద్రసాదిత్యాదౌ హేత్వధికరణే పూర్వక్షణవృత్తిత్వవిశిష్టసాధ్యాభావో
నప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగ్యధికరణః పూర్వక్షణవృత్తిత్వవిశి
ష్టైతద్రూపాదేరేతద్రసాధికరణావృత్తేః ఏతద్రూప తద్రూపోభయత్వావచ్ఛి
న్నాభావోఽపి నతథాప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణాప్రసిద్ధేః తత్రల

యా నానాత్వేతు తావద్వహ్నివృత్త్యన్యతమత్వరూపాఖండధర్మవదభావః భేద
స్య స్వరూపతోఽనవచ్ఛేదకత్వేన అగతిరేవ * లాఘవాదితి * అథ గురుధర్మే
ణసాధ్యతాస్థలానురోధేన ప్రకృతసాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకరూపావచ్ఛిన్నాభా
వస్య వాచ్యతయా కథంలాఘవమితి చేన్న, వ్యాసజ్యవృత్తిత్వంవిహాయ సాధ్య
తావచ్ఛేదకపర్యాప్త్యవచ్ఛేదకతాకత్వ సామాన్యాభావప్రతియోగితాకత్వ
మేవనివేశ్యం, సాధ్యతావచ్ఛేదకపర్యాప్తవిషయతాశ్రయవ్యాసజ్యవృత్తిధర్మా
వచ్ఛిన్నత్వసామాన్యాభావప్రతియోగితాకత్వనివేశే తదపర్యాప్తవ్యాసజ్యవృ
త్తిధర్మనిష్ఠావచ్ఛేదకతాఘటితవిశేషణనివేశేచ మహాగౌరవాత్, పృథక్సాధ్యతా
ఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వవిశేషణావశ్యకతాపత్త్యాగౌరవాచ్చ,
ఏవంచ గురుధర్మేణ సాధ్యతాస్థలానురోధేన అత్రాపి పారిభాషికంసాధ్యతావచ్ఛే
దకమేవనివేశ్యం, ప్రమేయవహ్నిధూమోభయసాధ్యకేచ వహ్నిధూమోభయా
భావఏవలక్షణఘటకః, ఏవంచ కాలికసంబన్ధేన వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకే స్వ
సమవాయేన వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నాభావవారణాయ సాధ్యేసాకల్యమప్యావశ్యకం,
నచ సాధ్యవ్యాపకతావచ్ఛేదకతా ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతయోరేక సంబన్ధా
వచ్ఛిన్నత్వనివేశాన్న కాలికసంబన్ధేన వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నసాధ్యకేసమవాయేన
వహ్నిత్వవిశిష్టాభావసంగ్రహప్రసంగఇతివాచ్యం, సిద్ధమస్మమితిన్యాయేన సా
ధ్యే సాకల్యస్యైవాభిధానాత్, ఏవంచలాఘవోక్తిసంగతిః, ఏతేనవ్యాసజ్యవృ
త్తిత్వనివేశే ప్రమేయవహ్నిధూమోభయసాధ్యకే అగతిరేవ కించ వ్యాసజ్యవృ

క్షణసంగైరిత్యతో నానావ్యక్తికేత్యుక్తం । అత ఏవావ్యాప్తిరేవోక్తా నాసంభవః అత్ర చ నానావ్యక్తిసాధ్యకత్వం వ్యధికరణద్వయవృత్తిసాధ్యతావచ్ఛేదకకత్వం అత ఏవ ఏతద్వృత్తియావద్ధర్మవానేతత్త్వాదిత్యాదౌ నానావ్యక్తిసాధ్యకే అవ్యాప్తివిరహేఽపి న క్షతిః * అవ్యాప్యవృత్తీతి * కపిసంయోగీ ఏతద్వృక్షత్వాదిత్యాదావిత్యర్థః ॥ అవ్యాప్తేర్వారణాయేత్యన్వయః * వ్యభిచారిణి చేతి *

త్తిత్వం గురుధర్మస్యానవచ్ఛేదకత్వమతే లాఘవం తు తస్యావచ్ఛేదకత్వమతే ఇతి సందర్భవిరోధ ఇత్యపాకృతమితి విభావనీయం । యద్వా- వ్యాసజ్యవృత్తిత్వనివేశకల్పే సాధ్యతావచ్ఛేదకం పారిభాషికం న గురుధర్మశ్చావచ్ఛేదకః, వ్యాసజ్యవృత్తిత్వం చాఖండాభావఘటకం సాకల్యనివేశార్థమేవ అన్యథా తద్వహ్న్యభావవారణాత్ తద్వైయర్థ్యం- ఏవం చ సాకల్యవ్యాసజ్యవృత్తిత్వనద్వయనివేశమపేక్ష్య లాఘవోక్తిః * అత ఏవ * ప్రతియోగివైయధికరణ్యవిశిష్టసాధ్యాభావఘటితలక్షణస్య తత్రావ్యాప్త్యభావాదేవ, నానా అనేకా వ్యక్తిరాశ్రయో యస్యేతి వ్యుత్పత్త్యా నానాధికరణకత్వలాభేఽపి ద్రవ్యత్వసాధ్యకే సద్ధేతౌ అవ్యాప్త్యభావాత్ సాధ్య ఏవ నానాత్వం దానే శబ్దవాన్ గగనత్వాదిత్యాదౌ ఉభయత్రాపి తద్దానే సత్త్వాద్ద్రవ్యత్వ పృథివీత్వాన్యతమవాన్ పృథివీత్వాదిత్యాదౌ తదభావాచ్చ అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనాన్వయవ్యాఘాతస్స్యాదిత్యత ఆహ * వ్యధికరణద్వయేతి * యత్కించిత్సాధ్యానధికరణవృత్తిత్వం సాధ్యాధికరణీభూత యత్కించిద్వ్యక్త్యవృత్తిత్వం వా యది నానావ్యక్తిత్వం తదా శబ్దవాన్ గగనత్వాదిత్యాదౌ నావ్యాప్తిరత ఆహ * ఏతద్వృత్తీతి * నను వ్యధికరణద్వయవృత్తిత్వం యత్కించిత్సాధ్యసమానాధికరణవృత్తిత్వం తథా చోక్తాన్యతమసాధ్యకపృథివీజలాన్యతరత్వాదిహేతుక ఏవోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకసామాన్యే విధేయసత్త్వాన్న్యూనతేతి చేత్ తర్హి దృశరీతిం పరిత్యజ్య హేత్వధికరణయత్కించిద్వ్యక్త్యవృత్తిత్వరూపం సాధ్య ఏవ నానాత్వం నివేశ్యతాం, వస్తుతస్తు- యత్కించిత్సాధ్యానధికరణహేత్వధికరణవృత్తిసాధ్యవృత్తిత్వమర్థ ఇతి న కోఽపి దోషః, ఏతేన వ్యధికరణద్వయవృత్తిత్వం చేత్ యత్కించిత్సాధ్యానధికరణవృత్తివృత్తిత్వం తదా ద్రవ్యత్వపృథివీత్వసత్తాన్యతమసాధ్యకపృథివీత్వాదేస్సంగ్రహాపత్తిః పరస్పరానధికరణవృత్తివృత్తిత్వం పరస్పరానధికరణవృత్తిపరస్పరవృత్తిత్వం చేత్ తదా ద్రవ్యత్వ

ఏతద్వృక్షత్వాత్కపిసంయోగాదిత్యాదావిత్యర్థః *అభావవద్వృత్తే* సాధ్యాభావేహేత్వభావేచ । తథాచ అవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకవ్యాప్యవృత్తిసద్ధేతావవ్యాప్తివారణాయసాధ్యాభావే వ్యభిచారిణిచావ్యాప్యవృత్తావతివ్యాప్తేర్వారణాయ హేత్వభావే ప్రతియోగివైయధికరణ్యమిత్యర్థః ॥ యద్యపిహేత్వభావే ప్రతియోగివైయధికరణ్యవిశేషణస్యావశ్యకతయా కపిసంయోగీ కపివిభాగాదిత్యాద్యవ్యాప్యవృత్తిహేతుకే అవ్యాప్తివారణప్రయోజనకత్వం సాధ్యాభావేతద్విశేషణస్యసంభవతీతివ్యాప్యవృత్తీత్యకించిత్కరం తథాపి హేత్వభావేతద్విశేషణప్రతిసంధానంవినైవవ్యాప్యవృత్తిహేతుకస్థలే అవ్యాప్తినిర్ణయోభవతీత్యభిసంధాయైతదుక్తం ॥ ప్రతియోగివైయధికరణ్యంచ నప్రతియోగ్యధికరణావృత్తిత్వంఅవ్యాప్యవృత్తిసాధ్యకే తథావిధహేతుకేచ తాదృశసాధ్యాభావ హేత్వభావాప్రసిద్ధ్యాఅవ్యాప్తేః । అపితుప్రతియోగ్యనధికరణవృత్తిత్వం తథాచప్రతియోగ్యనధికరణవృత్తిత్వవిశిష్టసాధ్యాభావాధికరణేషు యావత్సుప్రతియోగ్యనధికరణవృత్తిత్వవిశిష్టస్సన్ వర్తతేయోఽభావః తత్ప్రతియోగిత్వమిత్యర్థః । తేనక

పృథివీత్వాన్యతరవాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిసంభవేన తదకథనేన న్యూనతేతి ప్రత్యుక్తం । అత్రేదంబోధ్యం । నానాధికరణకసాధ్యకేష్వత్యేవజ్యాయః నచైవంసత్త్వాద్రవ్యత్వపృథివీత్వాన్యతమవాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదావవ్యాప్త్య సత్త్వేన అసంగతిరితివాచ్యం । తదధికరణవృత్తిత్వవిశిష్టసాధ్యాభావ మాదాయావ్యాప్తేః । ఏతేనపరస్పరవ్యాప్యవ్యాపకభావానాపన్నత్వం సాధ్యవిశేషణమపి ప్రత్యుక్తం । రూపవాన్ పృథివీత్వాదిత్యాదౌ తస్యాఅపి రూపవ్యక్తేర్నానాధికరణకత్వాభావేపి నానాధికరణవృత్తితావచ్ఛేదకసాధ్యతావచ్ఛేదకస్థలేఇత్యర్థాన్నావ్యాప్తిః । ద్రవ్యంపృథివీత్వాదిత్యాదౌచ విశిష్టాభావాదికమాదాయావ్యాప్తిసంభవాన్నావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనాన్వయవ్యాఘాతఇతి *ఏతద్వృక్షత్వాదితి*ఏతత్త్వప్రయోజనంచింత్యం॥ వృక్షవృత్త్యేతత్త్వంవాసాధ్యం ।అత్రవిశిష్టాధికరణతానివేశేగౌరవం ఏవంవిశిష్టాధేయతాయా అనతిరిక్తత్వేన అవ్యాప్యవృత్తివ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తిశ్చేత్యతఆహ*ప్రతియోగీతి*ననుస్వప్రతియోగిత్వేనసాధ్యోపాదానంవ్యర్థంసాధ్యానధికరణత్వనివేశేతుసాధ్యాభావాధికరణత్వంవ్యర్థమితిచేన్న । ఇదానీంమూలానురోధేనసాధ్యాభావాధికరణతాయాంస్వనిరూ

పిసంయోగీ ఏతద్వృక్షత్వాదిత్యాదౌ కపిసంయోగాద్యనధికరణ గుణాది వృత్తిత్వోపలక్షిత కపిసంయోగాద్యభావస్య హేత్వధికరణే సత్త్వేపి నావ్యాప్తిః । న వా ఏతద్వృక్షత్వవాన్ కపిసంయోగాదిత్యాదౌ తథావిధకపిసంయోగాద్యభావస్య సకలసాధ్యాభావాధికరణే సత్త్వే ప్యతివ్యాప్తిః । ప్రతియోగ్యనధికరణీభూతసాధ్యాభావాధికరణ యావన్నిష్ఠస్వప్రతియోగ్యనధికరణతాకాభావప్రతియోగిత్వమితి ఫలితార్థః ॥ ప్రథమే సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధేన చరమే హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన ప్రతియోగ్యనధికరణత్వం బోధ్యం ॥ తేన అయమాత్మా ఆత్మమహాకాలాన్యతరత్వాదిత్యాదౌ వ్యభిచారనిరూపకాధికరణస్య కాలస్య కాలికసంబన్ధేన సాధ్యాధికరణత్వేపి నాతివ్యాప్తిః । న వా వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ సాధ్యాభావాధికరణయావదంతర్గతకాలజ్ఞానాదిషు కాలికవిషయిత్వాదిసంబన్ధేన హేత్వభావప్రతియోగ్యధికరణతాసత్త్వేప్యసంభవోఽవ్యాప్తిర్వా ॥

పకాభావీయత్వస్యావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న సామానాధికరణ్యోభయసంబంధేన ప్రతియోగితావిశిష్టాన్యత్వస్య యథాశ్రుతస్యైవ వాభిప్రేతత్వేన ఘటాద్యభావాదివారణాయ సాధ్యాభావ నివేశస్యావశ్యకత్వాత్ పశ్చాత్తు ప్రకృతసాధ్యానధికరణత్వం స్వయమభిధానీయమితి ॥ వస్తుతస్తు సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణేతి అభావాధికరణాంతార్థః సాధ్యాభావనిష్ఠప్రతియోగ్యనధికరణవృత్తితానిరూపకం యద్యావత్ తన్నిష్ఠస్వప్రతియోగ్యనధికరణవృత్తితానిరూపకతాకాభావప్రతియోగిత్వోక్తావపి గౌరవమేవ ద్రష్టవ్యం * ఆత్మేతి * నచ సాధ్యేసాకల్యాప్రసిద్ధిః । జ్ఞానస్యైవ సాధ్యత్వాత్ । నచైవం సర్వస్యాపి విషయితాసంబంధేన జ్ఞానవత్త్వాద్దోషః । జన్యజ్ఞానవిశేషస్యైవ సాధ్యత్వాత్ । ఏవంచ జన్యజ్ఞానరూపప్రతియోగ్యనధికరణే మహాప్రలయే కాలాత్మాన్యతరత్వరూపహేతోస్సత్త్వేనాతి ప్రసంగో నాస్తీతి మహేతి ॥ ఏతేనాత్మత్వేసాధ్యేసంబంధసామాన్యేన ప్రతియోగ్యనధికరణం గగనాదికమేవ స్యాన్నతు మహాప్రలయః తత్రాపి కాలికసంబన్ధేనాత్మత్వసత్త్వాత్ తత్ర చ హేత్వభావస్య సత్త్వేనాతివ్యాప్తిసంగతేః మహత్పదం వ్యర్థమిత్యపాస్తం * అసంభవ ఇతి * ఆత్మభిన్నం ఆత్మావృత్తిధర్మవాన్వా మనస్త్వాదిత్యాదౌ వహ్న్యేకకాలీనత్వైకజ్ఞానవిషయత్వయోస్సంసర్గత్వోపగమే సాధ్యాభావవత్యాత్మని తేనసంబన్ధేన

ఇత్థంచ ప్రతియోగిత్వే సంబంధవిశేషావచ్ఛిన్నత్వేనానివేశనీయే సంబంధాంతరావచ్ఛిన్నప్రతియోగికయోః సాధ్యాభావహేత్వభావయోః ఉక్తసంబన్ధేన ప్రతియోగిసమానాధికరణతయా అసంభవాతివ్యాప్త్యోరనవకాశాత్ * హేత్వభావోపీతి * అపిశబ్దేన సాధ్యాభావేపి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవైయధికరణ్యం నివేశనీయమితిసూచ్యతే, తేనవిశిష్టసత్తావాన్ జాతేరిత్యాదౌ హేత్వధికరణగుణాదిషు సాధ్యాభావప్రతియోగినస్సత్త్వాదేస్సత్త్వేపినాతివ్యాప్తిః, అత్ర సాధ్యాభావోపీత్యుక్త్యా అగ్రిమతత్పదేన హేత్వభావపరామర్శాసంభవః తత్ర హేత్వభావపదోపాదానేచాక్షరాధిక్యమితితన్నోక్తం * తత్ప్రతియోగిత్వం * సాధ్యాభావవన్నిష్ఠాభావప్రతియోగిత్వం * హేతుతావచ్ఛేదకరూపేణ * హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నమిత్యర్థః, హేత్వభావనిష్ఠప్రతియోగివైయధికరణ్యశరీరేప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వనివేశస్యప్రయోజనమాహ * ద్రవ్యత్వాదావితి * విశిష్టసత్త్వేతి * గుణకర్మాన్యత్వవిశిష్టసత్త్వేత్యర్థః, ప్రతియోగితాయాం, హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వనివేశస్యఫలమాహ * నవేతి * అత్రాపి ద్రవ్యత్వాదౌ సాధ్యఇత్యనుషజ్యతే * విశిష్టసత్తాత్వాదినా *

హేత్వభావప్రతియోగ్యధికరణతాసత్త్వాదవ్యాప్తేః, తయోః సంసర్గత్వానుపగమేతు నతత్రావ్యాప్తిః అత్మనః కాలికసంబంధేన మనస్త్వానధికరణత్వాదిత్యవ్యాప్తిర్వేత్యుక్తం అత్ర ప్రసిద్ధానుమానేపి సమవాయావచ్ఛిన్న వహ్న్యభావాదికమాదాయాసంభవః ఏవంవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ సమవాయేనహేతౌ సంయోగావచ్ఛిన్న హేత్వభావమాదాయాతివ్యాప్తిః నతు ధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదౌ సమవాయావచ్ఛిన్నహేత్వభావస్య సాధ్యాభావవత్సకలనిష్ఠత్వాభావాత్ అత్మభిన్నంద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యాభావవత్యాత్మని కాలికసమ్బంధావచ్ఛిన్నద్రవ్యత్వాభావాదికమాదాయచాతివ్యాప్తిరతఃసాధ్యతాహేతుతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వం ప్రతియోగితాయాం అన్యైర్నివేశితం తస్యప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబన్ధేన ప్రతియోగ్యనధికరణత్వనివేశకల్పే ఆవశ్యకత్వేపి గౌరవాదేతత్కల్పే తత్పరిత్యాగందర్శయతి *ఇత్థంచేతి* ద్రవ్యత్వాదావితి* గుణవత్త్వంద్రవ్యేతరావృత్తిమత్త్వంవా ద్రవ్యత్వం తేన నసాధ్యే సాకల్యాప్రసి

గుణకర్మాన్యత్వవిశిష్టసత్తాత్వాదినా * తృతీయార్థశ్చ అవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వం తస్య చాభావేఽన్వయః, ప్రతియోగిపదార్థైకదేశప్రతియోగితాన్వితమవచ్ఛిన్నత్వం వా తదర్థః * తాదృశాభావేతి * సకలసాధ్యాభావవన్నిష్ఠాభావేత్యర్థః, నచ హేత్వభావే ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న వైయధికరణ్యస్థలే హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న వైయధికరణ్యమేవ నివేశ్యతాం ఇతితోఽపి తత్ప్రయోజననిర్వాహాత్ తథాచ ద్రవ్యం సత్త్వాదిత్యాదౌ విశిష్టసత్తాభావస్య హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నసమానాధికరణతయైవ అతివ్యాప్తివారణసంభవాత్ప్రతియోగితాయాం హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వనివేశనమఫలమితి వాచ్యం, హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న వైయధికరణ్యనివేశే సకలసాధ్యాభావవన్నిష్ఠాయా హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణవృత్తిత్వవిశిష్టనిరూపితాధికరణతా తన్నిరూపకాభావప్రతియోగిత్వమర్థస్స్యాత్ తదపేక్షయా సకలసాధ్యాభావవన్నిష్ఠాయా హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న యాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణతా తద్వత్త్వరూపాస్మదీయఫలితార్థస్యాగురుత్వాత్, నచ మమాపి సకలసాధ్యాభావవన్నిష్ఠం యద్ధర్మావచ్ఛిన్నానధికరణత్వం తద్ధర్మవత్త్వమిత్యర్థః, సచాతిలఘురితి వాచ్యం, ఏతాదృశార్థకరణే మూలోక్తప్రతియోగితాయాః వ్యాప్తిత్వం వ్యాహన్యేతేతి మూలానుసారేణ దీధితికృతా గుర్వర్థానుసరణాత్

దిః * అవచ్ఛిన్నేతి * అస్య ప్రకారతయా భానాత్ వహ్నిత్వేన నాస్తీతి న ప్రత్యయః, ద్వేధా ప్రతియోగిత్వభానసహిష్ణురాహ * ప్రతియోగీతి * సకలేతి * సకలతన్నిష్ఠహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణతాకాభావప్రతియోగిత్వంతు బహువ్రీహ్యర్థసంబంధాసంభవాన్నోక్తం * సకలేతి * యద్యప్యేతాదృశపరిష్కారే నిర్ధూమత్వవ్యాప్యవాన్నిర్వహ్నిత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిదానాసంగతిరితి సకలసాధ్యాభావవన్నిష్ఠహేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణవృత్తిత్వవిశిష్టనిరూపిత స్వనిరూపితాధికరణతాకాభావప్రతియోగిత్వమిత్యర్థో వాచ్యః సచోక్తార్థాపేక్షయాఽతిగురురేవ, తథాపి అవ్యాప్త్యనురోధేన తాదృశార్థలాఘవగౌరవవిచారేణ ప్రదర్శయితుమశక్యత్వే, అవ్యాప్తేర్దర్శితయథాశ్రుతాభిప్రాయకత్వసంభవాత్ నిష్కర్షే లాఘవాదేవ పంచమావతారసంభవాత్. వహ్న్యభావవద్భేదస్య వహ్నిస్వరూపత్వమతేనా

ఉక్తవిశేష్యవిశేషణభావేనవిశేష్యార్థవిశేషణతానవకాశాత్, ఏతల్లక్షణందూ
షయిత్వా ఉత్తరలక్షణమవతారయతి * యత్రైకవ్యక్తికమితి * యత్రైకవ్యక్తి
కంసాధ్యం తత్రావ్యాప్తిరిత్యన్వయః, ఏతద్రూపవానేతద్వానిత్యాదౌ అవ్యా
ప్తిరిత్యర్థః, అనేకాశేషత్వరూపసాకల్యస్య సాధ్యేఽసత్త్వాదితిభావః, సాధ్యే
సాకల్యవిశేషణంపరిత్యజ్య కల్పాంతరానుసరణాన్న తత్రైతద్దోషావకాశఇత్య
తఆహ * విపక్షేవేతి * విపక్షఃసాధ్యాభావవాన్ అత్రాప్యేకవ్యక్తికఇత్య
స్య విపరిణతస్యానుషంగః తథాచ ఘటభిన్నం పటత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యాభావ
వతి తద్ఘటాదౌ సాకల్యాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తిరిత్యర్థః, సకలశబ్దస్యాశేషమా
త్రపరత్వే దోషాంతరమాహ * నిర్ధూమత్వవ్యాప్యస్యేతి * తత్రైవేతి * నిర్ధూ
మత్వవ్యాప్యత్వేన, తథాచ ధూమత్వావచ్ఛిన్నాభావవ్యాప్యవాన్ వహ్నిత్వా
వచ్ఛిన్నాభావాదిత్యాదావిత్యర్థః, నిర్ధూమత్వత్వావచ్ఛిన్నేసాధ్యే ఏకవ్యక్తి
కతయా పూర్వదోషాక్రాంతత్వేన తద్వ్యావృత్తయే సాధ్యాంతరానుసరణం, నిర్ధూమ
త్వవ్యాప్యస్య ప్రమేయత్వాదేస్తాదృశస్యాపి సాధ్యతాయాం సద్ధేతుత్వానుపపత్తిః
అతస్తత్రైవేత్యుక్తం * హేత్వభావస్యేతి * తథా వహ్న్యాత్మకహేత్వభావస్య
ప్రత్యేకం సకలసాధ్యాభావవన్నిష్ఠత్వాసంభవేపి సకలతన్నిష్ఠవహ్న్యభావాది

దమిత్యపికేచిత్ * విశేష్యేతి * నచ హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నయత్ప్రతియో
గితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణశబ్దాద్బోధే యాదృశవిషయితా యద్ధర్మావచ్ఛి
న్నానధికరణశబ్దాద్బోధే తద్విలక్షణవిషయితాసత్త్వేపి యద్ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకత్వేన ధూమత్వావచ్ఛిన్నానధికరణత్వరూపతాత్పర్యార్థబో
ధే ధూమత్వావచ్ఛిన్నానధికరణత్వభానసద్వైయర్థ్యందుర్వారమేవేతివాచ్యం
గోమాన్ సాస్నాదిమతః వహ్నిమత్త్వాత్ ధూమవతఇత్యాదౌ హేతుతావచ్ఛేద
కావచ్ఛిన్నయాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేనైవ సాస్నాత్వాద్యవిశేషిత సా
స్నాదిః హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నయాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నా
నధికరణశబ్దజన్యబోధే తాత్పర్యబోధేచ విషయః యద్ధర్మావచ్ఛిన్నానధికరణశ
బ్దజన్యబోధేచ యద్ధర్మశబ్దేనవిశిష్టహేతుతావచ్ఛేదకస్థలే తస్యైవోపాదేయత
యా సాస్నాత్వాదినా సవిషయఇత్యాశయేన విశిష్టావిశిష్టహేతుకస్థలే విశేష్య
విశేషణభావభేదోక్తిసంగతేః * అనేకాశేషత్వం * స్వసమానాధికరణయావ

భేదప్రతియోగితామాదాయైవలక్షణంసంగమనీయం హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన
ప్రతియోగివైయధికరణ్యనివేశాదేవవ్యభిచారిణి సంబంధాంతరావచ్ఛిన్న ప్రతి
యోగితాకహేత్వభావమాదాయాతిప్రసంగానవకాశేన హేత్వభావప్రతియోగి
తాయాం హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వానివేశాత్, యత్తు వహ్నిమ
ద్భేదహేతుతాభిప్రాయకోయంగ్రంథః తత్ర హేతుభేదమాదాయాపి లక్షణ
గమనాసంభవః భేదభేదస్యానవస్థాభయేన అధికరణస్వరూపతయా తస్యచ ప్ర
త్యేకంవిశ్రాంతతయా యావద్విపక్షవృత్తిత్వాసంభవాదితి, తన్న ఆకాశాభా
వాద్యధికరణకభేదభేదస్యాకాశాద్యభావస్వరూపతయా తస్యచ యావద్విపక్ష
వృత్తిత్వేన తమాదాయైవ లక్షణగమనసంభవాత్, నచేదృశరీత్యా ఆకాశాభా
వమాదాయ భేదహేతుకవ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తిప్రసక్త్యా హేత్వభావత్వేనసకల
సాధ్యాభావాధికరణవృత్తిత్వంవివక్షణీయం తథాసత్యధికరణస్వరూపాభావస్య
స్వస్మిన్నేవ తదభావత్వేనవృత్తేరితి నాతివ్యాప్త్యవకాశః ఏవంచాకాశాభావమా
దాయ నోక్తావ్యాప్తిపరిహారసంభవఇతివాచ్యం, ఉక్తస్థలేఆకాశాభావస్య హే
తుతావచ్ఛేదకసంబంధేన ప్రతియోగివైయధికరణ్యవిరహాదేవాతివ్యాప్తివారణసం
భవేన తాదృశవివక్షాయానిష్ప్రయోజనకత్వాత్ వహ్నిమద్భేదహేతుకస్థలేచ
సాధ్యాభావాధికరణస్య హేతురూపప్రతియోగ్యనధికరణత్వేనఆకాశాభావరూ
పహేతుభేదస్య ప్రతియోగివ్యధికరణత్వేన అవ్యాప్తివారణసంభవాదితిచేత్, అ
త్రకేచిత్, యత్ర వహ్న్యభావాన్యత్వవిశిష్టనిర్ధూమత్వవ్యాప్యం సాధ్యం వ

ద్ధర్మసమానాధికరణానేకసాధ్యవృత్తిసాధ్యతావచ్ఛేదకవత్త్వం * నిర్ధూమ
త్వవ్యాప్యత్వం * ధూమవదవృత్తిత్వం, స్వరూపసంబంధః సాధ్యతావచ్ఛేదకః
అన్యథావ్యభిచారిత్వాపత్తిః *వ్యభిచారిణి*అత్ర భిన్నంద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ *భే
దహేతుకేతి*గుణవాన్ ఘటభేదాదిత్యాదౌ *స్వస్మిన్నేవేతి*ఘటభేదాదిరూ
పహేతుభేదత్వేన గగనాభావఏవగగనాభావస్య వృత్తిత్వమిత్యర్థః యదిచహే
తుభేదత్వేన గగనాభావస్య కేవలాన్వయిత్వంతదాఘటభేదరూపహేతౌ గగనా
భావరూపహేతుభేదసత్త్వేనఘటభేదోనఘటభేద ఇతిప్రయోగాపత్తిరితిభావః
తాదృశేతి* హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నయాదృశప్రతియోగితాకాభావత్వేనవృ
త్త్యేత్యర్థః,దీధితికారోక్తస్థలే అవ్యాప్త్యుద్ధారేప్యాదిపదగ్రాహ్యస్థలేఅవ్యాప్తి
స్త్యేవేతినదతాంమతందూషయితుముపన్యస్యతి*అత్రకేచిదితి*అథైవమపీత్యా

హ్న్యభావాన్యత్వవిశిష్టవహ్న్యభావో హేతుః తత్ర వహ్న్యభావస్యాపి సకలసాధ్యాభావవదవృత్తితయా తత్రవహ్న్యభావభేదాసత్త్వేన తమాదాయ లక్షణగమనాసంభవాత్, నచ తాదృశవిశిష్టహేతుకస్థలే హేతుభేదస్య సకలసాధ్యాభావవన్నిష్ఠత్వాసంభవేపి అఖండస్యవిశిష్టాత్యంతాభావస్య తథాత్వముపాదాయైవ లక్షణంసంగమనీయమితివాచ్యం, ప్రాచీనమతే విశిష్టాభావస్య విశేష్యాభావవిశేషణాభావాభ్యామనతిరిక్తత్వేన తాదృశవిశిష్టాభావస్య వహ్న్యభావత్వవహ్న్యుభయరూపత్వేన సకలసాధ్యాభావవన్నిష్ఠత్వాసంభవాత్, అద్వైతమపి విషయితాదిసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకస్య వహ్న్యభావాత్యంతాభావస్యాఖండతయా సకలధూమవన్నిష్ఠతయా తమాదాయైవ లక్షణం సంగమనీయమితిచేన్న, వృత్త్యనియామకతయా విషయితాదిసంబంధానామత్యంతాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వాత్, సంయోగాదిరూపవ్యధికరణసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకవహ్న్యభావాద్యభావస్యాఖండస్య సకల ధూమవన్నిష్ఠత్వేపి తదభావప్రతియోగితానహేతుతావచ్ఛేదకీభూత వహ్న్యభావత్వావచ్ఛిన్నా తత్రలాఘవేనాభావత్వస్యైవావచ్ఛేదకత్వాదితి నతమాదాయాపి లక్షణసంగతిః, నచ గురుధర్మావచ్ఛిన్నహేతుకస్థలే లక్షణసంగమనాయపారిభాషికమేవావచ్ఛేదకత్వం హేతుతావచ్ఛేదకేనివేశ్యం తథాచ వహ్న్యభావత్వాదే

వహ్న్యభావాత్యంతాభావస్యేతి * వహ్న్యభావాన్యత్వవిశిష్టవహ్న్యభావాత్యన్తాభావస్యేత్యర్థః * అఖండతయా * అతిరిక్తతయా, సహ్యయంవిశిష్టాభావః వైశిష్ట్యఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వాత్ ఏవముక్తంతత్రాపి, ఏతేనేయంశంకా నదీధితికారోక్తస్థలపరా తత్రవహ్న్యభావభేదమాదాయైవ లక్షణసమన్వయోక్తేః విషయితాద్యనుధావనవైయర్థ్యాదిత్యపాస్తం * పారిభాషికమేవేతి * యద్యపి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకానతిరిక్తవృత్తిత్వం నతత్, ద్రవ్యం సత్త్వాదిత్యాదౌ సత్తాత్వస్యవిశిష్టసత్తాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకానతిరిక్తవృత్తిత్వాదతివ్యాప్తేః, ఏతేన హేతుతావచ్ఛేదకసమానాధికరణభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నత్వం పరాస్తం, నాపి తదవచ్ఛిన్నాభావవదసంబద్ధస్వవిశిష్టసామాన్యకత్వం, ప్రకృతే అభావత్వరూప తదవచ్ఛిన్నాభావాప్రసిద్ధేః, విపక్షనిష్ఠాభావప్రతియోగితాఘటకసంబంధేన తదవచ్ఛిన్నాభావో ననివ

తథాపి తాదృశావచ్ఛేదకత్వమక్షతమేవేతి వాచ్యం, ఏతల్లక్షణస్య పరిత్యాజ్యతయా నిఖిలదోషోద్ధారానావశ్యకత్వేన పారిభాషికావచ్ఛేదకత్వం న నివిష్టమిత్యభిప్రాయేణైవ తద్దోషదానాదితి వదంతి * తదసత్ * తథా సత్యపి సకలసాధ్యాభావవన్నిష్ఠకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకవహ్న్యభావాభావమాదాయలక్షణసమన్వయసంభవాత్, నచ జన్యమాత్రస్య కాలోపాధితానియమే సాధ్యాభావవతి పర్వతాదౌ కాలికసంబన్ధేన వహ్న్యభావసత్త్వాత్ తత్ప్రతియోగిత్సంబన్ధేన తదభావో న వర్తత ఏవేతి వాచ్యం, కాలికసంబన్ధేన నిత్యవహ్న్యభావసత్త్వేపి

తయితుమశక్యః, సంయోగసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకస్య తస్య కేవలాన్వయిత్వాత్ వహ్న్యభావత్వేన తద్ధారణసంభవాత్, తథాపి స్వవిశిష్టసంబంధనిష్ఠాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకతత్తత్త్వమేవ తదవచ్ఛేదకత్వం వాచ్యం, నచైవం వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ సంయోగాదిసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావచ్ఛేదకధూమత్వాదేస్సమవాయావచ్ఛిన్నతాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాదవ్యాప్తిః ప్రతియోగితయైకసంబన్ధావచ్ఛిన్నత్వేన వహ్న్యభావత్వే తద్ధారణస్యాప్రసక్తమితి వాచ్యం, స్వవిశిష్టాధికరణస్య హేతుతాఘటకసంబన్ధేన ప్రతియోగ్యనధికరణత్వేన విశేషణీయత్వాదితి చేత్, వస్త్వేవమపి హేత్వభావే ప్రతియోగివైయధికరణ్యస్య హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన విశేషణాన్నోక్తస్థలే అవ్యాప్తివారణం అభావత్వరూపప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానధికరణత్వాప్రసిద్ధేరితి చేన్న, యాదృశప్రతియోగితా యద్ధర్మవిశిష్టసంబన్ధనిష్ఠాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నా తద్ధర్మావచ్ఛిన్నానధికరణత్వరూపప్రతియోగివైయధికరణ్యస్య వాచ్యత్వాత్, అత్ర చ లాఘవేన యద్ధర్మవిశిష్టనిష్ఠభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వం సమ్యక్, నచ ధర్మాన్యత్వవిశిష్టసత్తాత్వాదేస్సత్తాత్వవ్యాపకత్వేపి తదవచ్ఛిన్నాభావమాదాయ కర్మభిన్నం సత్త్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తిస్సంభవతి, సాధ్యాభావవతి తద్ధర్మావచ్ఛిన్నానధికరణత్వాభావాత్, సాధ్యాభావవత్సకలనిష్ఠత్వస్య సంబంధవిశేషావచ్ఛిన్నస్య నివేశాన్న తత్ర సత్తాసామాన్యాభావమాదాయాతివ్యాప్తిరితి, అత్ర తాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకం హేతువ్యాపకతావచ్ఛేదకమితి వివక్షాసంభవాత్ పారిభాషికమేవేత్యేవకారేణ నిర్భర ఇతి బోధ్యం, * తథా సత్యపీతి * క్రియాప్రళయయోరేవ కాలోపాధితాపక్షే

ప్రతియోగ్యనధికరణీభూతవహ్నిమద్దేశావచ్ఛేదేన తత్తత్సంబన్ధావచ్ఛిన్నప్ర
తియోగితాకతదభావస్యాపిసత్త్వాత్, (ఏవం విశిష్టాభావస్య విశేష్యాభావవి
శేషణాభావాభ్యామనతిరిక్తత్వే ద్రవ్యం విశిష్టసత్త్వాదిత్యాదావేవావ్యాప్తిసం

---

* సత్త్వాదితి * నను కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక వహ్న్యభావా
న్యత్వవిశిష్టవహ్న్యభావాభావకాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక వహ్న్య
భావాభావయోస్సమనియతత్వేనైక్యాత్ కేవలవహ్న్యభావత్వస్యైవ తత్ప్రతి
యోగితావచ్ఛేదకత్వం నతు విశిష్టవహ్న్యభావత్వస్యేతి ప్రతియోగితాయా హే
తుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వాభావేనావ్యాప్తిస్తదవస్థైవేతి చేన్న, తత్ర తేన సం
బన్ధేన హేత్వభావస్య వహ్న్యభావోప్యవచ్ఛేదకః తేనసంబన్ధేన వహ్న్యభా
వాభావస్య వహ్నిమద్దేశ ఏవేతి అవచ్ఛేదకభేదేన తయోర్భేదాత్ అన్యథా
కపిసంయోగాభావపిపీలికాసంయోగాభావయోరప్యైక్యాపత్తేః, అత్రైవమపి కా
లికసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకవహ్న్యభావభేదవిశిష్టవహ్న్యభావాభావ
స్య లాఘవేన వహ్న్యభావత్వమేవ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకమస్తు, నచ తత్ప్రతి
యోగితానిరూపకీభూతాభావనిరూపితాధేయతావచ్ఛేదకత్వస్య తాదృశాభావాధికరణని
రూపితప్రతియోగితాఘటకసంబన్ధావచ్ఛిన్ననిరవచ్ఛిన్నాధేయతానవచ్ఛేదక
త్వరూపస్య ప్రతియోగితాసమనైయత్యఘటకతయా విశిష్టసత్తాత్వవత్ విశిష్టవ
హ్న్యభావత్వస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వమక్షతమితి వాచ్యం, తత్ర సత్తాత్వ
స్య తాదృశాధేయతావచ్ఛేదకతయా తదపేక్షయా నగురుత్వం విశిష్టసత్తాత్వస్య
ఇహతు వహ్న్యభావత్వస్యాపి తాదృశానవచ్ఛిన్నాధేయతానవచ్ఛేదకతయా వి
శిష్టవహ్న్యభావత్వస్య తత్ర గురుత్వానపాయాదితి, మైవం తత్ప్రతియోగితాశ్ర
యవృత్తిస్వవిశిష్టానవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాయా నిరుక్తసంబన్ధావచ్ఛిన్నాయాస్త
త్ప్రతియోగితాకాభావనిరూపితాధేయతాయా అనవచ్ఛేదకత్వస్య వాచ్యత్వా
త్ స్వం గురుధర్మః వహ్న్యభావభేదవిశిష్టవహ్న్యభావత్వం తచ్చ వహ్న్యభా
వావచ్ఛేదేన వహ్నిమదవయవావచ్ఛేదేన చాధేయతానవచ్ఛేదకం వహ్న్యభా
వస్య మహాకాలేపి తద్విశిష్టవత్తానవచ్ఛేదకత్వాత్ కేవలవహ్న్యభావత్వంతు వ
హ్న్యభావావచ్ఛేదేన తథావిధమహాకాలవృత్తితావచ్ఛేదకమేవేతి విశేషాత్,
నన్వ, తత్ర వహ్న్యభావభేదాసత్త్వేనేతి పూర్వగ్రంథే వహ్న్యభావభేదవిశిష్ట

భవే తదుపేక్షాయా నిర్బీజత్వాచ్చ) ఏతేన విశేషణతావిశేషసంబన్ధేన వృత్తిఘటితసామానాధికరణ్యసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక ధూమాభావవ్యాప్యవాన్ తాదృశసామానాధికరణ్యసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక వహ్న్యభావాదిత్యేతత్పరం తత్ర ధూమసామానాధికరణ్యరూపస్య సకలసాధ్యాభావస్యాధికరణం హేతురపి తస్య ధూమాధికరణేసత్త్వాత్తత్రచ హేతుభేదమాదాయాపి నలక్షణసమన్వయసంభవః అత్యంతాభావమాదాయ తదసంభవో దర్శితరీత్యావసేయః, ఇత్థంచవిశిష్టాభావస్యవిశేష్యాభావవిశేషణాభావాభ్యామనతిరిక్తత్వాపి

వహ్న్యభావభేదాసత్త్వేనేతివ్యాఖ్యానంనయుజ్యతే, గురుతయాతాదృశవహ్న్యభావత్వస్య భేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వాత్, తస్మాద్ద్రవ్యం సత్త్వాదిత్యాదౌ విశిష్టసత్తాభావస్య విశేష్యవిశేషణాభావరూపతామతే సకలసాధ్యాభావవన్నిష్ఠత్వాభావేనాతివ్యాప్తివిరహాద్ధేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వం ప్రతియోగితావిశేషణంనోపాదేయం, ఏతదభిప్రాయేణైవ వహ్న్యభావభేదతదభావోత్కీర్తనమస్త్వితిచేన్న, తత్ప్రతియోగితానవహేతుతావచ్ఛేదకీభూత వహ్న్యభావత్వావచ్ఛిన్నేతి గ్రంథవిరోధాత్ తస్మాద్వహ్నిమాన్ ద్రవ్యాదిత్యాదౌ సాధ్యాభావవత్సకలనిష్ఠధూమాభావమాదాయాతివ్యాప్తివారణాయ హేతుతావచ్ఛేదకధర్మానవచ్ఛిన్నత్వమావశ్యకంవాచ్యం వహ్న్యభావభేదాసత్త్వేనేతి గ్రంథస్తుగురుధర్మస్య ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వమతేవహ్న్యభావాన్యత్వవిశిష్టవహ్న్యభావభేదాప్రసిద్ధ్యేత్యర్థః, ఏవంవిశిష్టాభావస్యవిశేష్యాభావవిశేషణాభావాభ్యామనతిరిక్తత్వేద్రవ్యం విశిష్టసత్త్వాదిత్యాదావేవావ్యాప్తిసంభవాత్తదుపేక్షాయానిర్బీజత్వాచ్చేతిపఙ్క్తిస్తుకుండలితా, సచసత్తాయాంవిశిష్టసత్తాభేదాసత్త్వేనకథం తమాదాయ లక్షణసమన్వయఇతివాచ్యం సకలాంతర్గతే సాధ్యాభావవతి నిత్యేసహజతః జన్యేచ ప్రతియోగ్యనధికరణావచ్ఛేదేన కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నహేత్వభావసత్త్వేన అవ్యాప్త్యుద్ధారసంభవాత్, హేతోస్సాధ్యాభావవత్తాసంపత్తయే విశేషణతావిశేషేణేతి * రూపస్యేతి * తత్సంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావాభావస్తత్సంబంధరూపఇత్యాశయేనేదం * తస్య *సామానాధికరణ్యసంబన్ధేన వహ్న్యభావరూపహేతోః *దర్శితేతి *హేత్వభావస్యసామానాధికరణ్యేన వహ్నిరూపస్య తత్సామానాధికరణ్యరూపస్యవా నానాత్వ

నదోషాసంగతిరితిపరాస్తం, తత్రాపి కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావమాదాయ
దోషవారణాసంభవాత్ తస్మాత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబన్ధేనైవ ప్రతియోగివై
యధికరణ్యంనివిష్టంప్రతియోగితాచ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వేన
నివిష్టేత్యభిప్రాయేణైవైతద్దోషదానం, హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన ప్రతియో
గివైయధికరణ్యప్రవేశేత్వగ్రిమలక్షణాపేక్షయా గౌరవమేవైతల్లక్షణపరిత్యాగ
బీజంబోధ్యం, ఏతేన సకలశబ్దస్య వ్యాపకత్వార్థకతయా సాధ్యాభావవ్యా
పకీభూతాభావప్రతియోగిత్వమేవైతల్లక్షణనిష్కృష్టార్థః, ధూమవాన్వహ్నే
రిత్యాదౌ ప్రమేయత్వాదినా వహ్న్యభావస్య సాధ్యాభావవ్యాపకత్వేపి నక్ష
తిః యద్రూపావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావత్వం సాధ్యాభావవ్యాపకతావచ్ఛే
దకం తద్రూపవత్త్వస్యైవలక్షణత్వాత్, ఏవంచ హేత్వభావప్రతియోగివైయ
ధికరణ్యంననివేశ్యతే వ్యాపకతాలక్షణేప్రతియోగివైయధికరణ్యానివేశేనావ్యా

త్ * కాలికేతి * ఏవం పర్వతవృత్తిరూపధ్వంసాదౌ కాలికసంబన్ధేన హేతో
స్సత్త్వేపి తదనధికరణఘటాత్యంతాభావాద్యవచ్ఛేదేన తదభావోపిబోధ్యః న
ను సాకల్యంసమభివ్యాహృతపదార్థతావచ్ఛేదకనిష్ఠవ్యాప్తినిరూపకత్వంసమ
భివ్యాహృతపదార్థాన్వయి సకలశబ్దోత్తరనిష్ఠశబ్దోపసంధానాత్ సాధ్యా
భావాధికరణావృత్తిస్వాభావకత్వం నిర్గళితార్థః, తత్రచవహ్న్యభావవతికా
లికసంబన్ధేన ధూమసత్త్వాదవ్యాప్తిః హేత్వభావప్రతియోగితాఘటకసంబన్ధేన
హేతుతాఘటకసంబన్ధేనవావృత్తినివేశే సత్తావాన్జాతేరిత్యాదౌ తదప్రసిద్ధిః
ద్రవ్యభిన్నంవిశిష్టసత్త్వాదిత్యాదౌ హేత్వభావాభావే సత్తాదౌతాదృశద్రవ్య
వృత్తిత్వంచ ఏవంస్వాభావాధికరణావృత్తిసాధ్యాభావకత్వోక్తౌచ సత్తాభావ
వాన్జాత్యభావాదిత్యాదౌచ స్వాభావాధికరణే సాధ్యవత్తాగ్రహ విరోధితా
నియామక సమవాయేనవృత్త్యప్రసిద్ధ్యాదికంచేత్యతఆహ * వ్యాపకతేతి *
*ఏవంచేతి * ననుసత్తావాన్జాతిమద్వృత్తిత్వ విశిష్టాభావాదిత్యాదౌహేత్వ
భావస్యయః కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్తస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదక సం
బన్ధేనప్రతియోగివ్యధికరణస్య సాధ్యాభావవతిహేతుతావచ్ఛేదకీభూతదైశికవి
శేషణతాసంబన్ధేనసత్త్వాదవ్యాప్తిరతోవ్యాపకతాయాం ప్రతియోగివైయధికర
ణ్యం నివేశనీయమితి హేత్వభావే తదావశ్యకమితిచేన్న, లాఘవేనహేతుమ

ప్యవృత్తిహేతుకవ్యభిచారిణి హేత్వభావస్య సాధ్యాభావవన్నిష్ఠహేతురూపా
భావప్రతియోగితయా వ్యాపకత్వాభావేనాతివ్యాప్తివిరహాత్ వ్యాపకతాశరీరే
చ హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన సాధ్యాభావవన్నిష్ఠత్వమభావే నివేశ్యం, తేనవ
హ్న్యాద్యభావవతి కాలికాదిసంబన్ధేన ధూమావ్యాప్తకాభావస్య వృత్తావపి ధూ
మాభావాదేర్న సాధ్యాభావవ్యాపకతాక్షతిః, సత్తావాన్ జాతేరిత్యాదౌ సాధ్యా
భావవతి హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన వృత్తేరప్రసిద్ధ్యా అవ్యాప్తిస్సులక్షణపంచ
క ఏవ దోషః

త్తాగ్రాహకవిరోధితానియామకసంబన్ధావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితావివక్షణాత్ । అ
న్యథా హేతుమత్తాగ్రాహకవిరోధితానియామక సంబన్ధేన ప్రతియోగివైయధికర
ణ్యస్యావశ్యకతయా గౌరవాత్ ఏవం ద్రవ్యం విశిష్టసత్త్వాదిత్యాదౌ హేత్వభా
వాభావస్య సత్తాత్మనః సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వేపి సాధ్యాభావవద్వృత్తితావ
చ్ఛేదకానుయోగితానివేశాన్న దోషః * దోష ఇతి * ఏతేనైతద్దోషస్యాను
ద్భావనీయత్వముక్తం । కేవలాన్వయిన్యభావాదితి మూలే కేవలాన్వయిత్వం
హేతుతావచ్ఛేదక సంబన్ధేన యత్కించిత్పదార్థాధికరణవృత్త్యభావాప్రతి
యోగిసాధ్యకత్వమభిప్రేతమతో నన్యూనతేతి భావః ॥ అత్ర కేచిత్ ॥ సాధ్యా
భావ వ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వం హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధావచ్ఛిన్నాధేయతావ
దభావీయప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వసంబన్ధేనసాధ్యాభావావచ్ఛిన్నప్రతియోగితా
కాభావవత్త్వం । ఉక్తస్థలేచ సామాన్యాదౌ తాదృశవృత్తేరప్రసిద్ధావపిద్రవ్య
త్వాదేః ప్రసిద్ధేన నిరుక్తసంబన్ధేన వ్యధికరణేన సత్తాభావావచ్ఛిన్న ప్రతియో
గితాకాభావస్య జాత్యభావత్వే సత్త్వాన్నావ్యాప్తిరిత్యాహుః । తన్న, తాదృశ
పరంపరాయాః ప్రతియోగితావచ్ఛేదక సంబంధత్వే మానాభావాత్ । పరేతు ।
యద్రూపావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావత్వం స్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభా
వవదవృత్తిసాధ్యాభావాధికరణతాకం తద్రూపవత్త్వం వ్యాప్తిరితినిష్కర్షః ॥
ఉక్తస్థలేచ సాధ్యాభావాధికరణతాయాజాత్యభావత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితా
కాభావవత్యవృత్తేర్నావ్యాప్తిరిత్యాహుః । తత్తుచ్ఛం ॥ యద్రూపావచ్ఛిన్న
ప్రతియోగితాకాభావత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావాధికరణ వృత్తిత్వా
భావీయ ప్రతియోగితాయాం తాదృశవృత్తిత్వత్వస్య హేత్వధికరణవృత్తిత్వత్వా

పేక్షయా గౌరవేణానవచ్ఛేదకతయా తథానిర్వచనాసంభవాత్ । నచవృత్తిత్వత్వస్య, గౌరవేణానవచ్ఛేదకత్వేపి స్వనిరూపకతావచ్ఛేదకతోపలక్షితధర్మావచ్ఛిన్నాధికరణ వృత్తిత్వత్వావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకాభావవత్వాత్సాధ్యాభావాధికరణతాకత్వం సాధ్యాభావవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వం, అథవాస్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావాధికరణ నిరూపితాయాయావృత్తితాతత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావకూటవత్వాన్నస్యాభావాధికరణతాకత్వంతత్ తేన ప్రతియోగితావచ్ఛేదకకోటౌ వుపలక్షణవిధయా భానానుపగమేపి నక్షతిరితివాచ్యం । ఏతద్ధర్మస్య స్వాధికరణావృత్తిసాధ్యాభావకత్వపర్యవసాయితయా తద్గ్రాహకేం నరొచయేరిత్యనుయోగస్య దుష్పరిహరత్వాత్ । యత్తు॥ సాధ్యాభావసామానాధికరణ్యం హేతుతావచ్ఛేదక స్వరూపాన్యతరసంబన్ధేన వాచ్యం తేనసత్తావాన్ జాతేరిత్యాదౌ నదోషఇతి । తదసత్ । అన్యతరత్వేన సంసర్గత్వానుపగమాత్ ఉపగమేపివా పర్వతావహ్నిమాన్పర్వతానుయోగికత్వ విశిష్టకాలికసంబన్ధేన పర్వతత్వాభావాదిత్యాదౌ హేతుతావచ్ఛేదక స్వరూపసంబన్ధాన్యతరాత్మకస్వరూపసంబన్ధేన పర్వతత్వాభావాత్మకాభావస్య సాధ్యాభావవద్ధ్రదాదివృత్తిత్వాదవ్యాపకత్వానుపపత్తేః విశేషరూపేణసంసర్గత్వానుపగమేపిమహాకాలాన్యత్వ విశిష్టనిత్యత్వాభావవాన్కాలిక సంబన్ధేన ఆకాశాభావాదిత్యాదౌ హేత్వభావాభావస్య ఆకాశాభావాత్మనః సాధ్యాభావవతినిత్యేస్వరూపసంబన్ధేన సత్త్వాదవ్యాప్తేః సాధ్యాభావవద్వృత్తితావచ్ఛేదకప్రతియోగితానివేశే నకోపిదోషఇతితుబోధ్యమ్ । యత్తు॥ ప్రతియోగివైయధికరణ్యవిశిష్టసాధ్యాభావవద్యత్కించిద్వృత్తితానవచ్ఛేదకాన్యత్వమేవ సాధ్యాభావవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వం ధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదా వతివ్యాప్తివారణాయ యత్కించిదితి । కపిసంయోగాదిసాధ్యకసంగ్రహాయ ప్రతియోగివైయధికరణ్యం వృత్తిత్వంచ స్వరూపసంబన్ధేనేతి । తత్తుచ్ఛం । సత్తాభావవాన్ జాత్యభావాదిత్యాదౌ జాతినాంస్వరూపసంబన్ధేనాసత్త్వేన హేత్వభావత్వస్యతాదృశవృత్తితానవచ్ఛేదకత్వేనావ్యాప్తేః ॥ యత్తు, వహ్నిమాన్నైవాలాదిత్యాదౌ వ్యభిచారిశైవాలాభావత్వస్యప్రతియోగివైయధికరణ్యవిశిష్ట వహ్న్యభావాధికరణయత్కించిద్వృక్షాత్మకభూతలవృత్తితావచ్ఛేదకతయా తాదృశవృత్తితానవచ్ఛేదకగగనత్వాద్యన్యత్వ ఇతి

వ్యాప్తిరితి । తదశుద్ధమేవ, తథావిధశైవాలాధికరణవృత్తితానవచ్ఛేదకత్వసత్త్వాత్ మహాకాలాన్యత్వవిశిష్టనిత్యత్వే సాధ్యే కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న ఘటత్వాభావస్య వ్యభిచారీతి న దోషలేశోఽపీతి । నను సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వాదిలక్షణే ఘుసాధ్యాభావవదవృత్తిత్వాదికం న సంబంధసామాన్యేన ప్రసిద్ధానుమానవివగతత్వాత్ । నాపి యత్కించిత్సంబన్ధేన, నిర్ధూమస్సమవేతత్వాభావమాదాయాతివ్యాప్తేః । నాపి స్వరూపహేతుతావచ్ఛేదకాన్యతరసంబన్ధేన అన్యతరత్వేన సంసర్గతానుపగమాత్ తదుపగమేఽప్యత్రభిన్నం ఘటాభావాదిత్యాదౌ కాలికసంబంధేన హేతౌ సాధ్యాభావవతి స్వరూపసంబంధేన హేతోస్సత్త్వాదవ్యాప్తేః ॥ యస్తు ॥ తాదృశవృత్తిత్వాభావ ఏవ హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణతానిరూపితహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వీయస్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వం విశేషణం న తు వృత్తిత్వేఽపి సంబంధనివేశ ఇతి, తత్ విశేషరూపేణ సంసర్గతానంగీకర్తృభిర్భట్టాచార్యైర్దుర్వచమేవ, తస్మాద్ధేతుతావచ్ఛేదకసంబంధాన్యహేతుప్రతియోగికసంబంధాన్యసంబంధావచ్ఛిన్నత్వం తాదృశహేతుప్రతియోగికసంబంధానవచ్ఛిన్నత్వం వా వృత్తిత్వే విశేషణం తథా చ సత్తావాన్ జాతేరిత్యాదౌ తథావిధస్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నావృత్తిత్వసత్త్వాన్నావ్యాప్తిః అథాత్రైతద్భిన్నం ప్రమేయాదిత్యాదౌ కాలికేన హేతుతాయాం హేతుతావచ్ఛేదకో యః కాలికసంబంధః తదన్యప్రమేయప్రతియోగికసంబంధో యస్తద్భిన్నః కాలికసంబంధ ఏవేతి తదవచ్ఛిన్నసాధ్యాభావాధికరణీభూతాత్మవృత్తిత్వాప్రసిద్ధ్యా అవ్యాప్తిః ఏవం సత్తావాన్ప్రమేయాదిత్యాదౌ సమవాయేన విషయితయా చ హేతావపి సమవాయాదేరేవ తాదృశసంబంధత్వాత్, హేతుప్రతియోగికత్వఘటకహేతౌ హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన సంబంధిత్వం నిరర్థకం ఉక్తహేతుష్వవ్యాప్త్యనుద్ధారాత్, అథ సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వాదేర్యద్ధర్మావచ్ఛిన్నానుయోగితాకత్వం తద్ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వం హేతుప్రతియోగికత్వస్యార్థః దర్శితస్థలే చ ఆత్మావృత్తిత్వసత్తాత్వాదిరేవ తథావిధో ధర్మః ధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదౌ చార్ద్రేంధనప్రభవవహ్నిత్వాదేస్తాదృశధర్మత్వేఽపి న క్షతిరితి చేన్న, ఆత్మావృత్తిత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాన్యత్వస్యైకథంచిత్ప్రరూ

అస్తువా హేతుతావచ్ఛేదకసమ్బన్ధేన హేతుమత్తాజ్ఞానంప్రతి యాదృశసమ్బన్ధేన హేత్వభావవత్తాగ్రహఃప్రతిబంధకః తాదృశసంబన్ధేనస్వావచ్ఛిన్నాధికరణభిన్నసాధ్యాభావాధికరణకం యద్వృత్త్వం తత్తద్భిన్నత్వమేవసాధ్యాభావవ్యా

పసమ్బన్ధే నత్వైవ్యవ్యాప్త్యనుద్ధారాదితిచేన్న, యథా సమవాయిసంబంధావచ్ఛిన్నప్రమేయాభావాభావత్వం సత్తాయామేవారోపేయతే ఏవం కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రమేయాభావాభావత్వం కాలమాత్రవృత్తిధర్మ ఏవ విషయితాసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రమేయాభావాభావత్వంచ విషయితాయామేవ తథాచ హేతుప్రతియోగికత్వం హేత్వభావాభావత్వానవచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకత్వమేవేతి నకోఽపి దోషః ఏవమాత్మభిన్నం సమవాయత్వభిన్నోభయసమ్బన్ధేన కాలవృత్తిత్వవిశిష్టప్రమేయాదిత్యాదౌ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధాన్యసంబంధాప్రసిద్ధిరప్యపాస్తా, నచైవమప్యేకస్థలేఅవ్యాప్తితాదవస్థ్యమేవ ధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదావతివ్యాప్తివారణార్థం హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానుయోగితాకత్వస్య సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వే ఆవశ్యకతయా తథావిధ సమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాభావస్య తాదృశానుయోగితాకత్వాభావాదితివాచ్యం, హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానుయోగితాకత్వస్య తదనవచ్ఛిన్నవ్యాపకతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానుయోగితాకత్వరూపత్వాత్, అథవా కేవలాన్వయిత్వమన్యోన్యాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకహేతుతావచ్ఛేదకవత్త్వాత్యన్తాభావాప్రతియోగిసాధ్యకత్వాన్యతరవత్త్వమితీదృశస్థలే అవ్యాప్తిమూలాలలభ్యైవేతి తథాచ సాకల్యలక్షణేఽప్యభావే హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధాన్యహేతుప్రతియోగికసంబంధానవచ్ఛిన్నం సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వం నివేశయితుంశక్యం, నచైవం వహ్నిమాన్ సంయోగేన రూపాదిత్యాదావతివ్యాప్తిః, హేతుతావచ్ఛేదకసమ్బన్ధేన తన్నివేశేపితస్యాభావాత్ ఏవంచ హేత్వభావాదౌ ప్రతియోగివైయధికరణ్యనివేశేపినత్త్వావార్థద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ నదోష ఇత్యాలోచ్య తత్ర తాదృశసంబంధనివేశే ఆయాసాద్ధేత్వభావే ప్రతియోగివైయధికరణ్యంప్రసజ్య నిరాకృత్య వ్యాపకతాఘటకాభావే ప్రతియోగివైయధికరణ్యం స్వావచ్ఛిన్నానధికరణత్వరూపం సాధ్యాభావవతినివేశ్య తదవృత్త్యభావప్రతియోగిత్వం వైయర్థ్యాత్పరిత్యజ్య నిష్కృష్టమాహ ● అస్తువేతి ● హేతుతావచ్ఛేదకసమ్బన్ధేన హేతుమత్తాగ్రాహవిరోధి

పకతావచ్ఛేదకత్వం ఇత్థంచ సత్తావాన్ జాతేరిత్యాదావేతాదృశంస్వంజాతిత్వా భావత్వాదికమేవ తద్భిన్నంచజాత్యభావత్వమితి లక్షణసమన్వయః, ఇత్థంచ ఏతద్వృక్షత్వవాన్ కపిసంయోగాదిత్యాదౌ కపిసంయోగాభావత్వావచ్ఛిన్నానధికరణత్వాప్రసిద్ధ్యా కపిసంయోగాభావత్వం నైతాదృశం స్వమితి కపిసంయోగాభావత్వస్య సాధ్యాభావవ్యాపకతావచ్ఛేదకత్వాదతివ్యాప్తివారణాయ హే

తానియామకసంబన్ధేనసాధ్యాభావవ్యాపకతాయాఅవచ్ఛేదకం యద్ధర్మావచ్ఛిన్నాభావాధికరణతాత్వం తద్ధర్మవత్త్వమిత్యుక్త్వా యద్యప్యుక్తదోషాభావః తథాప్యస్తువేత్యాదినా గుర్వర్థానుసరణం పరపరితపన్నర్థమేవేతి బోధ్యమ్, హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేనైవస్యానుపాదానేత ` ౹ భిన్నం కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకద్రవ్యత్వాభావాదిత్యాదౌ కాలికసంబన్ధేనవ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తిః కాలికసంబంధస్య స్వరూపసంబన్ధేన హేతుమత్తాగ్రహవిరోధితానియామకతయా కాలికసంబన్ధేన స్వావచ్ఛిన్నానధికరణత్వస్య వ్యభిచారనిరూపకాధికరణీభూత తత్సంబన్ధాసమానకాలీనపదార్థమాదాయైవోపపాదనీయత్వాత్, అథవా అయమాత్మా కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాకాశాభావాభావాదిత్యాదౌ స్వరూపసంబన్ధేనవ్యభిచారిణిస్వరూపసంబంధస్యాపి యత్కించిత్సంబన్ధేన హేతుమత్తాగ్రహవిరోధితానియామకతయా తేన స్వరూపసంబంధేన స్వావచ్ఛిన్నానధికరణత్వం గగనాభావత్వమాదాయ నసంభవతీతి గగనత్వాభావత్వాదికం స్వపదేనోపాదాయతదవచ్ఛిన్నానధికరణసాధ్యాభావాధికరణకభిన్నత్వస్య హేత్వభావత్వే సత్త్వాదతివ్యాప్తిరతో హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేనేత్యుక్తం, అథవా హేతుమత్తాగ్రహవిరోధిత్వం తాదృశగ్రహనిష్ఠప్రతిబధ్యతానిరూపితప్రతిబంధకతాచేత్తదా ఆత్మత్వసాధ్యకోక్తవ్యభిచారిణి అత్రాత్మా హేతుమాన్పర్వతశ్చ ఘటవానితిసమూహాలంబనరూపం హేతుమత్తాగ్రహమాదాయ పర్వతో ఘటాభావవానితి ప్రతిబన్ధకీభూతగ్రహవిషయీభూత స్వరూపసంబంధేన గగనత్వాభావత్వావచ్ఛిన్నానధికరణ సాధ్యాభావాధికరణతాన్యత్వస్య హేత్వభావత్వే సత్త్వాదతివ్యాప్తిః హేతుమత్తాగ్రహత్వావచ్ఛిన్నత్వనివేశేప్యవచ్ఛేదకత్వపర్యాప్తినివేశేఽసంభవః తదనివేశే యత్కించిత్సంబంధేన హేతుమత్తాగ్రహమాదాయోక్తదోషః తస్మాదవచ్ఛిన్నత్వం వ్యాపక

త్వభావే ప్రతియోగివైయధికరణ్యం దేయమేవ, న దేయమేవవాఽధికరణత్వాభా

త్వరూపంవాచ్యంఏవంచ నిఖిలసంబంధేనహేతుమత్తాగ్రహత్వవ్యాపికానకాపి ప్రతిబధ్యతేతి హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేనైత్యుక్తం, నచ తస్మిన్వేశేపి విభిన్నధర్మితావచ్ఛేదకకహేతుమత్తాగ్రహమాదాయవ్యాపకత్వభంగఏవేతివాచ్యం, తేన సంబన్ధేనయత్కించిద్ధర్మావచ్ఛిన్నధర్మికహేతుమత్తాగ్రహత్వవ్యాపకత్వస్యని వేశనీయత్వాత్, ఆత్మఘటాన్యతరావృత్తిధర్మవాన్ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాత్మత్వాభావసమవాయసంబన్ధావచ్ఛిన్నాత్మత్వాభావోభయస్మాదిత్యాదౌవిపక్షస్యాత్మనః హేతుమత్తాగ్రహవిరోధితానియామకీభూతకాలికసంబన్ధేనహేత్వభావానధికరణతయాఽవ్యాప్తిసాన్యదతో హేతువత్తావచ్ఛేదకధర్మవైశిష్ట్యంనివేశ్యం, ఘటవాన్ ధూమాభావవానయంచఘటవానితి కాలికసంబన్ధేనఅవచ్ఛేదకధర్మదర్శనస్యప్రతిబన్ధకతయాతాదృశకాలికసంబంధమాదాయావ్యాప్తిరతో హేత్వభావనివేశః, నచైవమపిధూమాభావవాన్ ధూమాభావవానయంచధూమాభావవానితి కాలికసంబన్ధేనఅవచ్ఛేదకధర్మదర్శనస్య ప్రతిబంధకత్వాత్తద్విషయకాలికసంబన్ధమాదాయావ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతి వాచ్యంతత్పదేనజ్ఞానవైశిష్ట్యానవచ్ఛిన్నప్రతిబంధకతాయాఉక్తత్వాత్, అభావహేతుకవ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తేర్విశేషణతాసమ్బంధోపేక్షా * దేయమేవేతి * తథాచ స్వప్రతియోగ్యనధికరణం యద్యత్సావచ్ఛిన్నాధికరణం తద్భిన్నం యత్సాధ్యాభావాధికరణం యత్కించిత్తాదృశాధికరణకం యత్స్వం తద్భిన్నత్వమిత్యర్థః, నన్వేవమేతద్వృక్షత్వవాన్కపిసంయోగాభావాదిత్యాదౌ సంయోగాత్మకాభావత్వం స్వపదేనదుర్వారం, స్వప్రతియోగినః కపిసంయోగాభావస్యానధికరణాప్రసిద్ధేః స్వపదేనాభావత్వాంతరమాదాయాతివ్యాప్తేరిత్యత స్తత్రానిర్భరమాహ * నదేయమితి * యదిచప్రతియోగివైయధికరణ్యవిశిష్టయద్ధర్మావచ్ఛిన్నాభావత్వమేవ స్వావచ్ఛిన్నాధికరణభిన్నసాధ్యాభావాధికరణకాన్యత్వానుయోగితయా నివేశ్యతే తదా ఏతద్వృక్షత్వవాన్కపిసంయోగాభావాదిత్యాదౌ అతివ్యాప్త్యభావేపి లాఘవాదేవ నదేయమితి గ్రంథావతారో బోధ్యః, నను తథాప్యేతద్వృక్షత్వవాన్కపిసంయోగాదిత్యాదౌ హేత్వభావత్వావచ్ఛిన్నానధికరణాప్రసిద్ధ్యా అతివ్యాప్తిరిత్యతఆహ * అధికరణత్వాభావస్యైవేతి * నను హేత్వభావాధికరణత్వాభావా

వహ్నేస్త్వైవ అధికరణభిన్నత్వస్థానే నివేశనీయత్వాత్, కపిసంయోగాభావాదేరి
తదధికరణతాయా అవ్యాప్యవృత్తితయా తదభావస్య సాధ్యాభావవతి సత్త్వేన సా
తివ్యాప్త్యనవకాశాత్ అధికరణత్వాభావాదిశ్చ భావప్రతియోగికతయా అతిరి
క్తపవేతి విశేషణతావిశేషణైవ తద్వృత్తిత్వం సాధ్యాభావవతి విశేషణమితి, ఏవం
చ నిర్ధూమత్వవ్యాప్యవాన్నిర్వహ్నిత్వాదిత్యాదౌ హేత్వభావస్య పక్షైక
దేశప్రత్యేకం యావద్విపక్షావృత్తిత్వేపి హేత్వభావత్వేన తేషాం సాధ్యాభావ
వ్యాపకత్వాన్నావ్యాప్తిరితి పూర్వపక్షోప్యకించిత్కరః, యత్ర యావతాం సాధ్యా
భావవతాం సంభవస్తత్ర ప్రాతిస్వికరూపేణ తత్తదధికరణవృత్తిత్వమేవ హే
త్వభావవిశేషణతయా లక్షణఘటకం నతు సాధ్యాభావవ్యాపకత్వమిత్యభిప్రా
యేణైవ ఏతద్దోషదానాత్ ప్రకారాంతరానుసరణేన పరిష్కారే సకల లక్ష
ణానామేవ పరిష్కారసంభవాత్ ఇతి కృతం పల్లవితేన, సాధ్యవద్వ్యక్తివిశేషభే
దమాదాయావ్యాప్తిం పరిహరతి * అత్రేతి * సాధ్యవత్త్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగి

హేతురూపమేవ లాఘవాత్ తథాచ వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ వహ్న్యభా
వవతః కాలికసంబన్ధేన తద్వత్త్వాదవ్యాప్తిరతో హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన
స్వావచ్ఛిన్నాధికరణత్వాభావవత్త్వం నివేశ్యం తథాచ సాధ్యాభావవతి సామా
న్యాదౌ తేనసంబన్ధేన తద్వత్త్వాప్రసిద్ధ్యా సత్తావాన్ జాతేరిత్యాదౌ అవ్యాప్తి
రత ఆహ * అధికరణత్వాభావాశ్చేతి * యత్రేతి * సాధ్యాభావవన్నిష్ఠసక
లతత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నవృత్తిహేత్వభావేత్యర్థః, ఏకవిపక్షకేతు సాకల్యం
నదేయమేవేత్యాశయః, నను సాధ్యాభావవత్తాయాం నిరవచ్ఛిన్నత్వం దాతుం
శక్యతే సంయోగిభిన్నం గుణత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తేః, అతఏవ సాధ్యాభావేని
రవచ్ఛిన్నవృత్తికత్వమవచ్ఛిన్నవృత్తికాన్యత్వం వా, కపిసంయోగసాధ్యకావ్యా
ప్తేశ్చ, తత్రాద్యే కథంచిద్విశిష్టసాధ్యాభావవత్తానివేశనాదోషేపి ద్వితీయే త
థావిధసాధ్యాభావాప్రసిద్ధేః అతస్సాధ్యాభావే ప్రతియోగివైయధికరణ్యవిశేష
ణం యుజ్యతే హేత్వభావే తు గురుతరప్రతియోగివైయధికరణ్యవిశేషణం హేయ
మేవ కింతు లాఘవాత్ సాధ్యాభావవతి సకలే నిరవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వమేవ దేయ
తాం, నచైవమాత్మభిన్నం కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకద్రవ్యత్వా
భావాదిత్యాదౌ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నహేత్వభావమాత్రావ్యాప్య అవ్యాప్తిర్దు

తాకత్వమితి * సాధ్యతావచ్ఛేదకవిశిష్టసాధ్యవత్త్వపర్యాప్తప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాకత్వమిత్యర్థః, తేన వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ తత్తద్వహ్నిమత్త్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదమాదాయ నదోషః తాదృశభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాః తత్త్వవిశిష్టవహ్నిమత్త్వఏవపర్యాప్తత్వాత్ *వ్యుత్పత్తిబలలభ్యం* అన్యాదిపదసమభివ్యాహారలభ్యం, నఞ్పదసమభివ్యాహారజ్ఞానస్యైవ తాదృశపదసమభివ్యాహారజ్ఞానస్యాప్యన్వయితావచ్ఛేదకధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాభావశాబ్దబుద్ధిత్వావచ్ఛిన్నం ప్రత్యేవ జనకత్వాదితి భావః, వ్యుత్పత్తిబలలభ్యమిత్యనేన యథాశ్రుతలక్షణవాక్యార్థ ఏవాయమితి సూచితం, తాదృశ సమభివ్యాహారస్థలే తత్ప్రతియోగికాభావమాత్రబోధే అతిప్రసంగం సూచయతి * నహిభ

ర్వాత్రైవేతి వాచ్యం, పూర్వమతే ప్రతియోగితాయాం హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధావచ్ఛిన్నత్వాసత్త్వేఽప్యేతన్మతే తన్నివేశస్యావశ్యకత్వాత్ ఇతిచేన్న, ద్రవ్యభిన్నం సంయోగిభేదాదిత్యాదావవ్యాప్తేః ప్రతియోగివైయధికరణ్యస్యైవావశ్యకత్వాత్, అథవా సంయోగిభేదాభావస్య ద్రవ్యత్వాదిరూపత్వోపగమేఽపి సాధ్యాభావవత్తాయాం హేత్వభావవత్తాయాంవా ననిరవచ్ఛిన్నత్వముచితం తథా సతి సాధ్యాదిమత్తాగ్రహవిరోధితానియామకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్యాపి నివేశనీయత్వాపత్తేః అస్మన్మతే అఖండప్రతియోగ్యనధికరణత్వనివేశే లాఘవాదిత్యభిప్రాయః * సాధ్యతావచ్ఛేదకేతి * విషయితయా వహ్నిత్వవిశిష్టవద్భేదవారణాయ సాధ్యతావచ్ఛేదకనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వంనివేశ్యం, నను విషయితయా వహ్నిమద్భేదవారణాయ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వమావశ్యకం తథాచ తేనైవోక్తభేదవారణే తద్విశేషణవైయర్థ్యం; నచ రూపవాన్పృథివీత్వాదిత్యాదౌ విషయితయారూపత్వవిశిష్టవద్భేదవారణార్థమేవ తద్విశేషణం ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం సాధ్యనిష్ఠత్వనివేశేఽపి గుణవాన్పృథివీత్వాదిత్యాదౌ విషయితయా గుణత్వవిశిష్టవద్భేదో దుర్వార ఏవేతి వాచ్యం, సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాం నివేశనీయత్వాదితి, మైవం, వ్యాపకతాశరీరే సాధ్యతావచ్ఛేదకతాఘటకసంబన్ధేన సాధ్యతావచ్ఛేదకవత్త్వస్యావశ్యకతయా ప్రత్యుత వ్యాపకతానివేశ ఏవ గౌరవాది

వతీతి * ప్రామాణికవ్యవహారఇతి శేషః, తథాచ అన్వయిప్రతియోగికాభావవ్యాత్రిబాధే నీలఘటేపిపీతఘటాదిభేదసత్త్వేన తాదృశవ్యవహారోపిస్యాదితిభావః ద్రవ్యం న ఘటఇత్యాద్యప్రయోగాదనుయోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనైవ అన్యోన్యాభావాదిరన్యాదిపదేన ప్రత్యాయ్యతే, అనుయోగితావచ్ఛేదకశ్చ ప్రతియోగ్యవృత్తిరేవధర్మఇతి ప్రకాశకృదంగీకృతవ్యుత్పత్తివిరోధాద్ఘటోఘటాదన్యఇతి ప్రయోగవారణసంభవాత్ * నీలఇతి * ఘటాదన్యఇత్యాదౌ ప్రాచీ

తి, వహ్నిఘటోభయవద్భేదవారణాయ పర్యాప్త్యేతి, అనుయోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనైవేతి ఏవకారః ప్రకాశకృత్పదంచ తత్సామానాధికరణ్యపరనఞ్ప్రయోగోనాస్తీతిప్రదర్శనాయ తేనజలంనద్రవ్యం గంధవదితివాక్యస్య నఞర్థస్యోద్దేశ్యతావచ్ఛేదకత్వేనజలభిన్నం ద్రవ్యమిత్యర్థనిరాకరణపరావయవగ్రంథావిరోధః అన్యథా అనుయోగితావచ్ఛేదకసామానాధికరణ్యేనాభావాదేవతాదృశార్థప్రసక్తిస్తదసంగతేరితి * అనుయోగితేతి * అవ్యాప్యవృత్తిద్విత్వావచ్ఛిన్నభేదస్య తదనవచ్ఛేదకఏవానుయోగితావచ్ఛేదకః ఇదానీంద్విత్వాదివిశిష్టప్రతియోగిబోధకపదాసమభివ్యాహృతనఞః ద్విత్వావచ్ఛిన్నాభావాబోధకత్వనియమస్స్వీకార్యః తేన ద్విత్వాన్వయిప్రతియోగిభేదస్య ఘటత్వావచ్ఛేదేన సత్త్వాద్ఘటోఘటాన్యఇతిప్రయోగస్యనదుర్వారతాప్రసంగః పశ్చాత్తుప్రయోజనాభావనైవ ఏతత్పరిత్యాగఇత్యపిద్రష్టవ్యమ్ * విరోధాదితి * వారణేత్యనేనాన్వితం అనురోధాదిత్యపిపాఠః, నను నీలఘటత్వస్య కథం ప్రతియోగ్యవృత్తిత్వమితిచేత్ విశిష్టసత్తావాన్గుణోన్యఇతివ్యవహారస్యప్రామాణ్యాద్యద్ధర్మావచ్ఛిన్నవత్త్వం ప్రతియోగ్యవృత్తియద్ధర్మోవాప్రతియోగివృత్తితానవచ్ఛేదకః తద్ధర్మావచ్ఛిన్నమేవ భేదానుయోగితావచ్ఛేదకమితినకోపిదోషః, నీలఘటత్వత్వావచ్ఛిన్నవత్త్వంచ ఘటావృత్తీతిదీధితికారోక్తవ్యుత్పత్తిరప్యావశ్యకీతి బోధ్యమ్, సాధ్యవదన్యేతిసమాసేసాధ్యవత్త్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకస్యైవలబ్ధవ్యత్వాత్తదుత్తరభావప్రత్యయలిఖనం దీధితికృతామనుచితమిత్యాశంకాపరిహారాయసాధ్యవతోన్యేతి వ్యాసఇవ సమాసస్థలే సాధ్యవత్త్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వలాభం కథయితుం దృష్టాంతేవైయాసికసామాసికార్థౌదర్శయతి * ఘటాదన్యఇతి * విశేషరూపేణసంబంధత్వానుపగమాత్ అవచ్ఛిన్నత్వవిశేషితప్రతియోగి

నమతే పంచమ్యాః ప్రతియోగిత్వమర్థః, తత్ర చ ప్రకృత్యర్థస్య ఘటత్వాది విశిష్టస్య ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్నత్వవిశిష్టాధేయతాసంబంధేనాన్వయః, అథవా కేవలమాధేయత్వమేవ ఘటస్య సంబంధః ధర్మిపారతంత్ర్యేణ ఘటత్వాదేరప్యవచ్ఛిన్నత్వసంబంధేన తత్రాన్వయోపగమాత్ ఏకత్రవిశేషణత్వేనోపస్థితస్యాప్యన్యత్ర పారతంత్ర్యేణాన్వయస్య వ్యుత్పత్తిసిద్ధత్వాత్ ప్రతియోగిత్వస్య చ వ్యుత్పత్తివైచిత్ర్యేణాన్యపదార్థైకదేశభేదే నిరూపకతాసంబంధేనాన్వయః, ఘటాన్య ఇత్యాదౌ నిరూపకతాసంబంధేన ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్నప్రతియోగితావిశిష్టో లక్షణయా ఘటాదిపదార్థః తత్పురుషే పూర్వపదస్య తత్తద్విభక్త్యంతార్థవిశిష్టలాక్షణికత్వాత్ తాదృశఘటాదిపదార్థస్య చాభేదసంబంధేన భేదేఽన్వయః, నవీనమతే చ ఘటాదన్య ఇత్యాదౌ అనుయోగితావచ్ఛిన్నమ్యర్థః తత్ర ప్రకృత్యర్థస్య ఘటత్వాదివిశిష్టస్య స్వవృత్తిఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్ననిరూపకతాకత్వసంబంధేనాన్వయః అనుయోగితాయాశ్చ ఆశ్రయతాసమ్బంధేన భేదేఽన్వయః సమాసస్థలే చ ఘటత్వాద్యవచ్ఛిన్ననిరూపితానుయోగితావిశిష్టే పూర్వపదస్య లక్షణా తస్య చాభేదసమ్బంధేన భేదేఽన్వయః, అత్రైవం సాధ్యవదన్యావృత్తిత్వమిత్యేతాదృశలక్షణవాక్యాదభేదసమ్బంధేన తాదృశప్రతియోగితావిశిష్టవిశేషితః తాదృశానుయోగితావిశిష్టవిశేషితో వాఽయం భేదః తద్వదవృత్తిత్వమేవ ప్రతీయతే తథా చానుమిత్యౌపయికవ్యాప్తిస్వరూపజిజ్ఞాసాయాం తాదృశలక్షణాభిధానే అర్థాంతరప్రసంగః తాదృశప్రతియోగితాసమ్బంధేన తాదృశానుయోగితాసమ్బంధేన వా సాధ్యవద్విశేషితభేదవదవృత్తితాజ్ఞానస్యైవ లాఘవేన అనుమితిహేతుత్వాదితి

తాయాః అలాభాచ్చాహ *అథవేతి* ఘటాదన్యో నపటాదిత్యాదౌ పంచమ్యాః ప్రతియోగిత్వం చేదర్థస్తదా ఘటనిష్ఠప్రతియోగితాయా నిరూపకతాసంబంధావచ్ఛిన్నాభావబోధో వాచ్యః నచ నిరూపకత్వస్య వృత్త్యనియామకతయా తాదృశాభావాప్రసిద్ధ్యా నసంభవతీతి నవీనమతానుధావనం, అనుయోగిత్వం చాశ్రయతారూపస్వరూపసంబన్ధేన వర్తతే తత్సంబంధస్య చ వృత్తినియామకతయా నానుపపత్తిరితి భావః, ఘటో నేత్యాదౌ ప్రతియోగితాసంబన్ధేనైవ ఘటభానోపగమేఽపి న క్షతిః ఘటో న నేత్యాదేర్వ్యవహారస్యైవాసత్త్వాదతో ఘటాదన్య ఇత్యభిహితం, ఇదానీం సమాసే తాదృశప్రతియోగితాకత్వం లంభయితుమాశంకతే * అ

ఽపేన్న, యాదృశవ్యాప్తిజ్ఞానమనుమితిహేతు స్తస్యామేవాస్య తాత్పర్యాత్ తస్యాశ్శాబ్దబోధావిషయత్వేపి లిఙ్గాలకోదీచ్య తాదృశవ్యాప్తివిషయకమానసోపనీతభానస్యైవ తాదృశతాత్పర్యనిర్వాహ్యత్వాత్ తాదృశ శాబ్దబోధస్యాపి కథంచిదుపపాదయితుంశక్యత్వాచ్చ ॥ నీలోఘటః కమ్బుగ్రీవాదిమదన్య ఇత్యాది వాక్యస్యాప్రామాణ్యాత్ పటః కమ్బుగ్రీవాదిమదన్య ఇత్యాదివాక్యస్య ప్రామాణ్యాత్, అన్వయితావచ్ఛేదకనిరూపితపారిభాషికమవచ్ఛిన్నత్వం ప్రతియోగితాయాం భాసత ఇత్యుపేయమ్, అతస్సాధ్యవదన్య ఇత్యాదౌ మతుబంతప్రతిపాద్యతావచ్ఛేదకస్య సాధ్యసమ్బన్ధస్య సాధ్యాపేక్షయా గురుతయా అనవచ్ఛేదకత్వేపి నోక్తలక్షణవాక్యార్థాప్రసిద్ధిః, పారిభాషికం తదవచ్ఛిన్నత్వంచ తద్విశిష్టసమ్బన్ధినిష్ఠాభావీయాయాః యా ప్రతియోగితా తదవచ్ఛేదకత్వాభావకూటవదవ

ఽతి * చాక్షుషాద్యసంభవాన్మానసానుధావనమ్ * కథంచిదితి * అన్యపదార్థైకదేశభేదేఽభేదసంబన్ధేన సాధ్యవదనుయోగితాకస్య భానే ధర్మిపారతన్త్ర్యేణ సాధ్యవతోపితాదృశానుయోగితాసంబన్ధేన తత్ర భానోపగమాదనుమిత్యాపయికవ్యాప్తేరపితతో లాభః*నీల ఇతి* కంబుగ్రీవాదిమత్త్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదాభావవతి నీలఘటే తాదృశభేదబోధకతయా తద్వాక్యస్యాప్రామాణ్యం నసంభవతి తాదృశభేదాప్రసిద్ధేరితి భావః, కంబుగ్రీవాదిమత్త్వావచ్ఛిన్నత్వశూన్యప్రతియోగితాయాం తాదృశావచ్ఛిన్నత్వావగాహితయా సంసర్గకోటౌ భ్రమత్వోపగమేతు తుల్యన్యాయేనదోషమాహ *పట ఇతి* యద్వా కంబుగ్రీవాదిమత్ప్రతియోగికభేదభానోపగమే పట ఇత్యాదివాక్యస్య ప్రామాణ్యనిర్వాహేపి నీల ఇత్యాదివాక్యాప్రామాణ్యం ననిర్వహతి కంబుగ్రీవాదిమత్త్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదభానోపగమేతు నీల ఇత్యాదేరప్రామాణ్యనిర్వాహేపి పట ఇత్యాదేః ప్రామాణ్యంననిర్వహతీతిబోధ్యం, తాదృశావచ్ఛేదకత్వసామాన్యాభావనివేశే కంబుగ్రీవాదిమత్త్వవిశిష్టసంబంధినిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాత్వాపేక్షయా ఘటత్వవిశిష్టసంబంధినిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాత్వాదేర్లఘుతయా ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతయా సామాన్యాభావాప్రసిద్ధిరతః కూటనివేశః, నన్వేవం వహ్నేర్నవహ్నిరితి ప్రతీతివ్యవహారయోరాపత్తిః తాదృశేంధనత్వావచ్ఛిన్నభేదసత్త్వాత్, నచ తత్ర తత్తదవచ్ఛిన్నభేదకూటభానోపగమాన్న

దోషఇతివాచ్యం, ఇంధనంనవహ్నిరితిప్రయోగానుపపత్తేః, నచ పారిభాషికా వచ్ఛేదకే అన్వయితావచ్ఛేదకధర్మసామానాధికరణ్యనివేశాన్నదోషఇతివాచ్యం కాలికాదిసంబన్ధేన ఇంధనత్వవహ్నిత్వయోస్సమానాధికరణత్వాత్, సంబంధ విశేషవివక్షాయామపి వహ్నిర్నవహ్నీంధనాన్యతరఇతిప్రయోగాపత్తేః తాదృశే న్ధనత్వావచ్ఛిన్నభేదసంభవాదితి, కించ ఘటోనప్రమేయగగనమితిప్రయోగాను పపత్తిః గగనత్వాపేక్షయా ప్రమేయగగనత్వస్యగురుతయా తదవచ్ఛిన్నభేదా ప్రసిద్ధేః అతః తన్నిరూపితపారిభాషికావచ్ఛిన్నత్వం ప్రతియోగితాయాం భా సతఇతివక్తవ్యం తచ్చేదవచ్ఛిన్నత్వం యదిస్వవిశిష్టసంబంధిత్వాదిరూపం తదా సంయోగేన గగనత్వవిశిష్టసంబంధినోఽప్రసిద్ధిరితిచేత్, అత్రకేచిత్ అన్వయిత వచ్ఛేదకవ్యాపకధర్మావచ్ఛిన్నత్వేతాత్పర్యం ఏవంచ ప్రమేయగగనత్వరూపం యదన్వయితావచ్ఛేదకం తద్వ్యాపకం యద్గగనత్వం తదవచ్ఛిన్నత్వమేవపారి భాషికతదవచ్ఛిన్నత్వమిత్యదోషః, స్వవిశిష్టసంబంధిత్యత్ర సంబంధిపదం సం పాతాయాతం స్వాత్మకంయద్విశిష్టం ఇతివావివక్షితం అభావపదంచభేదార్థక మితితల్లాభః, నన్వేవం వహ్నిర్నవహ్నిరిత్యాదిప్రయోగాపత్తిర్దుర్వారైవ వ హ్నిత్వరూపాన్వయితావచ్ఛేదకవ్యాపకీభూతో యో వహ్నిఘటోభయత్వరూ పోధర్మః తదవచ్ఛిన్నభేదస్యాబాధితత్వాత్, నచ వ్యాపకతాయాం ప్రతియో గివైయధికరణ్యంనదేయం తథాచ వహ్నిఘటోభయవృత్తిద్విత్వం వహ్నిత్వస మానాధికరణభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేనవహ్నిత్వావ్యాపకమేవేతివాచ్యం వహ్నిర్నఘటపటోభయమితి ప్రయోగానుపపత్తేః భేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకీ భూతఘటపటోభయత్వస్య అన్వయితావచ్ఛేదకీభూతద్విత్వసమానాధికరణభేద ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేన తద్వ్యాపకత్వాసంభవాత్, ఏకోనద్వావిత్యాది ప్రయోగానుపపత్తిశ్చ, ఏవంచవ్యాపకతాయాం ప్రతియోగివైయధికరణ్యస్యావ శ్యకతయా వహ్నిర్నవహ్నిరితివ్యవహారోదుర్వారఏవేతిచేన్న, అన్వయితావచ్ఛే దకధర్మసమనియతధర్మావచ్ఛిన్నత్వమేవ తద్ధర్మనిరూపిత పారిభాషికమ వచ్ఛిన్నత్వం ఘటవహ్న్యుభయత్వంచ నవహ్నిత్వసమనియతమిత్యదోషః, న చైవమపి కేవలాన్వయినం వహ్నిత్వసమనియతతార్ణాతార్ణదహనోభయత్వావ చ్ఛిన్నభేదమాదాయ వహ్నిర్నవహ్నిరితి ప్రయోగాపత్తిరితివాచ్యం, అన్వయి

చ్ఛిన్నత్వమ్ ॥ ఏతాదృశావచ్ఛిన్నత్వస్య సమ్బన్ధతయా ప్రాతిస్వికరూపేణ త త్తత్ప్రతియోగితావ్యక్తీనాం దుర్జ్ఞేయత్వేఽపి నక్షతిః సమ్బన్ధజ్ఞానస్య విశిష్టబుద్ధావనపేక్షితత్వాత్ ॥ అనుమితింప్రతిచ సాధ్యావచ్ఛిన్నప్రతియోగితావగాహిజ్ఞానమేవ కారణంకల్ప్యతేలాఘవాత్ నతు సాధ్యసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియో

తావచ్ఛేదకసమనియతధర్మస్యాన్వయితావచ్ఛేదకసజాతీయత్వేన విశేషణీయత్వాత్, వస్తుతస్తుఇహాఽన్వయితావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వమన్వయితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నానుయోగితాకభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వరూపమేవ నివేశ్యమితి నకశ్చిద్దోషః, ఏకోనద్వావితిప్రత్యయస్యప్రతియోగివైయధికరణ్యమనివేశ్యాపినిర్వాహసంభవాత్ వహ్నిఘటోభయభేదమాదాయ వహ్నిర్నవహ్నిరితిప్రయోగాపత్తేస్సమనైయత్యనివేశంవినాపి వారణసంభవాచ్చ, ఏతేన వ్యాసజ్యవృత్తితావ్యాసజ్యవృత్తితాన్యతరరూపేణ సాజాత్యనివేశనే ఇమౌ నద్వావితిప్రత్యయప్రసంగః అన్వయితావచ్ఛేదకసమనియతత్రిత్వవద్భేదసత్త్వాదితిపరాస్తం ఇత్యాహుః, తదసత్ తథాసతి సత్తాయాం విశిష్టసత్తాభేదాభావేన సత్తానసత్తేతి ప్రయోగవారణేఽపి గుణోనసత్తేతిప్రయోగాపత్తిః విశిష్టసత్తాత్వస్య సత్తాత్వసమనియతత్వాత్ తత్రవిశిష్టసత్తాభావసత్త్వాత్, వస్తుతస్తు స్వవిశిష్టసంబంధినిష్ఠాభావః ప్రతియోగివ్యధికరణోబోధ్యః తేనఘటోనవహ్నిరిత్యాదౌ వహ్నిత్వాదేర్వహ్నిమన్నిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వేపినక్షతిః, సంబంధిత్వం ప్రతియోగివైయధికరణ్యంచైకసంబంధేన తేనఘటోనప్రమేయగగనమిత్యాదౌ గగనాధికరణాప్రసిద్ధావపి తాదాత్మ్యేన విషయితయావా సంబన్ధినః ప్రసిద్ధేఃనదోషః తన్నిష్ఠగగనాభావస్య తేనసంబంధేన ప్రతియోగివ్యధికరణత్వాభావాత్, ప్రతియోగితయోరేకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వంబోధ్యం, అత్ర లక్షణవాక్యాత్సాధ్యవత్త్వవిశిష్టసంబన్ధినిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాభావకూటవదవచ్ఛిన్నత్వసంబంధేన సాధ్యవత్త్వవిశేషితాయాప్రతియోగితా తాదృశప్రతియోగితాకభేదవదధికరణావృత్తిత్వలాభేపి తావదంశేఽనవ్యాప్తిస్వరూపం, సాధ్యవత్త్వం విహాయ సాధ్యావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదంలక్షణేనివేశ్య తావదంశస్యైవానుమితావ్యవహితకత్వాదిత్యాశయవానాహ ॥ అనుమితింప్రతీతి ॥ ఏవంచ లక్షణవాక్యస్యసాధ్యావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదవదవృత్తిత్వరూపార్థేతాత్పర్యమిత్యా

గితాకత్వావగాహిజ్ఞానమిత్యనుమిత్యౌపయికవ్యాప్తిశరీరే తాదృశ్యైవ ప్రతియో గితాని వేశ్యతే కమ్బుగ్రీవాదిమత్త్వాద్ఘటాదిత్యాదౌ విశేషదర్శినామనుమితేః ప్రామాణికత్వే నిరుక్తపారిభాషికావచ్ఛిన్నత్వమేవ అనుమిత్యౌపయికవ్యాప్తి ఘటకమ్. తాదృశగురుధర్మావచ్ఛిన్నసాధ్యకానుమానస్య కేవలాన్వయి సాధ్యక సమశీలతావాదినస్తు స్వరూపసమ్బన్ధరూపావచ్ఛిన్నత్వమేవ వ్యాప్తిశరీరే నివ శయన్తీతి సమాసః ॥ ——ఇతి గదాధరీయే పఞ్చలక్షణీ.——

సాధ్యాసామానాధికరణ్యానధికరణత్వలక్షణే యది తదధికరణావృత్తిత్వరూపం సామానాధికరణ్యం నివేశ్యతే తదా ద్రవ్యం సత్త్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తిః స

హ * తాదృశ్యైవేతి * సాధ్యావచ్ఛిన్నేత్యర్థః, ననుసాధ్యావచ్ఛిన్నప్రతియో గితాకభేదస్యైవ లక్షణఘటకత్వేపి కంబుగ్రీవాదిమత్త్వవిశిష్టం ఘటాద్యపేక్ష యా గురుమితాసధ్యం తత్ర సాధ్యావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాప్యప్రసిద్ధ్యాపేత్యతఆ హ * కంబ్వితి * నిరుక్తేతి * సాధ్యవిశిష్టసంబంధినిష్ఠాభావప్రతియోగితావచ్ఛే దకం యద్యత్ తత్తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నభేదకూటవద్ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగి తాకభేదఘటితం సర్వత్రలక్షణం కార్యమిత్యర్థః, పారిభాషికావచ్ఛిన్నత్వంన నివేశనీయం కింతు స్వరూపసమ్బన్ధరూపావచ్ఛిన్నత్వమితి మతాంతరమాహ * తాదృశేతి * ఉభయసాధారణకేవలాన్వయిత్వంచ అత్యంతాభావప్రతియోగితాన వచ్ఛేదకధర్మవత్సాధ్యకత్వమ్, తథాచ కమ్బుగ్రీవాదిమత్సాధ్యకావ్యాప్తిరపి మూలకారాభిమతైవేతిభావః, కేవలాన్వయి భిన్నేద్రవ్యం పృథివీత్వాదిత్యా దౌ ద్రవ్యత్వత్వవిశిష్టస్య కేవలద్రవ్యత్వాద్గౌరవేణ తదవచ్ఛేదాప్రసిద్ధ్యా అ వ్యాప్తిరధికత్యన్వరసః ॥ ... ...

——ఇతికృష్ణభట్టీయేపఞ్చలక్షణీవివరణమ్——

* తదధికరణేతి * యద్యపి సమానమధికరణం యస్యేతిసతథా అధికరణ తావద్వ్యక్త్యధికరణతానిరూపకమితియావత్ తస్యభావస్సామానాధికరణ్యం సాధ్యస్యసామానాధికరణ్యం సాధ్యసామానాధికరణ్యం సాధ్యసామానాధికరణ్య స్యాభావః సాధ్యాసామానాధకరణ్యమిత్యవ్యయీభావః తథాచ సాధ్యాధికరణా వృత్తిత్వలాభః తత్ర ససమ్బంధికార్థబోధకోత్తరపదఘటితసముదాయేన స మం నఞ్సమానఇతి నఞ్తత్పురుషనివేశోపపత్తిః నతునసామానాధికరణ్యమసామానా

త్తాయాః ద్రవ్యత్వాధికరణవృత్తితయా తాదృశాసామానాధికరణ్యానధికరణత్వా
త్ తదనధికరణావృత్తిత్వస్యాసామానాధికరణ్యపదార్థత్వే అనంతరవక్ష్యమా
ణలక్షణాభేదః ఇత్యతో వ్యాచష్టే * సాధ్యమితి * అసమానాధికరణం యస్యే
త్యత్ర అసమానాధికరణపదస్య స్వానధికరణాధికరణార్థకత్వే ద్రవ్యంసత్త్వాది
త్యాదావతివ్యాప్తిః ద్రవ్యత్వాదేస్సత్త్వాద్యనధికరణాధికరణకత్వవిరహేణయత్ప
దేనసత్త్వాదేరుపాదానాసంభవాత్ సత్త్వావాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిశ్చ

ధికరణ్యమిత్యవ్యయీభావోత్తరం సాధ్యపదషష్ఠీతత్పురుషో భట్టాచార్యసమ్మతః
యేనసమాసాప్రవిష్టపదార్థాన్వయస్యావ్యుత్పన్నతయా అవ్యయీభావసమాస
ఘటకసమానపదార్థే అధికరణే సాధ్యపదార్థాన్వయప్రసంగభయేనసమా
నపదస్య సాధ్యాధికరణలక్షణాయాః సాధ్యపదస్య తత్తాత్పర్యగ్రాహకతాయా
శ్చ స్వీకారేణ అసామానాధికరణ్యశబ్దాదేవ సాధ్యాధికరణావృత్తిత్వలాభోభవే
త్ తథాచ కథం తదధికరణావృత్తిత్వరూపాసామానాధికరణ్యమిత్యభిధానమి
తి, తథాపి తదన్వితాధికరణాత్యర్థవివక్షణాన్నదోషః స్వరీత్యానసంబంధికార్థ
త్వప్రకాశనాయైవతథోక్తమితిబోధ్యం,సమానమేవసామానంసాధ్యస్యసామానం
సాధ్యాసామానం తత్ అధికరణం యస్యసః సాధ్యాసామానాధికరణఃతస్యభావ
స్సాధ్యాసామానాధికరణ్యంసాధ్యానధికరణవృత్తిత్వమితియావత్,అస్మిన్నప్షేపో
నరుక్త్యందర్శయతి*తదనధీతి*సాధ్యమసమానాధికరణంయస్యేతివిగ్రహవాక్యం
అసమానాధకరణమిత్యాకారకబహువ్రీహిరూపోత్తరపదగర్భమితి ప్రథమతోస
మానాధికరణమితిబహువ్రీహిర్విగ్రహఃప్రదర్శనీయః, సచ నసమానం అధికర
ణంయస్యేత్యేవంరూపః తత్రయదినఞర్థభేదె సమానపదార్థస్యశైవాలాద్య
ధికరణాదేః ప్రతియోగితయాన్వయస్తదా సాధ్యాధికరణనిష్ఠభేద ప్రతియోగిస
మానపదార్థీభూతశైవాలాద్యధికరణంప్రత్యాయ్యేత తథాసతి సాధ్యమసమా
నాధికరణంయస్యేతి ద్వితీయబహువ్రీహివిగ్రహవాక్యాత్ యదధికరణత్వావ
చ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదానుయోగ్యధికరణకంసాధ్యం ప్రతీయేత తచ్చ అతి
వ్యాప్త్యాదిగ్రస్తమిత్యాహ * అసమానాధికరణంయస్యేత్యాదినా * ఏవంచప్ర
థమబహువ్రీహివిగ్రహవాక్యే నఞర్థభేదె సమానపదార్థస్యప్రతియోగితయా
న్వయఇతినభ్రమితవ్యం కింతు అనుయోగితయైవేతి ద్వితీయబహువ్రీహి విగ్రహ.

సత్త్వాదేర్ద్రవ్యత్వాద్యనధికరణాధికరణకత్వాత్ అతః తదధికరణానధికరణప
రతయా తత్పదం వ్యాచష్టే * యదధికరణేతి * యదధికరణానధికరణంసాధ్యం
తత్త్వానధికరణత్వస్య వ్యాప్తిత్వేవ్యాప్తేర్విశిష్టైకార్థరూపతానుపపత్త్యా విశి
ష్టపరామర్శస్యానుమితిహేతుత్వానిర్వాహః యత్త్వతత్త్వాననుగమేన త
త్త్వాధికరణత్వాభావకూటస్యనివేశనీయతయాగౌరవం చేత్యాశయేన యత్త్వత
త్త్వాఘటితం సాధ్యాసామానాధికరణ్యపదార్థమాహ * సాధ్యనిష్ఠేతి * సా
ధ్యనిష్ఠంయదసామానాధికరణ్యం స్వానికరణీభూతయత్కించిద్వ్యక్తివృత్తిత్వా

వాక్యజన్యబోధే యాదృశార్థో విషయః తాదృశార్థపరతామాహ * తదధిక
రణానధికరణపరతయేతి * సచార్థః యదధికరణత్వావచ్ఛిన్నానుయోగికభేద
ప్రతియోగ్యధికరణకం సాధ్యమిత్యేవంరూపః, యత్తు జగదీశేన సాధ్యం అస
మానాధికరణంయస్యేత్యస్యసాధ్యం యదధికరణావృత్తీత్యర్థః తత్త్వానధికరణ
త్వంచ లక్షణం తత్రచ వహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ వహ్నిమాత్రస్యతత్తద్ధూ
మాధికరణావృత్తిత్వాదవ్యాప్తిరితిద్వితీయకల్పోఽవతారితః, తత్రేదృశార్థవర్ణ
నేకింబీజమ్, నతావత్ ద్రవ్యంసత్త్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తివారణం ద్రవ్యత్వస్యస
త్తాధికరణవృత్తిత్వేనాతివ్యాప్తేః, అవతార్యకల్పేన తదుద్ధారస్యాత్రానుపయో
గాత్, యదితుసాధ్యం యదధికరణసామాన్యవృత్తిభిన్నమితినార్థః కింతుయ
దధికరణయత్కించిద్వ్యక్తివృత్తిభిన్నమితి తదా తదతివ్యాప్త్యుద్ధారేపి తృతీ
యకల్పాభేదఏవేత్యభిప్రేత్య స్వయం ద్వితీయకల్పోఽన్యథావతారితః, స్వాధిక
రణానధికరణకసాధ్యకత్వానధికరణకత్వోక్త్యాత్వాహ * యత్త్వేతి * అన్యథా
వ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తేః * పదార్థమితి * సాధ్యాసామానాధికరణ్యశబ్దే సా
ధ్యే అసామానాధికరణ్యంయస్యేతి వ్యుత్పత్త్యంతరాంగీకారేణ భావప్రధానని
ర్దేశాత్సాధ్యనిష్ఠాసామానాధికరణ్యప్రతియోగిత్వలాభః, ద్రవ్యంసత్త్వాదిత్యా
దేర్వారణాయ యత్కించిదితి, నను ప్రతియోగిత్వశబ్దేన సామానాధికరణ్యని
రూపకత్వగ్రహణే తత్రాభావీయత్వబాధః అభావప్రతియోగిత్వస్య సామానాధి
కరణ్యమాత్రనిష్ఠతయా అతివ్యాప్తేర్గ్రహీతుమశక్యత్వాదతఆహ * తత్ప్రతి
యోగిత్వంచేతి * ప్రతియోగిఘటకత్వేనాధికరణోపాదానే శిరోవేష్టనేన నా
సస్పర్శరీతిభయేన తత్ప్రతియోగ్యాదేయతానిరూపకత్వేనతదుపాదేయమ్. సా

భావః తత్ప్రతియోగిత్వం తత్ప్రతియోగికోటినివిష్టాధికరణ వృత్తిత్వం ॥ సాధ్యనిష్ఠాభావీయాధేయత్వనిష్ఠప్రతియోగితాయాం నిరూపితత్వసంబంధేనయదవచ్ఛేదకం తద్వృత్తిత్వమితియావత్ । వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ సాధ్యనిష్ఠాభావో హ్రదాద్యాధేయత్వాభావః తదీయప్రతియోగితాయా ముక్తసంబన్ధేన అవచ్ఛేదకో హ్రదాదిః తద్వృత్తిత్వానధికరణత్వం ధూమాదావితిలక్షణసమన్వయః అత్రసాధ్యనిష్ఠాభావ ప్రతియోగ్యాధేయత్వం సాధ్యతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నంగ్రాహ్యం ॥ అన్యథావహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ పర్వతాదిసమవేతత్వాద్యభావమాదాయానుపపత్తేః । తథాచ సత్తావాన్ సమవాయిత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యనిష్ఠాభావీయసమవేతత్వనిష్ఠప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూతాధికరణాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తిః । వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావపి ధూమాదేరయోగోళకీయవహ్న్యాదినిష్ఠపర్వతాదివృత్తిత్వాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదక పర్వతాదివృత్తి

ధికరణీభూతయత్కించిద్వ్యక్తివృత్తిత్వప్రతియోగికత్వరూపాభావవిశేషణం హేయం వైయర్థ్యాత్, నను సంయుక్తత్వాసంయుక్తత్వోభయాభావప్రతియోగ్యాధేయతానిరూపకతాయాః పర్వతాదౌ సత్త్వాదవ్యాప్తిరిత్యతోఽవచ్ఛేదకత్వం వివక్షయతి * సాధ్యేతి * తాదృశప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వస్యాఽయోగోలకవృత్తిత్వత్వే పర్యాప్తత్వాదతివ్యాప్తిః హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నతద్వృత్తిత్వనివేశేచ అసంభవఇత్యతోనిరూపితత్వసంబన్ధేనేత్యుక్తం * సమవాయిత్వమ్ * సమవాయానుయోగిత్వం, స్వరూపసంబన్ధేనహేతుః, ఉత్తరకల్పేపి హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన వృత్త్యప్రసిద్ధేః సమవాయేనహేతూపేక్షా, సమవేతత్వాసమవేతత్వోభయాభావమాదాయ తాదృశప్రతియోగితాప్రసిద్ధేరధికరణాప్రసిద్ధ్యనుధావనమ్, తాదృశాభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయా ఆధేయతాత్వాదౌసత్త్వేవ్యధికరణే తదసత్త్వాదితి, నను సాధ్యనిష్ఠాభావప్రతియోగ్యధికరణమేవ వివక్షణీయం తత్ర సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతాసంబంధావచ్ఛిన్నత్వేన ప్రతియోగితానివేశాన్నదోషః తాదృశేనవ్యధికరణానసత్తాయాం సామాన్యాద్యభావసంభవాదిత్యతఆహ * వహ్నిమానితి * అయోగోలకేతి * అథ మహానసీయవహ్న్యాదౌ పర్వతవృత్తిత్వాభావసత్త్వేనైవావ్యాప్తేః సత్త్వాదయః పిండీయవహ్న్యనుధావనంవ్యర్థమ్, నచ యద్రూపావచ్ఛిన్నసామానాధికరణ్యాభావస్సాధ్యనిష్ఠః తదన్యహేతుతావచ్ఛేదకవత్త్వం తదర్థఇ

త్వాదవ్యాప్తిశ్చ । సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకీభూతాభావనివేశేచ గౌరవమిత్యా

తితత్సార్థక్యమితివాచ్యమ్, ద్రవ్యంసత్త్వాదిత్యాదావతివ్యాప్త్యసఙ్గనాపత్తేఃయ
ద్రూపావచ్ఛిన్నయత్కించిద్వ్యక్తివృత్తిత్వాభావవివక్షణేఅయఃపిండీయవహ్న్య
మభావవవైయర్థ్యతాదవస్థ్యమ్, మైవం, యదిహ్రదాదివృత్తిత్వాభావమాదాయా
తివ్యాప్తేర్వారణాయయద్యద్వ్యక్తివృత్తిత్వాభావకూటవత్సాధ్యంతత్తద్వ్యక్తివృత్తి
త్వానధికరణత్వంవివక్ష్యతేతదావహ్నిమాన్ధూమాదిత్యాదౌ యావన్తిహేతుమన్తి
తత్తద్వ్యక్తివృత్తిత్వాభావకూటస్యాపిసంభవమావిష్కర్తుంఅయఃపిండీయవహ్న్య
మభావవత్, సంఖ్యావాన్పరిమాణాదిత్యాదౌ యత్కించిద్ఘటాద్యేకతరవృత్తి
త్వాభావఘటితకూటమాదాయావ్యాప్తేస్సత్త్వేపినక్షతిః, విషమవ్యాప్తేఇతివద
తాం తర్కాలంకారాణామేవతత్త్వతేః, వస్తుతస్తుసాధ్యనిష్ఠోయద్రూపావచ్ఛిన్నసా
మానాధికరణ్యాభావఇత్యేవ సాధ్యనిష్ఠాసామానాధికరణ్యప్రతియోగిత్వమితిదీధి
త్యర్థఃతత్ర సాధ్యాసామానాధికరణ్యేత్యాదిలక్షణే ప్రథమతఏవ యో ద్రవ్యం స
త్త్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తిశ్శంకితా తస్యాశ్చరమనిష్కర్షేణైవవారణం మధ్యార్థా
శ్చావ్యాప్తివారకాఏవేతి యథాశ్రుతసందర్భః తమనురుంధానానామయఃపిండీ
యవహ్నేరనుధావనంసంగచ్ఛతఏవ, ఏవంచ వ్యధికరణపదబహువ్రీహిరూపసా
ధ్యసామానాధికరణ్యశబ్దార్థస్య ద్రవ్యంసత్త్వాదిత్యాదావతివ్యాపకతయా అ
తిజఘన్యత్వమాలోచ్యోక్తతద్వారకప్రకారస్య విషమవ్యాప్తే పర్వతీయాది వ
హ్నౌ మహానసాదివృత్తిత్వాభావమాదాయ సమవ్యాప్తేచావ్యాప్తౌ నకశ్చిదవి
రోధః, నచ సామానాధికరణ్యస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వమతమవలంబ్యద్రవ్యంసత్త్వా
దిత్యాదావతివ్యాప్తిః కుతోఽనవార్యతఇతివాచ్యం, సంఖ్యావాన్పరిమాణాదిత్యా
దిసమవ్యాపకే క్రియాద్యవచ్ఛేదేన సాధ్యే సామానాధికరణ్యాద్యభావమాదా
యావ్యాప్తేః సాధ్యాధికరణావచ్ఛేద్యత్వవిశేషణదానేచద్రవ్యంసత్త్వాదిత్యాదా
వతివ్యాప్తేః హేత్వధికరణావచ్ఛేద్యతోక్త్యా ద్రవ్యం గగనఘటత్వాన్యతరత్వాది
త్యాదౌ ఘటత్వాదేః సాధ్యాసంబద్ధత్వేనానవచ్ఛేదకత్వేనాతివ్యాప్తేః, తద
వ్యాప్యవృత్తిత్వస్యానభిమతత్వాచ్చ * సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకేతి * నన్వత్ర
వృత్తావాకాశసమవాయిత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిరుద్ధృతైవ ఆధేయతాసంబంధావ
చ్ఛిన్నాధికరణాభావస్య వృత్త్యనియామకసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వ

క్రమేణ ఫలితార్థమాహ * సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వేతి * అనిరూపకత్వమిహ సా

సాధ్యాప్రసిద్ధ్యా నివేశాసమ్భవాదితి చేత్, తర్హి సాధ్యతావచ్ఛేదకసమ్బన్ధాన్యసాధ్యప్రతియోగికసమ్బన్ధాన్యసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నత్వం ఆధేయతాయాం నివేశనీయమ్, నన్వేవం వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ వహ్నౌ స్వరూపసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నపర్వతవృత్తిత్వసంయోగసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నపర్వతవృత్తిత్వోభయాభావస్య స్వరూపసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నపర్వతవృత్తిత్వాభావస్య చ సత్త్వాదవ్యాప్తిః, న చ తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకకోటావాధేయతాత్వస్యాప్యన్తర్భావః అన్యథా వహ్నౌ సంయోగసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నపర్వతవృత్తిత్వసత్త్వేన తదభావదౌర్లభ్యాపాతాత్ తదన్తర్భావే చ నాధికరణమాత్రే తాదృశసమ్బన్ధేనావచ్ఛేదకత్వపర్యాప్తిరిత్యతాదృశాభావోనలక్షణఘటక ఇతి వాచ్యమ్, అధికరణమాత్రే నిరూపకతాసమ్బన్ధేన అవచ్ఛేదకత్వపర్యాప్తేః సకలమతసిద్ధత్వాత్ అన్యథా జలత్వప్రకారకప్రమావిశేష్యత్వాదౌ తాదృశాభావదౌర్లభ్యాపాతాదితి, మైవమ్, తాదృశాధేయతాసామాన్యవృత్తిప్రతియోగితానివేశేనాదోషాత్, ఏవం చావతారికాయామయోగోలకీయవహ్న్యాదివృత్తిపర్వతవృత్తిత్వాభావశబ్దేనాప్యేతన్మతే సాధ్యతావచ్ఛేదకాన్యసాధ్యప్రతియోగికాన్యసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నసకలవృత్తిత్వప్రతియోగికాభావస్యైవాభిప్రేతత్వాన్న తద్విరోధః ॥ వస్తుతస్తు ప్రమేయవాన్ ఘటాదిత్యాదౌ సమవాయసమ్బన్ధేన సాధ్యతాయాం సమవాయాన్యసాధ్యప్రతియోగికసమ్బన్ధాన్యసమ్బన్ధస్సమవాయసమ్బన్ధ ఏవ తదవచ్ఛిన్నసామాన్యవృత్తిత్వమప్రసిద్ధమేవేతి నోక్తరీత్యా ఆధేయతావిశేషణం సమ్యక్ కిన్తు సాధ్యతావచ్ఛేదకసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నత్వమేవ, తథా చ సత్తావాన్ సమవాయిత్వాదిత్యాదౌ అవ్యాప్తిమనుద్ధృత్యైవ వహ్నిమానిత్యాదినా దూషణాన్తరపరో గౌరవమిత్యన్తగ్రన్థ ఇత్యేవ సమ్యక్ ॥

పూర్వం బహువ్రీహివిగ్రహజన్యబోధవిషయస్య సాధ్యం యదధికరణానుయోగికభేదప్రతియోగ్యధికరణమిత్యేవంరూపస్య ప్రదర్శనానన్తరం సమాసాన్తరలబ్ధార్థం ప్రదర్శ్య పూర్వబహువ్రీహ్యర్థ ఏవ దీధితికృతా సాధ్యనిష్ఠేత్యాదినాఙ్గీకృతః । ఇదం తు బోధ్యమ్ । పూర్వబహువ్రీహ్యాత్మకసాధ్యసామానాధికరణ్యశబ్దస్య సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకాధికరణవృత్తిత్వమేవార్థః ఆద్యౌ విగ్రహార్థౌ తృతీయః సమాసాన్తరార్థశ్చ పరప్రత్యయార్థాః న తు లక్షణఘటకా ఇతి బోధ్యమ్ * అనిరూపకత్వమ్ * అనిరూపకత్వప్రతియోగినిరూపకత్వం,

ఆధేయతాత్వావచ్ఛేదే , ఆధేయతాత్వవ్యాపకం, తథాచ సాధ్యనిష్ఠాధేయతాత్వవ్యాపకనిరూపకత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదవన్నిరూపితవృత్తిత్వానధికరణత్వమితినిష్కర్షః, నచాధేయతాత్వం ఆధేయతాయామేవ వహ్న్యధికరణతారూపనిరూపకత్వంచ పర్వతాదావేవేతి వైయధికరణ్యాత్కథం వ్యాపకత్వమితివాచ్యం, స్వాశ్రయాధేయతాశ్రయత్వసంబన్ధేన ఆధేయతాత్వంవ్యాప్యం స్వనిరూపితవృత్తిత్వసంబన్ధేన నిరూపకత్వం వ్యాపకమితి వహ్న్యదిరూపసాధ్యాంతర్భావేణ వ్యాపకత్వోపపత్తేః, నచ సాధ్యనిష్ఠాధేయతాత్వస్య ద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నాధేయతాసాధారణస్య నిరుక్తసమ్బన్ధేనజలె సత్త్వాత్తత్రోక్తసంబన్ధేన వహ్న్యధికరణత్వరూపనిరూపకత్వాసంభవః యదిచ ద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నాధేయతానిరూపితాధికరణత్వరూపస్య హ్రదాదిసాధారణనిరూపకత్వస్య తాదృశాధేయతాత్వవ్యాపకతయా గుణాదేరేవ తదవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదవత్త్వేననావ్యాప్తిస్తదాతుల్యయుక్త్యాధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదావతివ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ఆధేయతాత్వవ్యాప్యత్వస్యాపి నిరూపకతాయాం నివేశ్యత్వాత్ ఆధేయతాత్వవ్యాప్యత్వంచ సాధ్యానుయోగికత్వవిశిష్టస్వాశ్రయాశ్రయత్వసంబంధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకాధేయతాత్వాభావవతి స్వనిరూపితవృత్తిత్వసంబన్ధేన అవృత్తిత్వం స్వాశ్రయనిరూపితాధేయతాప్రవేశే వహ్నిసమానాధికరణద్రవ్యాంతరేవ్యాప్యత్వభంగప్రసంగః, నచైవమపి వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావవ్యాప్తిః వహ్న్యధికరణయావన్మాత్రనిష్ఠవహ్న్యధికరణతారూపనిరూపకతాయా వహ్నినిష్ఠశైవాలాదిసాధారణద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నాధేయతాత్వవ్యాపకత్వాసంభవాత్, ద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్ననిరూపకతాయాశ్చ తాదృశాధేయతాత్వావ్యాప్యత్వాదితివాచ్యం, సాధ్యానుయోగికత్వవిశిష్టస్వాశ్రయాశ్రయత్వసంబన్ధేన సాధ్యనిష్ఠాధేయతాత్వాధికరణనిష్ఠాభావప్రతియోగిత్వరూప తాదృశాధేయతాత్వవ్యాపకత్వనివేశాత్, అస్త్వేవమభావే సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వనివేశేగౌరవాభిధానమసంగతం సమనైయత్యప్రవేశమపేక్ష్యలాఘవాత్, అత్రేదంసమాధానమాకలయామః ॥ వృక్షవృత్త్యాధేయతావిశేషాభావస్య సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వాదవ్యాప్తిః, నచ నిరూపకతాసంబన్ధేన అధికరణవదభావఃప్రవేశ్య ఇతివాచ్యం, తథాసతిసంయుక్తత్వసమవేతత్వయోః నిరూపకతాయాఏకజాతీయత్వేన ఆధేయతాయాంసాధ్య

తావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వవిశేషణవైయర్థ్యాత్, సాధ్యతావచ్ఛేదక తదితరసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతయోర్వ్యభిచారనిరూపకాధికరణవృత్తిత్వేన తదభావస్య సాధ్యసత్త్వేనాతివ్యాప్త్యాపత్తేశ్చ, తత్తన్నిరూపకతాత్వేన సంసర్గత్వం తు విశేషరూపేణ సంబంధత్వాపత్తిపరాహతమ్, నచసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతాత్వావచ్ఛిన్నత్వం ప్రతియోగితావిశేషణమితివాచ్యం, ఏవమపి పూర్వక్షణవృత్తిత్వవిశిష్టపర్వతసంయుక్తత్వాభావమాదాయావ్యాప్తేః, న చాధారవేయ్యాప్యవృత్తిత్వం నిరవచ్ఛిన్నవిశేషణతాసంబన్ధేన వ్యాపకత్వం వా నివేశ్యమితివాచ్యం, ఏవమపి ఘటపర్వతసంయుక్తత్వోభయాభావావారణాత్, న చ ప్రతియోగివైయధికరణ్యాఘటిత సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వోపాదానాదుక్తాభావద్వయనిరాస ఇతివాచ్యం, తథాపివిరుద్ధహ్రదపర్వతసంయుక్తత్వోభయాభావావారణాత్ తస్య కేవలాన్వయిత్వేన తదభావాసత్త్వాదితి, నచ తదవారణేపి నక్షతిః పర్యాప్తిసంబన్ధేన తదవచ్ఛేదకతాయా ఉభయత్రైవ సత్త్వాత్తదుభయావృత్తిత్వస్య ధూమేసంభవేనావ్యాప్త్యసత్త్వాదితివాచ్యమ్, ఉభయపర్యాప్తేః ప్రత్యేకపర్యాప్తినియతత్వాత్, అతస్సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతాసామాన్యవృత్తిత్వం ప్రతియోగితావిశేషణమావశ్యకం తచ్చావచ్ఛేదకతాఘటక నిరూపకత్వరూపసంబంధనిరూపక తాదృశసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతాత్వవ్యాపకత్వమితినాసంభవః, స్వప్రతియోగ్యసామానాధికరణ్యంచాభావవిశేషణమితిపూర్వక్షణవృత్తిత్వవిశిష్టపర్వతసంయుక్తత్వాద్యభావనిరాసః, తథాచసాధ్యనిష్ఠభేదప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వమేవ సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకత్వమితి వ్యాపకతాదళీయసత్త్వేవ్యధికవిశేషణసత్త్వాద్గౌరవాభాససంగతిరనపవాదైవేతికృతబుద్ధయోవిదాంకుర్వంతు, అత్రేదంబోధ్యమ్, సమనైయత్యనివేశం తత్ర పరంపరాభేదానాం సంబంధత్వంచాపేక్ష్య ద్రవ్యత్వావచ్ఛిన్నాధేయతావారణాయ, సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాప్యధర్మాన్తరావచ్ఛిన్నసాధ్యనిష్ఠాధేయత్వాంతరనిష్ఠన్యూనవృత్తితానిరూపకాధేయతాన్యత్వం సాధ్యనిష్ఠాధేయతావిశేషణం తత్తద్వహ్నిత్వావచ్ఛిన్నాధేయతామాదాయావ్యాప్తివారణాయానవచ్ఛిన్నాంతమంతర విశేషణంఏతద్రూపాదిసాధ్యకేతత్తత్క్షణావచ్ఛిన్నైతద్రూపత్వావచ్ఛిన్నాధేయతానామేవప్రసిద్ధిః, సాధ్యనిష్ఠాధేయతాత్వావచ్ఛేదేనైతద్వ్యాప్యవ్యక్తిత్రైవ తా

ధ్యనిష్ఠాధేయతాత్వావచ్ఛేదేన వివక్షణీయం । తేన వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ మహానసాదేః పర్వతీయవహ్నినిష్ఠాధేయత్వానిరూపకత్వేఽపి నావ్యాప్తిః । ఏవం సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వేనాధేయతా నివేశనీయా। తేన అయమాత్మా ఆత్మమహాకాలాన్యతరత్వాదిత్యాదౌ కాలస్య కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నా-

---

త్పర్యం సాధ్యనిష్ఠతాదృశాధేయతానిరూపకత్వసామాన్యాభావశ్చ నివేశ్యః, అథవా సాధ్యతావచ్ఛేదకసమనియతాధేయతైవ నివేశ్యా భంగీభేదలాభాయైవేత్యాలఘుతలేప్యాభాసప్రకారేయథాశ్రుతదీధిత్యనుసారేణ గౌరవాభిధానం, అథవా సాధ్యనిష్ఠాధేయతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నాధేయతాన్యత్వం సాధ్యనిష్ఠాధేయతాత్వావచ్ఛేదేనేత్యేతల్లభ్యం, అవచ్ఛేదకానవచ్ఛిన్నేత్యత్ర పర్యాప్త్యనుపాదానాత్ సత్తాత్వావచ్ఛిన్నాధేయతాయాః సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతయా క్వచిదవ్యభిచారితేతి పఙ్క్తిసంగతిః తదతివ్యాప్తివారణాయ పర్యాప్త్యుపాదానే తు నఞ్ద్వయవైయర్థ్యాత్ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వోపాదానే నాయం దోష ఇత్యగ్రిమగ్రంథసంగతిః, నచ సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధేయతాయా ఉపాదానేపి పర్యాప్త్యుపాదానానుపాదానాభ్యాం పఙ్క్తిగ్రంథాసంగచ్ఛతే ఏవేతి వాచ్యం, తథాసతి సాధ్యనిష్ఠత్వపరిత్యాగేనోదక్షరతాపత్తేః, ఏతత్సర్వమవచ్ఛేదకభేదాదాధేయతాభేదమభ్యుపేత్య॥ వస్తుతస్తు, సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకం యద్యత్తత్తద్భేదకూటఏవనివేశ్యః అన్యథాఽధికరణభేదేనైవ నిరూపకతానాం భేదాద్వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదావవ్యాప్తేః ఏవంచ నిరూపకతాభేదేనైవాధేయతానాం భేదాత్సాధ్యేతరవృత్త్యాధేయతానాం లక్షణాఘటకత్వాదేవ న దోషః సాధ్యనిష్ఠాధేయతాత్వావచ్ఛేదేనేత్యస్యాప్యత్రైవ తాత్పర్యం, ఏవంచ తత్ర సమనైయత్యాదివివక్షణం సర్వం వ్యర్థమేవ, ఏతేన సాధ్యతావచ్ఛేదకవ్యాపకాభావప్రతియోగ్యాధేయతానిరూపకాధికరణవృత్తిత్వానధికరణత్వే తాత్పర్యమిత్యపాస్తం । సత్తావాన్ సమవాయిత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తితాదవస్థ్యాచ్చ, అథవా సాధ్యనిరూపితనిరూపకత్వాభావే తాదృశనిరూపకభేదే వా తత్తాత్పర్యం ద్వితీయే సాధ్యేన రూపేణాధికరణభేద ఇతి నాభేద ఇతి శివం॥ అత్ర సమానాధికరణపదే అధికరణపదద్వయమపి ఆధేయతానిరూపకపరం తత్ర మధ్యే నఞ్ప్రవేశే ఆధేయత్వానిరూపకవృత్తిత్వలాభస్సంభవాత్ నతు ఆధేయత్వాని

త్వనిష్ఠా ధేయతానిరూపకత్వేపి నాతివ్యాప్తిః ॥ తాదృశాధేయత్వానిరూపకే త్యత్రాధికరణత్వమవివక్షితం తదనిరూపకత్వమాత్రం నివిష్టం । ప్రథమతో ద్రవ్యం సత్త్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తేరాశంకితతయా వ్యభిచారిసామాన్యే ఏవాతివ్యాప్తిముద్ధరతి * సాధ్యవద్భిన్నస్యేతి * వ్యభిచారనిరూపకాధికరణస్యేత్యర్థః ॥ అత్రాధికరణవృత్తిత్వం హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేనవాచ్యం అన్యథా వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకస్యావయవాదౌ ధూమాదేస్సమవాయేనవృత్తేరవ్యాప్త్యాపత్తేః, ఇత్థంచసత్తావాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిః

రూపకాధికరణవృత్తిత్వలాభః మధ్యమాధికరణలాభకాసత్త్వాత్ నచాధేయతానిరూపకాధికరణం తదర్థః, తథాప్యనిరూపకాధికరణతావదిత్యనభిధాయైవమభిధానేన క్లిష్టైవేత్యాలోచ్య అధికరణస్య లక్షణాఘటకత్వమాహ * తాదృశేతి * యత్తుసాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకత్వవదన్యత్వప్రవేశేఽసంభవః ఆధేయత్వాధికరణత్వయోరధికరణత్వాంతర్భావేనైవావశ్యకనిరూప్యనిరూపకభావవ్యవహారోపపత్తౌ సాధ్యవతస్సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకత్వాంతరేమానాభావాదిత్యధికరణపదం । తథాచ తాదృశాధేయతా నిరూపకాధికరణత్వావచ్ఛిన్నభేదనివేశాన్నదోషఇతి, తన్న, అధికరణమాధేయతానిరూపకమితి ముఖ్యవ్యవహారానురోధేన నిరూపకత్వాంతరస్వీకారస్య సర్వాభిమతత్వాత్, యదపి అధికరణనిష్ఠనిరూపకత్వాంతరోపగమేపి వహ్నిమాన్ పర్వతితదధికరణత్వే తదన్యతరత్వాదిత్యాదౌ హేతుమతస్సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకత్వాదతివ్యాప్తేరధికరణపదం విలక్షణాధికరణనిష్ఠనిరూపకత్వలాభార్థం నచ తాదృశాధేయతానిరూపకం యదధికరణమితియోజనమేతి, తత్తుచ్ఛతరమ్, అధికరణతాసాధారణనిరూపకత్వత్వే మానాభావాత్ విశిష్యాధికరణనిష్ఠనిరూపకత్వవిశేషస్యైవలబ్ధత్వాత్ అన్యథా అధికరణపదపూరణాపత్తేః. నచ తాదృశనిరూపకభేదకూటలాభార్థమధికరణపదమితియుజ్యతే, తల్లాభస్యనఞ్జ్ఞాతాధీనత్వాత్, నాపి అధికరణపదార్థతావచ్ఛేదకాధికరణత్వే సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వానిరూపకత్వాన్వయార్థమధికరణపదం అసంభవాపత్తేః, సాధ్యవద్భిన్నస్యేతి పఞ్చమ్యా కథనముత్తరలక్షణేతివ్యాప్తినిరాససూచకం * సమవాయేనేతి * యత్కించిత్సంబన్ధేనవృత్తిత్వోక్తౌచాతివ్యాప్తిద్రవ్యత్వవ్యాప్య, హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతాసంబన్ధేన సాధ్య

సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వానిరూపకాధికరణే సామాన్యాదౌ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధాత్మక సమవాయాదినావృత్తేరప్రసిద్ధేః ఏవం ద్రవ్యం విశిష్టసత్త్వాదిత్యాదౌ విశిష్టసత్త్వాదేస్సత్త్వాద్యనతిరిక్తతయా సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వానిరూపకాధికరణ గుణాదివృత్తిత్వానధికరణత్వాసంభవాత్ అవ్యాప్తిరిత్యతో నిష్కృష్టార్థమాహ * సాధ్యనిష్ఠేతి * అత్రాపిపూర్వదోషవారణాయసాధ్యతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వేనాధేయత్వం విశేషణీయం ఏవమధికరణత్వమప్యవివక్షితం తాదృశాధేయత్వానిరూపకత్వవ్యాపకత్వైవాభావేనివేశనీయా తాదృశాధేయత్వానిరూపకవృత్తిత్వమాత్రనివేశే ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదౌ వహ్న్యధికరణత్వసామాన్యాభావస్య ధూమనిష్ఠాధేయత్వానిరూపకహ్రదాదివృత్తిత్వాదతివ్యాప్తిరిత్యతో వ్యాపకతానివేశః । వ్యాపకత్వంచతద్వన్నిష్ఠాన్యోన్యాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వం నతు తద్వన్నిష్ఠాత్యంతాభావాప్రతియోగిత్వం సర్వస్యైవ తథావిధద్విత్వావచ్ఛిన్నాభావప్రతియోగితయాతదప్రసిద్ధేః నవాతద్వన్నిష్ఠాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకధర్మవత్త్వం తాదృశాభావ ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకీభూతాభావత్వాదిక మాదాయవహ్న్యధికరణత్వ సామాన్యాభావస్యాపి ధూమానధికరణత్వవ్యాపకతయాఽతివ్యాప్త్యాపత్తేః। అనవచ్ఛేదకత్వంచావచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యనధికరణత్వం । అతఉభయావచ్ఛేదమాదాయనదోషః అథవాయదధికరణతాసామాన్యాభావత్వం సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వానిరూపకవృత్త్య

నిష్ఠాధేయత్వానిరూపకాధికరణాభావస్య హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధాన్యహేతుప్రతియోగికసంబంధాన్యసంబంధావచ్ఛిన్నతాదృశవృత్తిత్వాభావస్యవా నివేశేత్యాహ * ఏవమితి * వ్యాపకత్వంచేతి * భేదత్వమఖండోపాధిరితినప్రతియోగితావచ్ఛేదకసంబంధనివేశః, అవచ్ఛేదకత్వం స్వరూపసంబంధేన నివేశ్యం తేన హేత్వధికరణత్వాభావస్య విషయితాసంబంధేనావచ్ఛేదకత్వేపినావ్యాప్తిః, తదయోగోళకభేదవాన్ తద్భిన్నఘటదండాదిత్యాదౌ కాలికాదిసంబంధేనహేత్వధికరణత్వాభావత్వవిశిష్టరూపధ్వంసాదేస్సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వానిరూపకత్వవ్యాపకతయాఽతివ్యాప్తిః అతో హేత్వధికరణత్వాభావత్వవైశిష్ట్యం స్వరూపసంబంధేన నివేశ్యమితితు నశంక్యం, తథాపి హేత్వధికరణత్వాభావస్యావ్యాపకత్వాత్, నను ఏతద్వృక్షత్వవాన్ కపిసంయోగాదిత్యాదౌ హేత్వధికరణత్వాభావాదేః కేవలాన్వయిత్వాదతివ్యాప్తిరిత్యతఆహ * అథవేతి * ఇదంతుబోధ్యం, తత్సమానాధి

త్యంతాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకంతత్త్వమేవసముదాయార్థః ॥ అతోఽ
భావత్వాదినా వ్యాపకత్వమాదాయనదోషః అధికరణతాచ హేతుతావచ్ఛేద
కసంబంధావచ్ఛిన్నాగ్రాహ్యా । తేన వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ వహ్న్య
నధికరణధూమావయవాదౌ ధూమాధికరణత్వ సామాన్యాభావసత్త్వేపినక్ష
తిః । ధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదౌ యత్కించిద్వహ్న్యధికరణతాభావస్య
ధూమానధికరణత్వవ్యాపకతయాఽతివ్యాప్తివారణాయ సామాన్యపదమ్ । త
థాచ తాదృశాధేయత్వానిరూపకత్వ వ్యాపకాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకం
యద్రూపావచ్ఛిన్నాధికరణతాత్వం యద్రూపావచ్ఛిన్నాధికరణతాత్వావచ్ఛి
న్నాభావత్వంవాతాదృశాధేయత్వానిరూపకత్వవ్యాపకతావచ్ఛేదకం తద్రూప
వత్త్వమితి ఫలితార్థః । తేనధూమానధికరణత్వవ్యాపకీభూత వహ్న్యధికరణ
త్వ ధూమాధికరణత్వోభయసామాన్యాభావ ప్రతియోగితాయాః వహ్న్యధిక
రణత్వసామాన్యనిష్ఠత్వేపి నాతివ్యాప్తిః యదధికరణతామాత్రనివేశేద్రవ్యంవిశి
ష్టసత్త్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిఃద్రవ్యత్వానధికరణగుణాదౌ హేత్వధికరణతాత్వా
వచ్ఛిన్నాభావాసత్త్వాదతోయద్రూపావచ్ఛిన్నేతి।

కరణభేదప్రతియోగితానిరూపితనిరవచ్ఛిన్నవిశేషణతాసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛే
దకతాశూన్యత్వేసతి నిరవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వం వ్యాపకత్వం నిరవచ్ఛిన్నవృత్తిత్వో
పాదానాజ్జన్యజ్ఞానవిషయత్వరూపవ్యభిచారి హేత్వధికరణత్వాభావస్య నిరుక్త
వ్యాపకత్వేపినక్షతిః, వ్యాపకీభూతాభావప్రతియోగ్యధికరణతానివేశస్థానేవ్యా
పకీభూతభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకాధికరణతానివేశోవా, తథాచ అత్యంతాభా
వఘటితవ్యాపకత్వపరిష్కారోఽనాదేయఇతి, హేత్వధికరణతాత్వవ్యాపకప్రతి
యోగితాకత్వంనిరస్యతి * తథాచేతి * తాదృశేతి * వ్యాపకాభావప్రతియోగి
తాయామధికరణతానిష్ఠాయాం నిరూపకతాసంబన్ధేనావచ్ఛేదకతాయా అవచ్ఛే
దకహేతుతావచ్ఛేదకవత్త్వస్య వాచ్యతయానవిశిష్టపరామర్శానుపపత్తిః * య
ద్రూపేతి * యద్రూపావచ్ఛిన్నాధికరణతాప్రతియోగికాభావస్య వహ్న్యధి
కరణత్వగగనోభయాభావాదిసాధారణతయాఽతివ్యాప్తిఃతదవచ్ఛిన్నాభావాప్ర
సిద్ధేరతః తథానోక్తం, తాదృశానిరూపకాధికరణవృత్త్యభావప్రతియోగితా
యాం స్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వసంబన్ధేన అనవచ్ఛేదకీభూతాధికరణతా

హేత్వభావస్య వ్యాపకతా నివేశే వ్యాపకతాశరీరే హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన తద్వన్నిష్ఠత్వం నివేశ్యం అన్యథా వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ సాధ్యనిష్ఠాధేయతా నిరూపకాధికరణే హ్రదాదౌ ధూమాత్మకాభావస్య కాలికసంబన్ధేన వృత్తేరవ్యాప్త్యాపత్తేః తథా చ సతి సత్తావాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదావవ్యాప్తిః సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకాధికరణే హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేనవృత్తేరప్రసిద్ధేః। అతో హేత్వధికరణత్వాభావస్య వ్యాపకతాఘటితమేవలక్షణం కృతం తథా చాధికరణతాయాః విశేషణతావిశేషేణ వృత్తిమత్తయా తేన సంబన్ధేన తద్వన్నిష్ఠత్వం నివేశ్యమతో న దోషః। పూర్వకల్పపరిత్యాగే బీజమాహ * తేనేతి * న దోష ఇతి * సామాన్యాదౌ హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేనవృత్తేరప్రసిద్ధావపి తత్సంబన్ధావచ్ఛిన్నాయాః ద్రవ్యత్వాధికరణతాయాః అప్రసిద్ధాయాః అభావస్య సాధ్యానధికరణత్వవ్యాపకత్వాదితి భావః। సాధ్యవైయధికరణ్యస్య నిరుక్తార్థకత్వే పౌనరుక్త్యమతస్తద్వ్యాచష్టే * సాధ్యేతి * నను మూలే తదుభయమపి సాధ్యానధికరణానధికరణత్వమిత్యనేనోక్తలక్షణద్వయానువాదో సంగతః అసామానాధికరణ్య వైయధికరణ్యయోరధికరణతాద్వయఘటితత్వేన

నిరూపకతావచ్ఛేదకం స్వావచ్ఛిన్నాధికరణతాత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వసంబన్ధేన అనవచ్ఛేదకం వా యద్ధేతుతావచ్ఛేదకం తద్వత్త్వమర్థ ఇతి న విశిష్టపరామర్శానుపపత్తిః * హేత్వభావస్యేతి * స్వామిత్వాదివృత్త్యనియామకసంబన్ధేన న హేతుతా తత్ర ధనాదిసంబన్ధస్య వ్యాప్యతయైవోపపత్తేః, వహ్న్యాదేస్సాధ్యతాయాం ధూమాదేస్సంయోగేన హేతుతాయాం వ్యాప్త్యుపగమేపి న క్షతిః, తత్ర పక్షధర్మతావిరహాదేవ పరామర్శస్యాప్రమాత్వసంభవాదితి భావః, హేత్వభావే ప్రతియోగివైయధికరణ్యాసత్త్వేన వ్యాపకతాఘటకాభావస్య హేతుమత్తాగ్రహవిరోధితానియామకసంబన్ధావచ్ఛిన్నప్రతియోగితానివేశమాహ * అన్యథేతి * కృతమితి * అధికరణతాఘటకసంబన్ధితా తాదాత్మ్యసంబన్ధేన సాధ్యతాయామివ తాదాత్మ్యేన సాధనతాయామపి వ్యాప్త్యనంగీకారాత్ * నిరుక్తార్థకత్వ ఇతి * సాధ్యం వ్యధికరణం యస్యేతి విగ్రహః వ్యధికరణమితి బహువ్రీహిరూపోత్తరపదఘటితః తత్ర విభిన్నం అధికరణభిన్నం ఆధేయతానిరూపకభిన్నం అధికరణం యస్యేతి విగ్రహాత్ యదాధేయ

తాదృశలక్షణయోరధికరణతాత్రయఘటితత్వాదనువాదే చాధికరణతాద్వయమాత్రస్యనివేశాదిత్యతో మూలం సంగమయతి * చరమాధికరణత్వాంశస్యేతి * అనతిప్రయోజనకతయేతి * అనధికరణత్వస్యాధికరణత్వాభావరూపతయా శేషఘటకాధికరణత్వాంశం పరిత్యజ్య సాధ్యాసామానాధికరణ్యాభావ సాధ్యవైయధికరణ్యాభావనివేశే నైవోపపత్తేరితి భావః । అసామానాధికరణ్యాద్యధికరణత్వాభావస్యాఖండస్య సామానాధికరణ్యాద్యభావాఘటితతయా న వైయర్థ్యమిత్యనతిప్రయోజనకతయేత్యుక్తం * తమపహాయ * చరమాధికరణత్వాంశం పరిత్యజ్య * ద్వయం * సాధ్యాసామానాధికరణ్యాభావ సాధ్యవైయధికరణ్యాభావరూప నిష్కృష్టలక్షణార్థద్వయం । సాధ్యానధికరణానధికరణత్వమిత్యనేన సత్తావాద్రవ్యత్వాదిత్యాద్యవ్యాప్తివారణాయ వివక్షితస్య ప్రథమలక్షణ నిష్కృష్టార్థస్య కథంచిదపి ప్రతిపాదనాసంభవాత్తదనువాదకతానుపపన్నేతి యథాశ్రుతార్థానువాదపరతయా సంగమయితుమనువదనీయ లక్షణార్థద్వయమాహ ॥ * సాధ్యేత్యాదేరితి * లక్షణద్వయస్య క్రమేణేతి శేషః ॥ తత్త్వాభావ ఇత్యంతేన ప్రథమలక్షణార్థకథనం । ఏవంచ సాధ్యాధికరణానధికరణశబ్దేన సాధ్యం యదధికరణానధికరణకం తదభిధ్యతే । తదుత్తరత్వప్రత్యయేన తత్త్వం సాధ్యపదోత్తరసన్నివిష్టనఞా తదభావః ప్రత్యాయ్యత ఇతి ప్రథమలక్షణార్థబోధకత్వం

తానిరూపకత్వావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకభేదవదధికరణం ప్రతీయతే వ్యధికరణమితిసమాసాత్తు అధికరణనిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూత నిరూపకతాకాధేయతావాన్ బుధ్యత ఇతి శేషమగ్రిమరీత్యా ద్రష్టవ్యం * సాధ్యేతీతి * విభిన్నమధికరణం యస్య తత్ వ్యధికరణం తస్య భావస్తత్త్వం సాధ్యాద్వైయధికరణ్యం సాధ్యవైయధికరణ్యం సాధ్యపదస్య సాధ్యాధికరణే లక్షణేతి సాధ్యానధికరణవృత్తిత్వలాభః, దీధితౌ ఏకోక్త్యేత్యనేన తదుభయమపి తదుభయశబ్దప్రతిపాద్యమపి సాధ్యానధికరణానధికరణత్వశబ్దప్రతిపాద్యమిత్యర్థాత్ అనువాద్యత్వలాభః, నచానువాదార్థదూషణేపి పురోవాదార్థో నిర్దుష్ట ఏవేతి వాచ్యం, సమనియతానువాదార్థముఖస్య పురోవాదార్థముఖానన్యత్వాత్ * ప్రథమలక్షణేతి * సాధ్యానధికరణం అనధికరణం యస్యేతి న విగ్రహః యేన యథా అసాధ్యాని సాధ్యవిరోధీనీతి పూర్వపదార్థతావచ్ఛేదకసాధ్యవిరోధవ్యాపకత్వలా

సాధ్యానధికరణానధికరణత్వమిత్యస్య । నచ సాధ్యాధికరణానధికరణత్వపదేన నఞ్సమాసేసస్యైవ తదర్థాభావో నఞా ప్రత్యాయయితుం శక్యతే తథాచ సాధ్యపదోత్తరం నఞ్పాఠోఽసంభవీ సమస్యమానపూర్వనిపతితస్యైవ నఞస్సాధుత్వాత్

భః తథేహాపి తాదృశసాధ్యవద్భేదవ్యాపకత్వలాభ ఆశంక్యేత తథాసతి అనధికరణమితి ప్రాథమికసమాసాసంభవాదిత్యనేన విరోధాత్, కింతు సాధ్యానధికరణమధికరణం యస్యేత్యేవ, నచైవమపి పశ్చాన్నఞ్సమాసే వక్ష్యమాణరీత్యా నఞో మధ్యనివేశాద్యదధికరణత్వాభావలాభస్సంభవతి, నఞో మధ్యనివేశేపి భావప్రత్యయాంతబహువ్రీహ్యర్థీభూతతథావిధాధేయత్వేనైవ తదన్వయాత్ నత్వధికరణతయా నఞో యద్ధర్మావచ్ఛిన్నోపస్థాపకపదసమభివ్యాహారస్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నప్రతియోగితాకత్వేనాభావబోధకత్వవ్యుత్పత్తేః, తేన దర్శితసమాస ఏవ ప్రథమాధికరణపదస్యాధేయతానిరూపకార్థత్వముపగమ్య సత్త్వవాన్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదిస్థలీయావ్యాప్తివారకార్థసంభవాత్ప్రథమేత్యసంగతమితి న శంక్యం అథ తర్కాలంకారమతే అనధికరణమితి ప్రాథమికసమాసః కథంచిత్సంభవతీతిచేత్ తదా పురోవాదరీత్యైవేదృశస్థ అనువాదత్వనియమః, తత్ర ప్రథమే పురోవాదస్య బహువ్రీహిగర్భబహువ్రీహిత్వాత్తత్పురుషగర్భబహువ్రీహిత్వమనువాదస్య న యుజ్యతే బహువ్రీహిగర్భబహువ్రీహిత్వేతు న సత్త్వవాన్ జాతేరిత్యాదావవ్యాప్తివారకార్థప్రతిపత్తిః, ద్వితీయేచ పురోవాదపదస్య తత్పురుషగర్భబహువ్రీహిత్వాదనువాదత్వం, తత్ర పురోవాదస్య తథావిధ నఞ్సమాసాగర్భబహువ్రీహిత్వేప్యనువాదస్య తథావిధనఞ్సమాసగర్భబహువ్రీహిత్వావశ్యమేన సత్త్వవాన్ జాతేరిత్యాదావవ్యాప్తివారకార్థలాభ ఇతి ప్రథమేత్యుపాదానం భవతి విశేషకం, నను తస్య అనువాదపుచ్ఛస్య పురోవాదపుచ్ఛసాజాత్యేపచ్ఛదూషణత్వభ్రమస్స్యాత్ దూషణానౌపయికాభిధానేన నిగ్రహ ఇతి తదవిక్షా తన్మతేసు నచైవ, స్వమతేచ ప్రథమేత్యుపలక్షణం ద్వితీయేపి ద్రష్టవ్యమితి సాధ్యవదధికరణానధికరణం యస్యేతి విగ్రహే అధికరణమధికరణమాధేయతానిరూపకం యస్యేతి సమస్య నఞ్సమాసరూపముత్తరపదం తత్రోత్తరపదస్య స... వ్యుత్పత్తికార్థాబోధకతయా నఞో మధ్యనివేశస్యాసాధుత్వమేవేత్యన్యత్ర శంక... ...స్థలే... సాధ్యాధికరణానధికరణత్వస్యాభావః సాధ్యానధికరణానధికరణత...

అన్యథా అచిత్రగురిత్యాదావచిత్రాదిపదోత్తరమపి నఞ్ నిపాతాపత్తేరితి వాచ్యం। ససంబన్ధికార్థబోధకోత్తరపదఘటితసముదాయమేవ సమం నఞ్ సమాసస్థలే నఞో మధ్యనివేశస్యాపి సాధుత్వసంపాదకత్వాత్ అన్యథా ఘటానధికరణత్వం సాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వమిత్యాదౌ ఘటాధికరణత్వాభావసాధ్యాభావవద్వృత్తిత్వాభావప్రత్యయానుపపత్తేః। నహి తత్రానధికరణత్వాదిపదానాం ఘటాదిపదైస్సమాసే తాదృశార్థప్రతీతిరుపపద్యతే అనధికరణత్వపదాదిజన్యప్రతీతివిశేష్యభూతాభావేన సమమేవ ఘటాదిసంసర్గభానాత్ సమస్యమానపదప్రతిపాద్యతావచ్ఛేదకకోటినివిష్టేనాపరపదార్థాన్వయే రాజపురుషాదన్య ఇత్యర్థే రాజాపురుష ఇత్యాది సమాసాపత్తేః। ఏవం నఞర్థాన్వయితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాభావస్యైవ బోధనాదధికరణసామాన్యభేదవానేవానధికరణపదార్థస్స్యాత్ తస్య చాప్రసిద్ధ్యా నఞ్పదాధికరణపదయోః ప్రాథమికసమా-

---

మితి నఞోऽవ్యయీభావసమాసః * ససంబన్ధికత్వం * నిత్యసాకాంక్షత్వం, విద్యమానో నియతః సంబంధీ యస్యేత్యర్థాత్, సంబన్ధిత్వం, జిజ్ఞాస్యత్వం సంబన్ధోపస్థితినియతోపస్థితికత్వం వా చైత్రస్య భార్యేత్యాదౌ భార్యాత్వాదౌ ఘటానధికరణమిత్యాదౌ అధికరణపదార్థైకదేశాత్మనః భావప్రత్యయార్థాదేశ్చ త్ర ఘటాద్యన్వయాత్ * మధ్యనివేశః * ససంబన్ధికార్థబోధకపదాత్పూర్వం స్థానం, జగదీశమతం నిరాకరోతి * నహీతి * ఘటానధీతి * ఘటస్యానధికరణమితి త్రిపదసమాసస్తు న అనుశాసనాభావాత్ * తాదృశార్థః * ఘటాధికరణత్వాభావః * ఘటాదిసంసర్గభానాదితి * నత్వధికరణాదినేతి నాభిమతలాభః * సమస్యేతి * అనధికరణత్వాదిపదప్రతిపాద్యతావచ్ఛేదకం ప్రకృతేऽధికరణత్వాభావత్వాదితి * రాజాపురుష ఇతి * రాజ్ఞః అపురుష ఇతి విగ్రహః। ఏతేన నాధికరణమనధికరణం ఘటస్యానధికరణం ఘటానధికరణం తత్రాధికరణపదస్య ఘటాధికరణే లక్షణా ఘటపదం తాత్పర్యగ్రాహకమిత్యపాస్తం; తథా సతి పురుషపదస్య రాజపురుషే లక్షణా రాజపదం తాత్పర్యగ్రాహకమిత్యస్యాపి సువచత్వాత్ * అప్రసిద్ధ్యేతి * ఏతేన శబ్దశాస్త్రప్రణేతాపి కటాక్షితః। న చ శశశృంగాదిశబ్దవదయమపి సమాసః "అత్యంతాసత్యపి హ్యర్థే జ్ఞానం శబ్దః కరోతి హీతి న్యాయాదితి వాచ్యం, తత్ర జ్ఞానశబ్దేనాన్యథాఖ్యాతేరుక్తత్వాత్ ఇ

సాసంభవాచ్చేతి । సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకాధికరణవృత్తిత్వాభావరూపః ప్రథమలక్షణస్య నిష్కృష్టయథాశ్రుతార్థోఽపి సాధ్యానధికరణానధికరణత్వశబ్దేన ప్రతిపాద్యతే। తథాహి । ఆధేయతానిరూపకార్థక చరమాధికరణపదఘటితేన అధికరణానధికరణపదేన అధికరణమనధికరణం ఆధేయత్వా నిరూపకం యస్యేతి వ్యుత్పత్త్యా అధికరణనిష్ఠభేద ప్రతియోగితా వచ్ఛేదకనిరూపకతాకాధేయతావత్త్వ నాన్యపదార్థోఽబోధ్యతే । బహువ్రీహౌ విగ్రహవాక్యాద్యాదృశ విశేషణవిశేష్యభావాపన్నస్యబోధః తద్విపరీతవిశేషణవిశేష్యభావాపన్నస్య సమాసేనప్రత్యయాత్ । చిత్రాగ్వస్యేతి విగ్రహవాక్యాత్ యత్పదార్థసంబంధిత్వేన చిత్రగోః చిత్రగురిత్యతః చిత్రగోనిష్ఠసంబంధ ప్రతియోగిత్వేన యత్పదార్థస్యబోధాత్ । ప్రకృతస్థలేచ విగ్రహవాక్యాదన్యపదార్థనిష్ఠాధేయతా నిరూపకత్వావచ్ఛిన్నభేదవత్త్వేనాధికరణప్రతీతేః । ఏవంచసాధ్యంయస్యాధికరణానధికరణం యదధికరణనిష్ఠభేదప్రతియోగితావచ్ఛేదకీభూత నిరూపకతాకాధేయతావదితివ్యుత్పత్త్యా సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకత్వావచ్ఛిన్నభేదవదధికరణవృత్తిత్వం సాధ్యాధికరణానధికరణత్వశబ్దేన ప్రత్యాయ్యతే తదభావస్సాధ్యవదుత్తరనఞ్పదఘటిత తద్వాక్యేనేతి । ద్వితీయలక్షణార్థమాహ * సాధ్యస్యేతి * తథాచసాధ్యానధికరణం అధికరణం అ

హ ప్రమాణసమాసస్యాసంభవోక్తేః అప్రమాణసమాసగర్భసమానప్రామాణ్యస్యాదృష్టచరత్వాత్, అప్రసిద్ధార్థేఽపమంత్రానురోధేనవా తేషాం సూత్రప్రణయనం, నైతావతా తదనుపగంత్రానురోధేన నఞో మధ్యనివేశోఽనుమతః, న్యూనతాపత్తేః తేషాంపదఏవస్వాతంత్ర్యాత్, అతఏవోక్తంసాధుత్వేత్యాది, నను సాధ్యానధికరణేత్యాద్యనువాదస్య యదధికరణానధికరణం సాధ్యమిత్యాద్యర్థప్రతిపాదకత్వముక్తమసంగతం సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకాధికరణాప్రసిద్ధ్యాత్యగ్రిమహేత్వలగ్నకతాపత్తేః తస్య సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకత్వాద్యర్థాప్రతిపాదకతయా అప్రసిద్ధికథనస్యాకించిత్కరత్వాత్ అతస్తాదృశానువాదస్య తత్ప్రతిపాదకత్వం అధికరణానధికరణేతి వ్యాససమాసభేదేనపదద్వయోపాయబోధం దర్శయిత్వా సాధ్యాధికరణానధికరణేతి తచ్ఛబ్దేన పదద్వయోపాయబోధం క్రమేణ దర్శయన్నేవదర్శయతి * సాధ్యనిష్ఠేతి * వ్యుత్పత్త్యేతి * అధికరణంనా

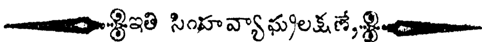
ధేయతానిరూపకం యస్యేతి వ్యుత్పత్త్యా సాధ్యానధికరణాధికరణత్వ శబ్దేన సాధ్యానధికరణావృత్తిత్వం ప్రత్యాయ్యతే తదభావో ద్వితీయనఞోతి ఉక్తశబ్దస్య ఏతదర్థానువాదకతేతి భావః । పూరణసంవలితం తత్రేతి గ్రంథం వ్యాచష్టే ॥ తత్రేత్యాదినా ॥ మూలే కేవలాన్వయిని వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ చావ్యాప్తౌ హేత్వకథనాత్ప్రథమలక్షణే కేవలాన్వయిన్యవ్యాప్తి హేతుం పూరయతి ॥ సాధ్యేత్యాదినా అప్రసిద్ధ్యేత్యంతేన ॥ సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకసామాన్యభేదనివేశాభిప్రాయేణేయమప్రసిద్ధిరభిహితా । యత్కించిన్నిరూపకభేదనివేశే చ తాదృశభేదవదధికరణే హేతోర్వృత్తేరవ్యాప్తిర్బోధ్యా । వక్ష్యమాణక్రమేణ నానావ్యక్తిసాధ్యకహేత్వంతరేప్యవ్యాప్తిసత్త్వాద్ధూమమాత్రే తత్కథనం మూలకృతో న్యూనతాసంపాదకమతో ధూమ ఇత్యస్యోపలక్షణత్వాభిప్రాయేణ పాఠమధృత్వైవ వ్యాచష్టే * నానావ్యక్తికేతి * అత్ర యథాసంభవమవ్యాప్తిర్బోధ్యా తేనైతద్వృత్తియావద్ద్రవ్యవానేతత్త్వాదిత్యాదౌ వక్ష్యమాణరీత్యా ఽవ్యాప్తివిరహేఽపి నక్షతిః । అత ఏవాగ్రే నానాధికరణకే సర్వత్రేతి వక్ష్యతి ॥ యదా

ధికరణం యస్యేతి త్రిపదబహువ్రీహిః అన్యథా అనధికరణపదేఽప్రసిద్ధ్యా ప్రథమికస్సమాసో న స్యాదితి న శంక్యమ్, సాధ్యపదాధికరణాధికరణపదయోర్బహువ్రీహ్యుత్తరం నఞ్సమాసేన నఞో మధ్యనివేశే సాధ్యానధికరణానధికరణశబ్దే తాత్పర్యాత్, అన్యపదార్థః ప్రకృతే సాధ్యరూపః * హేత్వకథనాదితి * సాధ్యాధికరణానధికరణ ఇతి శబ్దాభావాత్ * వక్ష్యమాణేతి * ఏతచ్చ యత్కిఞ్చిత్సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వానిరూపకత్వమభిప్రేత్య అన్యథాతదసంగతేర్దుర్వారత్వాత్ * యథాసంభవమితి * నానావ్యక్తిసాధ్యకహేతుత్వసామానాధికరణ్యేనేత్యర్థః, అవచ్ఛేదకావచ్ఛేదేనాన్వయేబాధకమాహ * తేనేతి * యద్యపి శబ్దవాన్ గగనత్వాదిత్యాదావపి నావ్యాప్తిః తథాప్యగ్రిమమిథఃపదప్రయోజనం నతత్రేతి తత్త్యాగః * వక్ష్యమాణరీత్యా * ఏకసాధ్యవ్యక్తినిష్ఠాధేయత్వేత్యాదిరీత్యా * అత ఏవ * నానావ్యక్తిసాధ్యక ఇతి గ్రంథస్య సామానాధికరణ్యేనావ్యాప్తిపరత్వాదేవ, సర్వత్రేత్యనేన ద్వితీయలక్షణ ఏవావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన అవ్యాప్తిం వక్ష్యతి, అన్యథా అత్రాపి సర్వత్రేతి కిం న వదేదితి భావః, ఉద్దేశ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛేదేన విధేయాన్వయస్యౌత్సర్గికస్య రక్షణాయాహ * యద్వేతి *

సామాన్యోక్తిసాధ్యక ఇత్యస్య మిథో వ్యధికరణద్వయవృత్తిసాధ్యతావచ్ఛేదకక ఇత్య ర్థః । అత్రావ్యాప్తౌ హేతుంపూరయతి ॥ ఏకత్యాదినా ఇతీత్థంతేన ॥ అనయా రీత్యాఽవ్యాప్తిశ్చ యత్కించిత్సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకత్వావచ్ఛిన్నభేద ని వేశాభిప్రాయేణ । సాధ్యనిష్ఠాధేయతానిరూపకసామాన్యభేదనివేశేతు కేవలా న్వయిన్యవ్యాప్తిరేవదోషఇతిధ్యేయం * క్వచిదితి * పృథివ్యన్యత్వవిశిష్టద్రవ్య త్వవత్ ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ * అతివ్యాప్తిరితి * విశిష్టద్రవ్యత్వస్యద్రవ్యత్వా నతిరిక్తతయా పృథివ్యాదేస్సాధ్యనిష్ఠాధేయత్వానిరూపకత్వాసంభవాదితిభావః ఆధేయతాయాం సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వ వివక్షణాన్నైషదోషః అధికరణ తానిరూపకతావచ్ఛేదకస్యైవాధేయతా వచ్ఛేదకతయా పృథివీనిష్ఠాధికరణతాని రూపకతానవచ్ఛేదక పృథివ్యన్యత్వవిశిష్టద్రవ్యత్వత్వాదేః పృథివీనిరూపితాధే యతానవచ్ఛేదకత్వాదితిధ్యేయం । ద్వితీయలక్షణే సాధ్యవత్త్వావచ్ఛిన్న ప్రతి యోగితాకభేద నివేశేధూమాదౌ నావ్యాప్తిరత స్తత్కల్పే కేవలాన్వయి సాధ్య కావ్యాప్తిరేవ యత్కించిత్సాధ్యవద్వ్యక్తిభేదనివేశేచ ఉభయస్థలఏవావ్యాప్తి రితి మూలాభిప్రాయం స్ఫుటయతి * ద్వితీయేచేత్యాదినా * సాధ్యవత్త్వావచ్ఛి న్నప్రతియోగితాకో భేదః సాధ్యవైయధికరణ్యే వివక్షితః । సాధ్యవైయధికరణ్య

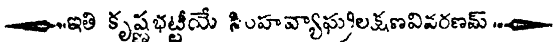
* మిథఇతి * నను యత్కించిత్సాధ్య ప్రతియోగికాభావాధికరణం య త్కించిద్యత్సాధ్యవద్యత్కించి త్తత్సాధ్య ప్రతియోగికాభావ సమానాధికరణం యత్కించి త్తత్సాధ్యం తదుభయవృత్తిత్వం వృత్తిత్వాంతార్థః, తత్రచ సత్తా ద్రవ్యత్వపృథివీత్వాన్యతమవాన్ జలత్వాదిత్యాదౌ అవ్యాప్త్యలాభాన్మూలేన లేతిచేన్న, యత్కించిత్సాధ్యప్రతియోగికాభావాధికరణీభూత హేత్వధికర ణవృత్తిసాధ్యతావచ్ఛేదకవత్త్వస్య సముదాయార్థత్వాత్ ॥ యత్కించిదితి నిరూపకత్వేఽన్వేతి ॥ అత్రవిశిష్టధర్మావచ్ఛిన్నాధేయతాయా అనతిరిక్తత్వా త్సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వనివేశవైయర్థ్యమితి మతనిరాకరణాయాహ * ఆధేయతాయామితి * యత్కించిత్త్వంవ్యక్తావన్వేతి * తథాచ సాధ్యవత్త ద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నభేదఇత్యర్థః తేన నాసంభవః * మూలేతి * యద్యపి తత్రేతి శబ్దలభ్యాకేవలాన్వయిన్యవ్యాప్తిః సాధ్యవత్త్వావచ్ఛిన్నభేదనివేశపక్షఏ వ తథాపి ధూమేచేతి చకారేణ తత్రేత్యస్యానుషంగాద్యత్కించి త్త్వనివేశకల్పే

ఘటకతయావివక్షిత ఇత్యర్థః * కేవలాన్వయిని * కేవలాన్వయిన్యేవ * సా నాధికరణకేతి * ఏకవ్యక్తిసాధ్యకేపి సత్తావాన్ద్రవ్యత్వాదిత్యాదౌ ఏకస్యసా ధ్యవతో భేదస్య అన్యస్మిన్సాధ్యవతి సత్త్వాదవ్యాప్తేః నానావ్యక్తిసాధ్యకేపి ఏ తద్వృత్తియావద్ధర్మవానేతత్త్వాదిత్యాదావవ్యాప్త్యసంభవాచ్చ నానావ్యక్తికే తినోక్తం । తథాచ ద్వితీయలక్షణాభిప్రాయేణ ధూమఇతిమూలం సామానాధికరణ సాధ్యకసామాన్యోపలక్షణమితి భావః। ....

సాధ్యాసామానాధికరణ్యానధికరణత్వమిత్యత్ర సాధ్యాసామానాధికరణ్యపదే నసాధ్యాధికరణవృత్తిత్వాభావవివక్షణేపి ద్రవ్యంసత్త్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తిర్న సంభవతి సామానాధికరణ్యస్యావ్యాప్యవృత్తితయా సత్త్వాదావపి గుణాద్యవచ్ఛే దేనద్రవ్యత్వాదిసామానాధికరణ్యాభావసత్త్వాత్ కింతువహ్నిమాన్ధూమాదిత్యా దావవ్యాప్తిః స్వావయవాద్యవచ్ఛేదేన ధూమాదావపి వహ్న్యాదిసామానాధి కరణ్యాభావసత్త్వాత్ సాపి హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన యద్ధేతుమత్ తదవ చ్ఛిన్నత్వేనాభావం విశేష్య వారయితుం శక్యతఇత్యభిప్రాయేణతత్పదం తా దృశాభావపరతయావర్ణయతః సార్వభౌమస్య మతముపన్యస్యతి * కేచిత్త్వి తి * హేత్వధికరణఇతి సప్తమ్యర్థో ఽభావాన్వయ్యవచ్ఛిన్నత్వం । తేనైవసం బన్ధేనేతి తృతీయార్థోపి వృత్త్యన్వితమవచ్ఛిన్నత్వం వృత్తిపదస్య సంబంధార్థ కత్వేతు అభేదఏవతదర్థః । అనధికరణత్వ పదస్యఅధికరణత్వాభావః అభావ మాత్రంవాయదర్థస్స్యాత్తదా అవ్యాప్యవృత్త్యధికరణతాయా అవ్యాప్య వృత్తితయాసత్తాదౌ ద్రవ్యాద్యవచ్ఛేదేన సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధిక రణత్వాభావస్య సామానాధికరణ్యరూపతయా తదభావస్యచాక్షతత్వాదతివ్యా

యత్కించిత్సాధ్యానధికరణాధికరణ ఇత్యుభయత్రైవ హేతురితిభావః * అ వ్యాప్తేరితి * సంభవేన న్యూనతాపత్తేరితి శేషః ....

* హేతుమదితి * యత్కించిత్పదార్థవదిత్యుక్తౌ సంయోగేనశైవాలాదిమ ద్ధ్రదావచ్ఛేదేన తృణాదిమత్వావయవావచ్ఛేదేనచధూమేవహ్నిసామానాధి కరణ్యాభావసత్త్వాత్ అవ్యాప్తిరతో హేతుపదం * అభావమాత్రమితి * చరమా

ప్తిస్తదవస్థైవేత్యనధికరణపదం అధికరణభేదవదర్థకతయా వ్యాకరోతి * త దధీతి * యద్యప్యధికరణభేదేనాభావభేదాభావాత్సంయోగాదినా ధూమాద్యధికరణ పర్వతాద్యవచ్ఛిన్నో యస్సంబంధాంతరేణ తదవృత్తిరూపావినిష్ఠ వహ్నిమత్సంయుక్తత్వాద్యభావః తస్యైవ స్వావయవాద్యవచ్ఛేదేన ధూమాదౌ వర్తమానతయా ధూమాదేస్తాదృశాభావానధికరణత్వం దుర్ఘటం తథాపి తాదృశ హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వ విశిష్టాభావానధికరణత్వస్యైవ వివక్షణీయతయా నదోషః రూపే పర్వతేన వహ్నిమత్సంయుక్తత్వమితి ప్రతీతినష్టూమే పర్వతేన వహ్నిమత్సంయుక్తత్వమితి ప్రతీత్యనుదయాత్పర్వతావచ్ఛిన్నత్వ విశిష్టనిరూపితాయా వహ్నిమత్సంయుక్తత్వాభావీయ విలక్షణాధికరణతాయాః రూపాదావేవోపగమాత్ అభావాధికరణతాయామేవ వాధికరణవిశేషానవచ్ఛిన్నత్వం నివేశనీయం తావతాపి ధూమరూపయోః అభిన్నస్యాప్యభావస్య పరస్పరానవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధికరణతాభేదేన కథితదోషనిరాకరణసంభవాత్ । ఉభయత్ర హేతుతావచ్ఛేదక సంబంధప్రవేశ ప్రయోజనం క్రమేణ దర్శయతి * తేనేతి * స్వావయవసంయోగేనావృత్తావపీత్యన్వయః । తథాచ స్వావయవావచ్ఛేదేన సాధ్యవత్సంయుక్తత్వస్య తదభావస్యాక్షతతయా ప్రథమతో హేతుతావచ్ఛేదక సంబంధానివేశే స్వావయవరూపస్వాధికరణావచ్ఛిన్న సాధ్యవత్సంయుక్తత్వాభావానధికరణత్వవిరహేణ సంయోగేన ధూమహేతౌ కస్యాపి సాధ్యస్య వ్యాప్తిస్స్యాదితి భావః । యద్యపి తా

ధికరణత్వాంశత్యాగమభిప్రేత్య * అధికరణభేదవదితి * భేదస్తు నావ్యాప్యవృత్తిరితి భావః । నన్వివమయుక్తం విశిష్టాతిరిక్తతాపక్షే సాధ్యాఘటిత మూర్తేర్విశిష్టశబ్దబోధ్యవస్తునోనధికరణత్వస్య సాధ్యనిరూపితవ్యాప్తిత్వాసంభవాత్ తచ్ఛబ్దబోధ్యస్య సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాత్మకత్వాత్ హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వస్యాధికరణతానిరూపకతావచ్ఛేదకత్వే మానాభావాద్గౌరవాచ్చేత్యత ఆహ * అభావాధీతి * పరస్పరేతి * యథారూపనిష్ఠాయాం తదధికరణతాయాం స్వావయవో నావచ్ఛేదకః తథా ధూమనిష్ఠాయాం తదధికరణతాయాం పర్వతో నావచ్ఛేదక ఇత్యర్థః * కస్యాపీతి * వహ్నిమతీత్యస్యాన్వయసంబంధసూచనాయ । ఇదానీంధూమేనవహ్నిమత్సంయుక్తత్వమితి ప్రతీతి

దృశసంబంధనివేశేపి వహ్నిమత్సంయుక్తత్వాదేః కాలికావ్యాప్యవృత్తితయా ధూమాదావృత్పత్తికాలావచ్ఛేదేనవహ్నిమత్సంయుక్తత్వాభావవృత్తేః పర్వతాదేరపి కాలోపాధితయాతాదృశాభావావచ్ఛేదకత్వాదవ్యాప్తితాదవస్థ్యం తథాపీదానీమితిప్రతీతి నియామకాత్కాలస్యావచ్ఛేదకత్వాదిహేతిప్రతీతి నియామకదేశ నిష్ఠావచ్ఛేదకతాయా వైలక్షణ్యం దురపహ్నవంయదభావాత్పర్వతే ధూమేనవహ్నిమత్సంయుక్తత్వమితి ప్రత్యయాభావః హేతుమన్నిష్ఠతాదృశావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వమేవ నివేశ్యమతోనదోషః । నచ కాలోపాధేరవచ్ఛేదకతాయామవచ్ఛేద్యాధికరణేనావచ్ఛేదకస్య కాలికసంబంధో నియామకః ఇత్థంచ తాదృశసంబంధానవచ్ఛిన్నత్వమేవ దేశస్యావచ్ఛేదకతాయాం వైలక్షణ్యం అన్యస్య దుర్వచత్వాత్ తథాచ

స్తత్రప్రమాణం నతు తత్ర పర్వతఇతి దేశత్వేనపర్వతాంతర్భావ ఇత్యాశయేన కాలోపాధివిషయేతి । వైలక్షణ్యానుపగమేబాధకమాహ * యదితి * యత్పదంవిలక్షణావచ్ఛేదకతాపరం కాలవిధయా అవచ్ఛేదకతాయాః దేశవిధయాఽవచ్ఛేదకతావైలక్షణ్యానుపగమే పర్వతరూపకాలస్య ధూమనిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావావచ్ఛేదకతయా పర్వతే ధూమేన వహ్నిమత్సంయుక్తత్వ మితి ప్రతీత్యాపత్తిః తస్యవిలక్షణావచ్ఛేదకతావిరహాన్నేత్యర్థః । తాదృశావచ్ఛేదకతయోర్భేదేకిం ప్రమాణమిత్యాశంకానిరాకరణాయ ఇదానీమితి ప్రతీతినియామకేతి ఇహేతిప్రతీతి నియామకేతిచోక్తమ్ । తేన కాలవిధయా అవచ్ఛేదకతాత్వాదికంచాఖండోపాధిః తదవచ్ఛిన్నం కాలత్వాదిభాననియతభానకమితి లభ్యతే। యత్తుఇదానీమితిప్రత్యయనిరూపితకాలనిష్ఠవిషయతానిరూపితవిషయత్వాభావఏవ వైలక్షణ్యమితి । తత్తుచ్ఛం । ఇహేదానీమితి విభిన్నప్రతీత్యో ర్విషయభేదాసిద్ధా ప్రతినియతవిషయతా తదభావరూప వైలక్షణ్యాసిద్ధేః । విభిన్నప్రత్యయరూపప్రమాణస్య తదవిషయత్వ తదభావరూపవైలక్షణ్యాసాధకత్వాచ్చ । నహి ఘటః పటఇత్యాదిప్రత్యయానాం స్వవిషయత్వతదభావాదివిషయకత్వం అనువ్యవసాయస్యైవ తథాత్వాదితి । అత్రధూమనిష్ఠ సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావీయాదేశవిధయా అవచ్ఛేదకతాతదీయకాలవిధయాఅవచ్ఛేదకతావిలక్షణా కాలత్వవిషయకప్రమావిషయధూమనిష్ఠవహ్నిమత్సంయుక్తత్వ

వ్యభిచారిణి కాలికాదిసంబంధేన హేతౌ వర్తమానే సాధ్యసామానాధికరణ్యాభా

భావావచ్ఛేదకత్వాదితి ప్రయోగః । తేన పర్వతే ధూమేన వహ్నిమత్సంయుక్త త్వమితి ప్రత్యయాసిద్ధావపి నక్షతిః । అథవా పర్వతాదౌ దేశవిధయా అవచ్ఛేదక త్వస్యాభావాత్ తత్ర తాదృశావచ్ఛేదకతావిషయక ప్రత్యయాభావః తాదృ శావచ్ఛేదకతావిషయతానిరూపిత విషయతా సంబంధావచ్ఛిన్న ధూమనిష్ఠవ హ్నిమదవృత్తిత్వ ప్రత్యయాభావో వా । విశేష్యేతద్వత్త్వస్య ప్రమాత్వవిశిష్ట తద్వత్తాజ్ఞాననియామకత్వాదితి బుధాః పంథాః *వ్యభిచారిణి కాలికాదిసంబ న్ధేన హేతావితి * సంయోగేన వహ్నిమాన్ కాలికేన ధూమాదిత్యాదివ్యభిచారి ణీత్యర్థః । వ్యభిచారనిరూపక హేత్వధికరణీభూత హ్రదాద్యవచ్ఛేదేన వ హ్నిమన్నిరూపిత కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాభావస్య హేతౌ సత్త్వేపి తస్య హేత్వధికరణీభూత హ్రదనిష్ఠ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వని యమేన నలక్షణఘటకతా కింతు హ్రదావచ్ఛేదేన హ్రదసమవేత రూపాదా వేవ తాదృశాభావస్య ప్రసిద్ధిరితి తద్భిన్నత్వస్య హేతౌ సత్త్వాదతివ్యాప్తిః। నచధూ మావయవావచ్ఛేదేన కాలికసంబంధావచ్ఛిన్న తథావిధవృత్తిత్వాభావస్యైవ హే త్వధికరణీభూతో యస్స్వావయవః తన్నిష్ఠసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదక తాకత్వాన్నాతివ్యాప్త్యవకాశ ఇతి వాచ్యమ్ । ఏవమపి సమవాయేన పృథివీత్వవా న్ కాలికేన ఘటత్వాదిత్యాదౌ నిరవయవేవ్యభిచారిణి విపక్షీభూతజలసమవేతరూప స్యైవ తాదృశసాధ్యవదవృత్తిత్వాభావాధికరణతయా హేతోస్తద్భిన్నత్వాదతివ్యా ప్తేః, నచ తత్ర జన్యజ్ఞానావచ్ఛేదేన సాధ్యవదవృత్తిత్వాభావసత్త్వాన్నాతివ్యా ప్తిరితి వాచ్యమ్, తథాప్యేతత్క్రియాభిన్నం కాలికేన ఘటాదిత్యాదావతివ్యాప్తేః తత్రైతత్క్రియాయా ఏవ వ్యభిచారనిరూపకాధికరణతయా తస్యాః కాలికేనై వ హేతునిష్ఠసాధ్యవదవృత్తిత్వాభావస్యావచ్ఛేదకతయా హేతునిష్ఠస్తాదృశవృ త్తిత్వాభావో నలక్షణఘటకః కింతు క్రియాత్వ ఏవేత్యతివ్యాప్తిః, ఏవం మహాకా లభిన్నం కాలికేన కాలభేదాత్ స్పందాన్యోఘటత్వాత్ ప్రథియభిన్నం కాలి కేన గోత్వాదిత్యత్రాప్యతివ్యాప్తిః మహాకాలాదౌ హేతోః కాలికేతరసంబం ధాప్రసిద్ధేరిత్యాశయాత్, కాలభేదవాన్ కాలికేన కాలభేదాదిత్యాదౌ విరుద్ధే సాధ్యవన్నిరూపితకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాప్రసిద్ధేరుక్తం * వ్యభిచా

షేవ్యభిచారనిరూపకాధికరణీయావచ్ఛేదకతాయాం కాలికసంబంధానవచ్ఛిన్న
త్వవిరహాదతివ్యాప్తిరితివాచ్యం, కాలికవ్యాప్యవృత్త్యావపి కాలికసంబంధఘటితా
త్తత్వాకాశత్వాదిసామానాధికరణ్యాద్దైశికసంబన్ధేనాత్మత్వాద్యనధికరణకాలస్య
దేశవిధయైవావచ్ఛేదకత్వాత్ కాలవిధయాతస్యావచ్ఛేదకత్వేతాదృశసామానాధి
కరణ్యస్య కాలికావ్యాప్యవృత్తితాపత్తేః కాలికసంబంధానవచ్ఛిన్నత్వాదన్యస్యాపి
విశేషవైలక్షణ్యస్య దేశవిధయావచ్ఛేదకతాయాంస్వీకరణీయత్వాత్ హేత్వధికరణ
త్యత్ర హేతుపదం అధికరణాభిన్నత్వానుయోగితత్తద్ధేతుపరం అతో ధూమాద్య
న్తరసంయుక్తస్వావయవావచ్ఛేదేన ధూమాదేస్తాదృశాభావవత్త్వేపినక్షతిః, ఏ
వం చ వ్యాప్తేః ప్రతిధూమాదికం భిన్నత్వేపి కేనాపి రూపేణానుగతానాం తా

ఠితీతి * కాలికాదీత్యాదినా సంబంధసామాన్యపరిగ్రహః * కాలికవ్యాప్యవృ
త్తౌ * కాలానవచ్ఛిన్నే * దైశికసంబన్ధేనాత్మత్వాద్యనధికరణ కాలస్యేతిచకా
లికసంబన్ధేనైవ అవచ్ఛేద్యాధికరణసంబన్ధిత్వంవక్తుం, తథాచాత్మత్వసామానా
ధికరణ్యావచ్ఛేదకో యః కాలస్తన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాః కాలికసంబంధావచ్ఛి
న్నత్వేపి తస్యాదేశవిధయైవావచ్ఛేదకతారూపత్వమితి తాత్పర్యం ఇహ ఘ
టే ఆకాశత్వే ఆత్మత్వసామానాధికరణ్యమితిప్రత్యయాదితి * కాలికావ్యాప్య
వృత్తితాపత్తేరితి * తత్కాలావచ్ఛిన్నత్వస్య తదన్యకాలావచ్ఛేదేన తద్వద్వృ
త్త్యభావప్రతియోగిత్వవ్యాప్యతయా తదుపగమే తాదృశప్రతియోగిత్వాపత్తేరి
త్యర్థః, తద్దేశావచ్ఛిన్నత్వంతు నతదన్యదేశావచ్ఛేదేన తద్వద్వృత్త్యభావ
ప్రతియోగిత్వవ్యాప్యం జ్ఞేయత్వాదౌ ఘటాద్యవచ్ఛిన్నవాచ్యత్వసామానాధిక
రణ్యే తదన్యదేశావచ్ఛిన్నతద్వద్వృత్త్యభావప్రతియోగిత్వస్యాసత్త్వాదితి నదై
శికావ్యాప్యవృత్తిత్వాపత్తిః, నను వ్యాప్తేస్తత్తద్వ్యక్తిత్వరూపత్వే ధూమత్వా
దేర్వ్యాప్యతావచ్ఛేదకత్వంనస్యాత్ వ్యాప్త్యఘటకత్వాత్ ప్రత్యేకం తత్త
ద్వ్యక్తిత్వరూపవ్యాప్త్యతిరిక్తవృత్తిత్వాచ్చేత్యతఆహ * ఏవంచేతి * తావత్త
త్తద్వ్యక్తిత్వాన్యతమత్వం తావత్తత్తద్విషయకజ్ఞానవ్యక్తిరేవవా విశేష్యతాసం
బంధేన అనుగమకంరూపమ్ ॥ నచైవమపి ద్రవ్యవాన్ సంయోగేన, ప్రమేయా
దిత్యాదౌ ప్రమేయత్వమతిప్రసక్తమేవేతివాచ్యం, స్వవిశిష్టవ్యాపకతావచ్ఛేదక
తావచ్ఛేదకతాదృశరూపకత్వేనైవ తస్యాప్యవచ్ఛేదకత్వాత్, వ్యాప్తిఘటకత్వం

సాం ధూమత్వాదికమవచ్ఛేదకం, యత్తు, హేతుపదం హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపరమేవ హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన స్వానుయోగినో యదధికరణం తదవచ్ఛిన్నాయా అధికరణతా తదన్యత్వేన సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాయాః విశేషణీయత్వాన్నోక్తదోషః ॥

తు నావచ్ఛేదకతాయాం తంత్రమితి ధూమత్వాదౌ నతదసిద్ధిః, ధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదౌ సాధ్యసమానాధికరణహేతౌ వ్యాప్తిసత్త్వేపి వహ్నిత్వాదేర్హేతుతావచ్ఛేదకస్య నావచ్ఛేదకత్వమితి అవచ్ఛేదకాంగీకారఫలం * హేతుపదమితి * గ్రంథకారమతే నానావ్యక్తిహేతుక హేతువ్యక్తిభేదాద్వ్యాప్తిభేదః నత్వేతన్మతే ఇత్యేతావన్మాత్రప్రదర్శనాయ హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వ విశేషణవైయర్థ్యాత్, అథవా హేత్వధికరణావచ్ఛేదేనైవేతి ఏవకారఃపూరణీయః హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నత్వంచ స్వానుయోగిత్వరూపమగ్రే వివక్షణీయమితి ప్రథమతో యథాశ్రుతార్థాభిధానం ఏవంచ స్వానుయోగిత్వాదేర్విశేషణీయత్వాదిత్యంతస్య హేత్వధికరణావచ్ఛేదేనేత్యస్య తత్రైవ తాత్పర్యాదిత్యర్థః, తదనవచ్ఛిన్నాధికరణతాన్యత్వస్య ఏవకారార్థత్వాత్ ॥ అత్ర కేచిత్ హేతుపదం హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నపరమితి ॥ అన్యథా ద్రవ్యం విశిష్టసత్త్వాదిత్యాదావవ్యాప్తేః తత్ర సత్తాయాం గుణే నద్రవ్యత్వసామానాధికరణ్యమితి ప్రతీతిసిద్ధాయాస్సత్తానిష్ఠ ద్రవ్యత్వసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాయాస్స్వానుయోగిసత్తానిరూపితసమవాయసంబంధావచ్ఛిన్నాధికరణతావన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతాకత్వేన తదభావవిరహాత్స్వపదేన తదుపాదానాసంభవాత్ తాదృశస్వాన్యత్వాత్ హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వాచ్చ, హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నతోక్తౌచ తస్యాస్తాదృశహేత్వధికరణీభూత ద్రవ్యానవచ్ఛేద్యత్వేన తథావిధాధికరణతాయాః ద్రవ్యత్వనిష్ఠాయా ఏవ గృహీతుం శక్యత్వేపి తస్యాస్స్వానుయోగ్యధికరణానవచ్ఛిన్నత్వేన తద్భిన్నాయా ఘటాభావాదినిష్ఠాయాస్తథావిధాభావాధికరణతాయా ఆశ్రయఘటాభావాదిభిన్నత్వస్య విశిష్టసత్తాయాం సత్త్వేన లక్షణసమన్వయాత్, తథాచ స్వానుయోగినిష్ఠ హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధావచ్ఛిన్నాధేయతానిరూపితాధికరణతావన్నిష్ఠ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపితావచ్ఛేద్యత్వావచ్ఛిన్నభిన్నాయా అధికరణ

తా తద్భేదకూటవతీ యా హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నాధేయతానిరూపితాధికరణతావన్నిష్ఠావచ్ఛేదకతా నిరూపితావచ్ఛేద్యతాశాలి సాధ్యవదవృత్తిత్వాభావాధికరణతాతద్వదన్యత్వంసముదాయార్థః, నచ దీధిత్యుక్తహేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వం వ్యర్థమితివాచ్యం, స్వానుయోగ్యధికరణానవచ్ఛిన్నస్వభిన్నానామనంతానాం శైవాలాది నిష్ఠాధికరణతానాం వ్యావృత్తయే తదుపాదానాత్, ద్రవ్యం విశిష్టసత్త్వాదిత్యాదౌ విశిష్టసత్తాయాశ్శుద్ధసత్తానతిరేకితయా సత్తానిష్ఠసాధ్యవదవృత్తిత్వాభావాధికరణతాయాః స్వానుయోగిసత్తాధికరణగుణావచ్ఛేద్యతయా స్వపదేనదుర్ధరత్వాత్, తాదృశస్వాన్యత్వాత్ అతః ప్రకృతహేతుఘటిత తదుపాదానమిత్యాహుః, తదసత్, విశిష్టాతిరిక్తత్వం విశేషణవిశేష్యసంబంధస్యావ్యాప్యత్వమితి కల్పయోర్ద్రవ్యం విశిష్టసత్త్వాదిత్యత్రావ్యాప్యసత్త్వాద్దీధిత్యుక్తవిశేషణస్యైవ వైయర్థ్యేన హేతుపదమితి సందర్భాసంగతేర్దుర్వారత్వాత్, విశిష్టస్యాతిరిక్తత్వాదితి పక్షే విశిష్టపదం విశిష్టాధారతాపరమితిచేదస్తు కథంచిత్తథాతథాపి విశిష్టాతిరిక్తతాకల్పస్యైవ యత్తు కారాణామభిమతత్వాదదోషః అన్యథా తన్నసాధ్వీత్యగ్రిమదూషణాసంగత్యాపత్తేః గగననిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవత్తాయాః హేత్వధికరణానవచ్ఛిన్నత్వాత్ భవన్మతేద్రవ్యం విశిష్టసత్త్వాదిత్యాదేస్సంగ్రహాయ తదావశ్యకత్వాత్ తదనుపాదాయ దూషణాభిధానాసంగతేః, స్వానుయోగ్యధికరణానవచ్ఛిన్నత్వస్యపరిచాయకత్వాదనుగతేనతత్తద్భేదకూటవిశిష్టసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాత్వేనైవ అనంతశైవాలాద్యధికరణతానాం నివేశ్యతయా విశిష్యానివేశ్యతయా తద్వ్యావృత్త్యనావశ్యకత్వంచేతి ॥ పరేతు స్వానుయోగినో హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నస్యయదధికరణమితిరీత్యా స్వానుయోగిత్వవిశేష్యతయా హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్ననివేశార్థమాహ * హేతుపదమితి * విశిష్టానతిరిక్తతాపక్షే ద్రవ్యం విశిష్టసత్త్వాదిత్యాదిసంగ్రహాయ స్వావయవావచ్ఛేద్యశైవాలాది వృత్తిసాధ్యవదవృత్తిత్వాభావాధికరణతానామనంతానాం వ్యావృత్తయేచ తథాతన్నివేశః తథాసతి జన్యగుణాద్యవచ్ఛేదేన విశిష్టసత్తాయాం సాధ్యవదవృత్తిత్వాభావసత్త్వాల్లక్షణాసమన్వయః, హేత్వధికరణావచ్ఛేదేనైవేత్యేవకారపూరణాత్ ప్రకృతహేత్వా

స్వానుయోగిత్వవిశేషణదానాచ్చ తాదృశార్థలాభః, పర్వతరూపాదావితి పక్షే స్వరసోప్యస్త్యేవ, ఇదం వాచ్యం జ్ఞేయత్వాదిత్యాదౌ హేతౌ స్వరూపస మ్బంధావచ్ఛిన్నసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావాప్రసిద్ధిః ఆత్మాద్యవచ్ఛేదేన కాలికస మ్బంధావచ్ఛిన్నవాచ్యత్వవద్వృత్తిత్వాభావసత్త్వేపి తదధికరణతా స్వానుయోగి జ్ఞేయత్వాధికరణానవచ్ఛేద్యైవేతి ఆకాశాభావాద్యధికరణతైవ తాదృశీనిరవచ్ఛి న్నత్వాదితి లక్షణసంగతిరిత్యాహుః ॥ స్వానుయోగినఇతి స్వపదమన్యత్వప్రతి యోగ్యధికరణతాపరం వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ చ స్వం ధూమాదినిష్ఠసాధ్య సామానాధికరణ్యాభావాధికరణతా తదనుయోగినో ధూమాదేస్సంయోగేనాధిక రణం పర్వతాదితదనవచ్ఛేద్యా స్వావయవావచ్ఛేద్యా సైవ తద్భేదకూటవతీచ రూపాదినిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతైవ ఏవం సత్తావాన్ ద్రవ్య త్వాదిత్యాదౌ చ జన్యగుణావచ్ఛేదేన ద్రవ్యత్వే యా సాధ్యసామానాధికరణ్యా భావాధికరణతా సైవ స్వానుయోగిద్రవ్యత్వాధికరణానవచ్ఛేద్యా తద్భిన్నాచా భావాదినిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతైవ ఏవం ఇదం వాచ్యం జ్ఞే యత్వాదిత్యాదౌ ఘటావచ్ఛేదేన ఘటత్వప్రకారకప్రమావిశేష్యత్వే సాధ్యవ న్నిరూపితస్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వసత్త్వేపి ఘటాద్యవచ్ఛేదేన త దభావసత్త్వాత్ స్వశబ్దేనోపాత్తాయా సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణ తా తదనుయోగినో ఘటత్వప్రకారకప్రమావిశేష్యత్వస్యాధికరణే ఘటే యా హేతుతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతా తన్నిరూపితావచ్ఛేద్యతావ చ్ఛిన్నా సైవ తద్భిన్నాచసంయుక్తసమవేతపదార్థవృత్తిసాధ్యసామానాధికర ణ్యాభావాధికరణతేతి హేతోస్తద్వద్భిన్నత్వాత్తత్రతత్రలక్షణసమన్వయః । జ న్యగుణస్యపటాదేశ్చ కాలికసంబంధేనైవ అవచ్ఛేద్యాధికరణ సంబంధితయాత న్నిష్ఠావచ్ఛేదకతా కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాబోధ్యా । ఏవం స్వానుయోగ్య ధికరణావచ్ఛేద్యం శైవాలసామానాధికరణ్యాభావాధికరణత్వాదికం తత్రతత్ర సూక్ష్మమతిభిరూహ్యం ॥ స్వానుయోగినఇతి స్వపదముదాసీనాధికరణతాసాధా రణాధికరణతామాత్రపరం నతు సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావీయాధికరణతామా త్రపరం ప్రయోజనాభావాదిత్యనాదేయం । అవ్యావర్తకాధికరణతాభేదనివేశే గౌరవాత్ । నచ స్వానుయోగ్యధికరణావచ్ఛిన్నం యత్స్వం తదన్యాధికరణతా

స్యత్వమేవ కుతో నోక్తం తథాసతి ధూమరూపయోరధికరణతాయా దుర్ఘట త్వేపి శిఖాదండశైవాలాదినిష్ఠాధికరణతామాదాయైవ లక్షణసంగతిసంభవాదితి వాచ్యం । జాతిమాన్ సత్త్వాదిత్యాదౌ ధ్వంసావచ్ఛేదేన సాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావాధికరణతాయాస్సత్తాయాం సత్త్వేపి అధికరణతావచ్ఛేదకతయో హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వసత్త్వేన సా స్వశబ్దేన దుర్ఘరా కింతు ద్రవ్యవృత్తిత్వాద్యభావాధికరణతైవేతి సర్వస్యా అపి సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాయాస్తదన్యత్వేన అవ్యాప్తేః । ధూమాంతరసంయుక్తస్యావయవేత్యాదిరీత్యాఽవ్యాప్తేః స్వానుయోగిత్వనివేశః ॥ కేచిత్తు । స్వానుయోగినో యదధికరణమితి । స్వానుయోగినో యద్యదధికరణమిత్యర్థః అన్యథా ద్రవ్యం సత్త్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తిః సత్తాయాం గుణేన ద్రవ్యత్వసామానాధికరణ్యమితి ప్రతీతిసిద్ధా గుణావచ్ఛేద్యాద్రవ్యవృత్తిత్వాభావాధికరణతాస్వంతదనుయోగిసత్తాయా అధికరణం కించిద్ద్రవ్యమేవ తదనవచ్ఛేద్యాస్సైవ తద్భిన్నా చ గుణత్వాదినిష్ఠా ద్రవ్యవృత్తిత్వాభావాధికరణతేతి హేతౌ తద్వదన్యత్వస్య సత్త్వాత్ । నన్వేవమేతదుపాదానే ఏతద్రసాదిత్యాదౌ స్వానుయోగ్యధికరణస్యైకవ్యక్తికతయా నానాత్వాభావాదవ్యాప్తిరితి చేన్న । తత్రైకస్యైవాధికరణస్య స్వానుయోగినిష్ఠాయా హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతా తన్నిరూపితాయా అధికరణతా తదవచ్ఛేదకావచ్ఛిన్ననిష్ఠావచ్ఛేదకత్వస్యవానివేశ్యత్వాత్ । స్వానుయోగ్యధికరణతావ్యాపకావచ్ఛేదకతాకాన్యత్వం తాదృశాధికరణతావచ్ఛేదకా యే యే ధర్మాస్తదవచ్ఛిన్న నిష్ఠావచ్ఛేదకతానిరూపకత్వసముదాయాభావవత్త్వం వా ద్రవ్యం సత్త్వాదిత్యాదావతివ్యాప్తిగ్రస్తమిత్యాహుః ॥ వస్తుతస్తు హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నస్వానుయోగ్యధికరణతావదనవచ్ఛేద్యత్వం సమ్యక్ । ద్రవ్యం సత్త్వాదిత్యాదౌ స్వానుయోగిసత్తాధికరణతావదనవచ్ఛేద్యత్వం నస్వస్యేత్యతివ్యాప్రసంగాత్ । అత్ర స్వానుయోగినో యద్యధికరణమితి నివేశపక్షే కాలికసంబంధేన ధూమానుయోగిధ్వంసాదేర్యద్యదర్థాంతర్గతతయా తన్నిష్ఠహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వాప్రసిద్ధిః । వస్తుతస్తుకల్పేచ సంబంధాంతరేణవర్తమాననిష్ఠాధికరణతాయా అపి స్వానుయోగ్యధికరణానవచ్ఛిన్నత్వమేవ గగనాదేరపి విషయతాసంబంధేనాధికరణసంభవాత్ ఏవం వ

నవానుగమః । ఏవంచ కాలోపాధివిధయా హేత్వధికరణస్య దేశస్యావచ్ఛేద
కత్వేనోక్తదోషస్య అనవచ్ఛిన్నత్వప్రతియోగికోటౌ హేతుతావచ్ఛేదకసంబ

హ్నిమాన్ సంయోగేన రూపాదిత్యాదౌ అతివ్యాప్తిః స్వానుయోగ్యధికరణనిష్ఠ
హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకాన్యత్వస్య హేతునిష్ఠాధి
కరణతాయాం సత్త్వాత్ అతస్స్వానుయోగ్యధికరణతాయాం హేతుతావచ్ఛేద
కసంబంధావచ్ఛిన్నత్వనివేశః । ధూమాంతరసంయుక్తత్వాదిరీత్యాఽవ్యాప్తివా
రణంతునతత్ఫలం । హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానివేశ స
త్త్వేనావ్యాప్త్యసత్త్వాత్ । ధూమాంతరసంయుక్తస్వావయవావచ్ఛిన్నధూమని
ష్ఠతాదృశాధికరణతాయాం ధూమాంతరనిష్ఠతాదృశాధికరణతాభేదసత్త్వాదుక్త
దోషతాదవస్థ్యమితియాయోజితిఏప్సా । స్వావచ్ఛిన్నానుయోగ్యధికరణావచ్ఛేద్య
తానవచ్ఛేదకాధికరణతాత్వావచ్ఛిన్నైకభేదస్తునోక్తః రూపధూమ
త్రైవాలాదివృత్త్యధికరణతా సాధారణసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావాధికరణతాత్వ
స్య స్వపదేనోపాదానేపి తస్యాతిప్రసక్తత్వేన తాదృశావచ్ఛేద్యతానవచ్ఛేద
కతయా తదవచ్ఛిన్నభిన్నసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావాధికరణతాయా అప్రసిద్ధేః
సంబంధాంతరేణవర్తమానవృత్త్యధికరణతావ్యావృత్తస్య స్వావయవాయఃపిం
డరూపావచ్ఛేదకభిన్నాధికరణతాద్వయమాత్రవృత్త్యధికరణతావిశేషత్వాదేః
స్వపదార్థత్వేపి తస్యాతిప్రసక్తతయా తాదృశావచ్ఛేద్యతానవచ్ఛేదకతయాతదవ
చ్ఛిన్నభిన్నాయాస్సంబంధాంతరేణవర్తమానవృత్త్యధికరణతాయా ఏవప్రసిద్ధే
రతివ్యాప్తేః । తత్తదధికరణతానుయోగ్యధికరణానవచ్ఛేద్యత్వకూటవిశిష్టాధికరణ
తాత్వావచ్ఛిన్నభేదస్తునోక్తః । యాయేత్యంతస్య పరిచాయకతయాతత్రాపి య
థోక్తకల్పేలాఘవాత్ । స్వాధికరణావచ్ఛేద్యసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావా
ధికరణతావచ్ఛిన్నత్వనివేశేఽననుగమాత్ స్వానుయోగిత్యాదిరీత్యానివేశ ఇత్యా
హ * నవేతి * ఇదానీంధూమే నవహ్నిమత్సంయుక్తత్వమితి ప్రతీతిసిద్ధతదధి
కరణతామాదాయ ప్రసంజితదోషం దేశవిధయావిలక్షణావచ్ఛేదకత్వానివేశే
న్యుద్ధరతి * ఏవంచేతి * యద్యప్యేవంసతి స్వానుయోగిత్వంవ్యర్థం ధూమాం
తరసంయుక్తస్వావయవనిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావావచ్ఛేదకతాయా హే
తుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వాత్తత్రావ్యాప్త్యభావాత్ తథాపి ప్రస్థ

ధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వనివేశేనాపివారణసంభవః । పర్వతరూపాదౌ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్న పర్వతాదినిష్ఠావచ్ఛేదకతాకసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవత్త్వాప్రసిద్ధావపి రూపాదినిష్ఠనిరుక్తాధికరణతాయాం ధూమాదిప్రసిద్ధనిరుక్తాధికరణతానాం భేదస్యాక్షతతయాతద్వదన్యత్వేన ధూమాదౌ లక్షణగమనాదితి । తన్నసాధు । తథాసతి కించేత్యాద్యగ్రిమదోషాసంగతేః ॥

ద్ధానుమానే హేతునిష్ఠానాం సంబంధాంతరేణవర్తమాననిష్ఠానాం అవృత్తినిష్ఠానాంచ సాధ్యవదవృత్తిత్వాభావాధికరణతానాం హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వానిరూపకతయా తద్భిన్నతాదృశాధికరణతా నాప్రసిద్ధిరత స్తన్నివేశః । ననులాఘవాత్ స్వానుయోగికో హేతౌర్యావద్యదధికరణం తన్నిష్ఠహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వమేవ నివేశ్యం ఏవంచ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేనాధికరణంనఞ్ ద్వయంచ వ్యర్థమిత్యాశంక్యాహ * పర్వతరూపాదావితి * అప్రసిద్ధావపీతి * నచ సంబంధాంతరేణ వర్తమాననిష్ఠ తాదృశాధికరణతానిరూపితహేతుతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వాప్రసిద్ధావపి సాధ్యాధికరణ తదనధికరణమాత్రవృత్తిదీర్ఘదండాదౌ సాధ్యానధికరణావచ్ఛేదేన సాధ్యాసామానాధికరణ్యప్రసిద్ధ్యాలక్షణసంగతిసంభవః ప్రయోజనాభావేన నిష్ఠాంతమనుపాదాయ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వమాత్రోపాదానాదితి వాచ్యం । ఏవమపి జాతిమాన్ సత్త్వాదిత్యాదౌ తదప్రసిద్ధేర్దుర్వారత్వాత్ * లక్షణగమనాదితి * నచైవమసంభవః సంబంధాంతరేణ వర్తమాననిష్ఠతథావిధాధికరణతీయహేతుతావచ్ఛేదక సంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వాప్రసిద్ధేరితి వాచ్యం । ప్రసిద్ధానుమానాదౌ సాధ్యాధికరణ తదనధికరణసాధారణదీర్ఘదండాదౌ పర్వతాద్యవచ్ఛేదేన శైవాలాదిమదవృత్తిత్వాభావవత్తాయాం తాదృశసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకత్వస్య ప్రసిద్ధేః జాతిమాన్ సత్త్వాదిత్యాదౌ ధ్వంసాద్యవచ్ఛిన్నసాధ్యవదవృత్తిత్వాభావానుయోగిసత్త్వాధికరణఘటావచ్ఛేదేన ద్రవ్యత్వే ద్రవ్యత్వాదౌ వా సమవాయావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకా పటవృత్తిత్వాభావవత్తాయుక్తారూపవత్త్వాదిత్యాదౌ తన్నీలావచ్ఛేదేన నీలత్వాదౌ క్రియావృత్తిత్వాభావవత్తారూపవత్త్వాదౌ రక్తరూపావృత్తిత్వాభావవత్త్వేనాప్రసిద్ధిరిత్యవగంతవ్యం

గగననిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాయా ఏవ ఘటాద్యధికరణతాభిన్నాయా అప్రసిద్ధేః * వహ్నిమతి చేతి * తథాచ తేనైవ సంబన్ధేనేత్యనుక్త్వా యత్కిఞ్చిత్సంబన్ధేనేత్యుక్తౌ పర్వతాద్యవచ్ఛిన్నవహ్నిమత్సంయుక్తత్వవత్యపి తదవచ్ఛిన్నవహ్నిమత్సమవేతత్వాభావసత్త్వాద్ధూమస్య వహ్నివ్యాప్యత్వం నోపపద్యత ఇతి భావః । సాధ్యవత్సంబద్ధత్వసామాన్యాభావనివేశే వహ్నిమత్సమవేతత్వాభావస్య లక్షణాఘటకత్వేऽపి హేత్వధికరణవిశేషావచ్ఛిన్నసాధ్యవత్సంబద్ధత్వసామాన్యాభావస్యాప్రసిద్ధ్యా అసంభవో బోధ్యః సాధ్యవదసంబద్ధస్య హేతుమతి సంబన్ధాసంభవాత్ అవచ్ఛేద్యాధికరణసంబన్ధిన ఏవ అవచ్ఛేదకతయా తన్నిష్ఠాభావే హేతుమతోऽనవచ్ఛేదకత్వాత్ * నక్షతిరితి * నావ్యాప్తిర్నాసంభవశ్చేత్యర్థః, సాధ్యవత్త్వాచ సాధ్యతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన బోధ్యా, తేన సమవాయేన వహ్నౌ సాధ్యే సంయోగేన ధూమే హేతౌ పర్వతాద్యవచ్ఛిన్నస్య

---

* గగననిష్ఠేతి * ఆత్మావచ్ఛేదేన సాధ్యవన్నిరూపితకాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాభావసత్త్వాత్తాదృశాభావాధికరణతా స్వపదేన గ్రాహ్యా! స్వరూపసంబన్ధేన గగనాదేరపి వృత్తిమత్త్వపక్షావలంబనాత్తత్ర న సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవత్త్వమితి తు న వాచ్యం । తథా సతి హేత్వధికరణావచ్ఛేదేనేత్యస్యాసంగతేః ॥ అత్ర విషయితాసంబన్ధేన సాధ్యతాయాం హేతుతాయాం చ ఘటత్వే పటావచ్ఛేదేన సాధ్యవన్నిరూపితవిషయితాసంబన్ధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాభావసత్త్వాత్ స్వపదేన తదధికరణతోపాదేయేతి గగనే సాధ్యవద్వృత్తిత్వస్యైవ సత్త్వాత్ తద్భిన్నసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావాధికరణతాయా అప్రసిద్ధిరిత్యవ్యాప్తిరపి బోధ్యా * తదవచ్ఛిన్నేతి * యద్యపీదానీమేతన్నివేశో నాస్త్యైవయర్థ్యాత్ తథాపి తదవచ్ఛిన్నవహ్నిమత్సమవేతత్వాభావోऽవర్తతేన తు తదవచ్ఛిన్నవహ్నిమత్సంయుక్తత్వాభావ ఇత్యర్థావేదనాయ తదుక్తిః। ఘటాత్యన్తాభావస్తద్వృత్తిత్వాదిత్యాదౌ సంయోగాదిసంబన్ధావచ్ఛిన్నమివ విషయతాప్రతియోగిత్వయోర్వృత్త్యనియామకతయా తత్సంబన్ధావచ్ఛిన్నం చ ఘటాభావవృత్తిత్వమప్రసిద్ధమితి స్వరూపసంబన్ధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాభావమాదాయ లక్షణగమనాదుక్తం ధూమస్యేతి అగ్రే నావ్యాప్తిరితి చ, అసంభవపరిహారస్య పూరితత్వాదాహ * నాసంభవశ్చేతి * తేనేతి * సంబన్ధసామాన్యేన సాధ్యవత్త్వానివేశే

వహ్న్యాద్యవృత్తిత్వసామాన్యాభావాసత్త్వేఽపి నాతివ్యాప్తిః నవాసద్ధేతావపియుక్త్యాదిత్సంబద్ధేన యస్సాధ్యవాన్ తదవృత్తిత్వాభావస్య స్వాధికరణావచ్ఛేదేనసత్త్వేఽపిదోషః, సాధ్యవత్త్వంచోపలక్షణవిధయా అభావప్రతియోగితావచ్ఛేదకకోటౌ నివేశనీయం నతు విశేషణవిధయా తేనోత్పత్తిక్షణావచ్ఛిన్న ఘటాదౌ గంధాద్యసత్త్వాత్తాదృశఘటాద్యవచ్ఛేదేన పృథివీత్వాదౌ గంధాదివిశిష్టవృత్తిత్వాభావసత్త్వేఽపి గంధవాన్ పృథివీత్వాదిత్యాదౌ మూలావచ్ఛిన్నవృక్షాదౌ కపిసంయోగాద్యసత్త్వాత్తాదృశవృక్షాద్యవచ్ఛేదేన ఏతద్వృక్షత్వాదౌ కపిసంయోగాదివిశిష్టవృత్తిత్వాభావసత్త్వేఽపి, కపిసంయోగీఏతద్వృక్షత్వాదిత్యాదౌవా

త్ర పూర్వోక్తన్యాయేన వహ్న్యవయవే ధూమాంతరసంభవాత్సాధ్యతావచ్ఛేదకసమవాయసంబంధేన సాధ్యవన్నిరూపిత సంయోగసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాభావస్య ధూమాంతరే అసత్త్వేఽపి వహ్న్యవయవేనయద్ధూమసంయోగస్తత్ర తాదృశాభావస్య పర్వతావచ్ఛేదేన సౌలభ్యం, అన్యథా వ్యభిచారిత్వానుపపత్తేరితిబోధ్యం * సాధ్యవత్త్వంచేతి * సాధ్యవత్తాసమానాధికరణాధికరణతాకత్వత్వావచ్ఛిన్నాభావనివేశాన్నసాధ్యవిశిష్టవృత్తిత్వాభావస్య లక్షణఘటకతేత్యర్థః, అవచ్ఛేదకతాపర్యాప్త్యుపాదానాచ్చసాధ్యవిశిష్టవృత్తిత్వాభావవ్యుదాసః తత్ప్రతియోగితావచ్ఛేదకతాయాః దేశకాలావచ్ఛేద్యత్వవిశిష్టపర్యాప్తత్వాత్ సత్తావాన్ జాతేరిత్యాదౌ సత్తావత్సమవేతత్వాభావఏవ లక్షణఘటకః ఉపలక్షణస్యాపి ప్రతియోగితావచ్ఛేదకకోటిప్రవేశాత్, గురుధర్మస్య ప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాచ్చ, నచ సాధ్యాధికరణాతిరిక్తవిశేష్యావిశేషితవృత్తిత్వాభావఏవ నివేశ్యః గురుధర్మస్య ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకత్వేఽపి సమవేతత్వాభావమాదాయోపపత్తేరితివాచ్యం, తథాసతి సాధ్యస్య వ్యాప్త్యఘటకత్వాపత్తేః, సాధ్యవిశిష్టవృత్తిత్వాభావస్య లక్షణఘటకత్వేఽపి అవచ్ఛేదకతాయాం నిరవచ్ఛిన్నత్వనివేశాన్నగంధవాన్ పృథివీత్వాదిత్యాదౌ అవ్యాప్తిరితి ప్రకాశికాకృన్మతం నిరాకర్తుమాహ * నత్వితి * సాధ్యాధికరణతావైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాభావనివేశే నిరవచ్ఛిన్నత్వవిశేషణనివేశేచ గౌరవాదితిభావః, నిరవచ్ఛిన్నత్వాముక్త్వా విశేషణతయా సాధ్యవత్త్వనివేశేఽవ్యాప్తిం ప్రదర్శ్యోపలక్షణతయాతన్నివేశాద్వారణమాహ * తేనేత్యాదినా * ఏవమపి * సాధ్యవత్త్వస్యోపలక్ష

సావ్యాప్తిః, తత్తత్కాలదేశావచ్ఛిన్నతత్తదధికరణావచ్ఛేదేనాపి తత్రతత్రవ్యా-
తౌ తాదృశసాధ్యోపలక్షితధర్మివృత్తిత్వసత్త్వాత్, నచైవమపి ధూమాదౌ ప
ర్వతవృత్తేరనవచ్ఛేదకో యో దేశః కాలో వా తదవచ్ఛిన్నపర్వతాద్యవచ్ఛేదేన వ
హ్నిమద్వృత్తిత్వాభావస్య ధూమాదౌ సత్త్వాదవ్యాప్తిర్దుర్వారైవేతివా
చ్యం, తత్తద్దేశకాలావచ్ఛిన్నపర్వతాదేర్ధూమాద్యసంబంధితయా ధూమాదా
వభావవృత్తావపి తాదృశస్యానవచ్ఛేదకత్వాత్, నచైవముత్పత్తిక్షణవిశిష్టపర్వతే
ధూమస్య నవహ్నిమత్సంయుక్తత్వమిత్యాదిప్రతీత్యనుపపత్తిః ద్రవ్యత్వాగుణో న
పృథివీత్వసామానాధికరణ్యమిత్యాది ప్రతీతివదుక్తప్రతీతేస్సామానాధికరణ్యా
ద్యవచ్ఛేదకత్వాభావావలంబనతాసంభవతి విశేష్యస్యావచ్ఛేదకత్వే విశిష్టస్యా
నవచ్ఛేదకత్వాసంభవాత్ ఇతివాచ్యం, తాదృశప్రతీతీనాం సామానాధికరణ్యావి
శిష్టపర్వతావచ్ఛేద్యత్వాభావావగాహిత్వయైవోపపత్తేః, ఉత్పత్తిక్షణే పర్వతే ధూ
మస్య నవహ్నిమత్సంయుక్తత్వమిత్యాదౌ పర్వతావచ్ఛిన్నం యద్ధూమస్య వ
హ్నిమత్సంయుక్తత్వం తస్యోత్పత్తిక్షణో నావచ్ఛేదక ఇత్యాదిరప్యర్థః సంభవతి,
ధూమనిష్ఠవహ్నిమత్సంయుక్తత్వాభావే ఉత్పత్తిక్షణపర్వతోభయావచ్ఛిన్నత్వం
తు నార్థః, పర్వతస్య ప్రతియోగ్యవచ్ఛేదకతయా తదంతర్భావేన ద్వయోరభా

ణత్వేపి, దేశః, శిఖరాదిః, కాలోవహ్నిప్రాగభావాదిః, తథాచ ధూమాధిక
రణతాయాః స్వభావతఏవనితంబాద్యవచ్ఛిన్నతయాతన్నిరూపకత్వాభావసత్త్వా
దవ్యాప్తిరతఃనిరవచ్ఛిన్నత్వమావశ్యకమిత్యభిసంధిః విశిష్టధర్మిపర్యాప్తావచ్ఛే
దకతాయా విశిష్టధర్మ్యనుయోగికసంబంధనియతత్వమిత్యాశయేనసమాధత్తే తత
త్తద్దేశేతి * నచ దేశకాలాంతరావచ్ఛేదేన ధూమసంబంధిత్వం, తత్కాలావ
చ్ఛేదేన సంబంధస్యైవ తత్కాలావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానియామకత్వాత్, తథా
చ ధూమనిష్ఠాభావస్య హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వంనాస్తీతిభావః, నచైవమపి
శిఖరాద్యవచ్ఛిన్నపర్వతస్య కాలికసంబంధేన సాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావానుయోగి
ధూమవత్త్వాత్కథంనావచ్ఛేదకత్వమితివాచ్యం, తదవచ్ఛేదకతాయా దేశవిధయా
తద్భిన్నత్వాత్ తదవచ్ఛిన్నతత్సంబంధావచ్ఛిన్నతదధికరణతాయాఏవ తన్నిష్ఠధ
ర్మనిరూపితతదవచ్ఛిన్నతత్సంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానియామకత్వమిత్యవ
చ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాస్థలీయనియమః ఏతేన రూపవానాకాశాదిత్యాదావవ్యాప్తిరా

వావచ్ఛేదకత్వస్యాసంభవాత్ ఘటపటయోర్ఘటత్వాభావాధికరణతాపత్తేః, ఏ
తేన ఉక్తోభయావచ్ఛిన్నసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవ్యావర్తనాయ హేత్వ
ధికరణమాత్రావచ్ఛిన్నత్వప్రవేశనం కేషాంచిదనుపాదేయమేవ ॥

రణావృత్తేరపి నిరవచ్ఛిన్నత్వమిత్యపాస్తం, యత్కాలావచ్ఛేదేనావచ్ఛేద్యాధికరణ
సంబంధతా తత్కాలావచ్ఛేదేన హేతౌ సాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావాసత్త్వేనైవావ్యా
ప్తిభావాత్, ఇత్యాదిరపీత్యాదినా తత్తద్వృత్తిలక్షణానవచ్ఛిన్నత్వం పర్వతావ
చ్ఛిన్నత్వే వృత్తిలక్షణావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావో వా గ్రాహ్యః, అపినా ఉక్త
ప్రకారసముచ్చయః * అసంభవాదితి * తథాచనావ్యాప్తిః * హేత్వధికర
ణమాత్రేతి * తచ్చ యద్యపి హేత్వధికరణభిన్నానవచ్ఛిన్నత్వే సతి హేత్వధిక
రణావచ్ఛిన్నత్వం, ఏవం చావచ్ఛేదకతాభేదేనాధికరణతాభేదాత్పర్వతరూపాదేః
కాలికసంబన్ధేన హ్రదాదౌ సత్త్వేపి తన్నిష్ఠావచ్ఛేదకత్వానిరూపక సాధ్యవ
ద్వృత్తిత్వాభావాధికరణతామాదాయ లక్షణగమనేపి తథాసతీత్యాదినా దోషా
భిధానాసంగతిః తథాపి కేవలాన్వయిని హేత్వధికరణభిన్నాప్రసిద్ధేరవ్యాప్తేః,
కేవలాన్వయినీత్యాదిగ్రన్థవిరోధః అతో హేత్వధికరణత్వం యన్నిష్ఠ సాధ్యవ
ద్వృత్తిత్వాభావావచ్ఛేదకతావ్యాపకమిత్యర్థాన్నాసంగతిః, అత్రైవమపి పర్వ
తరూపాదేః కాలికసంబన్ధేన హ్రదాదౌ సత్త్వాత్తన్నిష్ఠకాలికసంబంధావచ్ఛి
న్నావచ్ఛేదకతాయా దేశవిధయావచ్ఛేదకతాత్వాచ్చావ్యాప్తిః, కాలికేతరసం
బంధావచ్ఛిన్నతన్నిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకస్యైవహి తన్నిష్ఠతదభా
వీయకాలికసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వస్య అతథాత్వం అన్యథా స్వనిష్ఠహే
తుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావానవచ్ఛేదకతాదృశసం
బంధావచ్ఛిన్నస్వాధికరణతావత్సామాన్యకత్వమితిలక్షణే దేశవిధయా అవచ్ఛే
దకత్వఘటితే సత్తావాన్ జాతేరిత్యాదౌ ధ్వంసాద్యవచ్ఛేదేన హేతౌ సాధ్యవ
ద్వృత్తిత్వాభావప్రసిద్ధేరనుపయోగిత్వేన అవ్యాప్తేరితిచేన్న; ఏతన్మతే అవచ్ఛే
దకతాయాం కాలికసంబంధానవచ్ఛిన్నత్వస్యైవనివేశాత్, క్రియాభిన్నం కాలి
కేన ఘటాదిత్యాదావుక్తరీత్యాదోషేపినక్షతిః, అతివ్యాప్తిరూపత్వాత్, యది
చ తథాసతీత్యాదినా అతివ్యాప్త్యభిధానం ధూమవహ్న్యాదిపదసత్త్వాత్ సం
యోగేన వ్యభిచారిణి ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యత్రైవ నతు కాలికసంబన్ధేనవ్యా

తథాసతి వహ్న్యాదినిష్ఠధూమసామానాధికరణ్యాభావస్యాప్యయోగోళకస్యోభ యవోభయావచ్ఛిన్నతయా హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన హేతుమన్నిష్ఠాత్యనవ చ్ఛేద్యతయా అతివ్యాప్తిప్రసంగాచ్చ, కేచిత్తు, విశిష్టపర్వతాదేరవచ్ఛేదకతా మాదాయావ్యాప్తివారణాయావచ్ఛేదకాన్తరానవచ్ఛిన్నహేత్వధికరణావచ్ఛి న్నత్వమభావేవిశేషణీయం, ఏవంచ పర్వతాదేః కాలవిధయా ధూమనిష్ఠవహ్ని మత్సంయుక్తత్వాద్యభావావచ్ఛేదకత్వస్యాపి వ్యావృత్తిః పర్వతాదేస్స్వాలవ్య

భిచారిణ్యపి తదా౽వచ్ఛేదకతాయాం కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నత్వ హేతుతావ చ్ఛేదకసంబన్ధానవచ్ఛిన్నత్వోభయాభావవిశేషో బోధ్యః, ఏవంచవహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ కాలికేన హేతౌ పరమాణోర్ద్వ్యణుకధూమనిష్ఠసాధ్యసామా నాధికరణ్యాభావీయసమవాయసంబన్ధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతావతః కాలికసంబ న్ధేన హేతుమత్త్వేపి నక్షతిః సంయోగేన వ్యభిచారిసమత్వాత్, యదిచైవం సతి ఉత్పత్తిక్షణపర్వతయోర్ధూమనిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావావచ్ఛేదక త్వే పర్వతనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయా ఏతాదృశవిశేషణవత్తయా హేత్వధికరణతావ్యా ప్యత్వేనచావ్యాప్తితాదవస్థ్యాన్నాత్రపదంవ్యర్థం తథాపి ప్రతియోగ్యవచ్ఛేదకే పర్వతే తదభావావచ్ఛేదకత్వంనస్యాత్ పర్వతే తత్కాలే ధూమస్య సంయో గాసత్త్వాత్ అతః కాలికసంబన్ధఏవావచ్ఛేదకతానియామకోవాచ్యః తథాచ ప ర్వతనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయా నోభయాభావవత్త్వమితినావ్యాప్తిః యదిచ పూర్వ ముత్పత్తిక్షణవిధయా పర్వతస్యావచ్ఛేదకత్వాభిధానాదిదానీంసిద్ధాన్తేచతదనం గీకారవిరోధః తదా పర్వతధూమయోస్సంయోగఏవావచ్ఛేదకతానియామకః సి ద్ధాన్తే ప్రతియోగ్యవచ్ఛేదకతయా అభావావచ్ఛేదకతానాస్తి ఏతన్మతే కాలని ష్ఠావచ్ఛేదకతాసాధిష్యైవనాస్తీతివిశేషఇతి మన్యతే తదా కాలికసంబన్ధావచ్ఛి న్నత్వహేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధానవచ్ఛిన్నత్వోత్పత్తిక్షణత్వానవచ్ఛిన్నత్వైత త్త్రితయాభావఏవావచ్ఛేదకతాయాం నివేశ్యః తథాసతి పర్వతనిష్ఠావచ్ఛేదకతా యాం కాలికసంబన్ధావచ్ఛిన్నత్వేన ఉత్పత్తిక్షణనిష్ఠావచ్ఛేదకతాయాముత్ప త్తిక్షణత్వావచ్ఛిన్నత్వేన త్రితయాభావవత్త్వేపి హేతుమన్యోత్పత్తిక్షణసత్త్వే న హేత్వధికరణత్వస్య తదవ్యాపకత్వాన్నావ్యాప్తిః, ఉభయాభావత్రితయాభా వావిశేషిత తద్విశేషితకల్పయోర్దోషమాహ * తథాసతీతి * యదిచసావ్య

లతయా వహ్నిమత్సంయుక్తత్వాదిరూపప్రతియోగిన్యవచ్ఛేదకత్వాత్ తన్నిష్ఠాభావావచ్ఛేదకతాయా అవిరోధాయా వ్యాప్యాంతరకాలావచ్ఛిన్నత్వోపగమాత్ ఇత్యాహుః ॥ హేతుమదసంబద్ధే సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావస్యోక్తయుక్త్యా హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వవిరహాద్ధేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన హేతుమత్సంబద్ధే హేతుమదవచ్ఛిన్న తాదృశాభావప్రసిద్ధిమాహ * తాదృశేతి * హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన సాధ్యవద్వృత్తిత్వస్య యేనైవ సంబంధేన హేతుమదవచ్ఛిన్నాభావస్తస్యేత్యర్థః * తత్రైవ * తాదృశహేతుమత్యేవ, నచ తథావిధదూషాదౌ వహ్నిమత్సంయుక్తత్వాభావో వ్యాప్యవృత్తిరేవేతి తత్రాధికరణవిశేషస్యావచ్ఛేదకత్వం నిర్యుక్తికం ప్రతియోగిమత్యభావవృత్తావేవ విరోధభంజనార్థమవచ్ఛేదకభేదాపేక్షణాత్ ధూమవత్కపాలాదిసమవేతఏవ వహ్నిమన్మహానసాదిసంయుక్తఘటాదౌ మహానసాద్యవచ్ఛేదేన వహ్నిమత్సంయుక్తత్వసత్త్వే హేతుమత్కపాలాద్యవచ్ఛేదేన వహ్నిమత్సంయుక్తత్వాభావసత్త్వేఽపి ఏతద్రూపపక్షానె తద్ప్రసాదిత్వాదౌ ఏతద్రూపాదిమత్స్వసమవేతత్వస్య హేత్వధికరణావచ్ఛేదేనప్రతియోగిసత్త్వాత్ తదవచ్ఛేదేన సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవత్త్వాసంభవాత్ ఏతద్రూపాదిమతి సంబంధాంతరమాత్రేణ వర్తమానే సాధ్యవత్స్వసమవేతత్వాభావస్య వ్యాప్యవృత్తితయా హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వవిరహేణ నిరుక్తాభావాప్రసిద్ధేర్దుర్వారత్వాదితి వాచ్యం, పర్వతేరూపే నవహ్నిమత్సంయుక్తత్వమితి ప్రతీతిబలేన వ్యాప్యవృత్తేరపి సామానాధికరణ్యాభావస్య అధికరణవిశేషా

చ్ఛేదకతావ్యాపకహేత్వధికరణతాక సాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావాధికరణతాయా యాతత్తద్భేదకత్వవత్త్వం నిష్కర్షః తదా నైషదోషః స్వావయవావయోగోలకయోరవచ్ఛేదకతాభేదేనాధికరణతాభేదాత్, యదిచైవమపి పర్వతే ప్రతియోగ్యవచ్ఛేదకే అవచ్ఛేదకతానభిద్యతే కింతు క్షణనిష్ఠైవ సంబద్ధ్యత ఇత్యుచ్యతే తదా హేత్వధికరణపర్యాప్తావచ్ఛేదకతైవ మూలప్రతాతార్థః తాదృశపర్యాప్తిసత్త్వేనచ నకోపి దోషఇత్యవధేయం * అవచ్ఛేదకాంతరేతి * సప్తమీపదనిర్దేశ్యం దేశకాలయోరేవావచ్ఛేదకత్వమిత్యావిష్కర్తుం, యత్తు తద్ధర్మప్రాగభావవాన్ తద్ధ్వంసాదిత్యాదౌ హేతౌ సాధ్యవిశిష్టవృత్తిత్వాభావసత్త్వాదవ్యాప్తిరత్ర తస్య తత్ర కాలవిశేషస్యావచ్ఛేదకఘటకత్వాత్ తద్గంధ

వచ్ఛిన్నత్వానుపగమాత్ ॥ యత్తు వ్యాప్యవృత్తేరభావస్యాధికరణవిశేషావచ్ఛిన్నత్వానుపగమే హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావాధికరణతాసామాన్యే హేత్వనుయోగికత్వహేత్వధికరణవిశేషావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావో వివక్షణీయః తథాచ ధూమాదినిష్ఠస్యావయవాద్యవచ్ఛిన్న తదధికరణతాయాం హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన హేతుమదవచ్ఛిన్నత్వస్య రూపాదినిష్ఠ వహ్నిమత్సంయుక్తత్వాద్యభావాధికరణతాయాం ఘటాదినిష్ఠ ధూమవత్కపాలాద్యవచ్ఛిన్న తదధికరణతాయాంచ హేత్వనుయోగికత్వస్యాభావేన ఉభయాభావసత్త్వాల్లక్షణసమన్వయ ఇతి । తన్న । వ్యాప్యవృత్తేరవచ్ఛేదకానుపగమే పృథివీరూపాదినిష్ఠస్యాభావాతివ్యాప్తేః పృథివీత్వావ్యభిచారిజలీయరూపాదినిష్ఠసాధ్యసామాన్యాధికరణ్యాభావస్య వ్యాప్యవృత్తితయా తదధికరణతాసామాన్యే నిరుక్తోభయాభావస్యాక్షతత్వాత్, హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వస్థానే అనవచ్ఛిన్నత్వహేత్వధికరణానవచ్ఛిన్నత్వోభయాభావస్యైవ నివేశనీయత్వాన్నాయం దోషః, జలరూపాదినిష్ఠపృథివీసమవేతత్వాభావాధికరణతాయామవచ్ఛిన్నత్వవిరహాన్నోభయాభావసత్త్వాత్ ఏవంచ తావత్త్వైవ దర్శితాప్రసిద్ధేరపి నివారితత్వాత్తద్ధ్య

ధ్వంసే ఘటవృత్తిత్వస్యానవచ్ఛేదకకాలావచ్ఛిన్నఘటస్య తదసంబంధిత్వాద్వ్య ఉక్తరీత్యనుపపత్తౌ విశేషణపూరణమస్వరసః, వ్యాప్యవృత్తేర్నావచ్ఛేదకమితి వాదినాం నిష్కర్షముత్థాపయతి * యత్త్వితి * అయోగోలకవృత్తిత్వాదినిష్ఠధూమవద్వృత్తిత్వాభావవత్తాయాముభయాభావసత్త్వాదతివ్యాప్తేస్సామాన్యపదం తదర్థో వ్యాపకత్వం తథాచ తాదృశాధికరణతాత్వవ్యాపకః హేత్వనుయోగికత్వయద్ధర్మావచ్ఛిన్నాధికరణవిశేషావచ్ఛిన్నత్వోభయాభావస్తద్ధర్మవత్త్వమిత్యర్థః, ధూమాదిరూపాదినిష్ఠేత్యాది తదుభయప్రయోజనం, న చ ధూమాద్యంతరసంయుక్తస్యావయవావచ్ఛేదేనేత్యాదిరీత్యావ్యాప్తిః, ద్వయేపి తద్వ్యక్తిత్వాత్మకైకధర్మస్యైవ యద్ధర్మావచ్ఛేదేనోపాదానాత్, ఏతన్మతే తాదృశస్యావయవస్యాసత్త్వాచ్చ, ధూమాంతరేణ వృత్త్యనియామకసంయోగస్య హేత్వధికరణతాయా లక్షణఘటితత్వస్యాసంభవాచ్చ, ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదౌ ధూమపర్యాప్తాధారణవహ్న్యసంభవాన్నాతివ్యాప్తిరతః పృథివీతి [illegible] * హేత్వధికేతి * జలేతి * వృత్తిత్వోభయవ్యక్తిఘటితధర్మేతి [illegible]

ఽభయాభావవదనికరణతావదన్యత్వమేవనివేశనీయం సతూక్తాధికరణతాసామా న్యే హేత్వనుయోగికత్వతోఽన్యోఽభయాభావవత్త్వాభయాభావః ప్రయోజనవిర హాదితిచేత్; ఏవమపి వక్ష్యమాణాయాః కాలికసంబన్ధేన హేతావవ్యాప్తేస్సం గ్గతిర్నరాన్యాలైవ తత్ర కాలికసంబన్ధేనావృత్తిగగనాదావేవ దర్శితోభయాభా వవత్త్వాద్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాయాః ప్రసిద్ధేః, అన్యత్రాపవ నగవ్య త్ర తాదృశాభావప్రసిద్ధ్యా సంబన్ధాన్తరేణ వర్తమానపర్యన్తానుధావనవి రోధశ్చ; తస్మాద్వాహ్న్యవ్యవృత్తిరవ్యవచ్ఛేదకమేవగర్భకారాభిమతమిత్యవధేయం. ద్రవ్యంసత్త్వాదిత్యాదావాశఙ్కతామతివ్యాప్తిముద్ధరతి * వ్యభిచారిణశ్చేతి * తాదృశేతి * హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన హేతుమతీత్యర్థః, అవచ్ఛేదకత్వం చ వృత్త్యర్థః * తాదృశాభావవత్త్వమ్ * హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన సాధ్య వద్వృత్తిత్వాభావవత్త్వమ్, అత్ర ప్రమాణాకాంక్షాయామాహ * సత్తాయామి తి * ఈదృశప్రతీత్యా ద్రవ్యత్వసామానాధికరణ్యవత్త్యామపి సత్తాయాం తదనవ చ్ఛేదకగుణాద్యవచ్ఛేదేన తదభావవత్త్వావగాహనాదితిభావః * ఏవమ్ * సత్తా యాం ద్రవ్యత్వసామానాధికరణ్యాభావోఽవగమే * విశిష్టసత్త్వే * గుణాద్యన్య త్వవిశిష్టసత్తాత్వాద్యవచ్ఛిన్నే * అవ్యాప్తిరితి * గుణాద్యవచ్ఛేదేన సాధ్యసా మానాధికరణ్యాభావవతి కేనాపిరూపేణ తదనధికరణత్వాసమ్భవాదితిభావః॥ * విశిష్టస్యేతి * తథాచ విశిష్టసత్త్వం ద్రవ్యమాత్రవృత్తితదధికరణత్వం నగు ణాదేరితి నహేత్వధికరణావచ్ఛేదేన హేతౌ సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవ త్త్వమితిభావః, యద్యపి హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టహేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వం నివేశ్యాపీయమవ్యాప్తిర్నక్యతే వారయితుం తథాపి ప్రకారాన్తరేణ వారణస మ్భవే లక్షణే అధికనివేశసమనుచితమిత్యభిప్రేత్య విశిష్టేతిరిక్తత్వాది వక్ష్య

వృత్తిఘటకవదన్యత్తిత్వవత్త్వాయాం హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వప్రసిద్ధిః * ఈదృశేతి * అత్ర సత్తాద్రవ్యవృత్తిత్వాభావవతి ద్రవ్యవృత్తిత్వాభావవిశేష్యకాధేయతాసం బన్ధావచ్ఛిన్నప్రమాప్రకారత్వాత్ యోయద్విశేష్యకప్రమాప్రకారః సతద్వా నితి వ్యాప్తేరితిప్రయోగః * కేనాపీతి విశేషణవృత్తివ్యాప్తిఘటకతావ చ్ఛేదకతాకభేదానుయోగితాయా విశిష్ట అసంగీకారాత్; విరుద్ధోభయత్వ [illegible]దుభయత్వమాత్రస్యవాచకత్వంస్వరూపే

అశ్రితః, నచ హేతుతావచ్ఛేదకవిశిష్టాధికరణతావిశేషసమానాధికరణం అత్యభావ
దం స్వీకారాత్ భూతత్వమూర్తత్వోభయవిస్త్వాదిత్వాదౌ భూతత్వమూర్తత్వ
చహేతౌ స్వాధికరణగగనే మనసి చ సాధ్యసామానాధికరణ్యవిరహేణావ్యా
ప్తిప్రసఙ్గాదితి వాచ్యమ్, ఉభయత్వస్యైక విశిష్టాపరరూపత్వ మనభ్యుపగమ్య విశి
ష్టస్యాతిరిక్తతయా తత్ర స్వావచ్ఛిన్ననిరూపితాధికరణత్వరూపపర్యాప్తిసమ్బ
న్ధేనోభయత్వస్యైవ హేతుత్వం స్వీకర్తవ్యమేవ వా తత్రావ్యాప్తేస్సమాధానస
మ్భవాత్, నను ద్రవ్యం గుణాద్యన్యత్వే సతి సత్త్వాదిత్యాదౌ విశిష్టాతిరిక్తత్వ
పక్షమవలమ్బ్య వ్యాప్తేర్వారణం నవిచారసహం తథాహి గుణాదివృత్తిసత్తా
దితో గుణాద్యన్యత్వవిశిష్టసత్తాదేరతిరిక్తత్వే అనుగతధర్మమాత్రోచ్ఛే
దః ఏకవ్యక్తివృత్తిత్వవిశిష్టస్యాపరవ్యక్తివృత్తిత్వవ్యాఘాతాత్ ॥ నచ తత్త
ద్వ్యక్తివృత్తిత్వవిశిష్టసత్తాదీనాం మిథో భేదేఽపి శుద్ధసత్తాదికమనుగతం నిరాబా
ధమేవేతి వాచ్యమ్। శుద్ధసత్తాదౌ తత్తద్వ్యక్తివృత్తిత్వవైశిష్ట్యాభ్యుపగమే భ
వతాం తదైకత్వాసమ్భవాత్ తదనభ్యుపగమే తస్యావృత్తిత్వప్రసఙ్గాత్। ఏ
వం సర్వేషామేవ వస్తూనాం తత్తత్క్షణవృత్తిత్వరూపవిశేషణభేదాద్భేదప్రస
క్త్యా క్షణభఙ్గాపత్తిపర్యవసానం దుర్వారమేవ। అథ ప్రత్యభిజ్ఞానురోధేన
ఏకస్మిన్ నానాదేశకాలవృత్తిత్వవైశిష్ట్యం స్వీక్రియత ఏవ పరన్తు గుణాద్య
వ్యావృత్తిత్వవిశిష్టసత్తా నాస్తి ఇదానీం పూర్వక్షణవృత్తిత్వవిశిష్టఘటో నాస్తీతి
ప్రతీత్యనురోధేన భిన్నా ఏవ తత్తద్విశేషణవిశిష్టసత్తాఘటాదయః స్వీక్రియన్తే
తదవలమ్బనతయైవ తాదృశప్రతీత్యుపపత్తేః ద్రవ్యవృత్తిత్వాదివైశిష్ట్యపురస్కా
రేణ చానుగతసత్తాదేర్న ద్రవ్యత్వానుమాపకత్వం స్వీక్రియతే అపితు తదన్య

తస్యైవ హేతుత్వం స్వీకార్యమితి సమాధ్యన్తరమాహ * తత్రేతి * సమయ
థా పర్యాప్తాసమ్బన్ధేనోభయత్వస్య హేతుత్వం తథా విశిష్టానతిరిక్తత్వేఽపి వై
శిష్ట్యస్యాపి స్వావచ్ఛిన్ననిరూపితసమవాయేన హేతుత్వం వక్తవ్యమితి చే
దిదమేవాహ నిరుక్తేత్యాదినా ఉద్ఘాట్యం ఇదానీం పిహితమిత్యాదోషః, నకేవ
లమనుగతధర్మమాత్రోచ్ఛేదప్రసఙ్గమాత్రం కిన్త్వన్యదపీత్యాహ * ఏవమి
తి * అనుగతధర్మమాత్రోచ్ఛేదం క్షణభఙ్గాపత్తిపర్యవసానముద్భావ్య *ఇతి

తాదృశవిశిష్టగుణాద్యవృత్తి వస్త్వేవ నేతి తత్ర ద్రవ్యత్వాదిర్వ్యాప్తిరితి హాపి న క్షతిరితి చేత్ । తాదృశవస్తూనాం కేనరూపేణ వ్యాప్యత్వం ద్రవ్యవ్యావృత్తిత్వాదివిశిష్టత్వేన తాదృశరూపస్య వ్యాప్యతానుగతధర్మసాధారణ్యాత్ । నాపి తాదృశవిశిష్టశబ్దవ్యక్తిత్వాదినా తాదృశవిశేషణవైశిష్ట్యాంశస్య వ్యర్థత్వాత్ । తద్వ్యక్తిత్వాద్యనుపస్థితావనుమానానిర్వాహాచ్చ । ఏవం విశిష్టసత్తానాస్తీత్యత్ర విశిష్టసత్తాత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య సవిషయతాసంభవః, తాదృశప్రతీత్యా తదవలీఢానుగతసత్తావతి తద్విశిష్టావచ్ఛిన్నాభావాసంభవాత్ నాపి తద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నాభావస్య తద్వ్యక్తేః ప్రతియోగికోటౌ ప్రవిష్టత్వాత్ । విశేషణావచ్ఛిన్న ప్రతియోగికస్సంబంధోఽవిలక్షణః సచానుగతసత్తాయాస్సంబన్ధః అపి త్వతిరిక్తవిశిష్టసత్తా నాస్తి వేతి ప్రతియోగితావచ్ఛేదక ధర్మస్య గుణాదివృత్తి సత్తాసాధారణ్యేపి తత్ర విశిష్టాభావో లక్షణ ఏవ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్న ప్రతియోగితాకస భవ్యసాన్యత్వమాత్రస్య విశిష్టాభావసత్త్వేఽపేక్షితత్వాదితి చేత్ తర్హి గుణాదిసాధారణసత్తాయా ఏవ తాదృశాతిరిక్తసంబంధో గుణాదివ్యావృత్తః స్వీక్రియతాం కిం సంబంధ్యంతరకల్పనేనేత్యభిప్రేత్యాహ * అస్తు తర్హీతి * విశేషణవిశేష్యసంబంధస్యైవేతి * సత్తానిష్ఠగుణాద్యన్యత్వ వైశిష్ట్యస్యైవేత్యర్థః పరంపరయా ॥ పరంపరాసంబన్ధేన । స్వావచ్ఛిన్ననిరూపిత సమవాయాదిసమ్బన్ధేనేతి యావత్ * వ్యాప్యత్వాదితి * గుణాద్యన్యత్వవైశిష్ట్యావచ్ఛిన్నాధికరణతాయా గుణాదావసత్త్వాత్ తాదృశసంబన్ధేన తద్వైశిష్ట్యస్య ద్రవ్యమాత్రవృత్తిత్వాదితి భావః । ఏవకారేణ సత్తాయా వ్యాప్యత్వవ్యవచ్ఛేదః । యత్ర విశేషణవిశేషావచ్ఛిన్నసత్తాదిహేతుకద్రవ్యత్వాద్యనుమితిః తత్ర తత్ర తత్తద్వైశిష్ట్యహేతుకానుమితిరేవాపేయతే వైశిష్ట్యపరంపరాసంబన్ధేన వ్యాప్తి

తస్యైవ గుణాదౌ సత్త్వేనవ్యభిచారిత్వాత్ * వస్తునైవేతి * కేనరూపేణ తాదృశవస్తునో హేతుతేతి చేదిదానీం రూపవివేచనం నాస్త్యేవేతి బోధ్యం । ధర్మిసత్తాదిః । వైశిష్ట్యాంశస్యావ్యాప్యాహ * తద్వ్యక్తిత్వాదీతి * విశిష్టసత్తా నాస్తీతి ప్రతీత్యుపయోగస్య స్వావచ్ఛిన్నాభావావలంబనతానస్వీక్రియతే అపితు విశిష్టాభావావలంబనతైవ్యాశంక్యతే * విశేషణేతి * తర్హీతి * గుణాదివ్యావృత్త ఇతి * గుణో విశిష్టసత్తావానితి ప్రతీతినిరాసాయ । సత్తాయా ఇతి షష్ఠీ సంబం

ధీవిరహాచ్చానుమితిరప్రసిద్ధైవేతి భావః । యద్యపి విశిష్టనిరూపితసంబన్ధస్య విలక్షణత్వే తాదృశసంబన్ధేన సత్తాయామపి వ్యాప్యవృత్తిత్వం నిర్వహతి తథాపి విశేషణావచ్ఛిన్ననిరూపితసమవాయత్వాదినా సత్తాదిసంబన్ధతా కిన్తు విశిష్టసత్తావానితి ప్రత్యయే సత్తాదివిశేషణతాపన్నస్య వైశిష్ట్యస్యైవ ఏకపరమ్పరాసంబన్ధేన ధర్మిణి విశేషణత్వోపగమాన్నాతిప్రసఙ్గ ఇత్యాశయేనేదమభిహితమ్ । నన్వేవ రీత్యా ప్రథమలక్షణపరిష్కారే వక్ష్యమాణకేవలాన్వయిసాధ్యకావ్యాప్తేరసఙ్గతిః తత్రాపి సంబన్ధాన్తరేణ హేతుమద్వృత్తిహేత్వధికరణావచ్ఛిన్నసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావప్రసిద్ధ్యా లక్షణగమనసంభవాదిత్యత ఆహ * కేవలాన్వయినీతి * ద్వితీయలక్షణేతి * న చ తచ్ఛబ్దోక్తేనోభయత్వావచ్ఛిన్నస్యైవ పరామర్శాత్ ప్రథమలక్షణావ్యాప్త్యభావే సఙ్గతిర్దుర్లభైవేతి వాచ్యమ్ । కేవలాన్వయిసాధ్యకే ధూమాదౌ చావ్యాప్తిప్రదర్శనాత్తదుభయత్వేనోపస్థితప్రథమలక్షణావ్యాప్త్యసంభవేఽపి లక్షణద్వయేఽపి యథాయోగం తత్తత్స్థలే అవ్యాప్త్యన్వయే తాత్పర్యాత్ । యద్యపి ధూమాదావపి సాధ్యసామానాధికరణ్యసామాన్యాభావఘటితస్య ప్రథమలక్షణార్థస్య నావ్యాప్త్యవకాశః

ఘటకతత్ప్రతియోగికత్వమాత్రార్థతాత్పర్యస్య సత్తాసంబన్ధతాయా అనుపదమేవ నిరాకరణాత్ * యద్యపీతి * ఏవం చ విశేషణవిశేష్యసంబన్ధస్య వ్యాప్యవృత్తిత్వానుసరణం వ్యర్థమితి భావః * ఏసత్తాదీతి * అన్యథా కదాచిత్ । గుణస్సత్తావానితి ప్రత్యయస్య భ్రమత్వమపి స్యాత్ ॥ నన్వేవం సమవాయమాత్రస్య సత్తాసంబన్ధత్వే గుణో విశిష్టసత్తావానితి ప్రమాప్రసఙ్గ ఇత్యత ఆహ * కిన్త్వితి * సత్తాదివిశేషణతేతి * ద్రవ్యం వైశిష్ట్యవదితి ప్రత్యయాత్ * నాతిప్రసఙ్గః * న గుణో గుణాన్యత్వవిశిష్టసత్తావానితి ప్రత్యయస్య ప్రమాత్వప్రసఙ్గః । తథా చ విశేషణస్య శుద్ధసంబన్ధ ఇతి వైశిష్ట్యస్య సాధ్యవ్యాప్యవృత్తిత్వమనుసృతమితి భావః । యద్యపి విశిష్టసత్తానిరూపితసంబన్ధో విశిష్టాధారతాత్వాదిస్సత్తాసంబన్ధః తేన సంబన్ధేన సత్తావానితి ప్రత్యయః గుణో విశిష్టసత్తావానితి ప్రత్యయశ్చ ప్రకారతావచ్ఛేదకత్వేన విశిష్టాభావప్రతిబన్ధకమితి నియమముపేత్య వారణీయః ఏవం చ తేన సంబన్ధేన విశిష్టసత్తాయా అపి వ్యాప్యవృత్తిత్వం సంభవతీతి వైశిష్ట్యస్యైవైకావకారవైయర్థ్యం తథాపి అతిప్ర

తథాపి యత్కించిత్సాధ్యవద్వ్యక్తిభేదనివేశాభిప్రాయేణ ద్వితీయలక్షణస్యైవ యత్కించిత్సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావనివేశాభిప్రాయేణైవ ప్రథమలక్షణస్యాపి నానావ్యక్తిసాధ్యకే అవ్యాప్తిప్రదర్శనమవిరుద్ధం । నను లేచ యత్కించిత్సాధ్యానధికరణాధికరణత్వస్యోపలక్షణం యత్కించిత్సాధ్యాధికరణావృత్తిత్వమిత్యపి బోధ్యం తేన ప్రథమలక్షణావ్యాప్తిసంపాదకహేతౌ కథనాన్న్యూనత్వస్య నానవకాశ ఇతి ధ్యేయమ్ ॥ సామానాధికరణ్యస్యావ్యాప్యవృత్తితాయాం ప్రమాణసిద్ధాయామేవ దర్శితాతివ్యాప్తిర్న్యాయ్యేత్యాశంక్యతే తత్రైవ న ప్రమాణం ఉక్తప్రతీతేరన్యవిషయకత్వాదిత్యాహ * సత్తాయామితి * ప్రతీతిరితి * అథావం గుణత్వ అవగాహత ఇత్యనేనాన్వయః * అవచ్ఛేదకత్వస్యేతి * నిరూపకత్వస్యేత్యర్థః । తేన సామానాధికరణ్యస్య వ్యాప్యవృత్తితాపత్తే రిదవచ్ఛేదకత్వస్యాప్రామాణికత్వేపి న క్షతిః । ఉక్తాకారప్రతీతావవచ్ఛేదకత్వానుల్లేఖాత్ అవచ్ఛేదకత్వాభావావగాహితానసంభవతీత్యాశంక్యాహ * పరంపరేతి * ననూక్తపరంపరాసంబన్ధో న వృత్తినియామకః ఆకాశాదిద్రవ్యత్వసామానాధికరణ్యవదిత్యప్రత్యయాత్ ఇత్యుక్తసంబంధావచ్ఛిన్నాభావస్యాప్రామాణికత్వ ఇతిశాద్మశాభావావలంబనతాపి

మ్బన్ధో న సాంప్రదాయాభిమత ఇతి ప్రదర్శనాయైవ శాంకః అతఏవాకాశాదేనేత్యుక్తం ద్వితీయలక్షణే సాధ్యవత్సామాన్యభేదనివేశే ధూమ ఇత్యన్నత్రప్రలపితః సాధ్యాత్ అవ్యాప్త్యభావాత్ అతస్తదవ్యాప్తేర్విశేషనివేశాభిప్రాయకత్వం వాచ్యం తథా సతి తదీయత్వ్యా ప్రథమలక్షణావ్యాప్తిరపి దుర్వారైవేత్యాశయేన సమాధత్తే * తథాపీతి * యత్కించిత్త్వం సాధ్యవతి బోధ్యం । విశిష్టానతిరిక్తతామతే సాధ్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవివక్షయైవ విశిష్టసత్తాదిసాధ్యకాతివ్యాప్తివారణాత్ తదతిరిక్తతామతే తు లక్షణద్వయేపి సాధ్యపదం తన్నిష్ఠవిశేషేపి న క్షతిః । నానాధికరణకేతి దీక్షితదర్శనాత్ తత్రాపి సాధ్యవత్త్వ్యపవాదాత్ * ఆకాశమితి * సత్తాయాం గగనాంతర్భావేణ ద్రవ్యత్వసామానాధికరణ్యాత్ । ఘటాదిద్రవ్యత్వసామానాధికరణ్యవానితి సామాన్యాకారస్య సర్వమతసిద్ధత్వాదస్యోక్తిః ॥ * గుణస్యేతి * సమవాయిరూపతాదృశసంబంధశూన్యత్వముక్తం సామాస్యతి స్తాదృశసంబంధశూన్యత్వే తు నిత్యగుణో బోధ్యః కాలికసంబంధస్య జన్యగుణసత్త్వాత్ ॥ అథవా కాలికసంబంధస్యావచ్ఛేదకతానియామకత్వే ఇదమిదానీ

నోక్తప్రతీతేస్సంభవతీత్యాశంకోద్ధారాయానురూపం దృష్టాన్తమాహ * ద్రవ్యత్వ ఇతి * గుణస్యావచ్ఛేదకతానియామకద్రవ్యత్వసంబన్ధశూన్యతయా ద్రవ్యత్వనిష్ఠాభావావచ్ఛేదకత్వం నసంభవతీత్యగత్యా గుణనిష్ఠో ద్రవ్యత్వపృథివీత్వసామానాధికరణ్యావచ్ఛేదకత్వస్య పరంపరాసంబన్ధావచ్ఛిన్నస్తాదృశసామానాధికరణ్యస్య వా అభావ ఏవ తాదృశప్రతీతి విషయ ఇత్యవశ్యముపేయం తద్వదత్రాపీత్యర్థః, స్వరసతో యాదృశశబ్దాద్యాదృశార్థః ప్రతీయతే తాదృశశబ్దోల్లిఖితప్రత్యయే తాదృశార్థవిషయకత్వమేవాసతి బాధకే యుజ్యత ఇత్యాశయేన దర్శితప్రతీతేస్సత్తాయాం గుణావచ్ఛిన్న ద్రవ్యవృత్తిత్వాభావావగాహితాయాం బాధకప్రతీతిమాహ * సత్తా సద్రవ్యవృత్తిత్వాభావవతీతి * నచ ద్రవ్యవృత్తిత్వాభావాభావస్య ద్రవ్యవృత్తిత్వరూపస్య సత్తాయామస్త్వత్వేపి సత్తావన్న తస్యాః ప్రతీతేర్బాధకత్వం సంభవతి విరోధ్యవిషయకత్వాదితి వాచ్యం, తాదృశశబ్దేన ద్రవ్యవృత్తిత్వాభావవద్భేదస్యైవ ప్రత్యాయనాత్ తదాకారప్రతీతేరపి తద్భేదావగాహితయా బాధకత్వాత్ భేదస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వావిరహేణ సామానాధికరణ్యాభావవద్భేదస్య తదభావవిరోధిత్వాత్, యదిచ భేదస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వమతమవలంబ్య తాదృశప్రతీతేర్విరోధ్యవిషయకత్వముపపాద్యతే, తదా సత్తాయాం ద్రవ్యత్వసామానాధికరణ్యాభావేపి తదధికరణభిన్నత్వస్యాక్షతతయాతివ్యాప్తివారణమశక్యమేవేతి భావః, అవ్యాప్యవృత్తిత్వసాధకదర్శితప్రతీతేరభావమితి ప్రత్యయస్స్యాత్ । నచ కాలికసంబన్ధేనావచ్ఛేదకస్యాపి పూర్వోక్తయుక్త్యా దేశవిధయా అవచ్ఛేదకత్వస్వీకార ఇతి వాచ్యం । సకలకాలే ఆత్మత్వాకాశత్వోభయసామానాధికరణ్యసత్త్వేన నిరవచ్ఛిన్నతయా తదభావవిరహాదుక్తవ్యాప్తేరప్రయోజకత్వాచ్చ కాలికావ్యాప్యవృత్తిత్వావృత్తివిరహాత్ తత్కల్పస్య సిద్ధాంతవిరుద్ధత్వాదిత్యవధేయమ్ * అనురూపమితి * వృత్త్యనియామకసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావాంగీకారే । అన్యథా ద్రవ్యత్వనిష్ఠపృథివీత్వసామానాధికరణ్యగుణనిరూపితత్వమర్థో బోధ్యః । కదాచిత్ వృత్త్యనియామకసంబన్ధావచ్ఛిన్నాభావో భవతు సత్తాయాం గుణే సద్రవ్యవృత్తిత్వమిత్యాకారానురోధాత్ నత్వవ్యాప్యవృత్త్యభావ ఇతి సూచనాయ తదుక్తం । సత్తానేత్యాదికంచ నదూషణాన్తరంచ కారాభావాత్ అతో దృష్టాన్తేఽస్తు బాధకవశేనాన్యథోపపాదనం ప్రకృతే కింబాధకమిత్యాశఙ్కాయామిదమిత్యాశయేనావతారయతి * స్వరసత ఇతి * అశక్యమేవేతి * హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నసాధ్యసామా

రూపవిశేష్య సత్తావృత్తిత్వావగాహితాయా ఉపగమాత్తత్రాఽభావవిశేష్యక సత్తావృత్తిత్వవిరోధివిషయకం ప్రత్యయం బాధకతయోపన్యస్యతి * ద్రవ్యావృత్తిత్వాభావఇతి * యద్యపి ద్రవ్యవృత్తిత్వాభావే సత్తావృత్తిత్వం గుణాద్యవచ్ఛేదేన నతు ద్రవ్యావచ్ఛేదేనేతి తదవచ్ఛేదేన తత్ర సత్తావృత్తిత్వాభావస్సంభవతి ఏవం సత్తావృత్తిత్వం సత్తాత్వసామానాధికరణ్యరూపంసామానాధికరణ్యస్యావ్యాప్యవృత్తితామతే అవ్యాప్యవృత్తీతి తదనవచ్ఛేదకగుణత్వాద్యవచ్ఛేదేన ద్రవ్యవృత్తిత్వాభావే తదభావస్సంభవత్యేవేతినవిరోధః తథాప్యుక్తయుక్త్యా దర్శితప్రతీతేస్సత్తావృత్తిభేదావగాహితయా బాధకత్వం దుర్వారమేవ, యత్తు సత్తావృత్త్యా వభావేఽవచ్ఛేదకభేదేన సత్తావృత్తిత్వాభావసంభవేపి అవచ్ఛేదకాప్రతీతిదశాయాం జాయమానతత్ప్రత్యయస్య సత్తావృత్తిత్వగ్రహప్రతిబంధకతయా తదుత్తరం జాయమానాయాస్సత్తాయాం గుణేనద్రవ్యత్వసామానాధికరణ్యమితి ప్రతీతేస్సామా

నాధికరణ్యాభావాధికరణం యద్యత్ తత్తద్భిన్నత్వరూపలక్షణకరణే ప్యవ్యాప్యవృత్తిధర్మస్యోపలక్షణత్వేవ్యాప్తేః సాధ్యాఘటితత్వం విశేషణత్వేతద్విశిష్టతద్వ్యక్తిత్వమప్యవ్యాప్యవృత్త్యేవ భవిష్యతి । యదిచ తత్సమానాధికరణసకలతద్వ్యక్తిత్వావచ్ఛిన్నభిన్నత్వమర్థఇతి మన్యసేతదాపివ్యభిచార్యఖండద్రవ్యవృత్తిరూపాద్యాత్మక తద్వ్యక్తిత్వస్థలేఽతివ్యాప్తేఃఉక్తార్థస్యఉదక్షరత్వాచ్చేతి * యద్యపీత్యాది * నచ ద్రవ్యవృత్తిత్వాభావనిష్ఠసత్తావృత్తితాయాం కథం గుణస్యావచ్ఛేదకత్వం అవచ్ఛేద్యాధికరణీభూతద్రవ్యవృత్తిత్వాభావేన సార్ధం గుణసంబంధాభావాదితివాచ్యమ్, ద్రవ్యవృత్తిత్వాభావే గుణావచ్ఛేద్యతాయాస్సత్త్వేన సత్తాద్రవ్యవృత్తిత్వాభావయోస్సంబంధస్య సత్తావృత్తిత్వలక్షణస్య తదవచ్ఛేద్యత్వాత్ సంయోగస్యాగ్రావచ్ఛేద్యతయా తత్సమవాయాదేస్తదవచ్ఛేద్యత్వవదితి ॥ అథవా యదభావో యదవచ్ఛేదేన తదభావనిష్ఠవృత్తిత్వమపి తదవచ్ఛేదేనేత్యనుభవానుసారేణ తథోక్తిః * తదనవచ్ఛేదకేతి * ద్రవ్యవృత్తిత్వాభావే గుణత్వే సత్తావృత్తిత్వం నాస్తీత్యనుభవాదితిభావః * దుర్వారమేవేతి * ఏవంచ ప్రమాత్మకద్రవ్యవృత్తిత్వాభావో నసత్తావృత్తిరితి ప్రత్యయసత్త్వే సత్తాయాం గుణేన ద్రవ్యత్వసామానాధికరణ్యమితి ప్రతీతేర్ద్రవ్యావృత్తిత్వాభావవిషయికాయా అసంభవః కథంచిజ్జాతాయాశ్చ పూర్వప్రతీతివిషయవిరు

నాధికరణ్యాభావే సత్తావృత్తిత్వావగాహిత్వాసంభవేన గుణనిష్ఠ సామానాధికర
ణ్యావచ్ఛేదకత్వాద్యభావావగాహిత్వే సర్వత్రైవ తదవగాహిత్వకల్పనముచితమి
తిభావవర్ణనం, తదసత్, ఏవంసత్త్వావచ్ఛేదకావిషయిణ్యా ద్రవ్యత్వసామానాధి
కరణ్యత్వేన సత్తాయాం తత్సామానాధికరణ్యవిషయకప్రతీతేరపిబాధకతాసంభవే
న సత్తానద్రవ్యవృత్తిత్వాభావవతీత్యాది ప్రతీతిపర్యంతానుధావనస్య నిర్బీజత్వా
పాతాత్, నన్వేవం సంయోగాదిమతి సంయోగాదేరవ్యభావోమాస్తిత్విత్ మూ
లేన సంయోగఇతి ప్రతీతేరపి మూలనిష్ఠసంయోగాద్యవచ్ఛేదకత్వాభావావలంబి
నతయోపపత్తేరిత్యతఆహ * బాధకాభావాదితి * తత్రకపిసంయోగాభావో వృ
క్షావృత్తిరిత్యాదిప్రత్యయస్య అననుభవాదితిభావః, నను సంయోగాభావేవృక్షా
వృత్తిత్వప్రత్యయఇవ ద్రవ్యవృత్తిత్వాభావే సత్తావృత్తిత్వాభావప్రత్యయేపి వి
వాదసంభవాత్ యత్ర సామానాధికరణ్యాభావస్య నప్రత్యక్షసంభవః తత్రతత్స
త్త్వేమానాభావేన తదనధికరణత్వం నిష్ప్రత్యూహమిత్యతివ్యాప్తిరిత్యాహ
* అతీంద్రియసాధ్యకఇతి * ఇదం గురుద్రవ్యత్వాత్ పృథివీగురుత్వాత్ ఇత్యా

ద్ధార్థవిషయకత్వేనభ్రమత్వం నహి విరుద్ధవిషయకయోరుభయోః ప్రతీత్యోః
ప్రమాత్వసమ్భవః, ఏవంచ సత్తాయాం గుణఇత్యాది ప్రతీతిః ప్రమాత్వేసతి
గుణావచ్ఛేద్య ద్రవ్యవృత్తిత్వాభావా నవలంబనా తద్విరుద్ధ ద్రవ్యవృత్తిత్వా
భావవద్భిన్నత్వ ప్రకారక ప్రమాత్మకప్రత్యయకత్వాదితిప్రయోగః ॥ యః
ప్రత్యయః యత్పదార్థవిరుద్ధపదార్థవిషయకప్రమాత్మక ప్రత్యయాంతరకః
సః ప్రమాత్వేసతి తత్పదార్థవిషయకత్వాభావవానితివ్యాప్తేః ॥ యద్వాన
త్తాద్రవ్యవృత్తిత్వాభావనిష్ఠ ప్రమేయవిషయతానిరూపితవిషయతాశూన్యా ద్ర
వ్యవృత్తిత్వాభావవద్భిన్నత్వనిష్ఠ ప్రమాప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతాశాలిత్వా
త్ యద్విపరీతనిష్ఠ ప్రమాప్రకారతానిరూపితవిశేష్యతాశాలిత్వం యత్రతత్ర త
న్నిష్ఠప్రమావిషయతానిరూపితవిషయతాశూన్యత్వమితివ్యాప్తేరితి ॥ అతీంద్రియ
సాధ్యకఇత్యాది దీధితౌ అతీంద్రియసాధ్యకమేకం అతీంద్రియహేతుకంచాపరమి
తి వ్యభిచారిద్వయం ప్రతీయతే ఇత్యాశయేనాహ * ఇదంగుర్వితి * సాధ్యవిశి
ష్టవృత్తిత్వాభావనివేశమభిప్రేత్య, ననుదీధితౌ గురుత్వవిశిష్టవృత్తిత్వాభావస్యై
వ ప్రత్యక్షాసంభవఉక్తః తస్య క్షితిపాథోన్యతరవృత్తిత్వాభావాత్మకత్వాత్

దావిత్యర్థః, అథవా స్తంభాదౌ పిశాచత్వాభావస్యైవ స్తంభత్వాదౌ పిశాచత్వసామానాధికరణ్యాభావస్య మహతి వాయౌ రూపాభావస్యైవ మహావాయుత్వాదౌ రూపసామానాధికరణ్యాభావస్యాపి ప్రత్యక్షత్వాదుభయత్రాతీంద్రియత్వోపాదానం * తత్రేతి * గురుత్వాదిసాధ్యకస్థలే సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావస్యాతీంద్రియప్రతియోగితయాऽతీంద్రియత్వేన అతీంద్రియహేతుకస్థలే ధర్మిణ ఏవ తథాత్వేన హేతౌ సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావస్య ప్రత్యక్షాసంభవేన తత్ర తదసిద్ధేరిత్యర్థః * తదభావవద్వృత్తిత్వేన * గురుత్వాభావవద్వృత్తిత్వేన * తత్ర * ద్రవ్యత్వాదౌ * తత్ * గురుత్వాదిమద్వృత్తిత్వాభావవత్త్వం * అనుమేయమితి * తద్విరుద్ధదృష్టాంతేనేత్యాదిః * తద్వదితి * గురుత్వాదిమదిత్యర్థః * ఉపాధిత్వాదితి * తద్వద్వృత్తిభిన్నత్వస్య తద్విరుద్ధదృష్టాంతే సాధ్యవ్యాపకతాయాః పక్షీభూతే ప్రకృతహేతౌ చ భేదస్య వ్యాప్యవృత్తితయా సాధనావ్యాపకతాయాః సుగ్రహత్వాత్ పక్షే సాధ్యసందేహేన పక్షావృత్తితాదృశోపాధ్యసా

నతు తదుపలక్షితవృత్తిత్వాభావరూపస్య గురుత్వసామానాధికరణ్యాభావస్య తేజఆద్యవచ్ఛేదేన ద్రవ్యత్వాదౌ పృథివీజలాన్యతరవృత్తిత్వాభావస్య ప్రత్యక్షతయా గురువృత్తిత్వాభావస్యాపి తదాత్మకత్వేన ప్రత్యక్షత్వాత్ ॥ నచ సమనియతాభావభేదమతే దీధితిసంగతిః ॥ తథాపి ప్రత్యక్షభూతేన జలపృథివ్యన్యతరవృత్తిత్వాభావరూపలింగేన తదనుమానసంభవాత్ తథాచ గురుత్వసాధ్యకే నాతివ్యాప్తిసంభవః ॥ వక్ష్యమాణోపాధేరుపాధిత్వభంగశ్చ, చకారాదగ్నేనేన వ్యభిచారిద్వయాలాభః, వక్ష్యమాణాస్వరసశ్చేతి మనస్త్వవదణుత్వాదిత్యైకవ్యభిచారిపరతామాహ * అథవేతి * దృష్టాంతాభ్యాం క్రమేణోక్తస్థలే సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావప్రత్యక్షలాభః * తద్విరుద్ధమ్ * ఆత్మత్వోష్ణస్పర్శాదిమన్న్యణుత్వం మనోవృత్తిత్వాభావవత్ మనస్త్వాభావవద్వృత్తిత్వాదాత్మవదిత్యాదౌ సాధ్యే వ్యభిచారనిరూపకాధికరణావచ్ఛేద్యత్వస్య కథంలాభః తదనవచ్ఛేద్యత్వే తదసిద్ధౌ చార్థాంతరప్రసంగః పరమాణ్వవచ్ఛేద్యమనోవృత్తిత్వాభావసాధనే తు ఆత్మత్వే దర్శితహేతుమతి సాధ్యాసత్త్వేన వ్యభిచారప్రసంగ ఇతి చేత్ న, హేతౌ మనోవృత్తిత్వస్య నివేశనీయత్వేన వ్యభిచారాభావాత్ ద్రవ్యత్వాదేరణుత్వతుల్యత్వేపి తత్ర కథంచిత్సహచారగ్రహః, అథవా మనోవృత్తిత్వాభావస్య ప

ధ్యవ్యాపకతానిశ్చయాసంభవేపి సందిగ్ధోపాధిత్వస్య దుర్వారత్వాత్ అనుకూల తర్కవిరహేణ సందిగ్ధోపాధేరపి దూషకత్వాదితి భావః, నన్వేవమతీన్ద్రియసంయోగాదేరప్యవ్యాప్యవృత్తిత్వం న స్యాత్ తద్వతి తదభావస్య ప్రత్యక్షాసంభవేనాసిద్ధేః అనుమానస్యాప్రయోజకత్వాత్, ఏవం సామానాధికరణ్యస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వమతమాశ్రిత్య మణికృతైవ సిద్ధాన్తలక్షణే హేతుసమానాధికరణాభావే ప్రతియోగిసామానాధికరణ్యాభావస్య విశేషణత్వకల్పే కణ్ఠేనచ సంయోగాభావః ప్రతియోగ్యసమానాధికరణ ఇతి గ్రన్థే నావ్యాప్యవృత్తి సాధ్యకవ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్తిరుద్ధృతా తథాచ తన్మతే యుక్తిర్ఘటవత్తు పూవాడుభయథాపి తదాశ్రిత్య పూర్వపక్షలక్షణం వ్యాచక్షాణో నాపరాధ్యతీత్యాశఙ్క్య దూషణాన్తరమాహ * ఇదానీమితి * కాలికవిశేషణతాత్మకవిలక్షణసంబన్ధేనేత్యర్థః । అభావాదేరిహేతి ప్రత్యయనియామకో యో దైశికవిశేషణతావిశేషః తతస్తాదృశసంబన్ధవైలక్షణ్యస్య ప్రామాణికతాలాభాయ విలక్షణప్రతీతి నియామకత్వాభిధానమ్ । న చేదానీమితి ప్రతీతౌ సంబన్ధవైలక్షణ్యాభావేపి కాలత్వేనాధికరణావగాహనాదిహేతిప్రత్యయాత్తస్య వైలక్షణ్యముపపద్యత ఇతి కింసంబన్ధవైలక్షణ్యేనేతి వాచ్యం । సంబన్ధవిశేషానుయోగిత్వాదస్యవిధకాలత్వస్య దుర్వ

రమాణ్వవచ్ఛేద్యత్వే లాఘవమితి లాఘవజ్ఞానసహకారేణైవేష్టసిద్ధేర్న హేతౌ తద్విశేషణం దేయమ్, ఏతేన మనోఘటవృత్తిద్విత్వాదౌ వ్యభిచారవారణాయ పక్షాన్యగుణాన్యత్వంఅవచ్ఛేదకావృత్తిగుణాన్యత్వంవా విశేషణం తత్రాప్యణుత్వం మనః పరమాణుసంయోగాదేః పక్షత్వే స్వరూపాసిద్ధివారణాయ పక్షాన్యత్వాదిప్రవేశ ఇత్యపాస్తమ్ ॥ పరన్తు పరంపరయాఽణుత్వత్వం హేతుః అన్యథానుగతరూపేణ హేతుత్వేపి సాధ్యవద్వృత్తిత్వతదభావయోరేకత్రాసత్త్వేన విరోధాయోగాత్ మనస్త్వం సాధ్యమితి బోధ్యమ్ ॥ నన్వేవం ప్రసిద్ధానుమానే పర్వతేతరత్వాదేస్సందిగ్ధోపాధిత్వాపత్తిరత ఆహ*అనుకూలేతి* *అనుమానస్యేతి * అవ్యాప్యవృత్తిత్వసాధనార్థస్య గుణత్వవ్యాప్యావ్యాప్యవృత్తివృత్తిజాతిమత్త్వరూపలిఙ్గస్య । తథాచాప్రయోజకత్వశఙ్కావిరహదశాయాం సంయోగేఽవ్యాప్యవృత్తిత్వసిద్ధావుపాధిశఙ్కాయాస్సర్వదాఽసత్త్వన తద్విరహదశాయామతీన్ద్రియహేతావతీన్ద్రియసాధ్యసామానాధికరణ్యాభా

ఛత్వాత్ । ఇదానీం కాలత్వాభావ ఇత్యాదిప్రతీత్యా కాలే కాలత్వాద్యభావవ్యత్తేః ప్రామాణికత్వేపి కాలే కాలత్వం నాస్తీతి ప్రతీత్యనుదయాత్ నాస్తీత్యాకారప్రతీతౌ కాలికసంబంధవ్యావృత్తరూపావచ్ఛిన్నాయా ఏవ విశేషణతాయా నియామకత్వస్యావశ్యకత్వాత్ దైశికకాలిక సంబంధసాధారణ సంబంధతావచ్ఛేదకస్య ప్రామాణికతయా కాలికసంబంధే సంబంధతావచ్ఛేదకీభూతస్య వైలక్షణ్యస్య సిద్ధౌ నిష్ప్రత్యూహత్వాచ్చ * సద్ధేతావితి * కాలత్వాదిసాధ్యక ఘటాదిహేతావిత్యర్థః * కాల ఇతి * కాలావచ్ఛేదేనేత్యర్థః ॥ * అప్రసిద్ధేరితి * వృత్తిమతః కాలావచ్ఛేదేన కాలత్వాదిసామానాధికరణ్యవత్త్వాత్ అవృత్తినిష్ఠతదభావస్య కాలానవచ్ఛిన్నత్వాత్ అవచ్ఛేద్యాధికరణానుబంధినోనవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ అథ హేత్వధికరణ మహాకాలావచ్ఛేదేన మహాకాలఏవ కాలవృత్తిత్వాభావః ప్రసిద్ధ్యతి మహాకాలస్య గగనాదివదవృత్తితయా తత్ర కాలవృత్తిత్వస్యాసత్త్వాత్ స్వస్యతాదాత్మ్యసంబంధేన స్వసంబంధితయా స్వనిష్ఠాభావావచ్ఛేదకత్వ సంభవాచ్చ, నచ తాదాత్మ్యసంబంధో నావచ్ఛేదకతా నియామకః రూపే పర్వతేన వహ్నిమత్సంయుక్తత్వమితివత్ రూపే స్వస్మిన్న వహ్నిమత్సంయుక్తత్వ మిత్యాదిప్రతీతేః స్వవివాదత్వాదితి వాచ్యం । తథాసతి తాదాత్మ్యసంబంధేన వ్యభిచారిణి తదతిరిక్తసంబంధేన స్వసంబద్ధహేతౌ తేనసంబద్ధేన హేతుమత్త్వావచ్ఛేదేన సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవత్త్వ విరహేణాతివ్యాప్తేస్స్ఫుటతయా తద్దోషాపేక్షాయా అనుచితత్వాపాతాత్ ॥ అత్ర కే

చానుమితి సంభవాన్నాతివ్యాప్తిరితి భావః * అభావాదేరితి * గగనాదావిహ కర్తత్వం నాస్తీతిప్రత్యయేపి ఇదానీం కర్తత్వం నాస్తీతిప్రత్యయాభావాత్తత్ర తాదృశప్రత్యయవారణాయ వైలక్షణ్యాభిధానమ్ । అత్ర విశేషణతాత్వేన సంబద్ధతా సంభవే విశేషపదోపాదానాద్యది కాలికవిశేషణతాత్వేన సంబద్ధతా తథా మహాకాలానుయోగికవిశేషణతాత్వేన సంబంధతాస్యాత్ విశేషణతాయాం విశేష ఇత్యర్థాత్ తథాచ తేనసంబద్ధేన ఘటాదిసాధ్యకేవ్యాప్తిరితి మతం నిరాచికీర్షుర్విశేషపదస్య విశేషణతాత్వాప్రసిద్ధిసూచకతయా విశేషరూపేణ సంబద్ధత్వం నిరాకరోతి * దైశికేతి * విశేషణతాత్వం చేదనుగతం స్యాత్తదా స్యాదపి తత్ప్రసంగః తదేవ చాప్రామాణికమిత్యర్థః * వ్యభిచారిణి * జాతి

చిత్ । కాలికసంబన్ధేన గగనాదేరపి వృత్తిమత్త్వమితి మతాభిప్రాయకోఽయం గ్రంథః తథాచ కాలావచ్ఛేదేన మహాకాలేపి కాలికసంబన్ధేన సాధ్యవదవృత్తిత్వ సత్త్వాత్ ॥ తద్విరహిణోఽప్రసిద్ధిర్న విరుధ్యత ఇతివదంతి ॥ వస్తుతస్తు స్వస్మిన్ సామానాధికరణ్య తదభావయోర్వృత్త్యవచ్ఛేదకత్వే స్వాధికరణత్వమేవ నియామకం నతు స్వసంబన్ధితామాత్రం స్వాధికరణావచ్ఛేదేనైవ స్వస్మిన్ తత్ప్రతీతే రనుభవసిద్ధత్వాత్। అతఏవనసంబంధాంతరేణసంబద్ధఇత్యపేక్ష్య సంబన్ధాన్తరేణ వర్తమానఇత్యభిహితం। నచైవం తాదాత్మ్యాదివృత్త్యనియామకసంబంధేన వ్యభిచారిణ్యతివ్యాప్త్యకథనాన్న్యూనతాదుర్వారైవేతివాచ్యం। తాదృశసంబన్ధేనసాధ్యవదవృత్తిత్వస్య హేత్వధికరణత్వస్య చాప్రసిద్ధ్యాఽతివ్యాప్త్యసంభవాదితి। నచ తేనసంబన్ధేన సద్ధేతౌలక్షణసంగమనాయ వృత్తేరధికరణతాయాశ్చ స్థానే సంబంధప్రతియోగిత్వానుయోగిత్వయో రేవనివేశనీయత్వాదతివ్యాప్తే రావశ్యకతేతివాచ్యమ్। ప్రాచాంమతేతేనసంబన్ధేన వ్యాప్త్యనభ్యుపగమసంభవేన వృత్త్యాదేరపి నివేశనం సంభవతీత్యభిప్రాయేణైవాతివ్యాప్త్యనుద్భావనాత్ ॥ ఏతేన హేత్వధికరణఖండకాలవిశేషావచ్ఛేదేన కాలికసంబన్ధేన తదవృత్తౌ తద్విషయకజ్ఞాన ఏవసాధ్యసామానాధికరణ్య ప్రసిద్ధిస్సంభవతి। నచైవమపి కాలత్వవాన్ సర్వస్మాదిత్యాదౌ ఖండకాలస్య హేత్వనధికరణతయా హేత్వధికరణావచ్ఛిన్న సాధ్యసామానాధికరణ్యాప్రసిద్ధి దుర్వారైవేతివా

త్వాభావవాన్ ఘటత్వాత్ ఏతదాత్మత్వాభావవానాత్మనః శబ్దవాన్ గగనమహాకాలాన్యతరస్మాదిత్యాదౌ। ధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదౌ తాదాత్మ్యేన హేతోరపి కాలికాదిసంబన్ధేన సంబద్ధత్వాత్తదతిరిక్తేతి * కాలావచ్ఛేదేనేతి * కాలస్యాభావానవచ్ఛేదకత్వలాభార్థమ్ । తథాచావచ్ఛేదకాత్మకవిశేషణాభావాద్విశేష్యాభావాచ్చాప్రసిద్ధిరిత్యర్థః దీధితౌ హేతుమతీతిచైతదర్థమేవ । హేతుమతీత్యస్యానతిప్రయోజనమస్వరసః।అత్రచరుగాపి స్వస్మిన్నవహ్నిమత్త్వం యుక్తత్వమితి ప్రతీతిభయేన తాదాత్మ్యస్యావచ్ఛేదకతానియామకత్వం నిరాకుర్వన్వృత్త్యనియామకసంబంధేన వ్యాప్యవ్యాపకభావమనుపగమ్యలక్షణే వృత్త్యాదినివేశముపగమ్య దీధితికృదుక్తాప్రసిద్ధిం సమర్థయతే * వస్తుతస్త్విత్యాదినా * ప్రాచాంమతఇతి * తైస్తాదాత్మ్యసంబంధేనయస్య హేతుతాతద్ధర్మ

చ్యం । హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నహేత్వధికరణత్వపర్యంతానివేశేన వైశిష్ట్యస్య వ్యాసజ్యవృత్తిధర్మావచ్ఛిన్నస్య యత్రహేతుత్వం తత్రతాదృశధర్మస్యైవైతన్మతే స్వావచ్ఛిన్న నిరూపితాధికరణత్వ రూపపరంపరాసంబన్ధేనహేతుత్వస్య అభిమతతయాఽఽకాశస్థలేసర్వత్వస్యైవ తాదృశసంబన్ధేన హేతుతయా తాదృశ సంబన్ధేన అవృత్త్యా కాలికసంబన్ధేన కాలవృత్త్యాగగనత్వాదావేవతాదృశసంబన్ధేనసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావస్య హేత్వధికరణ కాలావచ్ఛేదేన ప్రసిద్ధేరితి పరాస్తం ॥ తాదృశకాలేతజ్జ్ఞానస్య విషయతాసంబన్ధసత్త్వేపి తాదృశసంబన్ధస్య వృత్తినియామకత్వానభ్యుపగమేన తజ్జ్ఞానస్యతత్కాలీనత్వావిరహేణచతస్య తజ్జ్ఞానానధికరణత్వాత్తజ్జ్ఞానేఅభావవృత్త్యా తత్కాలస్యానవచ్ఛేదకత్వాత్ ॥ మహాకాలానుయోగికవిశేషణతావిశేషేణ ఘటాదిహేతుకస్థలాభిప్రాయకోఽయం గ్రంథః తాదృశసంబన్ధేన హేతుమత్త్వాయోఽఖండకాలేఽభావాన్నోక్తదిశాప్ర

స్య వృత్తినియామకసంబంధేన తదాత్మనిధాన ముపగమ్య తద్ధర్మలింగకానుమితిసామగ్ర్యావ్యాపకత్వ మపగమ్య తద్ధర్మహేతుకత్వాత్సాధ్యకానుమితిస్వీకారాత్ * తజ్జ్ఞానస్యేతి * విభిన్నకాలీనయోర్నాధారాధేయభావఇతిభావః । అత్రతాదాత్మ్యస్యానవచ్ఛేదకతానియామకత్వేపి కాలత్వప్రకారకప్రమావిషయత్వసాధ్యకే తాదాత్మ్యకాలికాన్యతరసంబంధేన కాలహేతుకేఽవ్యాప్తిర్దుర్వారైవ సంయోగాదిసంబంధేనవృత్తిమన్మాత్రస్యభావాభావోభయస్య కాలికసంబంధేన మహాకాలస్య తాదాత్మ్యసంబంధేనచ మహాకాలేసత్త్వేన సాధ్యవన్నిరూపిత తాదృశాన్యతర సంబంధావచ్ఛిన్న వృత్తిత్వాభావస్య స్వాధికరణ దేశావచ్ఛేదేనాప్రసిద్ధేః గగనాదౌచ తత్ప్రసిద్ధావపి హేత్వధికరణానవచ్ఛిన్నత్వాత్ తస్మాత్తత్రావ్యాప్తి ప్రతిపాదకోఽయం గ్రంథ ఉపలక్షణపరతయా వ్యాఖ్యేయః ఏవంచాథేత్యాది పూర్వపక్షోప్యకించిత్కర ఏవేతి అత్రచాన్యతరత్వేన సంబంధత్వోపగమప్రసంగోఽచోద్యః । వస్తుతస్తు జ్ఞానం సవిషయకం ఘటాదిత్యాదౌ విషయితాయా గ్రంథకారమతేవృత్తి నియామకతయా తత్సంబంధేన హేతౌ పదార్థమాత్రస్య తత్సంబంధేనేశ్వర జ్ఞానవృత్తితయా నిర్విషయకావచ్ఛేదేనైవ సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావోవాచ్యః స నహేత్వధికరణానవచ్ఛిన్నః తదవచ్ఛేదేన వ్యాపివదార్థేనానప్రసిద్ధ్యతీత్యవ్యాప్తిర్బాధ్యా * మహేతి * విశేషరూపేణ సంబంధతాస్వీకారో స్వరసః । అ

సిద్ధిః ఇత్యపి కేచిత్ ॥— అత్ర స్వనిష్ఠహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావానవచ్ఛేదక తాదృశసంబంధావచ్ఛిన్న స్వాధికరణతావత్సామాన్యకత్వం వివక్షణీయమితి నోక్తావ్యాప్త్యవకాశః, స్వావయవపరమాణ్వాద్యవచ్ఛేదేన ఘటాదౌ వర్తమానే కాలత్వాదిసామానాధికరణ్యాభావే తదధికరణకాలసామాన్యస్యానవచ్ఛేదకతయా తత్ర లక్షణసమన్వయసంభవాత్, కేవలాన్వయి సాధ్యకే మేయత్వాదౌ సర్వాధికరణావచ్ఛేదేనైవ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యవద్వృత్తిత్వసత్త్వాత్ తన్నిష్ఠతదభావాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తిర్న క్షతిమావహతి మూలకృతైవ తత్రావ్యాప్తేర్వక్ష్యమాణత్వాత్.

క్రేత్యాదయః పరిష్కారస్య పంథానో ద్రష్టవ్యా ఇత్యన్వయః * స్వనిష్ఠేతి * శైవాలాదేః కాలికసంబన్ధేన పర్వతేసత్త్వాత్తత్ర తన్నిష్ఠసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావావచ్ఛేదకత్వాద్ధూమాంతరేత్యాదిరీత్యా చావ్యాప్తేః స్వనిష్ఠత్వనివేశః। సాధ్యవద్వృత్తితావచ్ఛేదకహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధానుపాదానే చింత్యమేతత్। గగనభిన్నం ఘటత్వాదిత్యాదౌ స్వనిష్ఠస్య సాధ్యవత్సంబద్ధత్వసామాన్యాభావస్యాప్రసిద్ధేర్హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధనివేశః। స్వనిష్ఠత్వానుపాదానే ఇదం చింత్యమ్। అధికరణతాయాం తాదృశసంబంధావచ్ఛిన్నత్వప్రయోజనం స్ఫుటమ్। స్వనిష్ఠత్వం తాదృశాభావాధికరణతాయాం వివక్షితం తేన ధూమరూపయోస్సాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావస్యైకత్వేపి నావ్యాప్తిః, వ్యభిచారివారణాయ సామాన్యపదమ్, జన్యమాత్రస్య కాలోపాధితానియమేప్యాహ * పరమాణ్వితి * అవచ్ఛేదకతానియామకాదిక్కృతవిశేషణతా, మూర్తమాత్రం న దిగుపాధిః కింతు జన్యమూర్తమిత్యుక్తత్వాదాహ * ఆదీతి * ఆదినా మహాదిక్పరిగ్రహః సంబంధః పూర్వోక్త ఏవ, అత్ర జ్ఞానం సవిషయకం ఘటాదిత్యాదౌ విషయితాసంబన్ధేన హేతౌ సంయోగాదినా స్వాధికరణభూతలాద్యవచ్ఛేదేన సత్తావాన్ సత్తాధ్వంసత్వాన్యతరవాన్ వా జాతేరిత్యాదౌ కాలికసంబన్ధేన జాతిసంబంధిధ్వంసావచ్ఛేదేన అనుయోగితావిశేషసంబన్ధేన భేదావచ్ఛేదేనవా సత్తాధ్వంసత్వాన్యతరవాన్ ధ్వంసత్వాదిత్యాదౌ చ క్రియాద్యవచ్ఛేదేన వృత్తిత్వాభావో బోధ్యః ॥ సర్వేషామపి దేశవిధయాఽవచ్ఛేదకత్వాత్, ఏవం ప్రమేయభిన్నా గోత్వాదిత్యాదౌ సమవాయేన హేతావప్యూహ్యమ్ ॥ కేవలః సాధ్యవదవృత్తిత్వేన రహితః అన్వయః సాధ్యవద్వృత్తిత్వం యస్యేతి వ్యుత్పత్త్యా సాధ్యసామానాధికరణ్య

యదిచైవమాత్మభిన్నం జ్ఞానవదన్యత్వాదిత్యాదౌ హేతావాత్మాన్యసకలవస్త్వవచ్ఛేదేనైవ దైశికవిశేషణతయా సాధ్యవద్వృత్తిత్వసత్త్వాత్ ఆత్మనశ్చ కేనాపిసంబన్ధేన హేతుమత్త్వాభావాత్తదవచ్ఛేదేన హేతౌ సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవృత్త్యసంభవాద్ధేతునిష్ఠతాదృశాభావాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తిరితి విభావ్యతే, తదా హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన యత్స్వాధికరణం తదవచ్ఛేదేనస్వస్మిన్వర్తతే యోఽభావః తత్ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకతాదృశసంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యవద్వృత్తిత్వత్వకత్వం వ్యాప్తిరిత్యేవవివక్షణీయమ్ ॥ కాలత్వవాన్ ఘటాదిత్యాదౌ కాలావచ్ఛేదేన ఘటాదౌ వర్తమానః కపాలసమవేతత్వాద్యభావ ఏవ ప్రసిద్ధః తత్ప్రతియోగితానవచ్ఛేదకంచ కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నకాలవృత్తి

భావాప్రసిద్ధ్యాఽవ్యాప్తేర్మూలకారాభిమతత్వాత్ * యదిచేతి * వస్తుతస్తు అవ్యాప్యవృత్త్యాదేస్సంబంధతామతే నావ్యాప్తిరతో యదిచేతి * హేతుతేతి * ఆత్మభిన్నంజ్ఞానవదన్యత్వాదిత్యాదౌ విషయితాదిసంబన్ధే హేతౌ చ హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన స్వాధికరణే మనః కపాలసమవేతత్వాద్యభావో బోధ్యః * కాలత్వవానితి * అథైతద్దోషవారణాయ తర్కాలంకారైర్ధర్మావచ్ఛిన్నాధికరణావచ్ఛేదేన హేతువృత్తికాభావప్రతియోగితానవచ్ఛేదకం సాధ్యవద్వృత్తిత్వత్వం తద్ధర్మవత్త్వంవ్యాప్తిరితి హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావిశేషితసాధ్యవద్వృత్తిత్వఘటితలక్షణమురరీక్రియతే భట్టాచార్యైస్తుతద్విశేషితసాధ్యవద్వృత్తిత్వఘటితం స్వాధికరణావచ్ఛేదేన స్వస్మిన్వర్తతే యోఽభావఇత్యాద్యేతత్ తత్రానుగతహేతుతావచ్ఛేదకరూపేణ హేతునివేశాద్వ్యక్త్యైక్యసమ్భవాత్ స్వత్వేన తన్నివేశస్య తద్భేదేనయుజ్యతే, కించ సాధ్యవద్వృత్తిత్వే హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధనివేశో వ్యర్థః మహానసీయాదిధూమే వహ్నిమత్సంయుక్తత్వాభావసత్త్వేపి తస్య కాలికాదిసంబన్ధేన వహ్నిమత్సంబద్ధతయా తత్సామాన్యాభావాసత్త్వేనావ్యాప్త్యసత్త్వాత్, వ్యభిచారిణి వ్యభిచారనిరూపకాధికరణేసాధ్యాసత్త్వేన తదవచ్ఛేదేనసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావసత్త్వేనాతివ్యాప్త్యభావాచ్చ, అథ సంయోగేన ధూమవతి పర్వతరూపకాలేఅయోగోలకీయవహ్నేస్స్వాధికరణీభూతాయోగోలకాద్యవచ్ఛేదేనైవ కాలికసంబన్ధేన వృత్తిః కాలే వృత్తౌ దేశస్యావచ్ఛేదకత్వాత్ తథాచాయోగోలకాద్యవచ్ఛేదేన ధూమవత్సంబద్ధత్వసామాన్యాభావో నవహ్నౌ వర్తతఇత్యతివ్యాప్తేరవృత్తౌ

హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధనివేశ ఇతిచేత్, సామానాధికరణ్యనిరూపకమేవ తద
వచ్ఛేదకం అన్యత్తదభావావచ్ఛేదకమితి లక్షణకృత్సమ్మతతయా అయఃపిండస్య
తదభావావచ్ఛేదకత్వాత్ అన్యథా హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధోపాదానేపి త
త్రైవ కాలికేన హేతౌ వహ్నౌ తదవచ్ఛేదేన ధూమవన్నిరూపితకాలికసంబం
ధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాభావాసత్త్వాపత్తేః ప్రతియోగ్యనధికరణధూమవదవచ్ఛేదే
న కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాయోగోలకీయ వహ్న్యభావవద్ధూమవన్నిరూపిత
కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వానిరూపకత్రైవ తదభావే ధూమవద్భిన్నస్యావ
చ్ఛేదకత్వౌచిత్యాచ్చ, నచ తర్కాలంకారమతే సామానాధికరణ్యానిరూపక
విధయావచ్ఛేదకతావిలక్షణావచ్ఛేదకతానివేశః భట్టాచార్యాణాంతు తదనివేశా
ద్ధేతుతావచ్ఛేదకసంబంధనివేశ ఇత్యుభయగ్రంథసామంజస్యమితివాచ్యం, ద్ర
వ్యం గుణాన్యత్వవిశిష్టసత్త్వాదిత్యాదౌ సత్తానిష్ఠద్రవ్యవృత్తితావచ్ఛేదకక్రియా
యా ద్రవ్యవృత్తిత్వాభావానవచ్ఛేదకతయా అతివ్యాప్తేస్సర్వమతే విలక్షణావ
చ్ఛేదకతానివేశావశ్యకత్వాత్, కాలే వృత్తౌ దేశస్యావచ్ఛేదకత్వాత్ సామా
నాధికరణ్యనిరూపకదేశవిధయావచ్ఛేదకత్వస్యాన్యజాతీయత్వాచ్చ, అన్యథా ఆ
త్మత్వే కాలికసంబంధఘటితాకాశత్వసామానాధికరణ్యే ఆత్మనఏవాకాశత్వవజ్జ
న్యే కాలికసంబంధావచ్ఛిన్నాత్మత్వాభావే జన్యస్యైవచ దేశస్యావచ్ఛేదకత్వం
తాదృశసామానాధికరణ్యే దేశవిధయావచ్ఛేదకత్వం ఘటాదేః తదభావావచ్ఛే
దకత్వంత్వాత్మన ఇతి సిద్ధాంతభంగప్రసంగాత్, ప్రతియోగ్యనవచ్ఛేదకస్యైవా
భావావచ్ఛేదకత్వమితి సజాతీయావచ్ఛేదకతావిషయకనియమస్యాప్యభఙ్గాత్ -త
స్మాత్సాధ్యవద్వృత్తిత్వే హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వవిశేషణంనిష్ఫల
మేవేతి చెన్నైవమ్॥ తత్రత్యవిశేషణానివేశే నాం హేతువృత్తిత్వంవ్యర్థం పర్వతరూ
పాదౌ సాధ్యవత్సంబద్ధత్వసామాన్యాభావాసత్త్వాత్ నాపిపర్వతీయధూమే మహా
నసావచ్ఛేదేన ధూమాన్తరసంయుక్తస్వావయవావచ్ఛేదేన ధూమే వా సాధ్యవత్సం
బద్ధత్వసామాన్యాభావః మహానసస్వావయవయోరపి వహ్నిమత్త్వాదితి హేతుతా
వచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతాత్వశుద్ధాధేయతాత్వయో ర్వ్యాప్యవ్యాప
కభావమాత్రం పృథగఖండోపాధిత్వంచేతి యథా సన్నివేశే వైయర్థ్యమితివా
లోచ్య హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతోపాదానం కృతమ్ । హే
తుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నాధేయతైవ సంబంధాంతరావచ్ఛిన్నాధేయతా

త్వత్వాదికమితి లక్షణసమన్వయః ॥ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన యద్వృత్తిమత్ తన్నిష్ఠతత్సంబంధావచ్ఛిన్నసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావానవచ్ఛేదక తత్సంబంధావచ్ఛిన్నతద్వస్తుప్రకృతహేతూభయాధికరణ తావత్సామాన్యకత్వం వా వక్త

భ్యో భిద్యత ఇత్యుపగమేపి హేతువృత్తిత్వనివేశినాం సాధ్యవద్వృత్తిత్వే అనుపాత్తమపి హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వమస్తీతి సూచనాయైవ తదుపాదానం, తథాసత్యేవ ధూమాంతరేత్యాదిక్రమేణావ్యాప్తేస్తత్సార్థక్యాత్, నచ హేతువృత్తిత్వోపాదానేపి తత్రావ్యాప్తిర్నవార్యత ఇతి వాచ్యం, హేతుతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వస్య తదర్థత్వాత్, అత్రాతిప్రసక్తధర్మస్యావ్యమయోగితావచ్ఛేదకత్వే బాధకాభావాత్ తాదృశార్థక హేతువృత్తిత్వనివేశేప్యవ్యాప్తేర్దుర్వారత్వమాలోచ్య స్వయం స్వవృత్తిత్వనివేశః కృతః, అథ హేతువృత్తిత్వం స్వనిష్ఠత్వం వోపాదీయతాం యథాసన్నివేశే వైయర్థ్యాత్ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వవైయర్థ్యంతు నహీయత ఇతి చేత్, హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నసాధ్యవన్నిరూపితహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాభావవద్భిన్నత్వలక్షణఘటకపదార్థాపరిహారేణ కతిపయపదార్థవిశేష్యవిశేషణభావవ్యత్యాసేనేదం లక్షణం కృతమితిసూచనాయ తదుపాదానాత్ ॥

అత్ర హేతుభేదేన వ్యాప్తిభేదాత్ ఉదక్షరత్వాచ్చ సాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావఘటితం లక్షణాంతరమాహ * హేతుతేతి * వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ వస్తువదేన శైవాలాదికం నగ్రాహ్యం తథాసతి తద్వస్తుప్రకృతహేతూభయాధికరణాప్రసిద్ధిస్స్యాత్ కింతు పర్వతాదినిష్ఠతృణాదికమేవ తత్ర స్వావయవావచ్ఛేదేన సాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావసత్త్వాల్లక్షణసమన్వయః, కాలికసంబంధేన హేతౌ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన వృత్తిమతి ఘటాదౌ స్వావయవపరమాణ్వాద్యవచ్ఛేదేన వాచ్యం జ్ఞేయత్వాదిత్యాదౌ తథావిధఘటత్వప్రకారప్రమావిషయత్వాదావుక్తరీత్యా పటాద్యవచ్ఛేదేన విషయితాసంబంధేన హేతౌ తాదృశహేతుభిన్నే పటాదౌ స్వాధికరణభూతలాద్యవచ్ఛేదేనచ సాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావః ప్రసిద్ధః, ధూమవాన్ వహ్నేరిత్యాదౌ మహానససాధారణదీర్ఘదండరూప తద్వస్తుప్రకృతహేతూభయాధికరణ మహానసాదేస్సాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావానవచ్ఛేదకత్వాదతివ్యాప్తిస్సామాన్యపదం, ఉభయాధికరణత్వనివేశాదిత్యాదినా స్వయమేవ తద్వస్తునివేశం సార్థకయిష్యతి, తేన వ్యధికరణధూమాంతరసంయు

వ్యం । ఆత్మభిన్నం జ్ఞానవదన్యత్వాదిత్యాదౌ ఆత్మత్వావచ్ఛేదేన ఘటత్వాభా
వాదినిష్ఠాత్యావృత్తిత్వాభావస్యావచ్ఛేదకం ఘటత్వాభావజ్ఞానవదన్యత్వోభ
యాధికరణతావత్సామాన్యమితిలక్షణసమన్వయః ॥ ఉభయాధికరణత్వనివేశాత్
వహ్నిమాన్ ధూమాదిత్యాదౌ ధూమాదిసంయోగినః కపాలాదేః ఘటాదినిష్ఠ వ
హ్నిమత్సంయుక్తత్వాభావావచ్ఛేదకత్వేపి నక్షతిః కపాలాదేః సంయోగేన
ఘటానధికరణతయా ఉక్తోభయాధికరణతావత్సామాన్యానన్తర్గతత్వాత్ ॥

క్తస్వావయవావచ్ఛేదేన సాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావసత్త్వాద్ధూమేపి నావ్యాప్తిః, ప్ర
కృతహేతుత్వనివేశే హేతౌ ధూమాదిరూపతద్వస్త్వధికరణకత్వసత్త్వేపి కేవలా
న్వయినిఘటత్వప్రకారకప్రమావిషయత్వరూప తదధికరణకత్వాసంభవేనావ్యా
ప్తిరితి తన్నివేశః, ఆత్మభిన్నం జ్ఞానవదన్యత్వాదిత్యాదౌ ఘటత్వాభావే ఆత్మా
వచ్ఛేదేన సాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావసత్త్వాదవ్యాప్తివారణమపి తత్ప్రయోజనం, ద్ర
వ్యం విశిష్టసత్త్వాదిత్యాదౌ విశిష్టసత్త్వానతిరిక్తతయా సత్త్వానిష్ఠసాధ్యవద్వృత్తి
త్వాభావానవచ్ఛేదకత్వవిరహేణావ్యాప్తేః వ్యాప్త్యైక్యానురోధేనచ ప్రకృతత్వని
వేశః, హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన తద్వస్త్వధికరణతానివేశాద్ధూ
మవత్కపాలసమవేతఘటే సాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావసత్త్వేన కపాలస్య
తదవచ్ఛేదకత్వేపి నక్షతిః । నచ హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన తద్వ
స్త్వధికరణతానివేశే వృత్తిమత్త్వమాత్రనివేశేపి నిర్వాహసంభవాద్వృత్తా
హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేనేత్యస్య వైయర్థ్యమితి వాచ్యం । హేతుతావచ్ఛేదకసంబం
ధేన యద్వస్తుప్రకృతహేత్వధికరణప్రసిద్ధిః తద్వస్తునఏవోపాదేయతయా
వృత్తిమత్త్వానివేశస్యాసంభవాత్ । తథాచ యన్నిష్ఠసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావానవ
చ్ఛేదకత్వం హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నతన్నిష్ఠాధేయతానిరూపకత్వస
హితయద్ధర్మావచ్ఛిన్నాధికరణతావ్యాపకం తద్ధర్మవత్త్వమాత్రనివేశే హేతు
తావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిమద్యత్ తదేవయచ్ఛబ్దేనోపాదేయమి
త్యేతల్లాభార్థం తథోక్తిరితి ॥ అథ ధూమాదిసంయోగినః కపాలాదేః ఘటాది
నిష్ఠవహ్నిమత్సంయుక్తత్వాభావావచ్ఛేదకత్వేపి ధూమాధికరణస్య వహ్న్యాది
రూపయత్కించిద్వస్తునిష్ఠవహ్నిమత్సంయుక్తత్వాభావానవచ్ఛేదకతయా లక్షణ
సమన్వయసంభవాద్ధేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నతద్వస్తుమత్త్వం వ్యర్థం
నచ ధూమవాన్వహ్నేరిత్యాదౌ ధూమవహ్న్యుభయాధికరణస్య ధూమనిష్ఠసా

అథవా హేతుతావచ్ఛేదకసమ్బన్ధేన యద్ధేత్వధికరణం తదవచ్ఛిన్న స్వవృత్తి-
తాన్యహేతుతావచ్ఛేదక సమ్బన్ధావచ్ఛిన్నసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావకత్వవివక్ష-
ణాన్నకశ్చిద్దోషః ॥ సర్వత్ర సద్ధేతౌ అన్తతోఽవృత్తౌ ప్రసిద్ధే సాధ్యసామానా-

---

ధ్యసామానాధికరణ్యాభావానవచ్ఛేదకత్వేపి సామాన్యాంతర్గతతాయోగోలక-
స్య కాలికసంబంధేన ధూమాధికరణతయా తాదృశావచ్ఛేదకత్వాదతివ్యాప్తివిర-
హేపి జాతిమద్భావత్వాదిత్యాదౌ సత్తావత్త్వప్రకారక ప్రమావిషయత్వనిష్ఠ-
సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావానవచ్ఛేదకహేత్వధికరణకత్వాదతివ్యాప్తిరితి య-
ద్యద్వస్తువివక్షణీయం ఏవంచ తత్తద్వస్త్వంతర్గతఘటమాదాయావ్యాప్తేర్వా-
రణాయ తద్వివక్షణమావశ్యకమితివాచ్యమ్ ॥ తథాసతి శైవాలస్యాపి యద్వచ్ఛ-
ద్ధాంతర్గతతయా తన్నిష్ఠసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావానవచ్ఛేదక శైవాలధూమోభ-
యాధికరణాప్రసిద్ధేః తత్సామాన్యవృత్తిత్వాభావే నావ్యాప్తేరితిచెన్న ॥ హేతు-
సమానాధికరణత్వస్య యద్వస్తువిశేషణత్వాత్ ॥ వస్తుతస్తు బహువ్రీహౌ పూర్వ-
పదార్థస్య విధేయతయా యద్యద్వస్తుప్రకృతహేతూభయాధికరణసామాన్యం
తత్తద్వస్తువృత్తిసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావానవచ్ఛేదకమిత్యేవాభిప్రేతమ్ ॥
యత్రచ ధూమవత్కపాలే తృణఘటౌ తత్ర తృణధూమోభయవృత్తిఘటనిష్ఠసా-
ధ్యవద్వృత్తిత్వాభావావచ్ఛేదకత్వేపి నక్షతిః ప్రత్యేకమేకైకవస్తుఘటితోద్దేశ-
తద్వస్తుఘటితవిధేయాబాధాత్ । ఏవంచ వ్యభిచారనిరూపకాధికరణమాత్రవృత్తి-
తృణాదేర్యద్యదర్థాంతర్గతత్వాత్తమాదాయైవాతివ్యాప్తివిరహేపి తద్రూప-
భిన్నం గుణత్వాదిత్యాదౌ అతివ్యాప్తిరతస్సామాన్యపదమ్ । ఏవంచ హేతుమ-
ద్వృత్తిత్వంవ్యర్థమేవ । నచాత్మభిన్నంజ్ఞానవదన్యత్వాదిత్యాదౌ గగనాత్మా-
న్యతరభేదస్య యద్యదర్థాంతర్గతత్వాత్తన్నిష్ఠసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావా-
ప్రసిద్ధేరవ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ ॥ ఉద్దేశ్యఘటకవస్తునోపి కల్పద్వయేపి సాధ్యవ-
ద్వృత్తిత్వాభావవత్త్వనివేశఇతిదిక్ ॥ హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నతదధికరణత్వవద-
న్యత్వప్రవేశఏవ దీధితికారోక్తదోషఃప్రసజ్యతే నతు తదవచ్ఛిన్న స్వవృత్తికా-
న్యత్వనివేశఇత్యాశయేనాహ * అథవేతి * హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నరూపనిష్ఠ-
సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావమాదాయావ్యాప్తేస్స్వవృత్తికత్వనివేశః ॥ అత్ర
నహేతుతావచ్ఛేదకనివేశః । హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నస్వవృత్తికాన్యత్వస్థానేస్వ-
వహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్త్యనవచ్ఛిన్నత్వనివేశాయోపక్రమ

ధికరణ్యాభావవత్తాదృశస్వవృత్తితాన్యత్వసత్త్వేన లక్షణసమన్వయాల్ వహ్న్యాదినిష్ఠధూమాదిసామానాధికరణ్యాభావే అయోగోలకాదేరివ తద్వృత్తిత్వస్యాప్యవచ్ఛేదకత్వాల్ స్వనిష్ఠహేతుతావచ్ఛేదకసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నవృత్త్య

తే * వహ్న్యాదీతి * శైవాలాదినిష్ఠసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావస్య తన్నిష్ఠవృత్త్యవచ్ఛిన్నత్వాదవ్యాప్తిరతః స్వనిష్ఠత్వనివేశః ॥ ఇత్యాదయఇత్యాదినా హేత్వధికరణావచ్ఛిన్నత్వం నసాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతావిశేషణం కిన్తు హేత్వధికరణసామాన్యావచ్ఛిన్నత్వం తద్భేదస్యైవ ॥ ఏవంచ భేదస్యావ్యాప్యవృత్తితయా గుణావచ్ఛేదేన సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావవత్యాంసత్తాయాం ద్రవ్యావచ్ఛేదేన వర్తమానోఽపి తద్భేదో నహేత్వధికరణసామాన్యావచ్ఛిన్నః స్వప్రతియోగితావచ్ఛేదకావచ్ఛేదకస్య భేదానవచ్ఛేదకత్వాదితి ద్రవ్యం సత్త్వాదిత్యాదౌ నాతివ్యాప్తిః ॥ మూలానురోధేన హేత్వధికరణసామాన్యావచ్ఛిన్నసాధ్యవద్వృత్తిత్వవత్త్వమేవలక్షణం అత్ర భిన్నం జ్ఞానవదన్యత్వాదిత్యాదౌ సాధ్యసామానాధికరణ్యాభావాధికరణతాయాః హేతునిష్ఠత్వాభావేఽపి ఘటత్వాభావాదావాత్మత్వావచ్ఛేదేన ప్రసిద్ధాయాం తద్భేదే హేత్వధికరణసామాన్యావచ్ఛిన్నత్వస్య సత్త్వేన ప్రథమస్య హేతౌ సాధ్యవద్వృత్తిత్వస్యావ్యాప్యవృత్తిత్వేఽపి వ్యాప్యవృత్తేరవచ్ఛేదకస్య లక్షణకృత్సమ్మతతయా ద్వితీయస్యచ లక్షణస్య సమన్వయఇత్యస్య పరిగ్రహః ॥ నను హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకసాధ్యవన్నిరూపితహేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాభావాధికరణభిన్నత్వమేవ లాఘవాల్లక్షణమస్తు । నచైవం వహ్నిమాన్ రూపాదిత్యాదౌ సంయోగేన హేతౌ వహ్నిమత్సంయుక్తత్వాభావసత్త్వేఽపి హేతుతావచ్ఛేదకసంయోగసంబంధేన తదధికరణాప్రసిద్ధ్యా తాదృశాభావే తత్సంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపితావచ్ఛేద్యత్వాసంభవేన తత్సంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపితావచ్ఛేద్యతాశాలి వహ్నిమత్సంయుక్తత్వాద్యభావాధికరణశైవాలాదిభిన్నత్వాదతివ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ । హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధేన సంబంధిత్వస్యాపి హేతౌ నివేశనీయత్వాల్ నచ ద్రవ్యత్వవాన్ద్రవ్యాదిత్యాదౌ సంయోగేన హేతుతాయాం తత్సంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపితావచ్ఛేద్యతాశాలి సాధ్యవన్నిరూపితవృత్తిత్వాభావాప్రసిద్ధ్యా అవ్యాప్తిరితివాచ్యమ్ । హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధావచ్ఛిన్నత్వస్థానే హేతుతావచ్ఛేదక

నవచ్ఛిన్నహేతుతావచ్ఛేదకసమ్బన్ధావచ్ఛిన్నసాధ్యసామాన్యాధికరణ్యా
త్వం వా వివక్షణీయమిత్యాదయః పరిష్కారస్య పన్థానో ద్రష్టవ్యాః ॥ ****

ఇతి గాదాధరీయే సార్వభౌమపరిష్కారః

సంబంధాతిరిక్తహేతుప్రతియోగికసంబంధానవచ్ఛిన్నత్వస్యైవ నివేశనీయత్వాత్ ద్రవ్యత్వప్రకారకప్రమాదివిశేష్యతాయా ఏవైతాదృశ సంబంధానవచ్ఛిన్నస్వరూపసంబంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపితావచ్ఛేద్యతాశాలిసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావప్రసిద్ధ్యా తదధికరణభిన్నత్వస్య హేతౌ సత్త్వాత్ ॥ నన్వేవం సంయోగేన ద్రవ్యసాధ్యకే తేనైవ సంబన్ధేన ప్రమేయహేతుకస్థలే హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధస్య తత్సంబంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వాభావావచ్ఛేదకత్వాసంభవాత్ । తదితరస్య సకలస్యాపి సంబన్ధస్య హేతుప్రతియోగికతయా తత్సంబంధానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతానిరూపితావచ్ఛేద్యతాశాలిసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావాప్రసిద్ధ్యా అవ్యాప్తిరితి చేన్న ॥ హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన సంబన్ధిత్వస్యావచ్ఛేదకతానియామకసంబంధఘటకీభూతహేతుప్రతియోగికేఽత్ర హేతావేవ నివేశ్యతయా హేతుతావచ్ఛేదకసంబంధాతిరిక్తహేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన సమ్బన్ధిహేతుప్రతియోగికసమ్బంధానవచ్ఛిన్నత్వలాభేన ప్రకృతే హేతుతావచ్ఛేదకసంబన్ధేన సమ్బన్ధిద్రవ్యం తత్ప్రతియోగికాతిరిక్తస్య స్వరూపాదేస్సంసర్గస్య ప్రసిద్ధతయా తదవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాకసాధ్యవద్వృత్తిత్వాభావస్య ద్రవ్యత్వప్రకారకప్రమావిశేష్యత్వాదావేవ ప్రసిద్ధత్వాదితి ॥ ఏవం చ నకించేత్యాది దీధితిగ్రంథోక్తదోషః ॥ కాలో ఘటవాన్ ఘటాదిత్యాదావపి హేతుతావచ్ఛేదకీభూత కాలికాతిరిక్తతత్సంబన్ధేన సమ్బన్ధిఘటప్రతియోగికసమవాయాదిసమ్బంధానవచ్ఛిన్నత్వస్య కాలికసమ్బన్ధేన ఘటవన్నిరూపితతత్సమ్బంధావచ్ఛిన్నవృత్తిత్వప్రతియోగికగగనత్వప్రకారకప్రమావిశేష్యత్వే తదభావాధికరణతాభావనిష్ఠావచ్ఛేద్యతానిరూపితస్వరూపసమ్బంధావచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకతాయాం ప్రసిద్ధత్వేన తథావిధాభావాధికరణభిన్నత్వస్య ఘటత్వావచ్ఛిన్నే వర్తమానతయా లక్షణసంగతేరితి చేన్న ॥ కాలికసమ్బన్ధేన ఘటసాధ్యకే తేనైవసమ్బన్ధేనప్రమేయహేతుకస్థలే అవ్యాప్తితాదవస్థ్యాత్ అవృత్తిత్వావచ్ఛేదేన గగనత్వవృత్తి తథావిధాభావావచ్ఛేదకత్వేపి తథావిధాతిరిక్తసమ్బంధావచ్ఛిన్నత్వసత్త్వేన తథావిధసమ్బంధానవచ్ఛిన్నావచ్ఛేదకత్వస్యాప్రసిద్ధత్వాదితిదిక్ ॥ *********

ఇతి కృష్ణభట్టీయే సార్వభౌమపరిష్కారవివరణమ్.